

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra hudební výchovy

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Varhanářská firma Rieger
Organbuilding Company Rieger
Mgr. Petr Lyko, Ph.D. et Ph.D.

Studijní obor: Hudební teorie a pedagogika

Rok odevzdání: 2018

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA HUDEBNÍ VÝCHOVY

Varhanářská firma Rieger

DISERTAČNÍ PRÁCE

Autor práce: Mgr. Petr Lyko, Ph.D.

Vedoucí práce: doc. PhDr. Karel Boženek, Ph.D.

2018

UNIVERSITY OF OSTRAVA
FACULTY OF EDUCATION
DEPARTMENT OF MUSICAL EDUCATION

Organbuilding Company Rieger

DISSERTATION THESIS

Author: Mgr. Petr Lyko, Ph.D.
Supervisor: doc. PhDr. Karel Boženek, Ph.D.

2018

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA V OSTRAVĚ

Pedagogická fakulta

Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DISERTAČNÍ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Mgr. Petr LYKO, Ph.D.**

Osobní číslo: **D15426**

Studijní program: **P7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Hudební teorie a pedagogika**

Název tématu: **Varhanářská firma Rieger**

Zadávací katedra: **Katedra hudební výchovy**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Záměrem disertace je reflexe jedné z největších a obchodně nejúspěšnějších evropských továren na varhany od jejího založení bratry Riegerými do současnosti. Výzkum se zaměří na komplexní zmapování historie firmy a produkce varhan v uvedeném období, dále na analýzu nástrojů z hlediska zvukových specifik, konstrukčních inovací, technologie výroby a pokusí se taktéž rozklíčovat podstatu obchodní strategie, která firmě umožnila proniknout na celosvětový trh.

Na počátku řešení disertačního úkolu bude proveden detailní průzkum pramenné základny, zmapovány budou především nabídkové katalogy firmy, dochovaná technická dokumentace, obchodní korespondence apod. Vycházeno bude především z fotodokumentace uložené ve Slezském zemském muzeu v Opavě, ale i např. pozůstalostech uložených v Českém muzeu hudby. Paralelně bude provedena dokumentace reprezentativního vzorku nástrojů firmy Rieger ve sledovaném období. U těchto varhan bude provedena fotodokumentace, bude zapsána rejstříková dispozice, zdokumentován typ vzdušnic a traktury, popsána bude taktéž varhanní skříň a další konstrukční specifika.

V rámci výzkumu budou dále reflektovány následující tematické oblasti:

- Proměna varhanářského paradigmatu po polovině 19. století a situace ve varhanářství na území českých zemí i ve střední Evropě
- Detailní zmapování historie firmy Rieger v letech 1873-1945
- Analýza uměleckých aspektů těchto varhan z hlediska zvukové i výtvarné stránky a interpretační charakteristiky
- Analýza specifik konstrukčních řešení (vzdušnice, traktura, hrací stoly, píšťaly, vzduchové hospodářství)
- Vliv dobových podmětů; zejména cecilianismu a reformního varhanního hnutí
- Analýza obchodní strategie firmy
- Srovnání s ostatními obdobnými podniky v evropském kontextu a vyhodnocení významu a dopadu podniku Rieger na evropské varhanářství dané doby
- Vytvoření obrazové přílohy zahrnující fotografie, katalogy apod.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování disertační práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

Varhany Krnov 1873-1973. Ed.: Boženek, Karel, Krnov 1973.

Quoika, Rudolf: Die Jägerndorfer Orgelbauer Rieger und ihr Haus. Freising 1965.

Walter, Rudolf: Orgelbau Gebrüder Rieger, Jägerndorf. In: Die böhmischen Länder als Orgellandschaft, ed. Fuchs, Torsten, Praha 2005, s. 128-138.

Culka, Zdeněk: Krnovský závod jubluje. Hudební nástroje, č. 2, 1973, s. 39-40, č. 3, s. 68-71, č. 4, s. 107-110, č. 5, s. 138-142, č. 6, s. 170-174.

Cepko, Marek: Komplexné hodnotenie organov firmy Rieger Krnov, postavených na Slovensku od založenia firmy Rieger v roku 1873 po koniec 1. svetovej vojny. Disertace VŠMU, Bratislava 2008. Autor se vedle historie firmy a specifik její produkce zabývá především detailní popisnou analýzou všech částí varhan, včetně jednotlivých rejstříků apod.

Plánský, Bohumil a kol.: Krnov, město královského nástroje. Krnov 2007.

Veverka, Ota: Technická a zvuková stránka ve vývoji krnovského závodu pro stavbu varhan. In: Varhany Krnov (1873-1973), Krnov 1973.

Vedoucí disertační práce:

doc. PhDr. Karel Boženek, Ph.D.

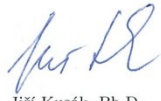
Datum zadání disertační práce:

1. října 2015

Termín odevzdání disertační práce:

4. dubna 2018

doc. PhDr. Karel Boženek, Ph.D.
vedoucí disertační práce

PhDr. Jiří Kusák, Ph.D.
vedoucí katedry

V Ostravě dne 29. února 2016

ABSTRAKT

Práce pojednává o varhanářské firmě Rieger, která rozvíjela svou produkci v letech 1873-2018 ve slezském městě Krnově. Továrna fungující pod názvy Gebrüder Rieger, Rieger, Varhany Krnov – Rieger-Kloss a Rieger-Kloss s.r.o., patřila převážnou část své existence k největším světovým výrobcům varhan, během svého trvání vyrobila necelých 4000 nástrojů. Práce reflektuje její historii, specifika nástrojové produkce z hlediska konstrukčních technologií, uměleckého a zvukového ideálu, výrobních technologií, ale také otázky obchodní strategie, organizace výroby, či širších společenských kontextů, které chod krnovské továrny ovlivňovaly.

Klíčová slova:

Varhany, Rieger, Gebrüder Rieger, Rieger-Kloss, Varhany Krnov, stavba varhan, Krnov

ABSTRACT

This work deals with the Rieger organbuilding company, which was developing its production in 1873-2018 in the Silesian town of Krnov. The factory working under the names Gebrüder Rieger, Rieger, Varhany Krnov - Rieger-Kloss and Rieger-Kloss s.r.o., belonged, for a major part of its duration, to the world largest organ producers, producing nearly 4,000 instruments during its period of existence. The work reflects its history, the specifics of instrument production in terms of design technologies, artistic and sound ideal, production technologies, as well as business strategy, organizing of production or broader social contexts, which were influencing the running of the factory in Krnov.

Keywords:

Organ, Rieger, Gebrüder Rieger, Rieger-Kloss, Varhany Krnov, Organbuilding, Krnov

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Já, níže podepsaný student, tímto čestně prohlašuji, že text mnou odevzdané závěrečné práce v písemné podobě je totožný s textem závěrečné práce vloženým v databázi DIPL2.

Ostrava dne 25. dubna 2018

.....
podpis studenta

Poděkování

Je mojí milou povinností na tomto místě poděkovat všem, kteří byli v jakémkoliv směru nápomocni vzniku této práce, zejména pak Prof. PhDr. Karlu Steinmetzovi, CSc., Doc. PhDr. Karlu Boženkovi, Ph.D., Doc. PhDr. Veronice Ševčíkové, Ph.D., Doc. PhDr. Jiřímu Kusákovi Ph.D., Prof. MgA. Petru Planému a Prof. PhDr. Janu Vičarovi, CSc a Mgr. Bc. Markétě Myškové, Ph.D.

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval/a samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal/a, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Ostravě dne 25. dubna 2018

.....

(podpis)

OBSAH

ÚVOD	12
1 DÍLNA FRANZE RIEGERA A VARHANÁŘSTVÍ V KRNOVSKÉM REGIONU	20
1.1 Historický vývoj.....	20
1.2 Modelová analýza nástrojové produkce.....	24
2 OD ZALOŽENÍ KE SVĚTOVÉMU VÝROBCI (1873–1903)	27
2.1 Rozvoj nové firmy pod vedením bratří Riegerů	27
2.2 Nová konstrukční řešení ve stavbě varhan.....	30
2.3 Umělecká koncepce a zvukový ideál	31
2.4 Charakter a organizace výroby.....	32
2.5 Modelová analýza nástrojové produkce.....	34
3 OD RIEGERA KE GLATTER GÖTZOVI (1904–1945)	38
3.1 Vývoj firmy v kontextu historických změn i nových trendů ve varhanářství.....	38
3.2 Další vývoj konstrukční a zvukové stránky krnovských varhan.....	40
3.3 Modelová analýza nástrojové produkce.....	42
4 OD NÁRODNÍ SPRÁVY K SOUČÁSTI STÁTNÍHO PODNIKU (1945–1989)	55
4.1 Historie závodu Rieger-Kloss, Varhany Krnov	55
4.2 Tendence v organizaci výroby a spolupráce s odbornou obcí	57
4.3 Koncepční směřování ve stavbě varhan	59
4.4 Edice odborné literatury	61
4.5 Modelová analýza nástrojové produkce.....	63
5 OD PRIVATIZACE K UKONČENÍ ČINNOSTI (1990–2015)	102
5.1 Rieger-Kloss Varhany s. r. o. – změny v charakteru firmy a její produkci v novodobém vývoji	102
5.2 Varhanářská škola	104
5.3 Projekt muzea varhanářství	106
5.4 Modelová analýza nástrojové produkce.....	110
ZÁVĚR	117
RESUMÉ	120
SUMMARY	121
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	122

SEZNAM ANALYZOVANÝCH VARHAN	126
SEZNAM PŘÍLOH.....	129

ÚVOD

Varhanářská firma Rieger (v rámci jednotlivých vývojových fází existující pod názvy Gebrüder Rieger, Rieger, Rieger-Kloss – Varhany Krnov, Rieger-Kloss, s.r.o., Rieger-Kloss Orgelbau s.r.o.), fungující v letech 1873–2015 ve slezském městě Krnově (německy Jägerndorf), nemalým způsobem přispěla k formování podoby varhanářství dané časové epochy na území českých zemí (a samozřejmě i pozdějších územních celků), ale v jisté míře i střední Evropy. Její varhanářský odkaz odráží vývoj několika varhanářských paradigmat, zahrnujících jak rozličné umělecké koncepce, pohledy na zvukový ideál, či funkční využití, tak i rozsáhlou genezi v oblasti samotné stavby varhan a organizace výrobního procesu. Podobu firmy a charakter samotných nástrojů formovaly také vlivy obecně společenské, ba dokonce politické. Svou činností dokázala záhy přesáhnout hranice regionu a propracovat se na jednoho z největších celosvětových výrobců. A právě tyto skutečnosti z ní činí i mimořádně zajímavý předmět organologického bádání – předmět, jenž je klíčovým tematickým vymezením i této práce.

Fenomén varhanářské firmy Rieger je s ohledem na výše uvedené v práci reflektován ve své komplexnosti a je zohledněna jeho rozsáhlá vnitřní stratifikace. Organologický obraz takto pojatého předmětu bádání tedy nahlíží na firmu Rieger a její nástroje v kontextu: chronologického vývoje, teritoriálních aspektů, stylových východisek (resp. varhanářských paradigmat), dále pak jako na specifický produkt umělecko-průmyslového odvětví, tedy v kontextech technických, konstrukčních, technologických; a v neposlední řadě též v kontextech socio-ekonomických.

Základním cílem práce je zodpovědět klíčovou otázku, v čem byla varhanářská produkce krnovské továrny (resp. i firma samotná) specifická, a to ve všech naznačených rovinách, včetně zasazení do kontextu regionálního i středoevropského varhanářství dané doby. Konkrétně tak jsou reflektovány mj. dílčí výzkumné otázky dopadu cecilánské reformy, reformního varhanního hnutí, jejich fúzí, i soudobých stylových tendencí ve varhanářství na charakter rejstříkových dispozic a zvukové stránky krnovských varhan; tj. dílčím cílem je definovat míru a způsob jejich aplikace v jednotlivých vývojových obdobích firmy. Dalším cílem je u firmy Rieger analyzovat a zasadit do kontextu charakteristické výrobní technologie a specifické postupy organizace výroby (včetně rozsáhlých projevů fenoménu industrializace), které továrnu ve všech časových periodách silně profilovaly a specifikovaly její nástroje. V oblasti socio-ekonomické roviny se práce snaží rozklíčovat zejména vliv

obecně společenských okolností na podobu výrobního procesu, ale také obchodní strategie továrny.

K základním cílům pochopitelně patří i samotná dokumentace vybraného vzorku nástrojů, na kterém je možno doložit obecnější stylová, umělecká, konstrukční aj. specifika; a dále i dokumentace pramenné základny, jež umožňuje lépe osvětlit historickou genezi firmy. Modelový vzorek varhan firmy Rieger zahrnuje 34 nástrojů, rovnoměrně zastupujících všechna vývojová období, konstrukční a stylové typy, a dále vybrané varhany, jež jsou dle určitého kritéria přelomové, inovativní, ale i naopak řadové, či šablonovité.

Práce užívá standardních hudebně historiografických a organologických metod, tedy heuristický výzkum, založený na pramenné kritice, analýzu zkoumaných jevů, jejich komparaci a syntézu do podoby komplexnějších myšlenkových tezí. V rámci organologického přístupu je základní metodou práce s organologickým obrazem hudebního nástroje, tj. varhanami firmy Rieger (event. v rámci srovnání i s vybranými nástroji dalších firem), jakožto komplexním souhrnem všech jeho relevantních dílčích charakteristik. Jedná se především o charakteristiku konstrukční, výrobní, akustickou, intonační, stylovou, interpretační, výtvarnou, terminologickou apod.

Vzhledem k značně strukturovanému charakteru předmětu bádání existuje i více způsobů jeho periodizace. Základní dvě možnosti představuje buďto primární pojetí diachronní, tedy výklad postupující po časové ose, s výkladem synchronních jevů v rámci každého dílčího diachronního úseku; nebo periodizace synchronní, kdy je celek primárně členěn dle jednotlivých tematických podoblastí, v rámci kterých je pak naznačen i chronologický vývoj. Přestože oba způsoby jsou metodologicky zcela oprávněné, se specifickými výhodami, příp. potencionálními úskalími, předkládaná práce ve své periodizaci vychází z principu prvně uvedeného, a to zejména z důvodu maximální koncentrace výkladu na samotný předmět bádání. Dále je v této souvislosti zohledněn i fakt, že sledovaná časová perioda, vymezena lety 1873–2015, představuje velmi rozsáhlou časovou etapu se silně nehomogenními celky a odlišnými historickými, či společenskými jevy. Synchronní kontexty jsou proto zohledňovány v rámci každého dílčího časového úseku.

Text je členěn do čtyř hlavních kapitol, jež odpovídají hlavním vývojovým fázím krnovské továrny a doplněn výše naznačeným modelovým vzorkem vybraných varhan. Kritérium pro výběr periodizačních mezníků je sice převážně autonomní, v některých případech je však přirozeně ovlivněno i jevy obecně historického charakteru (jako např. událostmi po roce 1945/1948 či 1989). První kapitola, reflektující vývoj firmy Gebrüder

Rieger od založení do roku 1904, je vymezena společnou etapou bratří Riegerů, ale také dominujícím paradigmatem tzv. romantického varhanářství a vlivem ceciliánské reformy. Druhá část, časově vymezená lety 1904–1945 pak sleduje krnovskou továrnu Rieger v éře Otto Riegera ml. a Josefa Glatter-Götze, resp. do zásadního společenského přelomu v roce 1945, jenž výrazně zasáhl i do celkového profilu firmy. Z hlediska charakteru produkce varhan druhá kapitola postihuje fázi postupného nástupu nového varhanářského paradigmatu – reformního varhanního hnutí (a paralelního rozkladu předchozí koncepce). Třetí kapitola (1945–1989) je vymezena existencí továrny pod národní správou, následným znárodněním a fungováním jako závodu Varhany Krnov; Rieger-Kloss – součásti Národního podniku Československé hudební nástroje v Hradci Králové. Tato historická etapa byla specifická především na poli organizace výrobního procesu a hospodářské koncepce, ale i konstrukčními inovacemi a jistým stylovým dogmatismem vzešlým ze striktní aplikace myšlenek reformního varhanního hnutí. Poslední část práce sleduje existenci privatizované firmy Rieger-Kloss Varhany s. r. o. v období po roce 1989 až do ukončení její činnosti v roce 2015. Jedná se o fázi, která byla z hlediska autonomního vývoje charakteristická stylovou pluralitou nástrojové produkce, reakcí na nové technologie a konstrukční prvky, a v neposlední řadě také fungováním firmy v tržním prostředí a tomu odpovídajícím dopadům v oblasti obchodní i výrobní strategie.

Naznačené hlavní celky sledují historický vývoj firmy, charakter nástrojů z hlediska varhanářského paradigmatu, resp. jednotlivých vývojových stylů (tj. zejména jejich zvukovou a funkční koncepci), obecná konstrukční a technická specifika, dále pak zkoumají podobu výrobního procesu a technologií, a konečně i obchodní, či společenské vlivy. Konkrétní analýza produkce krnovských varhan je pak realizována na modelovém vzorku nástrojů.

Pro adekvátní poskytnutí komplexního obrazu o charakteru a specifikách firmy Rieger a jejích varhan je přirozeně nezbytné zjištěné skutečnosti srovnávat s vývojem u jiných firem – domácích i zahraničních, a zasazovat je do širších kontextů vývoje varhanářství ve střední Evropě (stejně jako kontextů dalších, přesahujících samotnou oblast varhanářství). V předkládané práci je tak dle potřeby činěno v rámci každé kapitoly i dílčích podkapitol, tedy nikoliv v rámci samostatné textové části. Důvodem pro uvedené pojetí je (vedle primární snahy o větší koncentraci na samotný předmět bádání) i již uskutečněná podrobná reflexe obecného vývoje varhanářství třetí třetiny 19. století a první poloviny 20. století

v publikované monografii autora *Die Orgel im Gebiet von Jeseník, Olomouc, Prostějov, Přerov und Šumperk in den Jahren 1860–1960*.¹

V práci nejsou ve větší míře reflektována některá témata, která s existencí krnovské továrny Rieger souvisejí spíše sekundárně. Jedná se zejména o činnost varhanářské dílny otce zakladatelů novodobé firmy, Franze Riegera, působení původní filiálky a od konce druhé světové války zcela samostatné rakouské firmy Rieger Orgelbau Schwarzach, nebo činnost původně samostatné (a de facto konkurenční) firmy Josefa Klosse. Potřebné souvislosti s firmou Rieger jsou řešeny v rámci jednotlivých kapitol, pouze charakteristice odkazu Franze Riegera je věnována samostatná dílčí pasáž. Všechny uvedené okruhy představují problematiku zasluhující samostatného pojednání.

Práce dále ponechává stranou přidruženou výrobu, která byla v různých fázích ve firmě v malé míře realizována (výroba kytar, harmonií, akustických obkladů apod.). Z hlediska celkové koncepce si spis neklade za cíl vytvořit „kroniku“ firmy, zachycující veškerá možná fakta k její historii a jejím nástrojům. U analyzovaných varhan pak dále nesleduje jejich následný vývoj (přestavby, rekonstrukce atd.) ani aktuální stav, neboť v souladu s vytčenými cíli jsou tyto nástroje pojímány jako dobový doklad varhanářské produkce dané vývojové etapy krnovského továrny a jejích specifík. V neposlední řadě si pak práce neklade ambice být arbitrem poslední vývojové fáze, vedoucí k ukončení výroby. K této problematice se snaží přistupovat spíše striktně pozitivistickým způsobem, založeným na konstatování daných faktů bez potřeby jejich rozsáhlejší interpretace. Děje se tak mj. i z důvodu doposud malého časového odstupu od zkoumaných událostí, který neposkytuje potřebný nadhled ve všech možných kontextech.

Použitá terminologie vychází ze standardních organologických postupů: názvy rejstříků jsou v případě české či obecně rozšířené a zažité německé jazykové podoby ponechávány ve znění nacházejícím se na hracím stole konkrétního nástroje, v případě jiných jazyků (ruština, rumunština apod.) je uvedena česká verze. Velikost varhan je značena římskou číslicí udávající počet manuálů (pokud není uvedeno jinak, jedná se vždy o varhany s pedálem) a číslicí arabskou, udávající počet rejstříků (včetně extenzí a transmisí – příp. je v textu upřesněno blíže). V rámci rejstříkových dispozic jsou hlasy uváděny od nejhlubších poloh po nejvyšší, jazykové rejstříky jsou pak v souladu s běžnými zvyklostmi zaznamenávány za hlasy labiálními. Spis z důvodu své specializace a záměrné akcentace samotného předmětu

¹ LYKO, Petr. *Die Orgel im Gebiet von Jeseník, Olomouc, Prostějov, Přerov und Šumperk in den Jahren 1860–1960*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2011. ISBN 978-80-244-2609-9.

bádání podrobněji nerozebírá obecně známé jevy z oblasti stavby varhan (pokud se bezprostředně nedotýkají varhan a postupů firmy Rieger), jejich vysvětlení je realizováno stručnou charakteristikou (zpravidla v poznámce pod čarou) a odkazem na příslušnou varhanářskou literaturu.

Stav bádání

Odbornou literaturu věnovanou firmě Rieger lze rozčlenit do primární sféry, která je věnována přímo vývoji a nástrojové produkci krnovské továrny a sekundárního okruhu, věnovaného primárně jinému organologickému tématu (např. varhanám ve vybraném teritoriu), zahrnujícího i pojednání o uvedené firmě či jejích nástrojích.

Klíčovou položku primární reflexe představuje práce Rudolfa Quoiky *Jägerndorfer Orgelbauer Rieger und ihr Haus* z roku 1965.² Tato publikace nejpodrobněji mapuje historický vývoj firmy od dob Franze Riegera až po rok 1945. Zahrnuje jak historiografický pohled, tak i stručnější rozbor základních specifik v oblasti konstrukce krnovských nástrojů a požívaných technologií výroby. Zároveň představovala zcela zjevně i hlavní informační východisko pro takřka všechny další práce věnované danému tématu. Quoika pak firmě Rieger věnoval i podkapitolu v obecněji koncipované monografii *Der Orgelbau in Böhmen und Mähren*³, a konečně i heslo ve slovníku *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*.⁴

Kratší studii pak firmě věnoval Rudolf Walther, obsahově se jedná jen o přehledovou rekapitulaci obecně známých (a v práci Rudolfa Quoiky publikovaných) historických skutečností.⁵

V českém jazyce pak přináší stručnou informaci historiografického charakteru pasáž věnovaná krnovské továrně v publikaci Bohumíra Indry *Houslařství a varhanářství v oblasti Jeseníků v 17.–19. století*.⁶ I zde je zjevná návaznost na prvně citovanou monografii Rudolfa Quoiky. Důležitým zdrojem je dále sborník závodu Rieger-Kloss vydaný u příležitosti

² QUOIKA, Rudolf. *Die Jägerndorfer Orgelbauer Rieger und ihr Haus*. Freising: 1965

³ QUOIKA, Rudolf. *Der Orgelbau in Böhmen und Mähren*. Mainz: Rheingold-Verlag, 1966, s. 192-197.

⁴ QUOIKA, Rudolf. Rieger, Gebrüder. *Musik in Geschichte und Gegenwart*, sv. XI. Kassel – London – New York: 1963, s. 474-475.

⁵ WALTER, Rudolf: *Orgelbau Gebrüder Rieger, Jägerndorf*. In: Fuchs, Torsten (ed.) *Die böhmischen Länder als Orgellandschaft*. Praha: Editio Bärenreiter, 2005, s. 128-138.

⁶ INDRA, Bohumír. *Houslařství a varhanářství v oblasti Jeseníků v 17. -19. století*. In: *Časopis Slezského muzea, řada B – historie* 17, č. 1, 1986, s. 22-44.

stoletého výročí od založení, tj. v roce 1973.⁷ Z pozice odborné literatury jsou zde cenné zejména studia Zdeňka Culky (*Krnovské varhanářství – dílo generací*) a Oty Veverky (*Technická a zvuková stránka ve vývoji krnovského závodu pro stavbu varhan*), avšak i ostatní texty (mj. i dobově politicky silně ovlivněné) slouží jako cenný pramen pro reflexi činnosti závodu v dobových společensko-politických kontextech. Zdeněk Culka pak obdobnou stat' publikoval i v časopise *Hudební nástroje*.⁸ Nověji je firmě Rieger věnována částečně popularizační monografie Bohumila Plánského a kolektivu autorů *Krnov, město královského nástroje*.⁹ Práce v českém i německém jazyce představuje továrnu z hlediska jejího vývoje i charakteru produkce. Bohumil Plánský se dále produkci firmy Rieger věnuje i v širěji zaměřené studii *České a moravské varhanářství v druhé polovině 20. století* z roku 2003.¹⁰

Významným informačním zdrojem pro monografii Bohumila Plánského a kol. byl nepublikovaný rukopis Karla Boženka *Historie varhanářství na Krnovsku*.¹¹

Firmě Rieger bylo také věnováno několik kvalifikačních prací, zaměřených na dokumentaci konkrétních nástrojů či shrnujících dosavadní historické poznatky.¹²

Jak bylo naznačeno výše, pro výzkum firmy Rieger jsou důležité i práce zahrnující její zdokumentované nástroje. V rámci domácí i zahraniční produkce se jedná o rozsáhlé kvantum publikací, v poznámce je uveden alespoň modelový výčet, konkrétní položky k reflektovaným nástrojům jsou citovány v příslušném textu dále.¹³

Pramenná základna pro výzkum sledovaného tématu je potencionálně mimořádně široká. De facto ji představuje každý dochovaný nástroj (jakožto hmotný pramen vypovídající o dobové umělecké, konstrukční aj. koncepci), ale v rámci firmy Rieger také např. veškerá

⁷ KOL. AUT. *Varhany Krnov (1873-1973)*. Havířov: Československé hudební nástroje – závod Varhany Krnov a muzikologické oddělení Slezského muzea v Opavě, 1973.

⁸ CULKA, Zdeněk. *Krnovský závod jubuluje*. In: *Hudební nástroje*, č. 2, 1973, s. 39-40, č. 3, s. 68-71, č. 4, s. 107-110, č. 5, s. 138-142, č. 6, s. 170-174.

⁹ PLÁNSKÝ, Bohumil a kol. *Krnov, město královského nástroje*. Krnov: Město Krnov, 2007. ISBN 978-80-254-0429-4.

¹⁰ PLÁNSKÝ, Bohumil. *České a moravské varhanářství v druhé polovině 20. století*. In: Vičar, Jan (ed.) *Varhany a jejich funkce v Čechách a na Moravě 1600-2000*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, s. 97-106. ISBN 80-244-0610-1.

¹¹ BOŽENEK, Karel. *Historie varhanářství na Krnovsku*. Rukopis, soukromý archivu autora. Zpracováno pro potřeby závodu Varhany Krnov v roce 1984.

¹² CEPKO, Marek. *Komplexné hodnotenie organov firmy Rieger Krnov, postavených na Slovensku od založenia firmy Rieger v roku 1873 po koniec 1. svetovej vojny*. Disertace VŠMU, Bratislava: 2008. MICHÁLEK, Václav. *Riegerovy varhany v Olomouci*. Diplomová práce JAMU, Brno: 1996. HANÁKOVÁ-MACHÁČKOVÁ, Jiřina. *Výroba varhan v Krnově*. Diplomová práce UP, Olomouc: 1967.

¹³ PAVELEK, Hubert. *Varhany v kostelích Slezské církve evangelické a. v. Český Těšín: Slezská církev evangelická a. v.*, 2011. ISBN 978-80-87340-02-8. UHLÍŘ, Václav. *Varhany královéhradecké diecéze*. Hradec Králové: Garamon s. r. o., 2007. ISBN 978-8086472-27-0. MYŠKA, Rudolf. *Varhany v Praze*. Havlíčkův Brod: 2005. ISBN 80-239-5944-1. NĚMEC, Vladimír. *Pražské varhany*. Praha: František Novák, 1944.

technická dokumentace, obchodní korespondence, nabídky na nové nástroje, posudky a hodnotící zprávy, kolaudační protokoly atd. Teoreticky se tak vzhledem k počtu vyrobených varhan může jednat řádově o desítky tisíc dokumentů. Na stranu druhou se však z tohoto potencionálního kvanta do dnešní doby dochovala jen menší část. Velká část archivu firmy byla ztracena po druhé světové válce, v novodobé historii došlo ke zničení kvanta dokumentů při katastrofální povodni v Krnově roku 1997 (včetně např. i dřevěných rozměrových latí) a obdobně tomu bylo i při ukončení provozu firmy. Velmi důležitým pramenem jsou pak opusové seznamy. Jejich přehled je uveden v poznámce, komplexní opusový seznam je přílohou této práce. Všechna opusová čísla v textu reflektovaných nástrojů (vedle dokumentace na samotných varhanách a zjištění v dostupných pramenech) vychází z těchto zdrojů.¹⁴

Cenné materiály tak dnes figurují především v soukromých archivech bývalých zaměstnanců, či osob, jež zpravidla nějakým způsobem s firmou spolupracovaly.

Předkládaná práce vychází do značné míry z rozsáhlého soukromého fondu, který autorovi v roce 2009 daroval dlouholetý externí poradce závodu Rieger-Kloss, organolog a varhaník Antonín Schindler (1925–2010). Fond zahrnuje opusové seznamy a reklamní katalogy z nejstaršího období firmy, technickou dokumentaci k řadě nástrojů (zejména od 2. pol. 20. století), hodnotící zprávy, kolaudační protokoly, propagační materiály apod. Autor dále mj. vychází z vlastní dokumentace varhan a sběru materiálů, průběžně pořizovaných cca od konce devadesátých let 20. století.

Malé množství pramenných materiálů se pak nachází ve vybraných muzeích a archivech, zejména Slezském zemském muzeu, Státním okresním archivu Bruntál se sídlem v Krnově, či Městském muzeu Krnov. Konkrétní položky pramenné základny včetně jejich alokace, jsou průběžně citovány v poznámkovém aparátu. Autor této práce se pak dílčí problematiky firmy Rieger dotknul v některých svých odborných člancích.¹⁵

¹⁴ Propagačním katalogu K. u. K. Hof-Organ-Fabrik Gebrüder Rieger. Jägerndorf 1905 (včetně opusového seznamu 1873-1905). Opusový seznam: Orgelbau-Anstalt Gebrüder Rieger Jägerndorf: Vollständiges Verzeichnis der seit Gründung des Etablissements (1873) neuerbauten Orgelwerke (opus 1-2159). Jägerndorf: 1924. Opusový seznam: Orgelbauanstalten Gebrüder Rieger: Fortsetzung des vollständigen Verzeichnisses (opus 1979-2763), Jägerndorf 1936. Opusový seznam z let 1946-1973, publikovaný ve sborníku KOL. AUT. Varhany Krnov (1873-1973). Havířov: Československé hudební nástroje – závod Varhany Krnov a muzikologické oddělení Slezského muzea v Opavě, 1973, s. 98-109. BOŽENEK, Karel – PLÁNSKÝ, Bohumil – HARASIM, Adolf. Opusový seznam varhan 1973-1997. Krnov: Rieger-Kloss, 1997. Opusová kniha závodu Rieger-Kloss Varhany Krnov (nevydáno), kopie ze soukromého archivu Antonína Schindlera. Uložena v soukromém archivu autora.

¹⁵ LYKO, Petr. Systém odborného vzdělávání u varhanářské firmy Rieger-Kloss. In: Muzikologické fórum č. 2, 2017, s. 173-177. ISBN 1805-3866. LYKO, Petr. Varhany a varhanářství v Československu v konfrontaci

s komunistickou ideologií – ke specifickým monopolu závodu Rieger-Kloss. In: Muzikologické fórum č. 1, 2017, s. 100-106. ISSN 1805-3866. LYKO, Petr. Působení varhanářské firmy Rieger na Jesenicku. In: XVI. Svatováclavské setkání v Jeseníku. Jeseník: Vlastivědné muzeum Jesenicka, Zemský archiv v Opavě, 2016, s. 53-64. ISBN 978-80-87496-12-1. LYKO, Petr. Varhanářství na území českých zemí v meziválečném období – střet Cecilianismu a Orgelbewegung? In: Muzikologické fórum č. 1, 2016, s. 163-170. ISSN 1805-3866. LYKO, Petr. Poslední z rodu Wiedermannů – osobnost varhaníka, varhanáře a pedagoga Bohumila Plánského. In: Malé osobnosti velkých dejín – velké osobnosti malých dejín II. Příspěvky k hudobnej regionalistike. Zborník príspevkov z muzikologickej konferencie Bratislava 19.-20. Novembra 2015, SMA – SNM-HuM: Bratislava 2016, s. 88-92. ISBN 978-80-8060-391-5. LYKO, Petr. Konstrakční a dispoziční specifika reprezentativních varhan firmy Rieger ve vídeňském Konzerthausu. In: Hudba v Olomouci a na střední Moravě II. Morava a svět – Umění v otevřeném multikulturním prostoru, ed.: Vičarová, Eva, Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 275-282. ISBN 978-80-244-2078-3, aj.

1 DÍLNA FRANZE RIEGERA A VARHANÁŘSTVÍ V KRNOVSKÉM REGIONU

1.1 Historický vývoj

Varhanářství na Krnovsku bylo ve vztahu k továrně bratří Riegerů, založené roku 1873, realizováno na historicky odlišném varhanářském paradigmatu. Zajímavé aktivity zde probíhaly již od 17. století, avšak doznívající typ barokní koncepce rejstříkové dispozice a zvukového ideálu, stejně jako konstrukce založené na zásuvkové vzdušnici a čistě mechanické traktuře, lze zaznamenat ještě po polovině 19. století. To se týká i produkce otce zakladatelů továrny, Franze Riegera. Kontinuitu mezi firmou Gebrüder Rieger a předchozím vývojem stavby varhan v dané lokalitě, tak lze spatřovat spíše v obecné rovině – jakožto pokračování kulturního dědictví, nikoliv však v návaznosti výrobních technologií a podobě samotných nástrojů.

Zásadní rozdíl byl přirozeně dán již skutečností, že pro veškerý vývoj před vznikem firmy, byla charakteristická organizace práce na bázi malých dílen a samostatně působících nástrojařů.

O varhanářství na Krnovsku, Bruntálsku, Jesenicku, obecněji i na severní Moravě a ve Slezsku podrobně pojednávají zejména práce Karla Boženka,¹⁶ Petra Koukala,¹⁷ Bohumíra Indry,¹⁸ Jiřího Sehnala,¹⁹ či Rudolfa Quoiky.²⁰ Základní specifika varhanářského vývoje regionu z nich vyplývající, lze sumarizovat do následujících konstatování:

Významnější rozvoj stavby varhan zde proběhnul již koncem 17. a v 18. století, což bylo dáno zejména obecně společenskými změnami. Bohumír Indra v této souvislosti zdůrazňuje rozvoj mariánského kultu, průnik instrumentální hudby do liturgie a tím i zvýšenou poptávku po nových varhanách. S postupující protireformací byl také výrazně posílen stylový typ nástrojů vycházející z rakouských, příp. jihoněmeckých zvyklostí, charakteristický mj.

¹⁶ BOŽENEK, Karel. Historie varhanářství na Krnovsku. Rukopis, soukromý archivu autora. Zpracováno pro potřeby závodu Varhany Krnov v roce 1984, text byl použit jako podkladový materiál pro vybrané části publikace PLÁNSKÝ, Bohumil a kol. Krnov, město královského nástroje. Krnov: Město Krnov, 2007. ISBN: 978-80-254-0429-4.

¹⁷ KOUKAL, Petr. Historie a vývoj varhanářství na Krnovsku a Bruntálsku. In: Plánský, Bohumil a kol. Krnov, město královského nástroje. Krnov: Město Krnov, 2007, s. 16-43. ISBN: 978-80-254-0429-4.

¹⁸ INDRA, Bohumír. Houslařství a varhanářství v oblasti Jeseníků v 17.-19. století. Časopis Slezského muzea, řada B – historie 17, 1986, č. 1, s. 22-44.

¹⁹ SEHNAL, Jiří. Barokní varhanářství na Moravě, díl I. Varhanáři. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Univerzita Palackého, 2003. ISBN: 80-7275-042-9.

²⁰ QUOIKKA, Rudolf. Der Orgelbau in Böhmen und Mähren. Mainz: Rheingold-Verlag, 1966.

krátkou oktávou a funkčním využitím varhan jako doprovodu na bázi *bassa continua*. Tímto se tak barokní nástroje na Krnovsku odlišovaly od produkce rozvíjející se v pruské části Slezska, charakteristické chromatickým uspořádáním klaviatur (tj. s vynecháním jednoho nebo dvou tónů ve velké oktávě), větší inklinací k severoněmeckému zvukovému ideálu a podstatně samostatnější funkcí v rámci liturgie. Jedna z mála výjimek, zasahující až na území střední Moravy – třímanuálové varhany slezského varhanáře Michaela Englera (1688–1760) v olomouckém chrámu sv. Mořice, postavené v letech 1740–1745, tak představují spíše (o to cennější) výjimku.²¹ Karel Boženek v otázce stylové diferenciaci teritoriálních typů varhan považuje za další důležité kritérium umístění pozitivu do zábradlí kůru versus jeho vystavění do hlavní skříně varhan. Druhou eventualitu pak chápe jakožto znak novějších stavitelských tendencí, typických mj. pro varhanáře z vratislavské oblasti, tj. zejména Michaela Englera a ve vztahu k varhanářství na Krnovsku pak tento postup nachází u jednoho z nejnáměnitelnějších varhanářů sledovaného regionu v 18. století, Josefa Staudingera (viz níže).²²

Od konce 17. století i v epoše následující zde ke znatelnému rozvoji varhanářství přispěli stavitelé ze dvou rodů. Starší rod Ryšáků reprezentovali Jakub Ryšák (?–1693), jeho syn Ignác (1678–1718), Václav Thiel (?–1763), druhý manžel Kristiny Thielové (vdovy po Ignáci Ryšákově), dále Jan Jakub Ryšák (1703–?), syn Ignáce Ryšáka a Kristiny Ryšákové, později Thielové, a konečně i Ferdinand Ryšák (1716–1762), syn Ignáce Ryšáka. Rod Ryšáků byl ponejvíce spjat s Opavou, Jakub Ryšák pobýval pravděpodobně v letech 1667–1670 i v Krnově.²³

Ještě většího významu pak dosáhla dílna Staudingerů, založená roku 1750 v Andělské Hoře Šebestiánem Staudingerem (1680–1756) a rozvíjená jeho syny Josefem Šebestiánem Staudingerem (1729–1809) a Antonínem Staudingerem (?–1804, usazen v Opavě) a vnuky (oba synové Josefa Šebestiána) Františkem Josefem Antonínem Staudingerem (1762–1807, usazen v Brně) a Janem Nepomukem Ignácem Staudingerem (1780–1843, usazen v Olomouci).

Přímo se samotným městem Krnovem je pak již spjat varhanář Franz Rieger (1812–1885), otec zakladatelů pozdější továrny. Z hlediska stylové i konstrukční specifikace uzavírá svou produkci typ varhan vycházejících z barokního varhanářského paradigmatu.

²¹ Srov. KOUKAL, Petr. Cit. dílo, s. 28.

²² BOŽENEK, Karel. Cit. dílo, s. 2.

²³ SEHNAL, Jiří. Cit. dílo, s. 105-107.

Franz Rieger se narodil dne 13. prosince 1812 v malé obci Sosnové, poblíž města Krnova, tedy v oblasti, ve které rozvíjelo svou činnost několik varhanářů či menších dílen. Hlubší varhanářské vzdělání a zkušenosti však získal ve Vídni u varhanáře Josepha Seybertha. O vlivech, jež mladého varhanáře ve Vídni formovaly, se zmiňuje Rudolf Quoika, kdy připomíná zejména možnost poznání nástrojů Johanna Henkeho, či Ignatze Kobera: „*Franz Rieger lernte die Wiener Orgelwerke kennen, vor allem die großen Werke Meister Johann Henkes, dann aber auch die des Olmützers Ignaz Kober, der die Moderne verkörperte und in Wien (Schottenkirche) und im Stift Heiligenkreuz bei Wien in den Jahren 1802 und 1804 Musterwerke geschaffen hatte.*“²⁴

Do Krnova se Rieger dle Jiřího Sehnala²⁵ přesunul v roce 1840, který podle něho zároveň také představuje počátek jeho samostatné varhanářské živnosti. Petr Koukal datuje jeho pracovní aktivity v Krnově až k roku 1844, tj. době, kdy se zde Rieger mj. oženil s Rosálií Schmidtovou, a to na základě dochovaného nápisu od Franze Riegera na varhanách v Kružberku, kde autor zmiňuje provedení ladění nástroje a připojuje podpis „bürgerlicher Orgelbaueraus Jägerndorf“.²⁶ Dle Koukala se jedná o nejstarší ověřený doklad o Riegerově varhanářských aktivitách.

Oba autoři se pak odvolávají na práci Bohumíra Indry,²⁷ ve které autor zmiňuje, že v dubnu 1844 si Rieger vedle zmíněného sňatku koupil dům č. 240 na tehdejší Dřevěném trhu a v prosinci byl přijat za krnovského měšťana (fotokopii přijímací listiny uvádí v citované práci Petr Koukal). Zdeněk Culka s odvoláním na článek Karla Luňáka (viz pozn. výše) parafrázuje vzpomínku Riegerova zaměstnance Františka Engelmanna, která přináší informaci, že Franz Rieger měl v Krnově dílnu v bývalé tkalcovské škole, kde se mimo své hlavní varhanářské činnosti příležitostně věnoval i doplňkové výrobě flašinetů. Uvádí též, že dle Engelmanna dostávali tovaryši plat 2 zl. týdně s nárokem na stravu a byt. Později jim už Rieger nehradil stravu a následně ani ubytování, avšak adekvátně jim navýšil mzdu.²⁸

Živnost v Krnově provozoval Rieger na bázi malé dílny s pěti zaměstnanci do roku 1873, tedy do roku, v němž jeho synové Otto a Gustav založili moderní firmu. V době, kdy Franz

²⁴ QUOIKA, Rudolf. Die Jägerndorfer Orgelbauer Rieger und ihr Haus. Freising: 1965, s. 3.

²⁵ SEHNAL, Jiří. Cit. dílo, s. 100.

²⁶ KOUKAL, Petr. Cit. dílo, s. 36.

²⁷ INDRA, Bohumír. Cit. dílo, s. 41-42. Indra ve své práci mj. odkazuje na Rodnou matriku Sosnové Kr XIV-4 f. 179, dále pak v souvislosti s Riegerovými syny na Rodnou matriku Krnova I-18, f. 7, 88; či článek Karla Luňáka „Krnovské varhanářství“. In: Krnovsko 1957, č. 1, s. 9.

²⁸ CULKA, Zdeněk. Krnovské varhanářství – dílo generací. In: Varhany Krnov (1873-1973). Havířov: Československé hudební nástroje – závod Varhany Krnov a muzikologické oddělení Slezského muzea v Opavě, 1973, s. 35.

Rieger předával živnost synům (od roku 1872) a všichni tři společně pracovali, nesla firma název „Franz Rieger und Söhne“, od roku 1873 však již bratři Riegerové používali obchodní značku „Gebrüder Rieger“. Franz Rieger se pak na varhanářské činnosti svých synů v malé míře podílel do roku 1880. Zemřel o pět let později, 29. ledna 1885 v Krnově. Jiří Sehnal uvádí, že během svého života postavil cca 30 až 50 varhan. Ve své práci Barokní varhanářství na Moravě uvádí následující soupis Riegerových nástrojů, včetně varhan, jež opravil a návrhů na varhany.²⁹

1843 Krnov, hřbitovní kostel, oprava

1844 Kružberk, oprava

1844 Wadovice, návrh

1844-1849 Horní Benešov, oprava

1850 Hrozová,

1851 Krnov, Špitální kostel

1854 Vrchy u Fulneka

1855 Cvilín u Krnova II/20 – dle Sehnala první nově postavené varhany Franze Riegera

1855 Nové Valteřice

1856 Holčovice, oprava

1859 Dětřichov nad Bystřicí, oprava

1861 Lesy, I/12

1862 Rázová

1864 Moravský Kočov I/10

1865 Lomnice u Rýmařova

1867 Stará Ves u Rýmařova I/12 (dochovány)

1868 Hrabová

1870 Liptaň

1870? Moravský Kočov I/10

1872 Zátor, oprava

1872 Rýžoviště I/10

1872 Rudoltice I/8

? Vrbno II/20 (dochovány)

? Ludvíkov I/3 (dochovány)

²⁹ SEHNAL, Jiří. Cit. dílo, s. 100. Srov. CULKA, Zdeněk. Tamtéž.

Nástroje Franze Riegera vynikaly špičkovým řemeslným zpracováním a užitím kvalitních materiálů. Dokladem toho jsou zejména vzdušnice vyráběné z dubového dřeva, ale také mosazné pružiny ve ventilových komorách, či konzervační nátěr všech kovových součástí.³⁰

Riegerovy varhany generálně spadají do varhanářského paradigmatu období baroka. To se projevuje markantně zejména v oblasti konstrukce, a sice užitím zásuvkových vzdušnic a samozřejmě ještě čistě mechanickou trakturou, ale také na poli rejstříkové dispozice a zvukového ideálu. Riegerovy nástroje poměrně důsledně dodržují vybudování dominantního principálového sboru až po zvukovou korunu (a to v alespoň v částečné míře i v pedálovém stroji), který je dále doplněn zejména flétnovými rejstříky. Na stranu druhou zde však lze pozorovat postupnou proměnu zvukového ideálu, který ke konci Riegerovy dráhy spolu s několika dalšími činiteli vyústí ve zrod nového typu tzv. romantického varhanářství (podrobněji viz níže). Nástroje již zahrnují větší počet hlasů v základních 8' polohách a vyskytují se zde i smykavé rejstříky, později hojně využívané právě v tzv. romantickém varhanářství. O postupném typologickém posunu Riegerových varhan svědčí i rozsahy klaviatur, budované již chromaticky, v manuálu dosahující někdy až po f3 (tj. namísto užití tzv. krátkých oktáv)³¹ a v pedálu s rozsahem C – a. Taktéž provedení hracích stolů bylo v podání Franze Riegera vysoce kvalitní, pro barevně inverzní potah klaviatur nezřídka využíval slonové kosti (půltóny) a ebenového dřeva (celé tóny). Běžným konstrukčním prvkem byla též přetahovací manuálová spojka.³²

Synové Franze Riegera – Gustav a Otto, začali od roku 1873 svou továrnu budovat na zcela jiných základech. Přestože se jejich nástroje od varhan Franze Riegera odlišovaly svou koncepční, konstrukční i výrobní charakteristikou, dokázaly si ve všech těchto parametrech udržet vysoký kvalitativní standard, tolik typický pro produkci původní dílny svého otce.

1.2 Modelová analýza nástrojové produkce

Specifika varhan Franze Riegera lze mj. dokumentovat na dochovaném nástroji z poloviny 19. století v chrámu sv. Bedřicha v Bedřichově u Oskavy (okres Šumperk):³³

³⁰ KOUKAL, Petr. Cit. dílo, s. 42.

³¹ Tzv. krátká oktáva měla ve velké oktávě tóny uspořádané dle schématu C F D G E A B H.

³² BOŽENEK, Karel. Cit. dílo, s. 6.

³³ Dokumentace varhan provedená autorem dne 4. prosince 2006.

Cca pol. 19. stol, Bedřichov u Oskavy, kostel sv. Bedřicha

Varhany I/12

Manual C – c3 (chromaticky):

Principal 8′

Salicional 8′

Bourdon 8′

Quintatöna 8′

Octav 4′

Doppelflöte 4′

Quint 3′

Octav 2′

Mixtur 3x 1 1/3′

Pedal C – g (chromaticky):

Subbass 16′

Violonbass 8′

Octavbass 4′

Spielhilfen:

I/P

Varhany mají tónovou i rejstříkovou mechanickou trakturu a zásuvkové vzdušnice (vyhotoveny z masivního dubu). Hrací stůl je vestavěný do zadní části varhanní skříně, která je svou přední částí vestavěna do zábradlí kůru. Prospekt tvoří tři píšťalová pole, pole středové je největší. Varhanní skříň je prostá, bez výraznějšího zdobení, pouze nad úzkou horní římsou jsou umístěny drobné vyřezávané lístky. Přesný rok postavení nezjištěn, dle charakteru odhadováno cca na 50. léta 19. století.

Nástroj má v manuálu důsledně vybudován výrazně dominující principálový sbor až po zvukovou korunu (Principal 8′, Octav 4, Quint 3′, Octav 2′, Mixtur 3x), a to s výrazným zastoupením vyšších alikvotů. V pedálu stojí za povšimnutí disponování Octavbassu v poloze 4′, což později bylo u takto malých varhan spíše výjimkou.

Z hlediska stopových poloh tedy nástroj vykazuje následující schéma:

Manuál

1 1/3

2'

2 2/3'

4' - 4'

8' - 8' - 8' - 8'

Pedál

4'

8'

16'

Celý nástroj

1 1/3'

2'

2 2/3'

4' - 4' - 4'

8' - 8' - 8' - 8' - 8'

16'

2 OD ZALOŽENÍ KE SVĚTOVÉMU VÝROBCI (1873–1903)

2.1 Rozvoj nové firmy pod vedením bratří Riegerů

Pro pochopení všech okolností vzniku nového varhanářského provozu je potřeba zohlednit i dobový kontext historického a lokálně teritoriálního vývoje města Krnova, který byl nezanedbatelným impulzem i pro bratry Riegery.

Město představovalo v době založení firmy, tedy na počátku třetí třetiny 19. století, nejen oblast s varhanářskou tradicí, ale také velmi dynamicky se rozvíjející průmyslový region se zajímavým kulturním a společenským děním. V Krnově se v této době dařilo především textilnímu průmyslu. Autoři aktuální monografie *Průvodce architekturou Krnova*, věnované jeho komplexnímu urbanistickému profilu a historickému vývoji, uvádějí skutečnost, že textilní produkce města tvořila ke konci 19. století více než polovinu výroby v celém rakouském Slezsku. Dělo se tak díky existenci sedmnácti textilních továren různého charakteru.³⁴ Velmi důležitým mezníkem, který přispěl i k úspěšnému budování firmy Gebrüder Rieger, bylo v roce 1872 propojení Krnova s Olomoucí a Opavou železniční tratí. Továrna byla navíc již od osmdesátých let 19. století napojena na elektrické osvětlení.³⁵ V dobových nabídkách na nové varhany byla standardně kalkulována i doprava nástroje po železnici, což svědčí o skutečnosti, že Riegerové tuto novou logistickou možnost plně a s úspěchem využívali.³⁶

Zakladatelé varhanářské továrny byli na svou profesní dráhu dobře připraveni. Jak Otto Rieger (1847–1903), tak i jeho bratr Gustav (1848–1905) absolvovali od roku 1864 praxi u vídeňského varhanáře Josefa Ullmanna a později u Martina Schlimbacha ve Würzburgu (s krátkou pracovní stáží v Bambergu).³⁷

Firma Gebrüder Rieger byla oficiálně založena roku 1873. Přestože se v prvních letech na jejím chodu podílel i otec Franz Rieger, jednalo se o nový podnikatelský projekt, plně využívající pokroku v industrializaci a inovovaných technologiích, ale také fungující na bázi

³⁴ STRAKOŠ, Martin – ROSOVÁ, Romana – RYŠKOVÁ, Michaela. *Průvodce architekturou Krnova*. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2013. ISBN 978-80-85034-75-2, s. 30.

³⁵ Tamtéž, s. 31, s odkazem na PLEBAN, Julius. *Der Jägerndorfer Schulbezirk*. Jägerndorf: 1887, s. 188-191.

³⁶ Viz např. Nabídka varhan na stavbu nových varhan v kostele sv. Františka ve Vidnavě ze dne 12. února 1989, 4. s., (nestránkováno). Archiv Farního úřadu ve Vidnavě.

³⁷ QUOIK, Rudolf. *Die Jägerndorfer Orgelbauer Rieger und ihr Haus*. Freising: 1965, s. 5. Z Quoiky pak vychází (místo se jedná o doslovný překlad): CULKA, Zdeněk. *Krnovské varhanářství – dílo generací*. In: *Varhany Krnov (1873-1973)*. Havířov: Československé hudební nástroje – závod Varhany Krnov a muzikologické oddělení Slezského muzea v Opavě, 1973, s. 36.

dynamické obchodní společnosti. Riegerové dokázali reagovat na všechny dobové trendy, ať již ve výše naznačených oblastech, tak i ve vývoji varhanářství, liturgické hudby, či uměleckých stylů, které přirozeně měly na koncepci varhan nemalý dopad.

Nová firma okamžitě začala usilovat o expanzi na vzdálenější trhy a budování renomé v nadnárodním kontextu. Z tohoto důvodu prezentovala již svůj první výrobek s opusovým číslem 1, jednoduše varhany s pedálem (později umístěné v obci Jaktar u Opavy) na světové výstavě ve Vídni, kde získal zlatou medaili. Nástroj se setkal s velkým úspěchem, mj. kvůli užití tehdy nové kuželkové vzdušnice, jež se stala základním konstrukčním řešením krnovských varhan po řadu dalších desetiletí (podrobněji viz kapitola 1.4). Zdeněk Culka cituje reakci na tyto varhany, jež byla otištěna v propagační tiskovině zmíněné výstavy: „...mladá rakouská firma [sic – Riegerové se v rámci tehdejšího uspořádání hlásili k německé národnosti] *Bratří Riegerů z Krnova v rakouském Slezsku se stala úspěšně známou varhanami se silným tónem, dobře kombinovatelnými rejstříky a lehkým způsobem hry. Varhany jsou postaveny s použitím nových vymožeností v systému kuželkové vzdušnice a nadto s účelným novým zařízením, pomocí něhož lze lehce vyjmout každý ventil, aniž by se musely nadzvedat píšťaly. Je to nepopíratelná výhoda zvláště u těžkých píšťal pedálových.*“³⁸ Prezentaci na výstavě zaštitil Slezský výstavní fond zemský, a to včetně uhrazení finančních nákladů.³⁹

Firma využila obdobné příležitosti k propagaci i v roce 1878, kdy poslala na světovou výstavu v Paříži další dva nástroje (I/6 a II/22),⁴⁰ které sklidily mimořádný ohlas, mj. v podobě zisku diplomu pařížské Národní akademie, c. k. záslužného kříže i zlaté medaile, a tím akcentovaly průnik továrny mezi přední evropské výrobce varhan.⁴¹ Za kvalitu varhanářské produkce byl Otto Rieger v roce 1880 vyznamenán od císaře Františka Josefa I. rytířským řádem a firma získala statut císařsko-královského dvorního dodavatele (císař vyznamenání předal při osobní návštěvě Krnova, v rámci níž zavítal i do firmy Gebrüder Rieger). Další pocty se Ottu Riegerovi dostalo v podobě jmenování rytířem Řádu sv. hrobu, které mu udělil papež Lev XIII. Firma Gebrüder Rieger vyrobila ve své první fázi, spjaté s působením zakladatelů Otty a Gustava Riegerů přes tisíc varhan. Poslední nástroj z roku

³⁸ CULKA, Zdeněk. Tamtéž. Autor vychází z citace uvedené v dobovém katalogu firmy Orgel-Dispositionen und Preise der k. k. ausschl. Priv. Kirchenorgel- und Harmonium Fabrik von Gebrüder Rieger in Jägerndorf (Österreichisch Schlesien), Wien: 1883, s. 43.

³⁹ INDRA, Bohumír. Houslařství a varhanářství v oblasti Jeseníků v 17.-19. století. Časopis Slezského muzea, řada B – historie 17, 1986, č. 1, s. 42. Autor zde mj. parafrázuje vyjádření jistého ing. Sinziga, který vypracoval pro potřeby organizátorů výstavy odborný posudek na zmíněný nástroj.

⁴⁰ WALTER, Rudolf. Orgelbau Gebrüder Rieger, Jägerndorf. In: Fuchs, Torsten (ed.), Die böhmischen Länder als Orgellandschaft, Praha: Editio Bärenreiter, 2005, s. 129.

⁴¹ CULKA, Zdeněk. Cit. dílo, s. 37.

1903 nesl opusové číslo 1072. Z tohoto počtu se ve čtrnácti případech jednalo o velké varhany se třemi manuály.⁴² Krnovské varhany začaly být postupně dodávány i do zemí mimo Rakousko-Uhersko, tj. Ruska, Německa, Norska, Rumunska, Anglie, Itálie, Portugalska, Dánska, Turecka a Palestiny.⁴³ Gustav Rieger měl v rámci rozdělení řídicích úkolů na starosti provoz továrny, správu jejího majetku, rozvoj technologií apod., jeho bratr Otto pak zajišťoval obchodní záležitosti, propagaci a sledování evropských trendů ve varhanářství. Otto Rieger se do dějin města Krnova zapsal i jako jeho starosta, svůj úřad zastával v letech 1900–1903.

První fáze vývoje firmy skončila úmrtím Otto Riegera v roce 1903. Tehdy také jeho bratr Gustav předal vedení svému synovci Ottu Riegerovi mladšímu a odešel do ústraní ve Vídni. Továrna pak v roce 1904 změnila svůj název na „Rieger“.

V odborné literatuře bývá v souvislosti s firmou bratří Riegerů diskutována i národnostní otázka. Zdeněk Culka např. zastává názor, že německá firma Riegerů byla z nacionálních důvodů dlouho upozaděna v Čechách (a to i v době, kdy úspěšně pronikala na celosvětový trh), a naopak o to snadněji se prosazovala Rakousko-Uhersku jako celku.⁴⁴ Je pravdou, že i autor stěžejní německé práce o továrně Riegerů Rudolf Quoika, která vznikla (až) v roce 1965, zcela ignoroval poválečný vývoj v Krnově, tedy tehdy již dvacetiletou historii závodu Varhany Krnov a s jistým nacionálním nádechem zdůraznil pokračování historie firmy pouze v kontextu rakouského provozu, založenému po druhé světové válce odsunutými krnovskými varhanáři ve městě Schwarzach: „...*Dann kam das Ende* [tj. po roce 1945 – pozn. aut.]: *Nicht das seines Hauses, sondern das unserer Volksgruppe. Rieger wurde als Deutscher ebenso heimatlos wie alle deutschen Jägerndorfer, doch gelang es bald, in Österreich eine neue Heimat zu finden und die Anstalt neu aufzubauen. Im schönen Voralberg, in Schwarzach, wurde Neu-Jägerndorfer begründet und seither gehen von dort aus die Rieger-Orgeln in alle Welt.*“⁴⁵

⁴² Jednalo se o následující nástroje: 1) 1884, Praha, kostel sv. Václava na Smíchově, opus 122; 2) 1885, Olomouc, katedrála sv. Václava, opus 145; 3) 1886, Bries (Maďarsko), evangelický kostel, opus 150; 4) 1890, Brno, Německý dům, opus 290; 5) 1891, Innsbruck, Městský sál, opus 300; 6) 1893, Opava, proboštský kostel, opus 418; 7) 1894, Budapešť, centrální farní kostel, opus 445; 8) 1895 Vídeň, dominikánský kostel, opus 474; 9) 1896, Praha, Královské vinohrady, opus 523; 10) 1898, Komárno, opus 649; 11) 1901, Ústí nad Labem, děkanský kostel, opus 900; 12) 1902, St. Pölten, dóm, opus 974; 13) 1902, Zyrardow (Rusko), opus 977; 14) 1903, Vacs (Maďarsko), dóm, opus 1064.

⁴³ CULKA, Zdeněk. Cit. dílo, s. 39.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ QUOIKA, Rudolf. Cit. dílo, s. 3.

2.2 Nová konstrukční řešení ve stavbě varhan

Bratři Riegerové ihned začali užívat nová konstrukční řešení, která odpovídala aktuálním dobovým požadavkům a zároveň byla skrze možnost sériové výroby i výrazně levnější. Jednalo se především o kuželkovou vzdušnici,⁴⁶ která nahradila vzdušnici zásuvkovou,⁴⁷ v první fázi spadající přibližně do devadesátých let 19. století, kombinovanou s mechanickou trakturou.⁴⁸ Varhany uvedeného řešení vykazovaly minimální poruchovost, mnohé z nich fungují bez větších zásahů do současnosti.

Ke konci devadesátých let 19. století pak již začala firma Gebrüder Rieger ve větší míře přistupovat i ke konstrukci pneumatické traktury⁴⁹ a s počátkem 20. století již plně přešla na pneumatický systém pro tónovou i rejstříkovou trakturu. Pneumatická traktura přinesla ve své době nové konstrukční i interpretační možnosti – výrazně ulehčila chod kláves i u větších nástrojů, umožnila stavět kvantum pomocných zařízení (spojek, volných i pevných kombinací, nejrůznějších vypínačů celých rejstříkových skupin, crescendo aj.) apod., avšak také došlo k velmi negativnímu jevu přerušení bezprostředního kontaktu mezi klávesou a ventilem (kuželkou) pod vzdušnicí, neboť ten byl nově otevírán systémem membrán či míšků, napojených na vzduchové vedení od hracího stolu. Systém mohl být buďto tlakový (v klidovém stavu bez vzduchu, po stisknutí tónu či zapnutí rejstříku vpuštěný vzduch konal požadovanou práci), nebo výpustný (v klidovém stavu pod stálým tlakem vzduchu, po stisknutí tónu či zapnutí rejstříku došlo k vypuštění vzduchu v jedné části traktury a jeho

⁴⁶ Základním konstrukčním prvkem kuželkové vzdušnice je rejstříková kancela, tj. společný vzduchový kanál pro všechny tóny jednoho rejstříku. Z rejstříkové kancely je tlakový vzduch dodáván k jednotlivým tónovým ventilům, které jsou u uvedeného typu vyrobeny ve tvaru kuželky. Jednotlivé tóny jsou pak ve všech hlasech ovládány nadzvednutím kuželky pomocí mechanického pohybu tónové lišty pod kuželkami, u pneumatické traktury tuto práci konají míšky či membrány umístěné na tónové liště s tlakovým vzduchem, u systému elektrického pak je membrána nahrazena elektromagnetem, a konečně u traktury elektropneumatické se otevření kuželkového ventilu děje stejným způsobem jako u traktury pneumatické, avšak pod vzdušnicí je umístěno primárního relé kde se impuls elektrický transformuje na impuls pneumatický. Srov. MORYS, Přemysl. Vzdušnice, rozvod a usazení, vzdušnice s rejstříkovou kancelou. Ediční řada Základy stavby varhan, Krnov: 1982.

⁴⁷ Zásuvková vzdušnice je konstrukčně řešena na bázi tónové kancely – vzduchovém kanálu, jenž je společný pro jeden tón všech rejstříků. Jednotlivé hlasy se zapínají posunutím zásuvky umístěné nad kancelou v příčném směru. Ke konstrukčnímu řešení u firmy Rieger-Kloss. Srov.: SVĚTLÍK, Zdeněk. Vzdušnice, rozvod a usazení – vzdušnice s tónovou kancelou. Ediční řada Základy stavby varhan. Krnov: 1982.

⁴⁸ Traktura propojující hrací stůl s vlastním nástrojem mechanickým systémem, existuje celá řada variant, nejčastější však je konstrukce pomocí rejstříkových táhel (abstraktů), úhelníků měnících směr vedení, hřídelových, resp. rozvodových desek, převádějících poměr dělení jednotlivých tónů v hracím stole na širší poměr dělení tónů na vzdušnici (často navíc s jiným uspořádáním).

⁴⁹ Pneumatická traktura vede signály z hracího stolu do nástroje pomocí tlakového vzduchu. Existují dva základní typy – tlakový a výpustný (v prvním případě je pro vykonání požadované práce tlak do traktury dodáván, ve druhém případě je naopak jeho vypuštěním otevřeno další relé, zpravidla již fungující na předchozím principu). Pro vedení vzduchu se využívá systému trubiček – původně olovených, později zpravidla hliníkových, celé řady převodních relé, míšků, membrán apod.

následnému napuštění přes systém relé do další části). Ještě zásadnějším nedostatkem pneumatické traktury však bylo určité zpoždění mezi stiskem klávesy a nasazením tónu, a konečně s odstupem let i její značná poruchovost.

2.3 Umělecká koncepce a zvukový ideál

Zvukový ideál nástrojů firmy Gebrüder Rieger byl od doby založení firmy až do zhruba počátku dvacátých let 20. století výrazně ovlivněn paradigmatem tzv. romantického varhanářství⁵⁰ a požadavky ceciliánské reformy, jež varhany v chrámech chápala jako doprovodné nástroje liturgického provozu. Jejich rejstříková dispozice proto zahrnovala především jemnější sólové hlasy smykavého charakteru s výraznou převahou základních osmistopových poloh. Celkový zvuk pléna byl tedy poněkud temnější, avšak také barevnější. U malých kostelních nástrojů, většinou i silně typizovaných, byl plnohodnotně vybudován zpravidla pouze první manuál, manuál druhý býval koncipován jako zvukové echo stroje hlavního bez výraznější zvukové koruny. Často zde byl obsazován houslový principál v poloze 8' a dva až tři rejstříky ve 4' poloze, u větších nástrojů případně doplněné 2' hlasem. Stejně tak i pedál zahrnoval pouze jeden rejstřík v poloze 16'(zpravidla Subbass, event. Burdon či Violon) a jeden až dva 8' hlasy (nejčastěji Cello).

Větší chrámové a zejména koncertní nástroje pak měly bohatěji disponován nejen hlavní stroj na prvním manuálu, ale i stroje ostatní, a to jak ve výstavbě zvukové pyramidy od poloh základním k vyšším stopovým polohám, tak i v oblasti zastoupení dalších rejstříkových sborů (tj. většího počtu flétnových hlasů či případně i jazykových rejstříků).

Zvukový charakter varhan firmy Rieger byl specifikován také charakteristickou intonací, která se všeobecně přidržovala principu velkého témbrového odlišení jednotlivých sborů, resp. rejstříků, kdy např. úzkým hlasům byl dodáván silně smykavý charakter, principály (vyjma principálu houslového, umístěvaném na druhém manuálu) byly zesilovány (širší menzurací, vysokým výřezem labia) apod. Menzury těchto nástrojů vycházely z Töpferovy tabulky Normálních menzur,⁵¹ záhy byla stále více zohledňována složitější schémata na bázi

⁵⁰ O zvukových, konstrukčních i vývojových specifikách tzv. romantických varhan autor pojednává podrobně v monografii *Die Orgel im Gebiet von Jeseník, Olomouc, Prostějov, Přerov und Šumperk in den Jahren 1860–1960*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2011. ISBN 978-80-244-2609-9.

⁵¹ Jedná se matematicko-fyzikální zachycení průběhu šířkové míry píšťal v rámci rejstříku (tj. obvodu, resp. průměru, resp. průřezu). Dle propočtu Johanna Gottloba Töpfera z roku 1855, který publikoval v práci *Lehrbuch der Orgelbaukunst; nach den besten Methoden älterer und neuerer in ihrem Fach ausgezeichnete Orgelbaumeister und nach mathematischen und physikalischen Gesetzen*. Weimar: 1855, je k dosažení neměnného průběhu zbarvení tónu v rámci rejstříku nutné zmenšit průřez píšťaly oproti píšťale o oktávu nižší

matematicko-fyzikálních menzur, event. zejména později i menzur volně variabilních. Velmi časté bylo taktéž propojování dvou příbuzných rejstříků v poloze 8' a 4' do jedné píšťalové řady na bázi extenze. Odtud také pocházelo označení malých kostelních varhan jako „zwilling Orgel“, tedy takových, v nichž jsou společné řady pro dva rejstříky v převažující míře zastoupeny.

2.4 Charakter a organizace výroby

Riegerové věnovali velkou pozornost neustálému rozvoji své továrny. V roce 1879 přesunuli firmu z původního sídla na Horním okruhu do nových provozoven, které byly zbudovány na tehdejší Rudolfově ulici (dnešní ulice Revoluční), č. 58.⁵² Výhodou tohoto kroku byla mj. i blízkost železniční stanice, umožňující snadný export výrobků, ale i dovoz surovin a materiálu. V následujících letech pak Riegeři rozšířili provoz o řadu nových výrobních oddělení (později zahrnujících např. i velký montážní sál) s moderním strojním vybavením umožňujícím používat kvalitativní i ekonomicky efektivní technologie. Z důvodu značné obchodní expanze bylo v roce 1890 překročeno i k vybudování filiálního závodu v Budapešti (zde sídlila na Garayově ulici č. 48). Riegerové také pro své zaměstnance zřídili společnou nemocenskou pokladnu, či poskytli firemní byty.

V propagačním katalogu firmy z roku 1905⁵³ je podrobněji popsán i strojový park a technologické vybavení továrny. Uvádí se zde, že původní parní stroje o výkonu 40 koňských sil se brzy ukázaly jako nedostačující a musely být nahrazeny většími a silnějšími stroji s výkonem od 135 koní. K roku 1905 pak výrobní provoz zahrnoval tři samostatné kancelářské oddíly, tři velké montážní sály, sloužící pro kompletní sestavení a odzkoušení nových nástrojů, vlastní strojovou halu o rozměrech cca 100 x 20 metrů, další menší dílny pro zpracování dřeva, samostatnou budovu pro výrobu dřevěných varhanních skříní, oddělení pro výrobu manuálových a pedálových klaviatur, čtyři místnosti pro klížení dřevěných částí, jež byly vybaveny parními lisy s vlastním tepelným zařízením, umožňujícím za pomoci vysokých teplot dosáhnout velké pevnosti klížených spojů, sušírnu dřeva (výrazně zvyšující jeho kvalitu pro další dílenské zpracování) a zázemí pro jeho tzv. nářez, tedy prvotní zpracování materiálu

v poměru 1: $\sqrt{8}$ (1: 2.8284). Pro průměr dvou píšťal v oktávovém intervalu platí poměr 1: $4\sqrt{8}$ (1: 1.6818). Srov. TÖPFER, Johann – SMETS, Paul. Lehrbuch der Orgelbaukunst I-IV. Mainz: 1960. SYROVÝ, Václav. Kapitoly o varhanách. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2004, s. 44-53. PLÁNSKÝ, Bohumil. Píšťaly a intonace. Ediční řada Základy stavby varhan, Krnov: 1982, s. 30-38.

⁵² QUOIKÁ, Rudolf. Cit. dílo, s. 6.

⁵³ Propagačním katalogu K. u. K. Hof-Organ-Fabrik Gebrüder Rieger. Jägerndorf 1905 (včetně opusového seznamu 1873–1905).

na požadované rozměry desek, latí, hranolů apod.⁵⁴ V dalším výčtu oddělení a dílen továrny, zahrnující zámečnický a kovodělný provoz včetně skladů, stojí za zmínku pasáž věnovaná zázemí pro fotografování výrobků firmy a kopírování technické a propagační dokumentace: „Die übrigen kleineren Räume werden wir nicht alle anführen; es ist aber in unsere Fabrik für alles Erfordeliche auf das Beste gesorgt worden. Sogar eine photographische Dunkelkammer mit modernster Einrichtung ist vorhanden, da wir alle unsere Werke photographisch aufnehmen. Wir benutzen diese Dunkelkammer auch zur Vervielfältigung unserer Zeichnungen von Orgel-Gehäusen, Skizzen aller Art und technischen Detailzeichnungen vermittelt des Licht-Copir-Verfahrens. Dieser an und für sich nebensächliche Umstand mag mit zum Beweise dafür dienen, in welch' vollkommener Weise wir unser Etablissement allen nur erdenklichen Anforderungen entsprechend eingerichtet haben.“⁵⁵ Továrna byla také vybavena ventilací pro odsávání pilin a prachu vznikajících při výrobě, samozřejmě bylo vytápění všech prostor a stejně tak i centrální elektrické osvětlení.

Firma Gebrüder Rieger se tak již koncem 19. století stala největším výrobcem varhan v celé monarchii. Továrna byla schopna stavět jak velké koncertní nástroje s jedinečnou uměleckou koncepcí, stejně jako uspokojit poptávku po malých, výrobně levnějších a přirozeně i více či méně unifikovaných varhanách pro běžný chrámový provoz.

S industrializovaným, či v pravém slova smyslu továrním způsobem výroby varhan firmy Rieger (naznačený trend byl ale patrný i u ostatních evropských výrobců, jako např. firem Walcker, Sauer, Steinmayer, Weigle apod.)⁵⁶ přirozeně proniknul do výroby i jistý stupeň typizace technologií, který se pak přirozeně promítnul i do typizace samotných varhan. To bylo patrné již v počátečních stádiích výrobního procesu, při zhotovování technické dokumentace. Zde se v daleko větší míře začalo užívat normovaných tabulek, číselných předpisů a grafických šablon pro rozměry píšťal (tj. nejen šířkových menzur, ale i všech ostatních rozměrových údajů, jako vrtání v noze píšťaly, výšky a šířky výřezu labia apod.), hracích stolů, nebo schéma rozvodu pneumatické i elektropneumatické traktury. Pro konstrukci vzdušnic byly zhotovovány dřevěné rozměrové latě, na nihž bylo v poměru 1:1 zaznamenáno dělení tónů. Nově užívaný typ kuželkové vzdušnice, pak bylo možno bez větších problémů zhotovovat méně nákladným sériovým způsobem. Při výrobě varhanních

⁵⁴ Tamtéž, s. 14.

⁵⁵ Tamtéž, s. 16.

⁵⁶ Viz FISCHER, Johannes. Das Orgelbauergeschlecht Walcker in Ludwigsburg. Kassel: 1966. METZLER, Wolfgang. Romantischer Orgelbau in Deutschland. Ludwigsburg: 1965.

píšťal došlo k podstatnému zjednodušení technologie zejména použitím soustruhu na cínoolověný plech, jenž umožnil nahradit zdlouhavý proces ručního hoblování.

Samotnou výrobu varhan zásadním způsobem ovlivnilo využití dřevoobráběcích strojů, které zpočátku nedisponovaly vlastní hnací jednotkou (elektromotorem), ale byly přes systém řemenů napojeny na jednu centrální hřídel, poháněnou zpravidla parním strojem. Tato hřídel pak uváděla přes zmíněné transmise do chodu strojů několik.⁵⁷

2.5 Modelová analýza nástrojové produkce

Malé varhany z raného období firmy reprezentuje nástroj postavený do prostějovského kostela sv. Petra a Pavla. Již zde byl užit princip kombinovaných rejstříků (tzv. „Zwillingsorgel“) založených na principu extenze. Systém funguje na patentovaném principu transmisní vzdušnice (jedná se o drobnou modifikaci vzdušnice kuželkové) se zpětnými koženými ventily, které oddělují kancely dotyčných rejstříků.

1884, Prostějov, kostel sv. Petra a Pavla

Varhany I/6, opus 116

Manual C – f3:

Prinzipal 8´

Gedeckt 8´

Salizional 8´

Octave 4´

Dolce 4´

Pedal C – f1:

Subbass 16´

Spielhilfen:

Pedalcoppel, Forte.

Varhany měly mechanickou tónovou i mechanickou trakturu a kuželkové vzdušnice. Hrací stůl byl samostatně stojící, rejstříky byly zapínány ještě pomocí manubrií. V rámci extenzí vycházely z jedné řady hlasy: Salizional 8´ - Dolce 4´ a Prinzipal 8´ - Octave 4´.

⁵⁷ Podrobný popis výrobního procesu u firmy Rieger je podán v dobovém propagačním katalogu K. u. K. Hof-Orgel-Fabrik Gebrüder Rieger. Jägerndorf 1905.

Nástroj měl klínový foukač a křídlový zásobní měch. Varhany v současnosti již neexistují, demontovány byly v roce 2000.⁵⁸ Firma Gebrüder Rieger vyrobila v roce 1884 zcela totožné varhany i do obce Hrubčice (opus 118).⁵⁹

1894, Opava, kostel Nejsvětější Trojice

Varhany I/7, opus 461

Jedná se o malý doprovodný nástroj, při počtu pouhých sedmi hlasů však zahrnuje tři rejstříky v poloze 8' (v pedálu pak jeden 16' rejstřík), ale i relativně vybudovanou zvukovou korunu zakončenou menší mixturou 2 2/3' resp. přesněji řečeno imitátorem zároveň mixturu suplujícím.

Manual C – f3:

Principal 8'

Gedeckt 8'

Salizional 8'

Dolce 4'

Oktava 4'

Rauschquinte 2x 2 2/3'

Pedal C – d1:

Subbass 16'

Spielhilfen:

Pedalcoppel.

Varhany mají mechanickou tónovou i rejstříkovou trakturu a kuželkové vzdušnice.⁶⁰

1895, Brušperk, farní kostel

Varhany II/16, opus 462

Varhany v Brušperku spadají do let, kdy firma přecházela na konstrukci pneumatické traktury; uvedený nástroj však má ještě systém mechanický. Dispozičně odráží ceciliánský

⁵⁸ Dokumentace varhan provedená autorem před jejich demontací dne 5. 9. 1999.

⁵⁹ Srov.: LYKO, Petr. Die Orgel im Gebiet von Jeseník, Olomouc, Prostějov, Přerov und Šumperk in den Jahren 1860-1960. Olomouc: Univerzita Palackého, 2011. ISBN 978-80-244-2609-9., s. 74.

⁶⁰ Dokumentace varhan provedená Antonínem Schindlerem dne 20. 6. 1973. Soukromý archiv autora.

koncept, zároveň však přesahuje dispoziční šablonu malých varhan určených pro liturgickou funkci a odráží tendence vrcholného tzv. romantického varhanářství.

<u>I. Manual C – f3:</u>	<u>II. Manual C – f3:</u>	<u>Pedal C – d1:</u>
Bourdon 16´	Gemshorn 8´	Subbass 16´
Principal 8´	Hohlflöte 8´	Violon 16´
Gedeckt 8´	Gemshorn 4´	Octavbass 8´
Gamba 8´	Flöte 4´	Cello 8´
Salicional 8´		
Dolce 4´		
Octava 4´		
Mixtur 4 fach		

Spielhilfen:

Man./Ped. Coppel, Man. Coppel, Forte Volles Werk, Forte I. Man., Forte II. Man., Crescendo.

Varhany mají mechanickou tónovou i rejstříkovou trakturu a kuželkové vzdušnice. Nástroj využívá dvojice kombinovaných rejstříků.⁶¹

1899, Krnov – Kostelec, kostel sv. Benedikta

Varhany II/12, opus 739

Varhany firmy Gebrüder Rieger v kostele sv. Benedikta reprezentují typizovaný nástroj určený pro liturgický doprovod, vycházející plně z ceciliánské funkční koncepce. Rejstříková dispozice je charakteristická důrazem na základní polohy, plně zvukově vystavěn je pouze první manuál.

<u>I. Manual C – f3:</u>	<u>II. Manual C – f3:</u>	<u>Pedal C – d1:</u>
Principal 8´	Geigen Principal 8´	Subbass 16´
Gambe 8´	Salicional 8´	Cello 8´

⁶¹ Dokumentace a posudek na varhany vypracovaný dne 23. 11. 1983 Antonínem Schindlerem. Soukromý archiv autora.

Gedeckt 8'

Dolce 4'

Octavbass 8'

Flöte 4'

Octave 4'

Mixtur 3fach

Spielhilfen:

Manual Coppel, Coppel I/P, Coppel II/P; pevné kombinace: P, F, Tutti, Auslösser.

Varhany mají mechanickou tónovou a pneumatickou rejstříkovou trakturu. Vzdušnice jsou kuželkové. Hrací stůl je volně stojící. Varhanní skříň je pseudoklasicistní. Prospekt nástroje tvoří nad spodní římsou skříňe tři píšťalová pole, oddělená pilastry s vyřezávanými a zlacenými hlavami. Středové pole je největší, nad poli bočními jsou umístěna malá výplňová pole s němými píšťalami. Horní římsa kopíruje tvar píšťalových polí, ve středu nástroje vytváří spolu s řezbou imitující trojlístek korunu nástroje. Prostor mezi středovým píšťalovým polem a horní římsou vyplňuje průzvučná ozdobná mřížka. Na okrajích horní římsy (nad krajními pilastry) jsou umístěny dvě klasicistní vázy (zlacená řezba).⁶²

Dispozice využívá taktéž princip dvojice rejstříků vystavěných z jedné řady. V uvedeném nástroji jsou tímto způsobem (tj. z jedné píšťalové řady) realizovány hlasy: I. manuál: Principal 8' - Octave 4', Gedeckt 8' - Flöte 4', II. manuál: Salicional 8' - Dolce 4', pedál: Subbass 16' - Octavbass 8'.

⁶² Dokumentace nástroje provedená autorem dne 8. dubna 2016.

3 OD RIEGERA KE GLATTER GÖTZOVI (1904–1945)

3.1 Vývoj firmy v kontextu historických změn i nových trendů ve varhanářství

Nový majitel a ředitel firmy, Otto Rieger ml. (1880-1920) byl v souladu s rodinnou tradicí na svou novou úlohu patřičně odborně připraven. Varhanářství se vyučil v rodinné firmě, vedle absolutoria krnovské reálné školy se věnoval i studiu hry na varhany u ředitele kůru chrámu sv. Martina v Krnově Rudolfa Sperlinka. Plánovanou stáž v zahraničí však z důvodu povinnosti převzít vedení továrny neuskutečnil.⁶³ Etapa Otty Riegera ml. byla charakteristická dalším rozvojem a prosperitou firmy, ale také těžkými lety první světové války. Z hlediska obecného vývoje varhanářství se jedná dobu bouřlivého rozvoje pneumatického a elektropneumatického systému, ale zejména o zlomové období, v němž ve střední Evropě vrcholí a postupně se rozpadá typ tzv. romantického varhanářství a nastupuje nový typ pohledu na uměleckou, funkční i konstrukční stránku varhan – nejprve v podobě myšlenkové koncepce Alberta Schweitzera, poté jako globálnější reformní varhanní hnutí (Orgelbewegung).

Také Otto Rieger ml. získal za varhanářský odkaz své firmy veřejná ocenění, po jmenování do pracovního výboru varhanářské sekce třetího kongresu Mezinárodní hudební společnosti ve Vídni (kde mj. jako hlavní referující vystoupil Albert Schweitzer) byl oceněn titulem dvorního varhanáře a dvorního dodavatele, a dále mu byl papežem udělen rytířský kříž sv. Jiří, s titulem „Avvocato di San Pietro“.⁶⁴ Otto Rieger ml. v krizových letech první světové války, která znamenala pro firmu značný útlum výroby a rozpad stávajících trhů, byl nucen narukovat. Z války se vrátil v pořádku, avšak již v roce 1920 ve věku pouhých čtyřiceti let zemřel.

Do čela továrny tak nastoupil Josef Glatter-Götz (1880–1948), nejprve jako prokurista pověřený vedením firmy, od roku 1924 jako její majitel. Také Glatter-Götz byl absolventem krnovské reálné školy, do konce první světové války však působil jako profesionální voják (jakožto absolvent vojenské akademie sloužil v armádě v hodnosti inženýr-poručík).

⁶³ CULKA, Zdeněk. Krnovské varhanářství – dílo generací. In: Varhany Krnov (1873–1973). Havířov: Československé hudební nástroje – závod Varhany Krnov a muzikologické oddělení Slezského muzea v Opavě, 1973, s. 39.

⁶⁴ Tamtéž, s. 41.

Po odchodu do civilu v roce 1918 se začal v krnovské továrně věnovat studiu varhanářství.⁶⁵ Postup času začali Josefu Glatter-Götzovi vypomáhat i jeho synové. Egon (1911–1940) a Josef (1914–1989). Jak již bylo u krnovských varhanářů tradicí, absolvovali oba zdejší reálnou školu, Egon získal bohaté odborné zkušenosti na stážích v Berlíně a cestách po jižní Americe a jižní Africe. Velkým přínosem pro stavbu varhan byl jeho výzkum týkající se vztahu materiálu píšťal na charakter jejich tónu. Starší Glatter-Götzův syn však v řadách německé armády padnul v roce 1940 na polské frontě, ve věku pouhých 29 let. Jeho bratr Josef se věnoval dalšímu studiu na technických školách ve Vratislavi i v Berlíně, ve stavbě varhan byl jednoznačným zastáncem reformního hnutí.

Firma v uvedeném období dále rozšiřovala svůj provoz, vedle zvýšení počtu zaměstnanců⁶⁶ a budování nových dílen (včetně nového montážního sálu) založila další filiální pobočku v obci Mocker (Mokré) v nedalekém Horním Slezsku. Tento provoz, od Krnova vzdálený pouhých sedm kilometrů, začal být budován od roku 1926.⁶⁷ Během let 1904–1945 vyrobila firma Rieger okolo dvou tisíc nástrojů (1904 – opus 1073, 1945 – opus 3016, ve válečných letech však nebyla dokumentace v opusových knihách vedena důsledně).

Kvůli užití pneumatické (či zejména u reprezentativních nástrojů i elektropneumatické) traktury a výše uvedeným provozně-podnikatelským skutečnostem byla firma schopna stavět i velké nástroje se čtyřmi, event. i pěti manuály a desítkami rejstříků. V této době tak vznikly vůbec největší varhany v celé historii krnovské továrny, a sice pětimanuálový koncertní nástroj se 116 rejstříky pro vídeňský Konzerthaus. Varhany z roku 1913 nesly opusové číslo 1900. Nástroj podrobně analyzuje autor v níže citovaných publikacích.⁶⁸

Počátek druhé etapy firmy Rieger byl shodou okolností spjat se vznikem reformních tendencí, které postupně vyústily až v celkovou změnu varhanářského paradigmatu. Hybatelem těchto tendencí byli alsaští varhaníci Albert Schweitzer (1875–1965) a následně Émile Rupp (1872–1948), resp. jejich klíčové práce z roku 1906 a 1929 *Die deutsche und französische Orgelbaukunst und Orgelkunst*⁶⁹ a *Die Entwicklungsgeschichte der*

⁶⁵ Tamtéž, s. 42.

⁶⁶ Zdeněk Culka uvádí v polovině dvacátých let 20. století počet 160 zaměstnanců ve výrobě a 10 administrativních pracovníků. Tamtéž.

⁶⁷ QUOIKA, Rudolf. Die Jägerndorfer Orgelbauer Rieger und ihr Haus. Freising: 1965, s. 18.

⁶⁸ LYKO, Petr. Die Orgel im Gebiet von Jeseník, Olomouc, Prostějov, Přerov und Šumperk in den Jahren 1860–1960. Olomouc: VUP, 2011. ISBN 978-80-244-2609-9, s. 38-47. LYKO, Petr. Konstruktivní a dispoziční specifika reprezentativních varhan firmy Rieger ve vídeňském Konzerthausu. In: Vičarová, Eva (ed.) Hudba v Olomouci a na střední Moravě II. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2008. ISBN 978-80-244-2078-3, s. 275-282.

⁶⁹ SCHWEITZER, Albert. Deutsche und französische Orgelbaukunst. Leipzig: 1906.

Orgelbaukunst.⁷⁰ Zejména Schweitzerovy názory, podpořené mj. i kongresem Mezinárodní hudební společnosti ve Vídni roku 1909,⁷¹ daly následně vzniknout reformnímu varhannímu hnutí, v Evropě nejčastěji figurující pod německým názvem Orgelbewegung. Podrobnějším rozbohem reformních tendencí Alberta Schweitzera a varhanního hnutí se autor zabývá v citované monografii.⁷²

3.2 Další vývoj konstrukční a zvukové stránky krnovských varhan

Firma Rieger zareagovala na požadavky reformního hnutí ve větší míře až po první světové válce (kdy také došlo k jeho většímu rozšíření v rámci celé střední Evropy). Po roce 1904 byly ještě rejstříkové dispozice většinou koncipovány na bázi tzv. romantických varhan, inovace se dotkly především již zmíněného pneumatického systému. Znatelný přelom však

⁷⁰ RUPP, Emile. *Die Entwicklungsgeschichte der Orgelbaukunst*. Einsiedeln: 1929.

⁷¹ Zde byl též schválen souhrn norem pro stavbu varhan, označovaný jako Regulativ, který mj. pevně definoval závazné míry pro rozměry hracího stolu, či odmítnul typ ekválních jednomanuálových varhan. Dále byl v Regulativu zakotven požadavek adekvátní péče o historické nástroje, jež byly nově chápány jako cenná kulturní hodnota. RUPP, Emile. *Entwicklung der Spieltischfrage im modernen Orgelbau*. In: *Zeitschrift für Instrumentenbau*, č. 33, 1913, s. 1199.

⁷² K problematice zde mj. uvádí (česky parafrázováno): Albert Schweitzer vystoupil, mj. pod vlivem varhanářského odkazu Andree i Gottfrieda Silbermanna a Cavaille-Colla, jejichž nástroje považoval za vzorové, proti některým tendencím tzv. romantického varhanářství ve střední Evropě, resp. německy mluvících zemích. Předmětem jeho kritiky se stala především unifikovaná tovární produkce. Dále odmítal pneumatickou trakturu a kuželkovou vzdušnici, přemíru pomocných zařízení, reprezentovanou především pevnými kombinacemi, zvukovou fádnot způsobenou opomíjením strojového principu a principu zvukové pyramidy, vysokým tlakem vzduchu ve varhanách apod. Jakožto autor monografie o J. S. Bachovi a významný muzikolog zároveň sledoval požadavek stylově čistší interpretace varhanní literatury a zejména pak právě Bachových děl. Varhanní hnutí – Orgelbewegung, které se začalo rozvíjet po první světové válce, v mnohém ze Schweitzerových myšlenek vycházelo, v některých směrech však zároveň vytvářelo spíše novou názorovou platformu, podstatně úžeji zaměřenou na znovuoobnovení čistě barokních principů německého varhanářství se zjevnou tendencí odmítnout tzv. romantické varhanářství jako celek. Nástroje postavené pod vlivem uvedených myšlenek často důsledně kopírovaly barokní rejstříkovou dispozici a charakter varhanních strojů. Preferovány byly vyšší alikvotní hlasy a mixtury, mnohdy na úkor základních 8' poloh. Varhanní hnutí vrcholilo ve střední Evropě ve třicátých až padesátých letech 20. století, poté byly mnohdy radikálně pojatá ideová východiska přeci jen přehodnocována. Z axiologického hlediska je fenomén varhanního hnutí poměrně složitý. Jeho ideová základna, tak jak ji prosazoval Albert Schweitzer, bezesporu představovala pozitivní impuls pro vývoj varhanářství, neboť pojmenovávala mnohé chyby, které s sebou tzv. romantické varhanářství zejména ve střední Evropě neslo. Negativní aspekty reformy jsou spjaty spíše s deformací Schweitzerových myšlenek a jejich jednostrannou interpretací pouze ve prospěch návratu k baroknímu varhanářství. Toto pojetí totiž nerespektovalo vývoj varhan jako neustále otevřený proces ať již v oblasti umělecké či konstrukční, který přirozeně ve všech svých etapách vykazuje prvky pozitivní i negativní a stejně tak i dává ve všech svých etapách vzniknout nástrojům výborným, průměrným i podprůměrným. Sám Albert Schweitzer mj. velmi respektoval kvalitní nástroje spadající do éry tzv. romantického varhanářství. LYKO, Petr. *Die Orgel im Gebiet von Jeseník, Olomouc, Prostějov, Přerov und Šumperk in den Jahren 1860–1960*. Olomouc: VUP, 2011. ISBN 978-80-244-2609-9, s. 44-46. Srov. zejména: SCHÜTZEICHEL, Heinrich. „Die besten Orgel wurden zwischen 1850 und 1880 gebaut“ – Albert Schweitzers Orgelästhetik. In: *Die Orgel als sakrales Kunstwerk III*, ed. Riedel, Friedrich, Mainz: 1995, s. 243-266.

přineslo období po první světové válce, kdy došlo k všeobecnému rozšíření varhanního hnutí po celé střední Evropě.

Pro produkci krnovské továrny přibližně po roce 1920 je podstatná skutečnost, že nové reformní podněty byly aplikovány pouze do rejstříkových dispozic (budování zvukové pyramidy až po vysoké alikvoty ve všech strojích, ústup smykavého sboru, důraz na plnohodnotné budování principálů i fléten apod.), kdežto charakteristické konstrukční prvky staršího typu tzv. romantických varhan (zejména pneumatická traktura a kuželková vzdušnice, či hrací stoly s řadou pomocných zařízení, historicky i konstrukčně odvozených od typu předchozí vývojové etapy) zůstaly i u nových nástrojů zachovány. Opomenout nelze v této souvislosti ani užívání vyššího tlaku ve varhanách (cca okolo 90 mm vodního sloupce), který byl bezprostředně konstrukčně vynucen užitím kuželkové vzdušnice a pneumatické traktury, ale jenž z hlediska dopadu na zvuk rejstříků a charakter jejich intonace je v přímém rozporu se zvukovým i konstrukčním přístupem varhan období baroka (ty byly pro reformu vzorem, či mnohdy i jediným ideálem).

V období od přibližně dvacátých let do velmi přibližně šedesátých let 20. století tak lze u nástrojů firmy Rieger hovořit o specifickém varhanářském mezitypu, fúzujícím prvky tzv. romantického varhanářství s prvky reformního varhanního hnutí.

Po první světové válce lze v produkci firmy zaznamenat i reakci na další technickou novinku, šířící se především z amerického varhanářství, a sice nástroje typu Unit. Jedná se o jednoduché řešení, kdy je pomocí elektropneumatické či čistě elektrické (výjimečně i čistě pneumatické) traktury z jedné píšťalové řady, umístěné na speciální vzdušnici s rejstříkovým kanálem bez tónových kancel, extrahováno větší množství rejstříků (z flétnové řady jsou např. běžně extrahovány hlasy Burdon 16, Kryt 8', Flétna trubicová 4', Flétna 2' apod.). Z několika vybudovaných řad tak lze v rámci unitového systému vytvořit desítky dalších rejstříků. Nevýhodou konstrukce typu Unit však je jistá zvuková fádnost, jak v plénu, tak i v podobě malého témbrového odlišení jednotlivých hlasů. Je pravdou, že krnovská továrna postavila zejména ve třicátých letech 20. století několik mimořádně zajímavých varhan naznačeného řešení (Husův sbor na Vinohradech v Praze, koncertní sál Legiobanky apod.), avšak celkově se jednalo o kvantitativně zanedbatelnou část produkce.

Nelze tak jednoznačně souhlasit s tvrzení Zdeňka Culky, že odběratelé měli po první světové válce možnost výběru mezi varhanami s dispozicí vycházející z typu

tzv. romantických nástrojů, nástrojů reformních, nebo varhan typu Unit⁷³ – tedy v tom smyslu, že by se jednalo v rámci celkové produkce firmy o tři rovnocenné typologické skupiny. Přestože krnovští varhanáři samozřejmě vycházeli přáním zákazníků dle možností vstříc, koncepčně jednoznačně tíhnuli k prosazování nástrojů reformního typu (s pochopitelným odrazem do samotné produkce varhan).

Celá dosavadní etapa vývoje varhanářské firmy Gebrüder Rieger a Rieger, spjatá s rodem Riegerů a Glatter-Götzů, byla ukončena bezprostředně po druhé světové válce odsunem německých varhanářů. Jak již bylo uvedeno, tito pak založili v rakouském Schwarzachu nový provoz, fungující pod značkou Rieger Schwarzach dodnes. Dlouholetý externí poradce závodu Rieger-Kloss, olomoucký varhaník, organolog a muzikolog Antonín Schindler (1925–2010), který bezprostředně po druhé světové válce pobýval v Krnově, poskytnul autorovi vyjádření, že vyjednal v roce 1945 výjimku pro některé původní německé varhanáře (řadové zaměstnance), aby byli bezprostředně po válce v Krnově ponecháni za účelem zapracování českých nástupců. Za to jim pak byly umožněny příznivější podmínky pro následný odsun (možnost vzít si sebou veškerý movitý majetek).

3.3 Modelová analýza nástrojové produkce

1906, Újezd u Uničova, kostel sv. Jana Křtitele

Varhany II/16, opus 1308

Uvedený nástroj je umělecky velmi zdařilý, jeho dispozice nepodléhá šablonovitosti typické pro menší kostelní varhany. Ve všech strojích je zřetelná snaha o zvukovou samostatnost a vyvážené zastoupení základních stopových poloh s vyššími alikvoty.

I. Manual C – f3:

Principal 8′

Salicional 8′

Gedeckt 8′

Oktave 4′

Rohrflöte 4′

Quint maior 2 2/3′

Superoktave 2′

II. Manual C – f3:

Liebl. Gedeckt 8′

Aeolína 8′

Vox angelica 4′

Principal 4′

Flüte traverse 2′

Pedal C – d1:

Subbass 16′

Oktavbass 8′

Dolce 4′

⁷³ CULKA, Zdeněk. Cit. dílo, s. 43.

Mixtur 1 1/3´,

Spielhilfen:

II/I, I/P, II/P, I – 4´, P, F, Pl, T + Ausschalter, Crescendo.

Varhany mají kuželkové vzdušnice a pneumatickou tónovou i rejstříkovou trakturu. Hrací stůl je samostatně stojící. Varhanní skříň je zdobena zlacenými řezbami pod horní římsou, které částečně překrývají horní část prospektových píšťal.⁷⁴

1907, Ostrava, kostel Českobratrské církve evangelické

Varhany II/26, opus 1403

I. Manual C – f3:

Bourdon 16´

Principal 8´

Hohlflöte 8´

Gamba 8´

Salicional 8´

Gedackt 8´

Trompete 8´

Octave 4´

Flöte 4´

Kornett 3-5x

Mixtur 4x

II. Manual C – f3:

Lieblich Gedackt 16´

Geigenprincipal 8´

Flute harmon. 8´

Aeolina 8´

Vox coelestis 8´

Rohrflöte 4´

Octave 4´

Traversflöte 4´

Harmonica aethera 4x

Pedal C – d1:

Violon 16´

Subbass 16´

Octav 8´

Cello 8´

Gedackt 8´

Posaune 16´

Spielhilfen:

Manualcoppel, Superoctavcoppel I. Man., Superoctavcoppel II. zu I., Suboctavcoppel II. zu I., Pedalcoppel I. Man., Pedalcoppel II. Man., Rohrwerkabsteller, Ausschalter, Piano, Mezzoforte, Forte, Forte, Tutti, Cresc., Schwellwerk (II. Man.).

⁷⁴ Dokumentace nástroje provedená autorem dne 12. července 2006.

Varhany mají pneumatickou tónovou i rejstříkovou trakturu a kuželkové vzdušnice. Varhanní skříň je rozdělená na dvě části, stojící po stranách kůru, volně stojící hrací stůl je umístěn uprostřed, čelem k oltáři.⁷⁵

1914-1924, Smilov, farní kostel

Varhany I/9, opus 2176

Malé varhany původně postavené do obce Smilov dokumentují méně známou etapu firmy Rieger v průběhu první světové války a v následných letech poválečných, kdy nebyly vedeny podrobné opusové seznamy. Jedná se o poměrně unifikovaný nástroj pro liturgický doprovod, dispozičně ještě vycházející z tzv. romantického varhanářství, resp. požadavků ceciliánské reformy.

Manual: C – f3:

Principal 8´

Salicional 8´

Vox coelestis 8´

Bourdon 8´

Oktave 4´

Flöte 4´

Rauschquinte 2x 2 2/3´

Pedal C – d1:

Subbass 16´

Cello 8´

Spielhilfen:

Man./Ped., Superoktav (I – 4´), Piano, Mezzoforte, Forte, Auslöser.

Tónová i rejstříková traktura varhan je pneumatická, vzdušnice kuželkové. Nástroj částečně využívá principu extenzí z jedné píšťalové řady, a sice u hlasů Principal 8´ - Oktave 4´, Bourdon 8´ - Flöte 4´. Vox coelestis je pak vystavěn jako jedna řada, k níž je zapínána druhá řada z hlasu Salicional 8´ (tak aby díky mírnému posunu v ladění vytvořily výchvějný efekt).⁷⁶

⁷⁵ SCHINDLER, Antonín. Posudek na varhany v Českobratrském evangelickém kostele v Ostravě ze dne 19. června 1995, rukopis, vypracováno pro Krajský památkový ústav v Ostravě. Soukromý archiv autora.

⁷⁶ Dokumentace varhan provedená autorem dne 24. května 2017. Posudek na varhany vypracovaný Antonínem Schindlerem při jejich instalaci v kryptě Dómu sv. Václava v Olomouci. Soukromý archiv autora. Srov.: MICHÁLEK, Václav. Riegerovy varhany v Olomouci. Diplomová práce, JAMU, Brno: 1996, s. 17-18.

Varhany byly po druhé světové válce přestěhovány ze Smilova do obce Želč, v roce 1976 pak byly nainstalovány v kryptě olomoucké katedrály sv. Václava, kde se nacházejí dodnes.

1931, Ludgěřovice. kostel sv. Mikuláše

Varhany II/45, opus 2495

Specifický mezityp, ve kterém doznívá koncepce tzv. romantických varhan a zároveň se promítají prvky reformního hnutí lze dobře dokumentovat např. na reprezentativním nástroji firmy Rieger, postaveném v roce 1931 pro kostel sv. Mikuláše v Ludgěřovicích.⁷⁷

I. Manual C – g3:

Principal 16'
Principal 8'
Hohlflöte 8'
Nachthorn 8'
Salicional 8'
Oktave 4'
Fugara 4'
Holzflöte 4'
Rohrflöte 4'
Quintflöte 2 2/3'
Oktave 2'
Flautino 2'
Bachflöte 2'
Mixtur 5 fach
Kornett 3-5 fach 8'
Trompete harm. 8'
Scharff 3 fach 1'
Oboe 8'

II. Manual C – g3:

Quintatön 16'
Geigenprincipal 8'
Aeoline 8'
Vox coelestis 8'
Traversflöte 8'
Rohrflöte 8'
Gamba 8'
Flute amabile 4'
Nachthorn 4'
Gemshorn 4'
Prästant 4'
Nasad 2 2/3'
Oktave 2'
Terzflöte 1 3/5'
Siffflöte 1'
Harmonia aetherea 4 fach

Pedal C – fl:

Principalbass 16'
Violon 16'

⁷⁷ Dokumentace varhan provedená autorem dne 8. ledna 2006.

Subbass 16'
Quintatön 16' trsm.
Quintbass 10 2/3'
Oktavbass 8'
Cello 8'
Oktave 4'
Flöte 4'
Posaune 16'
Trompete 8' trsm.

Spielhilfen:

I/P 8', II/P 8', I – 4', II/I 16', II/I 8', II/I 4', II – 16', II – 4', Crescendo, Schweller – II. Manual, Freie Komb. (2x), Pianissimo, Piano, Mezzoforte, Forte, Pleno, Tutti, Tremolo – II. Manual, Zungen ab, Aut. Pedal, Crescendo ab

Varhany mají kuželkové vzdušnice a pneumatickou tónovou i rejstříkovou trakturu tlakového typu.

Z hlediska rejstříkové dispozice tihne nástroj již poměrně silně k reformní koncepci. V obou manuálech i pedálu je jednoznačně dodržen strojový princip, tj. všechny tyto stroje představují zcela samostatné zvukové jednotky s plně dodrženým sborovým principem – zahrnují všechny typy rejstříkových sborů (principály, flétny, smyky, jazyky), a konečně je v nich vystavěna i zvuková pyramida – v manuálech až po zvukovou korunu tvořenou vysokými alikvoty, v pedálu po 4' polohu.

Prvnímu manuálu (koncipován jako hlavní stroj) jednoznačně dominuje principálová řada, vystavěná od polohy 16' až po pětinasobnou mixturu. Díky hlasům Principal 16', Principal 8', Oktave 4', Oktave 2', Mixtur 5 fach tak varhany v plénu získávají značnou zvukovou sílu a mohutnost. Stroj je dále doplněn především flétnovými hlasy, jež umocňují plénotvornou funkci principálů. Z konkrétních rejstříků stojí za zmínku disponování dvou vysokých fléten – Flautino 2' a Bachflöte 2', které lze pokládat za jednoznačný projev dopadů reformních požadavků na značné posílení zvukové koruny, ale také na zastoupení vyššího sólového hlasu, vhodného např. pro registraci hry cantu firmu. Kornett 3-5 fach 8' a 8' harmonická trompeta jsou hlasy, jež byly s oblibou užívány tzv. romantickým varhanářstvím (díky bohatému harmonickému spektru se vyznačují specificky výrazným témbrem), avšak

pouze spíše u větších, či reprezentativních nástrojů. Ludgěrovické varhany tak v tomto smyslu nepředstavují výjimku.

Druhý manuál pak patrně nejlépe dokládá průnik dvou varhanářských koncepcí. Na jednu stranu jsou zde zachovány typicky „romantické“ hlasy i v principálovém sboru (zejména základní Geigenprincipal 8' s úzkou menzrou) i sboru smykavých rejstříků (např. Aeoline 8', Vox coelestis 8'), avšak na stranu druhou je zde mimořádně silně vybudována zvuková koruna až do nejvyšších poloh, tj. uplatněn princip, který se u tzv. romantických varhan v rámci druhého manuálu prakticky nevyskytoval (s výjimkou největších varhan, i zde bylo ale proporční zastoupení silně ve prospěch základních poloh). I druhý manuál má plně vybudován principálový sbor, zajímavé je disponování dvou mixtur, přičemž Harmonia aetherea 4 fach představuje jemnou alikvotní korunu s velmi úzkou menzrou, dodávající výslednému zvuku spíše specifický tón, zatímco trojnásobný hlas Scharff v nejvyšší možné 1' poloze svým zvukem zřetelně zosťhuje zvukovou korunu pléna daného stroje i celého nástroje. Navíc je zde prostřednictvím jednořadových hlasů v polohách 8' - 4' - 2 2/3' - 2' - 1 3/5' latentně zastoupen i rozložený kornet resp. sesquialtera (2 2/3' - 1 3/5'), kde zejména tercie 1 3/5' dokáže v kombinaci s kvintovou polohou 2 2/3' vytvořit silně barevný tón zvukového imitátoru. Tyto hlasy tak mohou být využity nejen pro výstavbu bohatého alikvotního spektra zvukové koruny a pléna stroje, ale také jako velmi efektní sólové hlasy.

Pedál zahrnuje obligátní 16' hlasy ve všech sborech. Zajímavostí je užití velké kvinty 10 2/3', která v kombinaci s 16' polohou vytváří akustický bas na bázi kombinačního tónu v poloze 32'. Disponování 4' flétny pak opět vychází vstříc reformním tendencím, tento rejstřík zde slouží pro sólovou hru cantu firmu v pedálu, tedy praxe, s níž se běžně setkáváme zejména ve varhaní literatuře německé hudby období baroka.

1934, Praha – Vinohrady, Husův sbor

Varhany III/151, opus 2636

K jednomu z technicky nejzajímavějších varhan v celé historii krnovské továrny bezesporu patří dnes již unikátní (byť v malé míře pozměněný) nástroj pro Husův sbor na pražských Vinohradech. Hlavním důvodem jedinečnosti těchto varhan je skutečnost, že byly koncipovány jako nástroj typu Unit se čtrnácti řadami vybudovaných hlasů a dvěma řadami

zvukových efektů, z nichž bylo extenzováno 151 rejstříků. Původní (níže uvedenou) rejstříkovou dispozici navrhl tehdejší přední varhaník Bedřich Antonín Wiedermann.⁷⁸

I. Manuál C – c4:

Gamba 16'
Flétna 16'
Kryt 16'
Principal 8'
Principal rohový 8'
Gamba 8'
Dolce 8'
Viola coelestis 8'
Vox coelestis 8'
Flétna 8'
Flétna jemná 8'
Kryt 8'
Principal 4'
Princ. rohový 4'
Gamba 4'
Dolce 4'
Viola coelestis 4'
Vox coelestis 4'
Flétna 4'
Flétna jemná 4'
Kryt 4'
Kvinta 2 2/3'
Oktáva 2'
Tercie 1 3/5'
Kvinta 1 1/3'
Oktáva 1'
Mixtura flét. 4x

II. Manuál C – c4:

Gamba 16'
Flétna 16'
Flétna jemná 16'
Principal 8'
Principal rohový 8'
Gamba 8'
Dolce 8'
Viola coelestis 8'
Vox coelestis 8'
Flétna 8'
Flétna jemná 8'
Kryt 8'
Principal rohový 4'
Gamba 4'
Dolce 4'
Viola coelestis 4'
Vox coelestis 4'
Flétna 4'
Flétna jemná 4'
Kvinta 2 2/3'
Flétna 2 2/3'
Oktáva 2'
Flétna 2'
Tercie 1 3/5'
Flétna 1 3/5'
Kvinta 1 1/3'
Flétna 1 1/3'

⁷⁸ Dokumentace k nástroji (vypracovaná v rámci rekonstrukce varhan v roce 1986), Krnov: 1986. Soukromý archiv autora. Srov. MYŠKA, Rudolf. Varhany v Praze. Havlíčkův Brod: 2005, s. 175-178. ISBN 80-239-5944-1.

Cymbel 4x
Trompeta 8'
Klarinet 8'
Vox humana 8'
Trompeta 4'
Klarinet 4'
Harfa
Druhý ponor:
Principal 8'
Princ. rohový 8'
Gamba 4'
Flétna 4'
Trompeta 8'
Zvony

III. Manuál C – 4:

Gamba 16'
Dolce 16'
Vox coelestis 16'
Flétna jemná 16'
Principál rohový 8'
Gamba 8'
Dolce 8'
Viola coelestis 8'
Vox coelestis 8'
Flétna 8'
Flétna jemná 8'
Kryt 8'
Principál rohový 4'
Gamba 4'
Dolce 4'
Viola coelsetis 4'
Vox coelestis 4'
Flétna 4'

Oktáva 1'
Flétna 1'
Vox humana 16'
Trompeta 8'
Klarinet 8'
Vox humana 8'
Klarinet 4'
Vox humana 4'
Harfa
Zvony

Pedál C – fl:

Podstav 32'
Principal 16'
Gamba 16'
Flétna 16'
Flétna jemná 16'
Kryt 16'
Kvintbas 10 2/3'
Principal 8'
Principal rohový 8'
Gamba 8'
Dolce 8'
Viola coelestis 8'
Vox coelestis 8'
Flétna 8'
Flétna jemná 8'
Kryt 8'
Principal 4'
Principal rohový 4'

Flétna jemná 4'	Gamba 4'
Kryt 4'	Flétna 4'
Flétna 2 2/3'	Kryt 4'
Flétna jemná 2 2/3'	Kvinta 2 2/3'
Dolce 2'	Flétna 2 2/3'
Viola coelestis 2'	Oktáva 2'
Vox coelestis 2'	Tercie 1 3/5'
Flétna 2'	Flétna 1 3/5'
Flétna jemná 2'	Kvinta 1 1/3'
Flétna 1 3/5'	Cymbel 4x
Flétna jemná 1 3/5'	Bombarda 16'
Flétna 1 1/3'	Fagot 16'
Flétna jemná 1 1/3'	Trompeta 8'
Flétna 1'	Klarinet 8'
Flétna jemná 1'	Vox humana 8'
Sesquialtera 2x	Trompeta 4'
Klarinet 8'	Klarinet 4'
Vox humana 8'	
Harfa	
Zvony	

Pomocná zařízení:

Tremolo Vox humana, Tremolo celý stroj, 5x volná kombinace, Crescendo, Vypínač crescenda, Žaluzie A, Žaluzie B.

Varhany mají elektropneumatickou tónovou i rejstříkovou trakturu a unitové výpustné vzdušnice osazené elektromagnety typu Reisner. Jednotlivé rejstříky byly již v roce postavení varhan extenzovány elektricky ze čtrnácti vybudovaných píšťalových řad (doplněných dvěma řadami efektů).

Původní nástroj byl vybudován na řadách:

Principál, Flétna, Kryt, Dolce, Principál rohový-Oktáva, Flétna jemná, Vox humana, Viola coelestis, Vox coelestis, Gamba, Bombard-Trompeta, Fagot-Klarinet, Kvinta, Tercie, Harfa, Zvony,

V uvedené dispozici je minimální množství samostatných smíšených hlasů, Wiedermanova koncepce však vycházela z předpokladu, že varhaník si veškeré smíšené hlasy (mixtury i imitátory) v rámci registrace sestaví z kvanta vyšších alikvotů, zastoupených ve všech polohách. Je zřejmé, že přestože je rejstříková dispozice koncipována více než velkoryse, vzhledem k unitové konstrukci založené de facto jen na čtrnácti (později šestnácti) hlasech, nedosáhnul nástroj ve svém plénu výraznějšího zvuku. Stejně tak jeho témbrové možnosti odrážely spíše počet reálně vybudovaných řad, a nikoliv extenzované kvantum 151 rejstříků. Historická hodnota vinohradských varhan je však pro ojedinělost naznačené koncepce mimořádně vysoká.

Počátkem šedesátých let 20. století došlo k první, avšak nikterak rozsáhlé přestavbě nástroje. K vybudovaným píšťalovým řadám byla přistavěna Mixtura a Seskvialtera, dosavadní řady Flétna jemná a Viola celestis byly nahrazeny Kvintadenou resp. Cimbálem. Dělo se tak přirozeně v souladu s požadavky reformního hnutí.

Píšťalový fond varhan tak vypadal následovně (velká písmena A/B označují levou/pravou část varhanní skříně, číslice pak pořadové číslo píšťalové řady resp. zvukového efektu):⁷⁹

1) Principál 16' - 8' - 4'

85 tónů C1 – c5, otevřené píšťaly, 36 zinek + 49 cín, C1 – Cis akustické, do d1 boční vousy s válečky, skřín A

2) Flétna 16' - 8' - 4' - 2' - 1'

109 tónů C1 – c6, poslední oktáva repetuje cis5 – c6, v celém rozsahu otevřené píšťaly, 73 dřevo + 36 cín, od c kulaté labium typu Vídeňská flétna, od c2 přefukuje, skřín A

3) Gamba 16' - 8' - 4'

85 tónů C1 – c5, otevřené píšťaly, 36 zinek + 49 cín, C1 – Cis akustické, do d boční vousy s válečky, pak do c4 smykavé vousy s regulačním šroubem, skřín A

4) Bombard 16' – Trompeta 8' - 4'

85 tónů C1-c5, 66 nárazných jazyků, ozvučny zinek, C1 – H1 poloviční délka, fis2 – f3 dvojnásobná délka, + 19 cínových labiálních píšťal, skřín A

5) Fagot 16' – Klarinet 8' - 4'

85 tónů C1 – c5, 66 jazyků (od: C1 nárazné, c průrazné, c3 nárazné), cylindrické ozvučny, 48 zinek + 18 cín, C1 – H1 poloviční délka, + 19 cínových labiálních píšťal, skřín A

⁷⁹ Dokumentace k nástroji, vypracovaná závodem Varhany Krnov v rámci rekonstrukce nástroje v roce 1986. Soukromý archiv autora.

6) Vox coelestis 8' - 4' - 2', 1-2x

85 tónů C – c6, druhá výchvějná řada od c1 do c6, otevření píšťaly s velmi úzkou menzurou (- 22 půltónů), 18 zinek + 128 cín, C – Cis akustické, D – H boční vousy s válečky, c – c4 smykavé vousy bez regulačního šroubu, skříň A

7) Kvinta 2 2/3' – 1 1/3'

73 tónů g – g5, cylindrické píšťaly, 73 olověná slitina, flétnová intonace, skříň A

8) Tercie 1 3/5'

61 tónů e1 – b5, od klávesy g3 repetice na 3 1/5', cylindrické píšťaly, 61 olověná slitina, skříň A

9) Mixtura 2', 5x

61 tónů. 305 píšťal, cín, repetice C: 2' + 1 1/3' + 1' + 2/3' + 1/2', c1: 2 2/3' + 2' + 1 1/3' + 1' + 2/3', c2: 4' + 2 2/3' + 2' + 1 1/3' + 1', c3: 4' + 4' (stejně menzury) + 2 2/3' + 2' + 1 1/3', tónová hranice u řady 1 1/3' je g6. skříň A

10) Seskvialtera 1 1/3', 2x

61 tónů, 122 píšťal, cín, repetice C: 1 1/3' + 4/5', c3: 1 3/5' + 1 1/3', tónová hranice kvintové řady je g6, tercie dis6, skříň A

11) Harfa 4' G – g3

zvukový efekt, 49 tónů, kovové destičky s krátkými rezonátory rezechvívané paličkami, skříň A

12) Zvony 8' a – e2

zvukový efekt, 20 tónů, zavěšené mosazné tyče s doladovacím kroužkem rozechvívané paličkami, bez tlumítek dozvuku, skříň A

13) Kryt 16' - 8' - 4'

85 tónů C1 – c5, kryté píšťaly, 36 dřevo + 49 cín užší menzury, od cis4 otevřený cylindrický doplněk jiné menzury, skříň B

14) Dolce 16' - 8' - 4' - 2' - 1'

109 tónů C1 – c6, poslední oktáva repetuje, oktáva C1 – H1 převzata z původní Flétny jemné 16', má 12 krytých dřevěných píšťal, dále navazuje původní Dolce 8', C – c6, otevřené píšťaly, 24 zinek + 61 cín, C – Cis akustické, D – cis boční vousy s válečky, d – h3 můstkové smykavé vousy, skříň B

15) Principál rohový 8' - 4' – Oktáva 2' - 1'

97 tónů C – c6, poslední oktáva repetice cis5 – c6, otevřené píšťaly, 24 zinek + 73 cín, C – D akustické, od Dis standardní principál s mírně užší menzurou oproti principálové řadě č. 1 (o 2 – 3 půltóny), též slaběji intonován. skříň B

16) Kvintadena 8' - 4'

73 tónů C – c5, kryté kovové píšťaly, 24 zinek + 32 cín, skříň B

17) Vox humana 8' - 4'

73 tónů C – c5, 54 nárazných jazykových píšťal, ozvučny 54 cín nestandardního typu (C – h trychtýřový regál s otočnými víčky, všechny délky ozvučen téměř stejné, c1 – g2 postupný přechod ozvučen do typu Hoboj 8' - německá, opět s otočnými víčky, gis2 – f3 otevřená trychtýřová šalmaj), od fis3 19 labiálních cínových píšťal, skříň B

18) Cimbál 1', 4x

61 tónů, 244 píšťal, cín, repetice C: 1' + 2/3' + 1/2' + 1/3', f: 1 1/3' + 1' + 2/3' + 1/2', f1: 2' + 1 1/3' + 1' + 2/3', f2: 2 2/3' + 2' + 1 1/3' + 1', f3: 4' + 2 2/3' + 2' + 1 1/3', tónová hranice 1' řady je e6, u řady 1 1/3' g6, skříň B

Při první rekonstrukci byl dále odstraněn netradiční konstrukční prvek původního nástroje – druhý ponor kláves I. manuálu. Došlo také k celkové redukci extenzovaných hlasů na 142, a konečně i k nahrazení starého elektrického zdroje pro elektrickou část traktury novějším transformátorem s polovodičovým usměrňovačem.

Zajímavostí nástroje je i kubistická varhanní skříň (realizovaná v rámci dvou žaluziových skříní), která zakrývá celý nástroj. Díky své černé barvě a absenci varhanního prospektu (všechny píšťaly jsou skryty) odpovídá požadavku nenarušovat architektonickou koncepci prostoru. Skříň je dělená na dvě části, po první úpravě zahrnovala v levé části (při pohledu z kostela) ventilátor, zdroj elektrického napětí 12 a 16 V (transformátor a usměrňovač), elektropneumatické relé tónové a rejstříkové mezirelé, čtyři hlavní vzdušnice a čtyři vzdušnice doplňkové s deseti píšťalovými řadami, zahrnujícími celkem 1156 píšťal a zvukové efekty. Na pravé straně pak skříň obsahovala tři vzdušnice se šesti základními rejstříkovými řadami o 681 píšťalách. Vzdušnice v každé skříní měly vlastní křídlový vzduchový regulátor, osazený výpustným tremolem. Žaluzie obou skříní byly původně ovládány elektropneumaticky, později pomocí mechanického táhla. Hrací stůl varhan je umístěn před levou část varhanní skříně.

V roce 1984 byl nástroj v důsledku havárie vodovodního potrubí silně poničen, závod Varhany Krnov ho však do roku 1987 zrekonstruoval. Došlo taktéž k dalším úpravám, avšak

původní dispoziční i konstrukční podoba byla pozměněna jen v menší míře. Současnou rejstříkovou dispozici uvádí ve své práci Rudolf Myška.⁸⁰

1934, Ludslavice, farní kostel

Varhany I/6, opus 2649

Varhany postavené do farního kostela v Ludslavicích představují po všech stránkách odlišný typ – malého zcela unifikovaného nástroje určeného pouze pro liturgický doprovod. Nástroj se přidrzuje obligátní dispoziční šablony odrážející požadavky ceciliánské reformy.

Manuál C – f3:

Principál 8´

Salicionál 8´

Bourdon 8´

Oktáva 4´

Mixtura 2x

Pedál C – d1:

Subbass 16´

Pomocná zařízení:

Spojky: I – 4´, I – 16´, I/P, Piano, Forte, Tutti + Vypínač. Varhany mají pneumatickou tónovou i rejstříkovou trakturu a kuželkové vzdušnice.⁸¹

⁸⁰ MYŠKA, Rudolf. Varhany v Praze. Havlíčkův Brod: 2005, s. 176-178. ISBN 80-239-5944-1.

⁸¹ Dokumentace varhan provedená Antonínem Schindlerem dne 2. prosince 1991. Soukromý archiv autora.

4 OD NÁRODNÍ SPRÁVY K SOUČÁSTI STÁTNÍHO PODNIKU (1945–1989)

4.1 Historie závodu Rieger-Kloss, Varhany Krnov

Druhá světová válka a následné události po roce 1945 přinesly radikální proměnu krnovské továrny. Podnik byl po válce vzat pod národní správu a začal budovat novou etapu svého vývoje. Události bezprostředně po druhé světové válce podrobněji popisuje Zdeněk Culka: „*Výměrem ministerstva průmyslu z 26. září 1945 byla podle dekretu presidenta republiky č. 5/1945 Sb. do podniku zavedena národní správa a prozatímními národními správci byli ustanoveni Jan Tuček (varhanář z Kutné Hory – pozn. aut.) a Rudolf Nevorál (který byl však již 11. února 1946 jako národní správce s podnikového rejstříku vymazán). Výměrem ministerstva průmyslu z 13. 3. 1947 byly prozatímní národní správou Riegerovy firmy pověřeny Československé závody dřevozpracující, n. p. Praha. Výměrem ministerstva průmyslu ze 4. 6. 1948 byl zřízen národní podnik Továrna na piana a varhany a dodatkem k tomuto výměru z 30. 7. 1948 byla do majetku nového národního podniku začleněna majetková podstata mj. i konfiskovaných varhanářských podniků Bratří Riegerové a Josef Kloss⁸² z Krnova.*“⁸³ Uvedený národní podnik byl pak v roce 1949 rozdělen na dva samostatné celky, krnovské provozovny se tak staly součástí Továrny na varhany n. p. (z druhé části vznikl podnik Továrny na piana n. p.). Poslední organizační změna ve třetí historické etapě krnovské varhanářské továrny pak přišla 10. března 1958, a to začleněním pod Národní podnik Československé hudební nástroje v Hradci Králové (kam byl přiřazen celý národní podnik Továrny na varhany). Jako obchodní značka, uváděná i na samotných nástrojích, však byl užíván název Rieger-Kloss, příp. Rieger-Kloss, Varhany Krnov. Takto krnovská továrna fungovala až do polistopadových událostí roku 1989, po kterých došlo k její privatizaci.

Z hlediska obchodní strategie museli i krnovští varhanáři hledat nová odbytiště a způsob efektivního uplatnění v nových politických kontextech. Přes počáteční obtíže, dané celkovou

⁸² Firma Josefa Klose byla menší krnovská varhanářská dílna, fungující od roku 1942, v roce 1947 byla taktéž vzata pod národní správu. Srov. CULKA, Zdeněk. Tamtéž, s. 47, s odkazem na: Obchodní rejstřík krajského soudu v Opavě, svazek A, oddíl III., str. 224, řadové číslo zápisu 1–4.

⁸³ CULKA, Zdeněk. Krnovské varhanářství – dílo generací. In: Varhany Krnov (1873-1973). Havířov: Československé hudební nástroje – závod Varhany Krnov a muzikologické oddělení Slezského muzea v Opavě, 1973, s. 46, s odkazem na: Obchodní rejstřík úředního soudu v Krnově, oddíl A I, svazek HRA 47, řadové číslo zápisu 4 a 5; Obchodní rejstřík krajského soudu v Opavě, svazek A, oddíl I., str. 65, řadové číslo zápisu 2.

poválečnou situací, nedostatkem surovin, materiálů, ale i větších zkušeností a kvalitního personálního zabezpečení, nakonec dokázala továrna navázat na předchozí pozici evropského výrobce a prosadila se i na zahraničních trzích. Určitý zlom představoval v tomto smyslu rok 1958, kdy díky nejprve menší zakázce do Moskvy (varhany pro konzervatoř II/10, opus 3244), došlo k průniku na rozsáhlý trh tehdejšího Sovětského svazu. Již v roce 1959 tak krnovští varhanáři dostali podstatně větší objednávku na velký koncertní nástroj pro Čajkovského sál v Moskvě (IV/80, opus 3255) a tato tendence pokračovala i v budoucích letech a dekáдах sledovaného období.

Závod Varhany Krnov se stal jedním z největších výrobců varhan na světě, tj. z hlediska rozlehlosti továrního komplexu, počtu zaměstnanců, i vyprodukovaných nástrojů. V letech 1948–1989 vyrobil přes 550 varhan (opusová čísla přibližně 3050–3600), a to do států nejen v rámci východního bloku, ale (byť v menší míře) i ostatních zemí. Díky nedostatku řady komponentů byl závod v období socialismu přinucen vlastními silami umět vyrobit veškeré varhanní díly, včetně těch technologicky nejnáročnějších, které si dnes varhanáři standardně kupují či nechávají zhotovit u specializovaných firem. V Krnově tak byly mj. vyráběny vlastní varhanní ventilátory, manuálové klaviatury, elektrické komponenty apod.

Historický vývoj krnovské továrny byl však v této periodě ovlivněn i širšími celospolečenskými kontexty a v neposlední řadě i existencí faktického monopolu ve stavbě varhan na území Československa.⁸⁴ Ve sledovaném období došlo k zdatelné proměně pohledu na funkci varhan, jakožto bytostně koncertního nástroje bez jakýchkoliv duchovních konotací. Reformní varhanní hnutí se svým příklonem k vysoce závažnému repertoáru období baroka – tedy významné součásti koncertní varhanní literatury, zde navíc posloužilo jako vítaný názorový směr, pomocí kterého byla díky politicko-ideově motivované interpretaci zcela popřena funkce varhan v rámci liturgie a zájem o koncertní provozování starší hudby byl formulován jako oproštění od jejího duchovního rozměru.

⁸⁴ Vedle továrny Rieger-Kloss v socialistickém Československu dále působilo výrobní družstvo Organa, vzniklé roku 1949 sjednocením firem Josefa Melzera a Jana Tučka v Kutné Hoře, družstvo Igra, které sloučilo roku 1951 varhanářské dílny v Praze a obdobně i družstvo Dřevopodnik Brno, uskupené po roce 1951 kolem bývalé firmy Františka Holčáпка. Tato družstva představovala lokální výrobce s působností převážně v daném kraji, maximálně s republikovým dosahem. Jistou zajímavostí je, že i v době vlády komunistického režimu působili v omezené míře v Československu soukromí i varhanáři, kteří se věnovali především drobným opravám a ladění nástrojů. Svou činnost vykonávali většinou pod záštitou jiné organizace, jako např. komunálními službami (např. Jan Kubát). Bohumil Plánský uvádí následující výčet soukromě působících varhanářů: Vladimír Skopek (Tábor), František Šurát (České Budějovice), Vilém Pejša, Josef Ticháček, Karel Urban, Gustav Paštika, Josef Růžička, Josef Líbal (Praha), Jan Kubát, Max Kubát, František Medřický, Eduard Ondráček (Kutná Hora), Pavel Žura (Chrastava). PLÁNSKÝ, Bohumil. Varhanářská činnost v Krnově od druhé poloviny 20. století do současnosti. In: PLÁNSKÝ, Bohumil a kol. Krnov, město královského nástroje. Krnov: Město Krnov, 2007, ISBN 978-80-254-0429-4, s. 120-121.

Mnohdy tak docházelo k paradoxní situaci, kdy byl fenomén varhan a varhanní hudby oficiálně prezentován jako významná součást socialistické kultury, který již překonal své nevhodné ideové a funkční kontexty, a naopak významně přispíval k jejímu pozitivnímu rozvoji. Tuto situaci výstižně dokládají i dobové prameny vztahující se bezprostředně k závodu Varhany Krnov.⁸⁵ Situace však byla ještě poněkud složitější. Např. v poznámce č. 84 uvedený, vysoce tendenční článek Zdeňka Fridricha, výrazně pomohl továrně (ale v obecné rovině i českému varhanářství vůbec) získat ideovou záštitu, umožňující nerušeně pracovat bez podezřivého politického dohledu či tlaku.⁸⁶

4.2 Tendence v organizaci výroby a spolupráce s odbornou obcí

Závod začal také ve své poválečné etapě intenzivněji spolupracovat s předními českými varhaníky, zejména Jiřím Reinbergrem, profesorem varhanní hry na pražské Akademii múzických umění a mj. též horlivým zastáncem reformního varhanního hnutí. Zároveň však byla také zřízena interní funkce uměleckého poradce, řídicího koncepční směřování nástrojové produkce. První osobností, jež takto vtiskla krnovským varhanám v letech svůj specifický rukopis, byl Ota Veverka, jenž v závodě pracoval od roku 1951. O dvacet let

⁸⁵ Ukázkovým příkladem je např. článek organologa Zdeňka Fridricha „Společensko-estetická funkce varhan a varhanní hudby“ uveřejněný ve sborníku věnovaném stému výročí založení továrny Rieger v Krnově z roku 1973. Autor zde nejprve prezentuje obecnou úvahu nad varhanami z hlediska organologie, estetiky a akustiky, poté uvádí exkurz do historie nástroje, ve kterém silně zdůrazňuje jejich světské uplatnění. Místy se však dopouští manipulace historické skutečnosti, např. když tvrdí, že nastupující protireformace v 17. stol v čele s Jezuitským řádem zaujímal k varhanám v chrámu negativní stanovisko a pouze z propagačních důvodů začala v první polovině století 18. nástroj tolerovat. Dalším ideově motivovaným zkreslením je mj. konstatování, že varhanní hudba si (v kontextu českých zemí) „...zachovala lidový ráz a díky české kantorské tradici zůstala vzdálena jakékoliv církevnosti.“ Stejně tak celým textem prochází snaha prezentovat varhany jako nástroj bytostně koncertní, který je historicky spjat se sakrálním prostředím pouze vnějškově. Toto tvrzení autor dokládá na rozvoji závažné varhanní hudby v období baroka, kterou dle něj vznikala jako snaha o vymanění žánru z liturgické funkce – v tomto smyslu např. hovoří i o varhanním díle Dietricha Buxtehudeho i Johanna Sebastiana Bacha! Dále navazuje zmínkou o ceciliánské reformě a jejích dopadech na varhany, kdy poukazuje na proměnu funkce varhanní hudby v chrámu směrem k doprovodu liturgie a snahu upozadit sólovou potažmo koncertní funkci varhan. Nemalou pozornost pak Zdeněk Fridrich věnuje také provozování varhanní hudby v Sovětském svazu, kdy mj. uvádí: „Varhanní koncerty však nejsou v SSSR zdaleka jediným využitím nástroje. Často zaznívají při slavnostních příležitostech jako funkční součást významného jubilea či společenského aktu, kterému majestátní zvuk varhan dodává mimořádné působnosti.“ FRIDRICH, Zdeněk. Společensko-estetická funkce varhan a varhanní hudby. In: *Varhany Krnov – sborník k 100. výročí založení závodu*. Havířov: ČHN – Varhany Krnov a SZM v Opavě, 1973, s. 27-32. Snad nejmarkantněji dokládá snahu prezentovat fenomén varhan a varhanářství prismaticem komunistické ideologie vyjádření ředitele závodu Rieger-Kloss Jindřicha Závodného, uveřejněné v citovaném sborníku: „Varhany – jako souhrn hodnot vytvořených rukama našich dělníků – potvrzují a dokazují um dělnické třídy, jsou neoddělitelnou součástí národní kultury. Všechny akce, které jsme připravili k oslavám tohoto výročí (tj. 100 let od založení továrny Rieger – pozn. aut.) včetně předkládaného sborníku chápeme, jako vysoce účinné akce podporující současnou kulturní politiku KSČ, politiku poskytující předpoklady pro rozvoj socialistického člověka.“ Tamtéž, s. 13.

⁸⁶ Ústní sdělení Bohumila Plánského poskytnuté autorovi dne 12. 10. 2006.

později pak předal svou funkci svému nástupci Bohumilu Plánskému, který ji oficiálně vykonával až do počátku devadesátých let, i po svém penzionování však dlouhá léta s firmou nadále spolupracoval.⁸⁷

Spolupráce s českými varhaníky a organology dostala v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let poměrně „institucionalizovanou“ podobu, a to zejména v podobě různých pracovních skupin či poradních komisí. Kupříkladu v roce 1983 proběhlo v krnovském závodě v rámci hodnotitelské komise pro píšťalové varhany rozsáhlejší jednání zástupců továrny s řadou předních umělců a odborníků z celé republiky. Jmenovitě se jednání zúčastnili varhaníci a organologové Milan Šlechta, Lubomír Vachulka, Zdeněk Friedrich, Václav Syrový, Jiří Sehnal, Vratislav Bělský a Antonín Schindler (z jednání se omluvili Ferdinand Klinda, Jan Hora, Václav Rabas, Alena Veselá, Vladimír Havlík, Karel Hron); závod Varhany Krnov pak zastupovali mj. Jindřich Závodný, Bohumil Plánský, Adolf Harasim, Svatopluk Chlápek, Zdeněk Světlík, Václav Smolka.

Na programu jednání byly body týkající se rozvoje stavby varhan z hlediska konstrukčních řešení a užitých výrobních technologií, projednání koncepce restaurátorské činnosti a systému hodnocení varhan, či informace o zásadách předávacího a přijímacího řízení s ohledem na aktuální legislativní předpisy.⁸⁸

Mezi hlavní závěry, k nimž skupina dospěla, bylo konstatování nutnosti technologicky zabezpečit výrobu všech typů traktur, dále zajištění vlastní výroby z dovozu obtížně sehnatelných dílů, v oblasti hodnocení nástrojů byla konstatována nutnost samostatného pracovního jednání, věnovaného pouze této problematice.

Pro jednání komisí naznačeného typu byl v závodě dokonce v roce 1978 vypracován *Statut hodnotitelské komise pro píšťalové varhany uměleckého závodu na stavbu varhan Varhany Krnov*, zohledňující celostátní legislativní požadavky v dané oblasti, stejně jako směrnici podniku Československé hudební nástroje.⁸⁹ Dokument podrobně upravoval působnost hodnotitelské komise závodu (poradní a konzultační činnost ve všech fázích

⁸⁷ K osobnostem Oty Veverky a Bohumila Plánského podrobněji viz: LYKO, Petr. Krnovské varhany a jejich osobnosti (Bohumil Plánský, Antonín Schindler, Ota Veverka, Zdeňek Světlík). In: Plánský, Bohumil a Kol. Krnov město královského nástroje, Město Krnov, Krnov: 2007, s. 230-235. ISBN 978-80-254-0429-4.

⁸⁸ Zápis č. 03/83 z jednání hodnotitelské komise pro píšťalové varhany konané v závodě Varhany Krnov ze dne 7. 1. 1983. Soukromý archiv autora.

⁸⁹ Konkrétně se jednalo o usnesení vlády č. 227/73 a 178/77, opatření ministra průmyslu ČSR č. 8/73, č. 1/74 a č. 53/77, a konečně i příkaz technického ředitele Československých hudebních nástrojů ze dne 7. 3. 1978, čj. 31/18 a organizační směrnici podniku č. 0-7. Statut hodnotitelské komise pro píšťalové varhany uměleckého závodu na stavbu varhan Varhany Krnov ze dne 1. 9. 1978. Soukromý archiv autora.

a oblastech přípravy i výroby nástrojů, hodcení varhan), složení hodnotitelské komise, povinnosti a práva členů komise, jednací řád, či finanční hodnocení práce v komisi.

Naznačená spolupráce, resp. snaha vybudovat širokou odbornou základnu pro koncepční rozvoj stavby varhan, byla jistě kladným aspektem, v reálu však také představovala značnou administrativní zátěž a v konečném důsledku někdy i přílišnou normativností negativně přispívala k posilování schématickosti a unifikaci v této oblasti.

Rozsáhlý systém vnitřních norem a předpisů byl ostatně pro celé období závodu Varhany Krnov typický, týkal se prakticky všech oblastí výroby, ale i obchodního procesu od prvotní nabídky varhan, až po jejich předání i následný servis. Podrobně tak byly rozpracovány (a průběžně aktualizovány) podmínky pro dodávku a montáž varhan, či jejich rekonstrukce a opravy.⁹⁰

4.3 Koncepční směřování ve stavbě varhan

Varhanářská produkce továrny Rieger-Kloss po roce 1948 byla v oblasti umělecké a zvukové koncepce prakticky až do roku 1989 charakteristická jednoznačným příklonem k reformnímu varhannímu hnutí. V padesátých a šedesátých letech sice doznivaly v konstrukční stránce krnovských nástrojů prvky tzv. romantického varhanářství (projevující se konstrukcí kuželkových vzdušnic, pneumatické a elektropneumatické traktury, hracích stolů s řadou pomocných zařízení apod.), avšak v oblasti rejstříkové dispozice a tím i zvuku varhan bylo důsledně sledováno úplné vybudování zvukové pyramidy až po nejvyšší alikvoty ve všech strojích, omezovány byly smykavé hlasy a naopak zdůrazňovány principály a flétny (u velkých nástrojů se více objevují i jazykové hlasy). Celkově byla více užívána dispoziční schémata snažící se kopírovat hlasy barokních varhan. Od šedesátých let 20. století začala továrna (nejprve spíše experimentálně) stavět i menší varhany s mechanickou trakturou a zásuvkovou vzdušnicí (poměrně běžné již tehdy byly nástroje s elektricko-pneumatickou trakturou a zásuvkovou vzdušnicí), první velký mechanický nástroj se zásuvkovou vzdušnicí byl postaven v roce 1971 do Norska, a to ve velikosti III/22, opus 3396. Na území Československa pak tento primát měly varhany pro koncertní síň v Ústí nad Labem (1972, opus 3393, III/47). Jednalo se tedy o konstrukční trendy, které varhanní hnutí prosazovalo již zhruba od třicátých let 20. století.

⁹⁰ Vnitřní předpisy závodu varhany Krnov: Podmínky pro stavbu, rekonstrukci a opravu varhan. (1971), Podmínky pro dodávku a montáž varhan. (1978), Podmínky záruky pro dodávku a montáž varhan (1982) aj. Soukromý archiv autora.

S konstrukcí vlastních zásuvkových vzdušnic vzniklo i několik technických inovací, typických právě pro varhany Rieger-Kloss. Předně se jednalo o těsnící teleskopy, tj. drobnou součástku, sestávající s umělohmotného korpusu, těsnícího materiálu a pružiny, která vyplňovala prostor mezi vlastní zásuvkou a vzdušnicí. Dále byly zásuvkové vzdušnice osazeny vestavěným membránovým regulátorem, jenž na bázi klínového měchu propojeného pomocí ventilu s přívodem vzduchu do vzdušnice pomáhal udržovat vyrovnaný tlak dané vzdušnice, resp. příslušného varhanního stroje. Zásuvková vzdušnice byla konstruována i ve spojení s elektrickou trakturou (tónovou i rejstříkovou), za tímto účelem byly v Krnově vyvíjeny specifické elektromagnety umístěvané pod tónový ventil do ventilové komory, stejně jako poměrně velké rejstříkové magnetické ovladače, napojené na zásuvku, které fungovaly na bázi dvou protichůdných vinutí. V osmdesátých letech pak stojí za zmínku experimenty s volnými kombinacemi typu Setzer, jež na bázi sofistikovanější elektroniky umožnily ukládání většího množství rejstříkových sestav.

Samostatnou kapitolu v činnosti závodu Varhany Krnov pak představuje oblast restaurování starších, resp. historicky cenných nástrojů. Je zřejmé, že pro továrnu (již z podstaty jejího velkého výrobního provozu, vybudovaného na bázi sériové, často i normativované produkce, od počátku primárně koncipovaného pro výrobu nových nástrojů reagujících na aktuální umělecké i konstrukční trendy) nebyla restaurátorská činnost, charakteristická velkou časovou náročností a podstatně většími nároky na vysoce individualizovaný přístup (navíc mnohdy neumožňujícím využití industriálních výrobních technologií) příliš atraktivní, což se nezřídka promítalo mj. i do samotné podoby restaurátorských prací. Závod i pro tuto činnost vytvořil podrobnější koncepční dokument, snažící se zohlednit obecné trendy i vyšší legislativní předpisy a definovat základní restaurátorské postupy a předpoklady.⁹¹

Mezi nejvýznamnější rekonstrukce historických varhan patří generální oprava barokního nástroje slezského varhanáře Michaela Englera, postaveného v letech 1740–1745 do chrámu sv. Mořice v Olomouci, v rámci níž byly v letech 1959–1971 stávající varhany rozšířeny o nové stroje, elektricky zapojené na pětimanuálový hrací stůl (ovládající jak původní tak novou část); dále oprava nástroje Johanna Gottfrieda Halbicha z let 1728–1730 v chrámu Panny Marie Sněžné v Olomouci, která byla provedena roku 1977 (podrobný popis rekonstrukce

⁹¹ Návrh koncepce restaurátorské činnosti v oblasti píšťalových varhan v odštěpném závodě Varhany Krnov z roku 1981. Soukromý archiv autora.

podává její autor Bohumil Plánský v publikaci Krnov, město královského nástroje),⁹² či v letech 1993–1995 rekonstrukce nástroje Jiřího Španěla, postaveného roku 1843 do zámeckého kostela Nejsvětější trojice v Rychnově nad Kněžnou.

Zejména v souvislosti s historicky mimořádně cennými varhanami u sv. Mořice v Olomouci je dodnes diskutována otázka adekvátnosti realizovaného postupu – jedná se však o velmi složitý souhrn otázek a kvalitativních soudů, na něž neexistuje zcela jednoznačná odpověď (de facto i novodobá přístavba již dnes představuje zajímavý doklad dobových varhanářských trendů, postupů a technologií).

Vedle hlavní varhanářské činnosti byla v závodě Varhany Krnov v malé míře realizována i doplňková výroba, zaměřující se na harmonia, kytary, ale i akustické obklady. Zejména produkce kytar dosáhla většího významu a pokračovala i v průběhu devadesátých let 20. století.⁹³

4.4 Edice odborné literatury

Ve třetí vývojové fázi krnovské továrny stojí za zmínku i projekt závodního vzdělávání, v rámci něhož bylo vydáno několik edic vysoce specializovaných skript, věnovaných stavbě varhan a příbuzným oborům. Tyto práce byly koncipovány přímo pro konkrétní praxi ve výrobním provozu, čímž se tak liší od obecných pojednání o stavbě varhan. Vydání těchto řad předcházela samostatně vydaná publikace Bohumila Plánského Zařízení varhan, díl I. Píšťaly. Krnov: 1978, ve které autor rozsáhleji pojednává i akustické a fyzikální problematice varhanních rejstříků. První ucelená ediční řada vyšla vlastním nákladem závodu Rieger-Kloss pod názvem *Základy stavby varhan* v roce 1982 a zahrnovala díly:

I. díl: Úvod

-Materiály používané při stavbě varhan (Jindřich Závodný, Jaroslav Blažek)

II. díl: Píšťaly a intonace (Bohumil Plánský)

III. díl: Vzdušnice, rozvod a usazení

-Rozvod a usazení (Svatopluk Chlápek)

⁹² PLÁNSKÝ, Bohumil. Varhany univerzitního kostela Panny Marie Sněžné v Olomouci. In: PLÁNSKÝ, Bohumil a kol. Krnov, město královského nástroje. Krnov: Město Krnov, 2007, ISBN 978-80-254-0429-4, s. 138-143.

⁹³ K této problematice podrobněji viz: BLAŽEK, Jaroslav. Doplňkové výroby v závodě varhany. In: Varhany Krnov (1873-1973). Havířov: Československé hudební nástroje – závod Varhany Krnov a muzikologické oddělení Slezského muzea v Opavě, 1973, s. 121-125.

-Vzdušnice s rejstříkovou kancelou (Přemysl Morys)

-Vzdušnice s tónovou kancelou (Zdeněk Světlík)

IV. díl: Vzduchové hospodářství

-Rozvod vzduchu, měchy, regulátory, regulační záklopy, echobas, tremola (Svatopluk Chlápek)

-Ventilátory (Dagmar Kopečná)

V. díl: Hrací stoly

-Elektrický hrací stůl (Václav Smolka)

-Pneumatický hrací stůl (Zdeněk Světlík) – tento díl byl vydán až v roce 1986

VI. díl: Varhanní skříně, žaluziové skříně, skříně hracích stolů (Svatopluk Chlápek)

VII. díl: Stavba a montáž varhan

-Traktura (Oldřich Štefek)

V uvedené řadě chybí pojednání o mechanickém hracím stole, jež nebylo nikdy realizováno. Druhá ediční z roku 1986 řada *Základní úvahy o akustice* byla pojata převážně jako teoretické pojednání a zahrnovala dva tituly:

I. díl: Akustika v hudební praxi (Zdeněk Světlík)

II. díl: Prostorová akustika (Zdeněk Světlík)

Poslední řada nazvaná *Ladění a intonace pišťalových varhan* pak byla krnovským závodem vydána v roce 1987:

I. díl: Základy hudební nauky (Jiří Vachala)

II. díl: O ladění a problematice kolem (Antonín Schindler)

Třetí díl nebyl realizován, měl být věnován koncepci ladění podle francouzského varhanářského mistra období baroka Dom Bédose

IV. díl: Intonace jazykových rejstříků (Václav Smolka)

Celkově se tak jedná o velmi podrobný souhrn odborné literatury, který detailně popisuje konstrukci a výrobu jednotlivých částí varhan. S odstupem tří desetiletí je nutno podotknout, že řada zde reflektovaných konstrukčních řešení a technologií je aktuálně již silně zastaralá, nebo se nepoužívá vůbec, tj. skripta odrážejí stav varhanářství dané doby. Autory všech položek byli – s výjimkou Antonína Schindlera a Jiřího Vachaly, varhanáři závodu Rieger-

Kloss, proto také zde uvedená řešení vycházejí z výrobního procesu krnovské továrny a nemusí být, resp. ani nejsou vždy řešením jediným možným, či kvalitativně nejlepším. Tyto dobové a teritoriální kontexty však nesnižují fakt, že vydání tří edičních řad s vysoce specializovanou odbornou problematikou představovalo jedinečný a přínosný počín pro všechny zájemce o studium stavby varhan.

4.5 Modelová analýza nástrojové produkce

1946, Hustopeče nad Bečvou, kostel Povýšení sv. Kříže

Varhany II/23, opus 3030

Nástroj ze samotného počátku novodobé – poválečné éry krnovské továrny názorným způsobem dokládá fúzování prvků reformního varhanního hnutí s řadou dispozičních i konstrukčních pozůstatků odeznívajícího tzv. romantického varhanářství.

<u>I. Manual C – g3 (hlavní stroj):</u>	<u>II. Manuál C – g3 (žaluz. stroj):</u>	<u>Pedál C – f1:</u>
Bourdon 16´	Principal houslový 8´	Violonbass 16´
Principal 8´	Flétna koncertní 8´	Subbass 16´
Flétna dutá 8´	Gamba 8´	Bordunbass 16´
Salicional 8´	Kryt jemný 8´	Oktáv bass 8´
Oktáva 4´	Aeolína 8´	Chorálbass 4´
Flétna r. 4´	Vox coelestis 8´	
Mixtura 2 2/3´	Italský principal 4´	
	Flétna příčná 4´	
	Kvinta 2 2/3´	
	Flageolet 2´	
	Tercie 1 3/5´	

Pomocná zařízení:

Spojky: I – 4´, II/I, II/I – 16´, II/I – 4´, II – 16´, II – 4´, I/P, II/P, I/P – 4´, II/P – 4´, Volná kombinace + Vypínač, PP, P, Mf, F, FF, Pl, Tremolo II. Man., Vypínač ruč. resjtř., Anulátor ped., Crescendo + Vypínač, Žaluzie II. man.

Varhany mají pneumatickou tónovou i rejstříkovou trakturu a kuželkové vzdušnice. Hrací stůl je samostatně stojící. Varhanní prospekt tvoří tři velká píšťalová pole, středové pole je u vrchu částečně překryto ozdobnými mřížkami.⁹⁴

Uvedené propojení dvou varhanářských paradigmat je v rejstříkové dispozici, a tím i celkovém zvukovém charakteru nástroje patrné především paralelním zahrnutím řady smykavých hlasů a zdůrazněním základních 8' a 16' poloh (Salicional 8', Gamba 8', Aeolina 8' Vox coelestis 8', Violonbass), příp. rejstříků z jiného sboru, avšak s užší menzurou a tím i smykavějším charakterem (Principál houslový 8', Krypt jemný 8'). Základní polohy jsou pak zastoupeny čtrnácti hlasy z celkového počtu dvaceti tří. Varhany zároveň již mají plnohodnotně vybudována všechny stroje, a to jak z hlediska zvukové pyramidy, tak i sborového principu. Snaha o dosažení zvukové koruny je patrná zejména u stroje druhého manuálu (obsahujícího mj. největší počet „romantických“ hlasů). Přestože zde chybí samostatná mixtura, díky vyšším alikvotům v oktávové (2'), kvintové (2 2/3') i terciové (1 3/5') poloze je požadovaný zvukový efekt plně saturován. Zahrnutí přeci jen méně častěji disponované tercie 1 3/5' navíc dává naznačené sestavě vyšších alikvotů charakter jak zvukové koruny, tak i témbrově zabarveného zvukového imitátoru, neboť de facto představuje rozložený hlas kornet – 8' + 4' + 2 2/3' + 2' + 1 3/5', či neméně barevně vyhraněný imitátor seskvialteru – 2 2/3' + 1 3/5'.

První manuál je koncipován víceméně standardně, se zjevnou plénotvornou funkcí, které je dosaženo vyváženou kombinací silnějších principálových i flétnových rejstříků a vystavěním zvukové pyramidy v rozmezí 16' – 2 2/3'. V pedálu stojí za povšimnutí zejména hlas Chorálbass 4', zjevně disponovaný i pro sólovou hru cantu firmu. Tento zdánlivě okrajový fakt tak zásadním způsobem dokládá měnící se pohled na funkci tohoto stroje, tj. nově více pojímaného jako samostatné a plnohodnotnější zvukové jednotky.

Vývojový posun se promítnul i do rozsahu klaviatur, které u reflektovaného nástroje již dosahují standardního rozsahu, užívaného i v současnosti. Konstrukce varhan však plně vychází z typických produktů tzv. romantického varhanářství – kuželkové vzdušnice a pneumatické traktury. Stejně tak i hrací stůl užitím některých pomocných zařízení (pevné kombinace, anulátor pedálu) plně využívá možností daných pneumatickým systémem, resp. se přidrží starších funkčních požadavků na možnosti registrace.

⁹⁴ Dokumentace nástroje provedená autorem dne 16. listopadu 2006.

1948, Uherské Hradiště, kostel sv. Františka Xaverského

Varhany III/40, opus 3060

Ještě výraznější posun k reformní koncepci je pak znát na velkých varhanách postavených o dva roky později v Uherském Hradišti.

I. Manuál C – g3: (hlavní stroj):

Kvintadena 16'

Principál 8'

Flétna dutá 8'

Salicionál 8'

Oktáva 4'

Flétna 4'

Roh kamzičí 4'

Mixtura 4-6x 2 2/3'

Trompeta 8'

II. Manuál C – g3 (pozitiv):

Kopula 8'

Kvintadena 8'

Principál italský 4'

Flétna bloková 2'

Kvinta 1 1/3'

Cimbál 3x 1'

Vox humana 8' (žaluzie)

III. Manuál C – g3 (žaluziový stroj):

Bourdon 16'

Principál 8'

Kryt líbezný 8'

Aeolina 8'

Vox celestis 8'

Roh noční 8'

Praestant 4'

Kvinta 2 2/3'

Flétna lesní 2'

Tercie 1 3/5'

Flétna syčivá 1'

Mixtura 5-6x 1 1/3'

Hoboj 8'

Pedál C – fl:

Principálbas 16'

Violonbas 16'

Subbas 16'

Bourdon 16'

Oktávbas 8'

Kryt hrubý 8'

Chorálbas 4'

Flétna 4'

Roh noční 2'

Pozoun 16'

Trompeta 8'

Pomocná zařízení:

Spojky: II/I, III/I, I – 4', II/I – 4', III/I – 4', II/I – 16', III/I – 16', III/II, II – 4', III/II – 4', II-16', III/II – 16', III – 4', III – 16', I/P, II/P, III/P, II/P – 4', III/P – 4'; Tremolo II. man.,

Tremolo III. man., Vypínač jazyků, Vypínač normálních spojek, P, Mf, F, Pl, T; Volné kombinace A, B, C, D, Anulátor pro pevné kombinace a válec, Tutti II a III, Volná sestava anul. II P, III P, Crescendový válec, Žaluzie pro Vox humanu (II. man.), Žaluzie III. man.

Varhany mají pneumatickou tónovou i rejstříkovou trakturu a kuželkové vzdušnice. Hrací stůl je samostatně stojící, nástroj je vestavěn do starší varhanní skříně Františka Horčíčky ml., postavené v letech 1771–1772.⁹⁵

Varhany v Uherském Hradišti jsou pro reflexi poválečné produkce firmy Rieger cenným dokladem nejen průniku požadavků reformního hnutí, ale naznačují též typická dispoziční specifika užívaná u obdobně velkých nástrojů po další desetiletí. Srov. v této souvislosti např. i níže uvedený nástroj postavený v Pardubicích z roku 2004. Tato specifika sice do značné míry kopírují obecné dispoziční postupy vyžadované reformním hnutím, přesto však zároveň vykazují i nezaměnitelný (byť částečně šablonovitý) rukopis krnovské továrny.

Jedná se zejména o vystavění I. manuálu jako výrazně plénotvorného stroje, čehož je dosaženo užitím silných rejstříků principálového a flétnového sboru, v rámci kterých je dodržen i princip zvukové pyramidy, tj. vyvážené skladby všech stopových poloh. Tyto dva sbory jsou případně doplněny menzuračně užším (smykavějším) Salicionálem a silným jazykovým hlasem – v naprosté většině případů Trompetou 8' (uvedený nástroj disponuje též užší Kvintadenou 16').

Jedná-li se o varhany se třemi manuály, je manuál druhý zpravidla pojat jako pozitiv. Jeho typickými znaky je dvojice krytých flétnových rejstříků v poloze 8' a 4', nejčastěji označované jako Kopula major 8' a Kopula minor 4', které jsou dále doplněny principálem v poloze 4' nebo 2' a vysokými alikvoty (1 1/3', 1' apod.), včetně mixtur (zpravidla zvukově ostré, vysoce položené sestavy typu Cimbál, Akuta, Scharf). U větších nástrojů, které mají v pozitivu zahrnut i jazykový rejstřík, je tento hlas jemnější, funkčně koncipovaný pro sólovou hru. Popsaný nástroj sice ještě nemá krytý flétnový hlas v poloze 4' (8' poloha je zde zastoupena Kopulou), ostatní charakteristické prvky však již vykazuje.

Třetí manuál (zpravidla v žaluziích) bývá v rámci naznačených zvyklostí obvykle bohatě disponován, a to jak z hlediska zastoupení většího počtu základních poloh, tak i vyšších a vysokých alikvotů, ale i v zastoupení všech rejstříkových sborů, včetně celkově méně

⁹⁵ Výrobní dokumentace k nástroji. Krnov: 1948. Soukromý archiv autora. Srov. SEHNAL, Jiří. Barokní varhanářství na Moravě, díl I. Varhanáři. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Univerzita Palackého, 2003, s. 71. ISBN: 80-7275-042-9.

užívaných smyků. Základní principálový sbor je stavěn od 8' polohy. Jazykový hlas pak bývá často chápán jako slabší varianta silného jazykového rejstříku z prvního manuálu, přičemž může být využit jako sólový i k podpoře zvuku pléna – uvedenému charakteru odpovídá mj. právě Hoboj 8' (příp. 4').

Dalším specifikem, které lze u významnějších varhan Rieger-Kloss pozorovat po celou dobu poválečné, resp. celé novodobé etapy, je zahrnutí tercie v poloze $1\frac{3}{5}'$, která vytváří v kombinaci s obligátní kvintou $2\frac{2}{3}'$ témbrově velmi intenzivní zvukový imitátor Seskvialteru, resp. v kombinaci s polohami $8' + 4' + 2\frac{2}{3}'$ rozložený Kornet. Zejména v pozdějších letech byly tyto imitátory spolu s jazykovými hlasy pojímány jako prvek stylově vycházející z francouzského varhanářství. Z této skutečnosti vyplývá i další specifický rys – zejména třetí manuál měl být stylově co nejuniverzálnější.

Základní hlasem v pedálu bývá silný Subbas 16', doplněný slabším Burdonem 16'. Takřka vždy je zastoupen Oktávbas 8' a dalším typickým prvkem je disponování Chorálbasu 4' určeného pro hru cantu firmu. Stroj je pak dle velikosti doplňován zejména o jazykové hlasy, příp. další rejstříky.

Počátkem padesátých let 20. století lze v produkci krnovské továrny zaznamenat i vyšší množství malých nástrojů, určených pro obřadní síně, hudební školy, malé sakrální prostory, případně i domácí užití. Jejich značná unifikace a snadná sériová výroba umožnila značné snížení výrobních nákladů a tím i výsledné ceny.

Jednalo se však – při zohlednění požadavku malé velikosti varhan a využití většího množství extenzí a transmisí, o vesměs plnohodnotné nástroje, snažící se v rejstříkové dispozici zachovat zvukovou samostatnost každého stroje, a to z hlediska sborového principu i principu zvukové pyramidy. Níže popsané varhany postavené v Přerově demonstrují naznačený typ výrobků.

1951, Prostějov, výstava ve Veletržním paláci

Varhany II/8, opus 3125 (nástroj poté odkoupen Českobratrskou církví evangelickou)

Manuál C – g3:

Kryt 8'

Principál 4'

II. Manuál C – g3:

Kvintadena 8'

Flétna trubicová 4' ext.

Principál 2' ext.

Pedál C – f1:

Subbass 16'

Flétna basová 8' ext.

Kvintadena 4' trsm.

Pomocná zařízení:

Spojky: II/I, II/P, I/P, Tutti, Tremolo, Žaluzie.

Nástroj disponuje pneumatickou tónovou i rejstříkovou trakturou a kuželkovými vzdušnicemi, které pracují s tlakem 90 mm v. s. Varhany zahrnují celkem 228 píšťal, z čehož je 162 kovových a 66 dřevěných. Nástroj je 2,5 metrů široký, 2,7 metrů vysoký, hloubka činí 1,15 metrů.⁹⁶

1951, Břeclav, Janáčkův hudební ústav

Varhany III/33, opus 3126

Nástroj pro Břeclav reprezentuje větší koncertní varhany, s jasnou reformní koncepcí rejstříkové dispozice.

I. Manuál C – c4:

Principál 8'

Flétna dutá 8'

Viola di Gamba 8'

Oktáva 4'

Flétna trubicová 4'

Roh kamzíkový 2'

Mixtura 5x 2'

Trompeta 8'

II. Manuál C – c4 (žaluziový stroj):

Kopula 8'

Kvintadena 8'

Flétna zobcová 4'

Principál 2'

Cymbál terciový 3x 2/3'

III. Manuál C – c4 (žaluziový stroj):

Bourdon 16'

Flétna dřevěná 8'

Salicionál 8'

Unda Maris 8'

Principál italský 4'

Roh noční 4'

Kvinta 2 2/3'

Flétna lesní 2'

Pedál C – g1:

Subbas 16'

Principálbas 16'

Bourdon 16' trsm.

Kryt hrubý 8' ext.

Oktávbas 8'

Chorálbas 4' ext.

Roh noční 2'

Pozoun tichý 16'

⁹⁶ Reklamní prospekt k nástroji. Krnov: 1951. Soukromý archiv autora.

Flétna syčivá 1´

Trompeta 8´ trsm.

Akuta 5x 1´

Hoboj 8´

Pomocná zařízení:

Spojky: III/II, III/I, II/I, III/P, II/P, I/P, III/II – 4´, III/I – 4´, III – 4´, II/I – 4´, II – 4´, I – 4´, III/P – 4´, II/P – 4´, III/II – 16´, III/I – 16´, III – 16´, II/I – 16´, II – 16´, Generální spojka, Tremolo II. man., Tremolo III. man., Zapínač. ručních rejstříků, Anutomatický anulátor, Vypínač I. man., Vypínač II. man., Vypínač III. man., Vypínač pedálu, Piano, Mezzoforte, Forte, Pleno, Tutti, Tutti II. man., Tutti III. man., Volné kombinace A, B, C, D + Vypínač, Vypínač spojek z válce, Vypínač válce, Vypínač jazyků, Vypínač 16´, Crescendo, Žaluzie II. man., Žaluzie III. man., Ukazatel tlaku vzduchu.

Varhany mají pneumatickou tónovou i rejstříkovou trakturu a kuželkové vzdušnice. Jednotlivé stroje fungují pod tlakem: I. man. 100 mm. v. s., II. man. 85 mm v. s., III. man. 90 mm v. s., ped. 100 mm v. s. Nástroj zahrnuje celkem 2582 píšťal, 2239 z nich je kovových, 199 dřevěných a 144 jazykových.⁹⁷

V citovaném pramenu lze nalézt i zajímavou zmínku o použitém materiálu pro pneumatickou trakturu, dokládající dobový pohled na technologické aspekty stavby varhan: „Pro pneumatické vedení bylo u tohoto nástroje použito trubek z umělé hmoty zvané Novodur. Tato hmota je přínosem pro varhanářskou výrobu. Má všechny přednosti, které potřebuje přesná a spolehlivá funkce nástroje.“⁹⁸

1951, Olomouc – Chválkovice, kostel sv. Barbory

Varhany I/9, opus 3138

Varhany v Olomouci – Chválkovicích představují typický unifikovaný nástroj, vycházející ze starších funkčních požadavků ceciliánské reformy. Přestože byl postaven pět let po varhanách v Hustopečích (které už silně reagují na nové podněty), prvky reformního hnutí se zde neprojevují vůbec. Tato skutečnost je dána odlišným funkčním typem nástroje, určeného pouze pro základní hudební doprovod liturgie. Dispozičně se (v rámci dané funkčně typologické skupiny) prakticky neliší od šablony používané firmou Rieger pro malé

⁹⁷ Reklamní prospekt k nástroji. Krnov: 1951. Soukromý archiv autora.

⁹⁸ Tamtéž, s. 2.

„ceciliánské“ varhany takřka od dob svého založení. Funkční charakter nástroje potvrzuje mj. i plně vybudovaná sestava pevných kombinací (od piana až po pléno), jež může při velikosti pouhých devíti rejstříků působit jako nadbytečná, avšak jež byla kostelními varhaníky s nižší hráčskou (a tím i registrační) dovedností velmi oblíbena. Naopak sub a super-oktávové spojky v manuálu mají své logické opodstatnění, neboť rozšiřují zvukové možnosti dispozičně limitovaného nástroje.

Manuál C – f3:

Principál 8´

Kryt 8´,

Salicional 8´

Vox coelestis 8´

Oktáva 4´

Flétna 4´

Mixtura 2´

Pedál C – d1:

Subbas 16´

Violon 8´

Pomocná zařízení:

Spojky: I – 4´, I – 16´, I/P, Volná kombinace, Vypínač, Piano, Mezzoforte, Forte, Pleno, Zapínač ruč. rejstř., Crescendo.

Tónová i rejstříková traktura je pneumatická, vzdušnice kuželkové. Hrací stůl je samostatně stojící, po boku skříně nástroje. Varhanní skříně je jednoduchá, bez většího zdobení, pouze na spodní a horní římse je dřevěný reliéf. Prospekt varhan tvoří dvě větší píšťalová pole po stranách a dvě menší středová pole.⁹⁹

1951, Přerov – Předmostí, kostel sv. Máří Magdaleny

Varhany II/21, opus 3129

I. Manuál C – g3 (hlav. stroj):

Bourdon 16´

Principál 8´

Flétna dutá 8´

II. Manuál C – g3 (žaluz. stroj):

Kamzičí roh 8´

Kryt 8´

Vox coelestis 8´

Pedál C – f1:

Subbass 16´

Bourdonbass 16´

Oktávbas 8´

⁹⁹ Dokumentace nástroje provedená autorem dne 6. prosince 2005.

Salicionál 8'	Principál italský 4'	Basflétna 8'
Oktáva 4'	Flétna harmonická 4'	Chorálbass 4'
Flétna trubicová 4'	Flétna zobcová 2'	
Superoktáva 2'	Sesquialtera 2 2/3'	
Mixtura 4-5x,	Akuta 5x	

Pomocná zařízení:

Spojky: II/I, II/I – 4', II/I – 16', I – 4', II – 16', I/P, II/P, Volná kombinace, P, Mf, F, T, Vypínač, vypínač ručních rejstříků, Autom. anulátor pedálu, Tremolo II. man., Žaluzie II. man., Crescendo + Vypínač.

Varhany mají pneumatickou tónovou i rejstříkovou trakturu a kuželkové vzdušnice. Hrací stůl je samostatně stojící. Varhanní prospekt je bez varhanní skříně (ta zakrývá nástroj jen do výše vzdušnic).¹⁰⁰

Nástroj v Přerově – Předmostí vychází z obdobné koncepce jako výše popsané varhany v Uherském Hradišti, v rejstříkové dispozici se (s výjimkou hlasu vox coelestis 8') nenacházejí smyky typické pro tzv. romantické varhanářství, a naopak zvuková koruna je v obou manuálech zakončena vysokými alikvoty, včetně samostatných mixtur.

V šedesátých letech 20. století vznikla v závodě Varhany Krnov celá řada velkých koncertních nástrojů určených zejména do zemí bývalého Svazu sovětských socialistických republik, ale i dalších zemí, včetně Československa. U všech nástrojů je zjevný vliv koncepce reformního varhanního hnutí, zároveň se zde také projevuje řada technických inovací, které byly v továrně vyvíjeny a realizovány, a to zejména v oblasti elektrické traktury, či postupným započítím výroby zásuvkových vzdušnic.

1960, Bukurešť – Rumunsko, rozhlasové a koncertní studio Rumunského rozhlasu v Bukurešti

Varhany IV/80, opus 3270

Rejstříkovou dispozici nástroje navrhl profesor varhanní hry na pražské Akademii múzických umění Jiří Reiberger.

¹⁰⁰ Dokumentace nástroje provedená autorem dne 28. listopadu 2006.

I. Manuál C – c4 (Hlavní stroj):

Principál 16'
Flétna trubicová 16'
Principál 8'
Flétna otevřená 8'
Roh kamzíkový 8'
Kvinta velká 5 1/3'
Prestant 4'
Flétna dutá 4'
Superoktáva 2'
Píšťala šumivá 4x 2 2/3'
Mixtura maior 6-8x 2' - 8'
Mixtura minor 5x 1' - 4'
Trompeta 16'
Zink 8'

III. Manuál C – c4 (Recitativ [sic.]):

Bourdon 16'
Principál 8'
Flétna dřevěná 8'
Salicionál 8'
Chvění houslové 2x 8' + 4'
Oktáva 4'
Roh noční 4'
Nasát 2 2/3'
Flétna lesní 2'
Tercie rohová 1 3/5'
Harmoniques 3x 4/7' - 2 2/3'
Mixtura 5-7x 1 1/3' - 4'
Cymbál kvintový 3x 1/3' - 2 2/3'
Dulcián 16'
Trompeta francouzská 8'

II. Manuál C – c4 (Horní stroj):

Pommer krytý 16'
Principál 8'
Kryt 8'
Kvintadéna 8'
Oktáva 4'
Flétna vřetenová 4'
Kvinta 2 2/3'
Oktáva 2'
Flétna příčná 2'
Superoktáva 1'
Tercián 2x 1 3/5' + 2 2/3'
Akuta 5-6x 1' - 4'
Cymbál terciový 3x 1/5' - 2 2/3'
Španělská tompeta 8'
Roh zakřivený 8'
Španělská trumpet 4'

IV. Manuál C – c4 (žaluziový pozitiv):

Kopula 8'
Gamba špičatá 8'
Principál 4'
Flétna zobcová 4'
Kvintadéna trubicová 4'
Oktáva 2'
Flétna špičatá 2'
Kvinta malá 1 1/3'
Švígel 1'
Seskvialtera rep. 2x 2/3' + 2/5'
Akuta 5x 1' - 4'
Ranket 16'
Vox humana 8'
Regál mosazný 4'

Hoboj 8'

Claiton 4'

Pedál C – g1:

Kryt velký 32'

Principálbas 2x 16' - 16'

Subbas 16'

Bas krytý 16'

Kvintbas 10 2/3'

Oktávbas 8'

Flétna basová 8'

Pommer trubicový 8'

Chorálbas 4'

Flétna nálevkovitá 4'

Flétna plochá 2'

Bas šumivý 7x 5 1/3'

Mixtura velká 6x 2 2/3' - 4'

Mixtura malá 5x 1' - 2'

Bombarda 32'

Pozoun 16'

Trompeta 8'

Klarina 4'

Šalmaj trubicová 2

Pomocná zařízení:

Spojky: IV/I, IV/II, IV/III, III/I, III/II, II/I, IV/P, III/P, II/P, I/P, 10x Volná kombinace typu Setzer, 2x Dělená kombinace pro jednotlivé stroje, Pleno, Tutti, Pleno pro jednotlivé stroje, Tutti pro jednotlivé stroje, zařízení Příprava/Hra pro kombinace Setzer, Vypínač 16' man. + 32' pedálu, Vypínač jazyků, Vypínač spojek z válce, Vypínač válce, 17x Vypínač jednotlivých jazykových rejstříků, Tremolo II. manuálu, Tremolo III. manuálu, Tremolo IV. manuálu, Žaluzie III. manuálu, Žaluzie IV. manuálu, Rejstříkové crescendo.

Varhany mají tónovou i rejstříkovou elektrickou trakturu, poslední stupeň pod vzdušnicemi je elektropneumatický. Vzdušnice jsou zásuvkové. Traktura funguje pod napětím

12 voltů stejnosměrného proudu, zdrojem elektřiny je dynamo-agregát o výkonu 125 ampér. Nástroj zahrnuje 3379 elektromagnetů.

Dva hlavní zásobní měchy jsou doplněny dvanácti menšími regulačními měchy – jedná se tedy o užití vícestupňové regulace vzduchu. Jednotlivé stroje jsou zkonstruovány na velmi nízký tlak (viz zejména IV. manuál), a sice I. manuál 65 mm v. s., II. manuál 70. mm v. s., III. manuál 70 mm v. s., IV. manuál 55 mm v. s., Pedál 70 mm v. s. Do varhan bylo umístěno 7122 píšťal, 5875 cínových, 37 měděných, 399 dřevěných a 811 jazykových. Při intonaci bylo upuštěno od provádění vpichů na jádře. Varhany jsou 14,8 metrů široké, 11, 6 metrů vysoké a 2,8 metrů hluboké.¹⁰¹

Přestože základní koncepce rejstříkové dispozice je bytostně reformní, zároveň je zde znatelná i snaha o zahrnutí stylových podnětů francouzského varhanářství. To se projevuje především nadstandardním vybavením jazykového sboru v celém nástroji i v rámci jednotlivých strojů, zahrnující např. i horizontální španělské trumpety, ale i snahou budovat z jazykových hlasů zvukovou pyramidu – viz např. v pedálu. Nástroj také zahrnuje větší množství zvukových imitátorů zahrnujících tercii, opět typických pro francouzské stylové pojetí.

V pedálu se pak nabízí možnost sestavit na bázi principu subjektivního kombinačního tónu další akustickou polohu 32', a sice kombinací hlasů 16' a „velké“ kvinty 10 2/3'.¹⁰²

Nadstandardní pojetí varhan (a to i v kontextu velkých koncertních nástrojů) dokládá i užití moderních volných kombinací typu Setzer, jež umožňují uložení většího množství rejstříkových sestav a snadnější manipulaci. V této souvislosti pak představuje progresivní prvek i paralelní zahrnutí zařízení Příprava/Hra, odbourávajícího snad jedinou nevýhodu uvedeného typu kombinací, a sice nemožnost připravit si volnou kombinaci dopředu při hře, tak aby přípravou nedošlo ke změně stávající registrace. Pokud je systém v režimu přípravy, pak může varhaník libovolně registrovat připravovanou kombinaci, jež se reálně aktivuje až přepnutím do režimu hry.

1961, Tallin – SSSR, Koncertní sál Estonia

Varhany IV/67, opus 3281

¹⁰¹ Výrobní dokumentace k nástroji. Krnov: 1960. Soukromý archiv autora.

¹⁰² K dané problematice srov. SYROVÝ, Václav. Hudební akustika. Praha: AMU v Praze, 2003, s. 65-67.

Velké koncertní varhany pro estonský Tallin, koncepčně vzniklé ze spolupráce krnovských varhanářů s Jiřím Reinbergerem, jsou dalším dokladem masivního průniku závodu Rieger-Kloss na východní trhy, které představovaly v dané době jedno z klíčových odbytišť. Nástroj je taktéž z konstrukčního hlediska zajímavý přeci jen méně častou kombinací elektrické, resp. elektropneumatické traktury a zásuvkových vzdušnic.

I. Manuál C – c4 (pozitiv):

Kvintadéna 8'
Kryt 8'
Principál 4'
Flétna špičatá 4'
Oktáva 2'
Kvinta 1 1/3'
Seskvialtera 2x 2 2/3'
Akuta 5-6x 1'
Roh zakřivený 8'
Šalmaj trubicová 4'

II. Manuál C – c4 (hlavní stroj):

Principál měděný 16'
Pommer dřevěný 16'
Principál 8'
Principál měděný 8'
Flétna dutá 8'
Roh kamzíkový 8'
Oktáva měděná 4'
Roh noční 4'
Kvinta 2 2/3'
Superoktáva 2'
Píšťala šumivá 5x 4'
Mixture maior 6-8x 2'
Trompeta 16'
Trompeta 8'

III. Manuál C – c4 (žaluz. pozitiv):

Principál dřevěný 8'
Flétna kopulová 8'
Salicionál 8'
Principál 4'
Flétna trubicová 4'
Oktáva 2'
Flétna lesní 2'
Kvinta kamzíková 1 1/3'
Švigel 1'
Tercie repetující 4/5'
Akuta 5x 2/3'

IV. Manuál C – c4 (horní stroj žaluz.):

Bordun 16'
Principál 8'
Flétna dřevěná 8'
Viola di Gamba 8'
Chvění houslové 2x 8' + 4'
Oktáva 4'
Flétna zobcová 4'
Nasard 2 2/3'
Flétna příčná 2'
Tercie 1 3/5'
Mixture 5-7x 1 1/3'

Dulcián 16'
Regál houslový 8'

Cymbál 3x 1/3'
Trompeta francouzská 8'
Hoboj 8'
Clairon 4'

Pedál C – g1:

Podstav 32'
Principálbas 16'
Subbass 16'
Kryt basový 16'
Kvintbas 10 2/3'
Oktávbas 8'
Kryt trubicový 8'
Chorálbas 4'
Flétna plochá 2'
Mixture velká 8x 5 1/3'
Pozoun 16'
Trompeta 8'
Klarina 4'
Kornet zpěvný 2'

Pomocná zařízení:

Spojky: IV/I, IV/III, IV/II, III/I, III/II, I/II, IV/P, III/P, II/P, I/P, Volné kombinace A, B, C, D, Pleno, Tutti, Tutti II, Tutti pedálu, Vypínač válce, Vypínač spojek z válce, Vypínač ručních rejstříků, Vypínač jazyků, Vypínač mixtur, Vypínač 16' man. + 32' ped., 5 skupin vypínačů jazyků pro jednotlivé stroje, 5 skupin vypínačů mixtur pro jednotlivé stroje, 10 vypínačů spojek jako tahélka, Tremolo I. manuálu, Tremolo III. manuálu, Tremolo IV. manuálu, Žaluzie III. manuálu, Žaluzie IV. manuálu, Rejstříkové crescendo.

Tónová i rejstříková traktura nástroje je elektrická, poslední stupeň pod vzdušnicemi elektropneumatický. Trakturu napájí stejnosměrný proud o napětí 12 voltů, který je generován dynamo-agregátem o výkonu 100 ampér. Hrací stůl je čistě elektrický, jeho propojení s vlastním nástrojem zajišťují dvě kontaktové krabice, přičemž každá propojuje cca 400 stříbrných kontaktů. Celkově je ve varhanách použito 1243 elektromagnetů.

Nástroj má jeden hlavní zásobní měch a dvanáct menších vzduchových regulátorů. Každý stroj ve varhanách má svůj adekvátní tlak vzduchu – I. manuál 60 mm v. s., II. manuál 70. mm v. s., III. manuál 65 mm v. s., IV. manuál 75 mm v. s., Pedál 75 mm v. s. Varhany zahrnují celkem 5736 píšťal, z tohoto počtu je 4591 cínových, 114 měděných, 443 dřevěných a 618 jazykových. Jejich intonace je koncipována v souladu s nízkým tlakem vzduchu i jeho malým objemovým přítokem skrze nohy, nebyly taktéž používány vpichy na jádrech píšťal. Výška nástroje je 12 metrů, šířka 12, 4 metrů a hloubka 3,5 metrů.¹⁰³

Varhany odrážejí přísně dodržanou koncepci reformního hnutí, všechny stroje jsou vybudovány do nejvyšší zvukové koruny, dispozice je založena na principálovém a flétnovém sboru, doplněna jazykovými hlasy, zastoupení smykavých rejstříků je minimální. Ideový vzor barokního varhanářství je patrný jak v charakteru jednotlivých strojů – pozitiv, hlavní stroj, žaluz. pozitiv, dispozičně nevybočuje ani stroj IV. manuálu, tak i např. v nízkém tlaku vzduchu pro všechny zvukové jednotky. Rejstříková dispozice nepřináší výraznější odlišnosti od běžných standardů závody, za povšimnutí stojí opět zahrnutí kvinty 10 2/3' vytvářející akustický bas 32'.

Ve stejném roce pak závod Varhany Krnov postavil pod značkou Rieger-Kloss i velký nástroj pro konzervatoř v Leningradě.

1961, Leningrad – SSSR, Státní konzervatoř

Varhany IV/57, opus 3282

I. Manuál C – c4 (pozitiv):

Kryt 8'
Kvintadéna 8'
Principál 4'
Flétna trubicová 4'
Flétna špičatá 2'
Kvinta 1 1/3'
Akuta 5x 1'
Roh zakřivený 8'
Šalmaj trubicová 4'

II. Manuál C – c4 (hlavní stroj):

Pommer 16'
Principál 8'
Flétna dřevěná 8'
Roh kamzíkový 8'
Oktáva 4'
Flétna zobcová 4'
Kvinta 2 2/3'
Superoktáva 2'
Píšťala šumivá 3x 2'

¹⁰³ Výrobní dokumentace k nástroji. Krnov: 1961. Soukromý archiv autora.

Mixtura maior 5-6x 2'

Mixtura minor 4x 1'

Dulcián 16'

Trompeta 8'

III. Manuál C – c4 (horní stroj žaluz.):

Bordun 16'

Principál měděný 8'

Flétna vřetenová 8'

Gamba špičatá 8'

Chvění houslové 2x 8' + 4'

Oktáva 4'

Roh noční krytý 4'

Nasard 2 2/3'

Flétna lesní 2'

Tercie 1 3/5'

Mixtura 5-6x 1 1/3'

Akuta 3-4x 2/3'

Trompeta francouzská 8'

Hoboj 8'

Clairon 4'

Pedál C – g2:

Principálbas 16'

Subbas 16'

Kryt basový 16'

Oktávbas 8'

Kryt trubicový 8'

Chorálbas 4'

Flétna plochá 2'

Bas šumivý 6x 4'

Mixtura 5x 2'

Bombarda 16'

Trompeta 8'

IV. Manuál C – c4 (prsni stroj žaluz.):

Flétna kopulová 8'

Kryt malý 4'

Salicionál 4'

Principál 2'

Flétna syčivá 1'

Tercián repetující 2x 4/5' + 2/3'

Cymbál 3x 1/2'

Vox humana 8'

Klarina 4'

Pomocná zařízení:

Spojky: IV/I, IV/II, IV/III, III/I, III/II, I/II, IV/P, III/P, II/P, I/P, Volné kombinace A, B, C, D, Dělená kombinace A pro jednotlivé stroje, Pleno, Tutti, Tutti I, Tutti III, Vypínač válce, Vypínač spojek z válce, Vypínač ručních rejstříků, Vypínač jazyků, Vypínač 16' man., Vypínač mixtur, Vypínače jednotlivých jazykových rejstříků (11x), Tremolo I. man., Tremolo III. man., Tremolo IV. man., Žaluzie III. man., Žaluzie IV. man., Rejstříkové crescendo.

Varhany mají elektrickou tónovou i rejstříkovou trakturu, poslední stupeň pod vzdušnicemi je elektropneumatický. Jako zdroj využívá traktura dynamo-agregát o výkonu 100 ampér, traktura funguje pod napětím 12–15 voltů stejnosměrného proudu. Ve varhanách je použito 1108 elektromagnetů. Čistě elektrický hrací stůl je nepohyblivý. Nástroj má zásuvkové vzdušnice. Vzduchové hospodářství sestává z jednoho zásobníkového měchu a devíti menších regulátorů. Nástroj pracuje s ještě nižšími tlaky než výše uvedené varhany, a sice I. manuál 55 mm v. s., II. manuál 65 mm v. s., III. manuál 70 mm v. s., IV. manuál 50 mm v. s., Pedál 75 mm v. s.

V nástroji je 4889 píšťal, 4018 z nich je cínových, 60 měděných, 296 dřevěných, 525 jazykových. Píšťaly jsou intonovány na plný přívod vzduchu v noze, bez vpichů na jádrech a s ohledem na nízký tlak. Varhany jsou 7,4 metrů vysoké, 8 metrů široké a 4 metry hluboké.¹⁰⁴

Další z typických specifíků krnovské továrny v oblasti konstrukce nástrojů, jež lze na uvedených varhanách doložit, je snaha o maximální regulaci dodávky vzduchu pro jednotlivé stroje, realizovaná dvoustupňovým systémem. Vedle zásobního měchu plovákové konstrukce byly pod zásuvkové vzdušnice umísťovány membránové regulátory. Jednalo se o malý měch přímo propojený s tlakem ve vzdušnici, který v reakci na jeho nárůst či pokles uzavíral nebo otevíral pomocí ramene se škrťací klapkou hlavní přívod vzduchu k danému stroji. Toto řešení se stalo takřka konstrukčním dogmatem, využívaným až do posledních let existence firmy. Jeho kladem byl stabilní tlak vzduchu v celém nástroji, takřka bez jakýchkoliv reakcí na aktuální vzduchový odběr, tj. prakticky zcela vyrovnaný tón při jakékoliv registraci a způsobu hry. Avšak mj. i tato až takřka „strojová“ dokonalost (projevující se i v dalších aspektech krnovských nástrojů), resp. absence zvukové a celkové umělecké jedinečnosti každého

¹⁰⁴ Výrobní dokumentace k nástroji. Krnov: 1961. Soukromý archiv autora.

nástroje, se stávala také předmětem kritiky určité části varhaníků či odborné veřejnosti. Z estetického hlediska může být taktéž diskutován charakteristický „ostrý“ či „tvrdý“ zvuk varhan z tohoto období (opět však v určité míře platí i pro poslední fázi existence firmy), zapříčiněný zejména extrémně vysokou zvukovou korunou.

Řada velkých koncertních nástrojů s elektrickou trakturou a zásuvkovými vzdušnicemi, dispozičně dodržujícími požadavky reformního hnutí, pak pokračovala obdobným nástrojem pro koncertní sál v Minsku, navržený opět Jiřím Reinbergerem. Srovnáním naznačené řady varhan tak vyvstává fakt značné šablonovitosti rejstříkových dispozic i konstrukce nástrojů Rieger-Kloss, tedy jeden ze základních uměleckých problémů sériové/tovární výroby. Na stranu druhou nelze upřít těmto varhanám vysokou technologickou úroveň zpracování ve všech možných oblastech, kterého by minimálně v období totalitního režimu nebyl žádný jiný výrobce v republice schopen.

1962, Minsk – SSSR, Koncertní sál Státní filharmonie v Minsku

Varhany IV/73, opus 3295

I. Manuál C – c4 (hlavní stroj):

Principál měděný 16′

Kryt trubicový 16′

Principál měděný 8′

Flétna dutá 8′

Roh kamzíkový 8′

Oktáva měděná 4′

Roh noční krytý 4′

Kvinta 2 2/3′

Superoktáva 2′

Píšťala šumivá 5x 4′

Mixtura velká 6-8x 2′

Mixtura malá 4-5x 1′

Bombarda 16′

Trompeta 8′

II. Manuál C – c4 (horní stroj):

Pommer krytý 16′

Prestant 8′

Kryt dřevěný 8′

Kvintadéna 8′

Oktáva 4′

Flétna zobcová 4′

Oktáva 2′

Flétna příčná 2′

Kvinta 1 1/3′

Seskvialtera 2x 2 2/3′ + 1 3/5′

Akuta 5-6x 1′

Cymbál kvintový 3x 1/2′

Trompeta španělská 8′

Roh zakřivený 8′

Trompeta španělská 4′

III. Manuál C – c4 (žaluziový stroj):

Bourdon 16'
Principál rohový 8'
Flétna trubicová 8'
Salicionál 8'
Chvění houslové 2x 8' + 4'
Oktáva 4'
Kryt malý 4'
Nasard 2 2/3'
Flautino 2'
Tercie 1 3/5'
Mixtura 4-6x 1 1/3'
Cymbál terciový 3x 1/3'
Dulcián 16'
Trompeta francouzská 8'
Šalmaj trubicová 8'
Clairon 4'

Pedál C – g1:

Kryt velký 32'
Principálbas 16'
Bas otevřený 16'
Subbas ext. 16'
Kryt tichý 16'
Kvintbas 10 2/3'
Oktávbas ext. 8'
Flétna špičatá 8'
Chorálbas 4'
Flétna nálevkovitá 4'
Flétna plochá 2'
Bas šumivý 7x 5 1/3'
Mixtura pedálová 6x 2 2/3'
Pozoun 16'
Trompeta 8'

IV. Manuál C – c4 (žaluz. pozitiv):

Flétna kopulová 8'
Gamba špičatá 8'
Principál 4'
Roh ruský 4'
Oktáva 2'
Flétna lesní 2'
Flétna syčivá 1'
Tercián repetující 2x 4/5' + 2/3'
Akuta 4-5x 2/3'
Vox humana 8'
Regál dřevěný 4'

Klarina 4'

Cink 2'

Pomocná zařízení:

Spojky: IV/I, IV/II, IV/III, III/I, III/II, II/I, IV/P, III/P, II/P, I/P, Volné kombinace A, B, C, D, Dělená kombinace A pro jednotlivé stroje, Pleno, Tutti, Tutti I. man., Tutti pedálu, Vypínač válce, Vypínač spojek z válce, Vypínač 16' man. + 32' ped., Vypínač mixtur, Vypínač ručních rejstříků, Vypínač jazyků, Vypínač jednotlivých jazykových rejstříků (15x), Tremolo II. man., Tremolo III. man., Tremolo IV. man., Žaluzie III. man., Žaluzie IV. man., Rejstříkové crescendo.

Tónová i rejstříková traktura varhan je elektrická, poslední stupeň pod vzdušnicemi elektropneumatický. Dynamo-agregát o výkonu 100 ampér ji napájí napětím 14 voltů, systém ovládá 1448 elektromagnetů. Elektrický hrací stůl je spojen s nástrojem pomocí dvou kontaktových krabic, kdy jedna je uzpůsobena pro připojení stolu při sólové hře, druhá pro jeho umístění při hře s orchestrem. Varhany mají sedmnáct zásuvkových vzdušnic, doplněných desíti prospektovými kuželkovými vzdušnicemi. Na hlavní zásobní měch je napojeno třináct regulačních měchů, zajišťujících dvoustupňovou regulaci tlaku vzduchu. I. manuál je napájen tlakem 70 mm v. s., tlak II. manuálu je 60 mm v. s., III. manuálu 75 mm v. s., IV. manuálu 65 mm v. s., pedálu 80 mm. v. s. Varhany mají 6366 píšťal, 5191 cínových, 134 měděných, 323 dřevěných a 718 jazykových. Rozměry nástroje jsou: výška 9,7 metrů, šířka 15,8 metrů a hloubka 3,3 metrů.¹⁰⁵

Velké nástroje Rieger-Kloss byly typické také kvantem pomocných zařízení na hracím stole. Reformní varhanní hnutí sice vytlačilo pevné kombinace budované od pianissima či anulátor pedálu, což se odrazilo i u koncepcie krnovské továrny, s nástupem elektrických hracích stolů však došlo k nárůstu kvanta nejrůznějších vypínačů (viz uvedené dispozice). Jejich opodstatněnost je však sporná. Zatímco spojky a větší počet volných kombinací, doplněných pevnou sestavou pléna a tutti, jsou bezesporu nepostradatelné, reálné využití někdy až desítek vypínačů bylo malé a spíše jen komplikovaly přehlednost hracích stolů.

1963, Káhira – Egypt, Koncertní sál státní Konzervatoře v Káhiře

Varhany IV/60, opus 3300

¹⁰⁵ Výrobní dokumentace k nástroji. Krnov: 1962. Soukromý archiv autora.

Další ukázkou poměrně vyhraněně reformní koncepce a tím i opakující se dispoziční šablony je nástroj navržený Jiřím Reinbergerem do Káhiry.

I. Manuál C – c4 (pozitiv):

Kryt 8'
Kvintadéna 8'
Principál 4'
Flétna harmonická 4'
Oktáva 2'
Kvinta 1 1/3'
Mixtura 5-6x 1'
Roh zakřivený 8'
Šalmaj trubicová 4'

II. Manuál C – c4 (hlavní stroj):

Pommer 16'
Principál 8'
Flétna dutá 8'
Roh kamzíková 8'
Oktáva 4'
Flétna trubicová 4'
Kvinta 2 2/3'
Superoktáva 2'
Kornet 4-5x 4'
Mixtura velká 6-8x 2'
Mixtura malá 5x 1'
Bombarda 16'
Trompeta 8'

III. Manuál C – c4 (žaluziový stroj):

Bourdon 16'
Principál 8'
Flétna dřevěná 8'
Salicionál 8'
Vox coelestis 1-2x 8' + 8'
Oktáva 4'
Roh noční 4'
Nasard 2 2/3'
Flétna příčná 2'
Tercie 1 3/5'
Mixtura 5-7x 1 1/3'
Akuta 4x 2/3'
Trompeta harmonická 8'
Hoboj 8'
Clairon 4'

IV. Manuál C – c4 (žaluz. stroj – echo):

Flétna kopulová 8'
Gamba špičatá 8'
Principál 4'
Flétna zobcová 4'
Flautino 2'
Piccolo 1'
Seskvialtera repetující 2x 1 1/3' + 4/5'
Cymbál 3x 1/3'
Vox humana 8'
Zvony (21 tónů) G-dis1

Pedál C – g1:

Principálbas 16´

Subbas 16´

Bourdonbas 16´

Velká kvinta 10 2/3´

Principál 8´

Kryt trubicový 8´

Oktávbas 4´

Flétna polní 2´

Mixtura velká 7x 4´

Bombarda 4´

Trompeta 16´

Clairon 8´

Zvony trsm. G-dis1

Pomocná zařízení:

Spojky: IV/I, IV/II, IV/III, III/I, I/II, III/II, IV/P, III/P, II/P, I/P, Generální spojka, Volné kombinace A, B, C, D, Dělená volná kombinace A pro jednotlivé stroje (A I, A II, A III, A IV), Pleno, Tutti, Tutti I, Tutti II, Tutti III, Tutti IV + Vypínač, Vypínač rejstříkového crescenda, Vypínač spojek z crescenda, Vypínač 16´man. + 10 2/3´, Vypínač mixtur, Vypínač ručních rejstříků, Vypínač jazyků, Vypínače jednotlivých jazykových rejstříků (11x), Tremolo I. man., Tremolo III. man., Tremolo IV. man., Žaluzie III. man., Žaluzie IV. man., Rejstříkové crescendo (ovládané balanční pákou).

Varhany mají elektrickou tónovou i rejstříkovou trakturu, poslední stupeň pod vzdušnicemi je elektropneumatický. Nástroj již oproti předchozím varhanám disponuje modernější elektroinstalací, zdrojem stejnosměrného proudu o napětí 14 voltů dodává do traktury usměrňovač o výkonu 1200 wattů. Systém pak zahrnuje 1148 elektromagnetů. Hrací stůl, taktéž čistě elektrický, je vestavěn do čelní stěny varhanní skříně. V té době bylo již běžnou zvyklostí konstruování paprskovité pedálové klaviatury a stavitelné lavice (nejinak tomu je i u popisovaných varhan). Vzdušnice jsou v nástroji zásuvkové (17x), pouze šest vzdušnic v prospektu je kuželkových. Na hlavní zásobní měch navazuje jedenáct měchů regulačních. Jednotlivé stroje byly zkonstruovány na tlaky: I. manuál 70 mm v. s., II. manuál

80 mm v. s., III. manuál 80 mm v. s., IV. manuál 70 mm v. s., Pedál 80-100 mm v. s. Přestože se jedná stále spíše o nižší hodnoty, je zde přeci jen znatelný nárůst oproti předchozím nástrojům. Z konstrukčního hlediska je tato progresse logická, neboť lépe odpovídá potřebám velkého koncertního nástroje, vybaveného řadou rejstříků s velkým vzduchovým odběrem.

Ve varhanách je zahrnuto 5327 píšťal, 4461 je z nich cínových, 341 dřevěných, 525 jazykových. Tento zvukový fond je doplněn tyčovými závěsnými zvony v rozsahu 21 tónů.

Nástroj je 7,2 metrů vysoký, 10,5 metrů široký a 3,7 metrů hluboký. Varhanní skříň byla vyrobena z modřínu, povrchově upravena lakováním. Její nosná konstrukce je dřevěná s ocelovými nosnými výztuhami. Intonace byla v souladu s dobovými zvyklostmi v závodě Varhany Krnov provedena bez vpichů na jádrech a s plným přísunem vzduchu, běžnou praxí se stala také (mj. i zde užitá) menzurace dle variabilních menzur.¹⁰⁶

V roce 1963 dostal závod další zajímavou a poměrně prestižní zakázku v tuzemsku, a to v podobě varhan pro baziliku na Velehradě. Oproti výše uvedeným koncertním nástrojům, museli konstruktéři zohlednit širší funkční požadavky kladené na tyto varhany (koncertní i liturgický provoz), stejně jako skutečnost, že budou umístěny do stávající historické varhanní skříně z roku 1747.¹⁰⁷

1963, Velehrad, Bazilika Nanebevzetí Panny Marie a sv. Cyrila a Metoděje

Varhany III/60, opus 3305

Na návrhu rejstříkové dispozice se taktéž podílel Jiří Reinberger, avšak ve spolupráci s tehdejšími interními uměleckými poradci závodu Otou Veverkou a konstruktérem Zdeňkem Světlíkem. Nástroj je mj. zajímavý zahrnutím dvou samostatných strojů pod první manuál.

I. Manuál C – a3 (pozitiv 1, v zábradlí kůru):

Kryt 8'

Principál 4'

Oktáva 2'

Kvinta 1 1/3'

Akuta 5x 1'

Šalmaj trubicová 8'

I. Manuál C – a3 (pozitiv 2, zadní skříni):

Principál dřevěný 8'

Kvintadéna 8'

Flétna trubicová 4'

Flétna příčná 2'

Sedecima 1'

Seskvialtera repet. 2x 1 1/3' + 4/5'

¹⁰⁶ Výrobní dokumentace k nástroji. Krnov: 1963. Soukromý archiv autora.

¹⁰⁷ K původnímu nástroji srov.: SEHNAL, Jiří. Barokní varhanářství na Moravě, díl II. Varhany. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, Univerzita Palackého, 2004, s. 225. ISBN 80-7275-052-06.

Kornet zpěvný 4'

Cimbál kvintový 3x 1/3'

II. Manuál C – a3 (hlavní stroj):

III. Manuál C – a3 (žaluziový stroj):

Kryt hrubý 16'

Pommer 16'

Principál 8'

Principál široký 8'

Flétna dutá 8'

Kryt trubicový 8'

Gamba špičatá 8'

Salicionál 8'

Oktáva 4'

Vox angelica 3x 8' + 4' + 4'

Flétna zobcová 4'

Oktáva 4'

Kvinta 2 2/3'

Roh noční krytý 4'

Oktáva špičatá 2'

Nasard špičatý 2 2/3'

Kornet septimový 5-6x 4'

Flétna lesní 2'

Mixtura maior 6-7x 2'

Tercie 1 3/5'

Mixtura minor 5x 1'

Píšťala švýcarská 1'

Trompeta 16'

Mixtura 6-7x 1 1/3'

Trompeta 8'

Cimbál terciový 3x 1/3'

Trompeta harmonická 8'

Hoboj 8'

Vox humana 8'

Trubka polní 4'

Zvony chrámové (21 tónů)

Pedál C – fl:

Bas akustický 32'

Principálbas 16'

Subbas 16'

Kryt tichý trsm. 16'

Kvintbas 10 2/3'

Oktávbas 8'

Flétna kopulová 8'

Chorálbas 4'

Dolkán 2'

Cink 5x 5 1/3'

Mixtura 6x 2 2/3'

Kontrapozoun 32'

Pozoun 16'

Trompeta 8'

Klarina 4'

Pomocná zařízení:

Spojky: III/I, III/II, Poz. 1/II, Poz. 2/II, III/P, II/P, Poz. 1/P, Poz. 2/P, III – 4', III/II – 4', III/I – 4', III/P – 4', I/P – 4', II – 4', III/II – 16', III – 16' (super-oktávové spojky jsou ve II. a III. manuálu vybudované), Volné kombinace A, B, C, D, Pleno, Tutti, Generální tutti + Vypínač, Vypínač pozitivu 1, Vypínač pozitivu 2, Vypínač hlavního stroje, Vypínač válce, Vypínač spojek z válce, Vypínač ručních rejstříků, Vypínač mixtur, Vypínač 16' man. + 32' ped. + sub., Generální vypínač jazyků, Vypínač super-spojek, Vypínač sub-spojek, Vypínače jednotlivých jazykových rejstříků (12x), Rejstříkové crescendo – válec s ukazatelem, Zapínač ručních rejstříků do kombinací, Tremolo pozitivu 1, Tremolo pozitivu 2, Tremolo III. man., Žaluzie III. man., Automatický anulátor pedálu pro I. a III. manuál.

Posledně uvedené pomocné zařízení bylo užito vzhledem k potřebě běžného hudebního doprovodu liturgie, tj. i přes skutečnost, že z uměleckého hlediska bylo již v dané době považováno u koncertních varhan za překonané.

Traktura varhan je pro tónovou i rejstříkovou část elektrická, poslední stupeň pod vzdušnicemi elektropneumatický, usměrňovač o výkonu 800 wattů jí dodává napětí 14 voltů stejnosměrného proudu, a to pro obsluhu 1025 elektromagnetů. Elektrický hrací stůl je pevně umístěn uprostřed pravé a levé části varhanní skříně. Vzhledem k obtížnější instalaci varhanního stroje do historické varhanní skříně, bylo přistoupeno k užití kuželkových vzdušnic. Regulaci vzduchu zajišťuje devět menších měchů, navazujících na vedení z měchu zásobního. I. manuál – pozitiv 1, má tlak 80 mm v. s., pozitiv 2 pak 85 mm v. s., II. manuál funguje pod tlakem 90 mm v. s., stroj III. manuálu pod 95 mm v. s. a pedál při tlaku 100 mm v. s. Tyto vyšší hodnoty (ve srovnání se předchozími nástroji) jsou dány užitím kuželkových vzdušnic, které nemohou na nižším tlaku spolehlivě fungovat.

Varhany mají 5521 píšťal – 4481 cínových, 322 dřevěných, 198 zinkových a 520 jazykových (+21 tyčových zvonů). Celková výška nástroje je 9,5 metru, šířka 11,5 metru a hloubka 3,7 metru.¹⁰⁸

1963, Jerevan – SSSR, Dům skladatelů

Varhany III/31, opus 3307

Další varhany ze stejného roku se opět přidržely již zažité dispoziční i konstrukční koncepce. Jejich rejstříkovou dispozici navrhnul Ota Veverka.

I. Manuál C – g3 (pozitiv):

Kryt 8'
Flétna měděná 4'
Principál 2'
Kvinta 1 1/3'
Akuta 4x 1'
Roh zakřivený 8'

II. Manuál C – g3 (hlavní stroj):

Principál 8'
Flétna trubicová 8'
Oktáva 4'
Flétna zobcová 4'
Oktáva špičatá 2'
Mixtura 4-6x 1 1/3'
Trompeta jemná 8'

III. Manuál C – g3 (žaluziový stroj):

Flétna kopulová 8'
Salicionál 8'
Principál zpěvný 4'
Roh noční krytý 4'
Nasard špičatý 2 2/3'
Flétna lesní 2'
Tercie rohová 1 3/5'
Švígl 1'
Mixtura akutová 5x 1'
Šalmaj trubicová 8'
Kornet zpěvný 4'

Pedál C – fl:

Subbas 16'
Principálbas 8'
Pommer trubicový 8'
Oktávbas 4'
Mixtura 5x 2 2/3'
Pozoun líbezný 16'
Cink 4'

Pomocná zařízení:

¹⁰⁸ Výrobní dokumentace k nástroji. Krnov: 1963. Soukromý archiv autora.

Spojky: III/I, III/II, I/II, III/P, II/P, I/P, Volné kombinace A, B, C, Pleno Tutti + Vypínač, Vypínač jazyků, Vypínač spojek, Vypínač ručních rejstříků, Vypínač mixtur, Vypínač crescendo, Vypínač jednotlivých jazykových rejstříků (6x), Tremolo I. man., Tremolo III. man., Žaluzie III. man., Rejstříkové crescendo – válec s ukazatelem a osvětlením stupnice.

Nástroj má elektrickou tónovou i rejstříkovou trakturu, poslední stupeň pod vzdušnicemi je pneumatický. Hrací stůl je pevně vestavěn do čelní části varhanní skříně. Vzdušnice nástroje jsou zásuvkové, regulaci vzduchu zajišťují čtyři měchy. Tlaky vzduchu v jednotlivých strojích odpovídají hodnotám I. manuál 70 mm v. s., II. manuál 70 mm v. s., III. manuál 85 mm. v. s., pedál 90 mm v. s. Varhany zahrnují celkem 2336 píšťal, z tohoto počtu je 1929 cínových, 107 dřevěných, 24 měděných a 276 jazykových. Labiální hlasy vycházejí z variabilních menzur, opět s intonací bez vpichů na jádrech a s plným přítokem vzduchu. Varhany byly vestavěny do speciálního prostoru v boční stěně koncertního sálu.¹⁰⁹

1967, Toronto – Kanada, koncertní síň

Varhany III/35, opus 3352

V roce 1967 dodal závod Varhany Krnov větší varhany do koncertní síně v Torontu. Jednalo se o první nástroj expedovaný do Kanady v poválečné historii továrny. Rejstříkovou dispozici navrhnul Jiří Reinberger, prospekt nástroje pak koncipovala architektka Václava Matušová.

I. Manuál C – c4 (hlavní stroj):

Pommer krytý 16'
 Principál 8'
 Flétna trubicová 8'
 Oktáva 4'
 Flétna zobcová 4'
 Superoktáva 2'
 Mixtura 4-5x 1 1/3'
 Trompeta jemná 8'

II. Manuál C – c4 (horní stroj):

Kryt 8'
 Kvintadéna 8'
 Principál 4'
 Flétna vřetenová 4'
 Flétna lesní 2'
 Kvinta 1 1/3'
 Akuta 4x 1'
 Roh zakřivený 8'

III. Manuál C – c4 (žaluziový stroj):

Pedál C – g1:

¹⁰⁹ Výrobní dokumentace k nástroji. Krnov: 1963. Soukromý archiv autora.

Flétna kopulová 8'	Subbas 16'
Viola 8'	Pommer krytý trsm. 16'
Roh noční 4'	Oktávbas 8'
Nasard 2 2/3'	Roh kamzíkový 8'
Principál 2'	Chorálbas 4'
Tercie 1 3/5'	Flétna plochá 2'
Flétna syčivá 1'	Mixtura 5x 2 2/3'
Cymbál 3x 1/2'	Fagot 16'
Hoboj 8'	Trompeta trsm. 8'
Šalmaj 4'	

Pomocná zařízení:

Spojky: II/I, III/I, III/II, I/P, II/P, III/P, Volné kombinace A, B, C, D, Pleno, Tutti, Dělená kombinace A pro jednotlivé stroje (I A, II A, III A, P A), Tutti pro jednotlivé stroje (T I, T II, T III, T P), Vypínač 16' man., Vypínač jazyků, Vypínač jednotlivých jazykových rejstříků, Vypínač spojek z crescendo, Rejstříkové crescendo, Vypínač crescendo, Žaluzie III. man., Tremolo II. man., Tremolo III. man.

Varhany mají elektrickou tónovou i rejstříkovou trakturu a zásuvkové vzdušnice. V nástroji je umístěno 2031 cínových píšťal, 46 měděných, 136 dřevěných a 244 jazykových.¹¹⁰

1976, Brno, kostel sv. Augustina

Varhany III/29, opus 3447

Uvedené varhany, které dispozičně i technicky koncipoval konstruktér závodu Zdeněk Světlík, jsou zajímavé čistě mechanickou trakturou a zásuvkovými vzdušnicemi. Část píšťalového fondu byla repasována z původního nástroje firmy Petřík.

I. Manuál C – g3 (horní pozitiv):

Kryt 8'
Flétna otevřená 4'
Fugara 4'

II. Manuál C – g3 (hlavní stroj):

Kvintadena 16'
Principál 8'
Flétna kopulová 8'

¹¹⁰ Brožura k nástroji vydaná závodem Varhany Krnov u příležitosti kolaudačního koncertu v montážním sále továrny ve dnech 20., 21., a 22. října 1967. Krnov: Varhany Krnov, 1967.

Principál 2'	Oktáva 4'
Kvintan 2x 1 1/3' + 8/9'	Flétna vřetenová 4'
Akuta 4x 1'	Flétna příčná 2'
	Mixtura 4x 1 1/3'
	Trompeta 8'

III. Manuál C – g3 (žaluziový stroj):

Flétna trubicová 8'
 Salicionál 8'
 Vox celestis 8'
 Principál 4'
 Roh noční 4'
 Seskvialtera 2-3x 2 2/3'
 Doublett 2'
 Mixtura 4x 1'
 Hoboj 8'

Pedál C – fl:

Subbass 16'
 Principál 8'
 Flétna basová 8'
 Chorálbas 2x 4' + 2'
 Mixtura 5x 2 2/3'
 Pozoun 16'

Pomocná zařízení:

Spojky: I/II, III/II, II/P, III/P, Tremolo I. man., Tremolo II. man., Žaluzie III. man.

Varhany mají mechanickou tónovou i rejstříkovou trakturu a zásuvkové vzdušnice.¹¹¹

1977, Olomouc, katedrála sv. Václava (chorální varhany)

Varhany II/23, opus 3464

V roce 1977 postavil závod Varhany Krnov velmi zajímavé chorální varhany do presbytáře olomoucké katedrály sv. Václava. Nástroj je unikátní především mechanickými kombinacemi typu Setzer. Provedení tohoto zařízení jiným než elektrickým systémem bylo spíše výjimečné.

I. Manuál C – g3 (hlavní stroj):

Kvintadéna 16'
 Principál 8'
 Flétna kopulová 8'

II. Manuál C – g3 (pozitiv):

Kryt 8'
 Principál 4'
 Flétna trubicová 4'

¹¹¹ Výrobní dokumentace k nástroji. Krnov: 1975. Soukromý archiv autora.

Salicionál 8'	Oktáva 2'
Oktáva 4'	Kvinta 1 1/3'
Flétna dutá 4'	Seskvialtera 2-3x 2 2/3'
Flétna příčná 2'	Akuta 4x 1'
Mixtura 5x 2'	Šalmaj regál 8'
Trompeta 8'	

Pedál C – fl:

Subbas 16'
Principál 8'
Flétna krytá 8'
Chorál 4'
Mixtura 4x 5 1/3'
Pozoun 16'

Pomocná zařízení:

Spojky (mechanické): I/P, II/P, II/I, Tremolo II. man. s elektrickým řízením kmitů, Žaluzie II. man., Rejstříkové crescendo + Vypínač, Volné kombinace typu Setzer (mechanické) A, B, C, D, Pl, T, Vypínač.

Varhany mají mechanickou tónovou trakturu pro I. a II. manuál a elektrickou trakturu pro stroj pedálu. Rejstříková traktura byla postavena jako mechanická (v devadesátých letech 20. století byla upravena na mechanicko-elektrickou). Vzdušnice nástroje jsou zásuvkové.¹¹²

Varhany byly již v době svého postavení považovány za velmi zdařilé, v tomto smyslu hovoří i zpráva kolaudační komise ze dne 16. června 1977, jejímiž členy byli Antonín Schindler (předseda a kolaudátor), Gustav Pivoňka (dómský varhaník, kolaudátor), za objednavatele Leopold Dýmál (dómský farář), zástupci krnovského závodu Bohumil Plánský (umělecký poradce), Zdeněk Světlík (konstruktér), Josef Král (odbytové oddělení), Josef Vitásek (intonér), a dále Otakakar Trtílek (generální vikář) a Josef Olejník (varhaník, skladatel): „Závěrem konstatují, že stávající nástroj odpovídá všem požadavkům kvalitní, moderní varhanářské stavby, je použitelný v plné míře jak k liturgickým, tak i koncertním

¹¹² Dokumentace varhan provedená autorem dne 24. května 2017. Protokol o provedené kolaudaci varhan z 16. 6. 1977. Soukromý archiv autora. Srov.: MICHÁLEK, Václav. Riegerovy varhany v Olomouci. Diplomová práce JAMU, Brno: 1996, s. 43-44.

účelům, byl postaven z kvalitního materiálu, pečlivě intonován a splňuje tedy všechna požadovaná kritéria. Současně vyslovuje kolaudátor jménem svým i všech zúčastněných všem pracovníkům závodu, kteří se na stavbě podíleli, vysoké uznání dobré práce a dík za pečlivé provedení zejména nejnovější technické části. Dík patří také investorovi za příkladnou obětavou práci pro vznik tohoto nástroje a všem, kteří se jakýmkoliv způsobem zasloužili o vznik tohoto nástroje. Vzhledem k tomu, že podstatná část nástroje má za výrobní základ dřevěný materiál, bude třeba, aby se tento v novém prostředí klimatizoval na nové podmínky, z čehož plyne, že mohou během první doby provozu vzniknout různé nepředvídané závady vzniklé právě z těchto příčin. Na to je pamatováno 5letou záruční lhůtou.¹¹³

1979, Kroměříž, konzervatoř

Varhany III/30, opus 3493

V roce 1979 postavil závod Varhany Krnov větší varhany pro kroměřížskou konzervatoř. Nástroj je z hlediska rejstříkové dispozice poměrně standardní, vybaven je však plně mechanickou trakturou a zásuvkovými vzdušnicemi.

I. Manuál C – g3 (pozitiv):

Kryt 8´

Flétna kopulová 4´

Principál 2´

Kvinta 1 1/3´

Akuta 4x 1´

Septtercián 3x 4/5´

II. Manuál C – g3 (hlavní stroj):

Principál 8´

Flétna trubicová 8´

Oktáva 4´

Flétna dutá 4´

Superoktáva 2´

Mixtura 4-5x 1 1/3´

Trompeta 8´

III. Manuál C – g3 (žaluziový stroj):

Flétna dřevěná 8´

Salicionál 8´

Principál 4´

Roh noční 4´

Nasard 2 2/3´

Flétna lesní 2´

Pedál C – f1:

Subbass 16´

Bourdon 16´

Oktávbas 8´

Flétna špičatá 8´

Chorálbas 4´

Mixtura 2 2/3´

¹¹³ Protokol o provedené kolaudaci varhan z 16. 6. 1977. Soukromý archiv autora, s. 5.

Tercie 1 3/5´

Fagot 16´

Mixtura 5x 1 1/3´

Hoboj franc. 8´

Šalmaj 4´

Pomocná zařízení:

Spojky: I/II, III/II, II/P, III/P; Žaluzie III. man., Tremolo I. man., Tremolo III. man.

Varhany mají mechanickou tónovou i rejstříkovou trakturu a zásuvkové vzdušnice.¹¹⁴ Hlavní stroj je u nástroje ovládán klaviaturou druhého manuálu (resp. pozitiv manuálem prvním) z důvodu jednoduššího vedené mechanické traktury, tak aby nedocházelo k jejímu vzájemnému křížení.

1980, Praha, Sjezdový sál Paláce kultury

Varhany V/89, opus 3510

Nástroj pro pražský Palác kultury představoval jednu z největších, společensky nejprestižnějších, avšak také technicky nejnáročnějších zakázek závodu Varhany Krnov. Přestože se na svou dobu jednalo o vysoce nadstandardní koncertní nástroj, jeho reálné využití bylo velmi malé. Figuroval tak spíše jako výtvarný doplněk akusticky problematického prostoru, primárně určeného jiným účelům. Prvotní koncept vzešel roku 1976 od varhaníka Jiřího Reinbergera, konkrétní návrh zpracoval ve spolupráci s varhaníkem Milanem Šlechtou umělecký poradce závodu Varhany Krnov Bohumil Plánský. Výtvarný návrh varhanního prospektu připravil architekt Jaroslav Mayer, výtvarné řešení varhanní skříně pak akademický sochař Jaroslav Kočiš. Stavbu nástroje pak dozorovala umělecko technická komise ve složení Dalibor Šimůnek, Milan Šlechta, Ladislav Vachulka, Václav Rabas, Karel Hron, Jan Hora, Jiří Ropek a Václav Syrový.¹¹⁵

I. Manuál C – c4 (hlavní stroj):

Principál 16´

Principál 8´

Flauta maior 8´

Roh kamzičí 8´

II. Manuál C – c4 (pozitiv):

Principál 8´

Kopula maior 8´

Kvintadena 8´

Salicionál 8´

¹¹⁴ Výrobní dokumentace k nástroji. Krnov: 1979. Soukromý archiv autora.

¹¹⁵ Varhany ve Sjezdovém sále paláce kultury v Praze. Propagační brožura závodu Varhany Krnov. Krnov: 1981.

Oktáva 4'
Flétna dutá 4'
Kvinta 2 2/3'
Superoktáva 2'
Flétna příčná 2'
Kornet (od a) 5x 8'
Mixtura 5x 2'
Mixtura minor 4x 1'
Bombarda 16'
Trompeta 8'

Principál 4'
Flétna trubicová 4'
Kopula minor 4'
Oktáva 2'
Flétna zobcová 2'
Seskvialtera 2x 1 1/3'
Kvinta 1 1/3'
Superoktáva 1'
Akuta 4-5x 2/3'
Regál 16'
Roh křivý 8'
Šalmaj trubicová 4'

III. Manuál C – c4 (horní stroj žaluziový):
žaluziový):

Kvintadena 16'
Principál rohový 8'
Kryt trubicový 8'
Gamba špičatá 8'
Oktáva 4'
Roh noční 4'
Fugara 4'
Kvinta špičatá 2 2/3'
Roh kamzičí 2'
Tercián 2x 1 3/5'
Flétna malá 1'
Mixtura 5x 1 1/3'
Cimbál 3x 1/2'
Dulcián 16'
Hoboj franc. 8'
Šalmaj regálová 4'

IV. Manuál C – c4 (sólový stroj

Burdon 16'
Principál 8'
Kryt dřevěný 8'
Viola 8'
Chvění houslové 2x 8'+ 4'
Prestant 4'
Flétna oktávová 4'
Nasard 2 2/3'
Flétna lesní 2'
Tercie 1 3/5'
Larigot 1 1/3'
Plein jeu 6x 2'
Alikvoty 3x 1 1/7'
Fagot 16'
Trompeta harmon. 8'
Vox humana 8'
Clairon 4'

V. Manuál C – c4 (aditivní stroj):¹¹⁶

Diapason 8'

Mixtura principálová 7x 4'

Seskvialtera 2x 3 1/5'

Tuba magna 16'

Trubka španělská 8'

Trubka španělská 4'

Pedál C – g1:

Principál 32'

Principál 16'

Bas otevřený 16'

Subbas 16'

Burdon trsm. 16'

Kvinta 10 2/3'

Oktáva 8'

Flétna basová 8'

Flétna špičatá 8'

Superoktáva 4'

Pommer krytý 4'

Principál 2'

Roh noční 2'

Bas šumivý 3x 5 1/3'

Mixtura 5x 2 2/3'

Kontrafagot 32'

Pozoun 16'

Fagot trsm. 16'

Trompeta basová 8'

Klarina 4'

Pomocná zařízení:

Spojky: II/I, III/I, IV/I, V/I (A/I), III/II, IV/II, V/II (A/II), IV/III, I/P, II/P, III/P, IV/P, V/P (A/P), Tremolo III. man., Tremolo IV. man., Vypínač spojek z V. manuálu (vypínač aditivního stroje), Generální vypínač, Generální vypínače – Vypínač man. 16', ped. 32', Vypínač jazyků, Vypínač crescenda, Vypínače jednotlivých jazykových hlasů – Pedál 5x (pro 32', 16', 16' - 8' - 4'), I. man. 2x (pro 16', 8'), II. man. 3x (pro 16', 8', 4'), III. man. 3x (pro 16', 8', 4'), IV. man. 3x (pro 16', 8', 8' - 4'), V. (A) man. 3x (pro 16', 8', 4'), Paměťové kombinace 1–12, Pleno, Tutti, dělené kombinace 1P – 2P, Crescendový válec (s ukazatelem a optickou kontrolou stavu Cr+, Cr-), Žaluzie pro III. man., Žaluzie pro IV. man. (s digitální kontrolou nastavení).

¹¹⁶ V. manuál funguje u čtyřmanuálového hracího stolu vestavěného do varhan jako stroj A, nemá tedy vlastní klaviaturu.

Varhany měly dva hrací stoly, mechanický hrací stůl se čtyřmi manuály byl vestavěn do prospektu varhan, volně stojící pojízdný hrací stůl disponoval pěti manuály. Traktura prvně uvedeného stolu byla mechanická (stroj V. manuálu byl k němu připojován elektricky), volně stojící stůl byl s nástrojem propojen elektrickým systémem, a to pomocí tří kabelů, přičemž každý dosahoval délky 42 metrů a souhrnně ukrýval 1100 vodičů. Tónová traktura fungovala pod napětím 24 V stejnosměrného proudu. Rejstříková traktura byla plně elektrická, zapínání hlasů bylo ovládáno malými servomotory na střídavý proud 3x 12 V.

Nástroj měl zásuvkové vzdušnice, těsněné teleskopy, pouze pedálová transmise a Principál 32' v prospektu byly usazeny na samostatné tónové vzdušnici s elektrickým ovládáním (včetně tónové části). Nástroj obsahoval celkem 7184 píšťal, z čehož bylo 3725 cínových, 3033 cínoolověných, 12 zinkových a 414 dřevěných.¹¹⁷ Prospekt varhan byl tvořen 97 cínovými píšťalami, jeho dominantním prvkem byly píšťaly rejstříku Principál 32'.

Varhany pro Palác kultury byly koncipovány jako univerzální koncertní nástroj, umožňující interpretaci hudby všech stylových tendencí. To ostatně zmiňuje i citovaná propagační brožura, ve které se doslova uvádí: „*Jak patrně z předešlého rozpisu rejstříkové dispozice, umožňuje nástroj stylovou interpretaci varhanní hudby všech uměleckých epoch...*“¹¹⁸ Dobová podmíněnost tohoto názoru, resp. přístupu ke koncepci nástroje je zřejmá. Přestože takto velké varhany přirozeně nabízejí relativně velké registrační možnosti, a tím i potenciale větší adaptibilitu zvolené rejstříkové sestavy pro příslušný repertoár, dosažení skutečné stylové adekvátnosti je problematické – v oblasti výsledného zvuku, interpretační charakteristiky atd.

Nástroj přes svou velikost nebyl zvukově schopen zvládnout kubaturu Sjezdového sálu. Příčinou nebyla jen mimořádná velikost daného prostoru, ale také umístění varhan v čelní stěně sálu, neumožňující patřičné vyznění. Z toho důvodu bylo také přikročeno k vybudování poměrně netypického V. manuálu, resp. aditivního stroje, který měl sloužit jako zvukově akcentující doplněk ostatních strojů (nejednalo se proto tedy o samostatnou a plně vybudovanou zvukovou jednotku).

Dispozičně varhany svou koncepcí odpovídají koncepci univerzálního nástroje vycházejícího z principů reformního hnutí. To je patrné na důsledném vybudování zvukové pyramidy ve všech strojích až po nejvyšší alikvoty (reprezentované zejména vysokými

¹¹⁷ Varhany ve Sjezdovém sále paláce kultury v Praze. Propagační brožura závodu Varhany Krnov. Krnov: 1981, s. 5.

¹¹⁸ Tamtéž.

mixturami), akcentace principálového a flétnového sboru a malé poměrné zastoupení hlasů smykavých. Snaha o vybudování reprezentativního koncertního nástroje je patrná v relativně bohatém zastoupení jazykových rejstříků (celkem 20 hlasů), ale také zahrnutím zajímavých zvukových imitátorů a méně tradičních alikvotů. Mezi zvukovými imitátory stojí za povšimnutí rejstřík ve IV. manuálu vystavěný na septimovém základě Alikvoty $1\ 1/7'$, či Seskvialtera v V. manuálu v hluboké poloze $3\ 1/5'$ (standardní poloha je $2\ 2/3' + 1\ 3/5'$). Uvedený stroj pak zahrnuje i poměrně kuriózní sedminásobnou principálovou mixturu v poloze $4'$, jejímž hlavním smyslem je výrazné posílení síly pléna.

Varhany byly v roce 2000 demontovány a po přestavbě a celkovém zmenšení instalovány v koncertním sále Janáčkovy filharmonie v Domě kultury v Ostravě – Vítkovicích. Nový nástroj má 68 znějících rejstříků a je napojen na čtyřmanuálový hrací stůl.

1985, Prototypy malých varhan „RK“

V osmdesátých letech 20. století vznikla v Krnově celá řada prototypů malých varhan, určených pro malé prostory (obřadní síň, školy, domácí nástroje apod.), které byly nabízeny formou katalogových výrobků. Převážná část byla určena pro zahraniční trhy (z tohoto důvodu byly také popisy na hracím stole uváděny převážně v němčině). Uvedená řada „RK“ (100, RK 108, RK 110, RK 112, RK 114, RK 116 – každý typ zpravidla ve dvou variantách) byla prezentována v propagačním katalogu závodu v roce 1985.¹¹⁹

RK 108/a

Varhany II/8, prototyp

I. Manual C – g3:

Gedackt $8'$ (36 píšťal dřevo + 20 cín – 35%)

Prinzipal $4'$ (56 píšťal cín – 70%, prospekt)

Mixtur $4x\ 1\ 1/3'$ (224 píšťal cín – 70%)

¹¹⁹ Rieger-Kloss Kleinorgel. Propagační katalog závodu Varhany Krnov. Červený Kostelec: 1985. Zde je např. na s. 8 k užití typu RK 110 uvedeno: „Diese Kleinorgel erfüllt schon anspruchsvolle musikalische Wünsche und man kann sie auch in größeren Räumen gut benutzen. Man muß mit freiem Platz ca. 50 cm hinter der Orgel, für die Stimmung und Zutritt zum Gebläse rechnen. Jede Kleinorgel ist in unserem Oegelbau aufgestellt, geprüft und vorintoniert. An Ort und Stelle wird die Intonation den unterschiedlichen akustischen Anforderungen des zuständigen Raumes angepaßt und das Instrument rein gestimmt. Alle weitere, ausführliche technische und kommerzielle Angaben sind beim leiferant der Orgel erhältlich.“

II. Manual C -g3:

Rohrflöte 8' (18 píšťal dřevo + 38 cín – 35%)

Koppelflöte 4' (56 píšťal cín – 35%)

Oktave 2' (56 píšťal cín – 70%)

Superoktave 1' (56 píšťal cín – 70%)

Pedal C – fl:

Subbass 16'(30 píšťal dřevo)

Spielhilfen:

Manualkoppel II/I, Pedalkoppel I/P, II/P.

Varhany mají mechanickou tónovou i rejstříkovou trakturu a zásuvkové vzdušnice; zásuvky jsou vyrobeny z pertinaxu a těsněny teleskopy. Hrací stůl je vestavěn do nástroje, odpor kláves činí 135 gramů. Rejstříková táhla jsou umístěna po stranách klaviatur, pedálová klaviatura je radiální. Regulace vzduchu je zajištěna membránovým regulátorem vestavěným do vzdušnice. Volně variabilní menzury píšťal jsou uzpůsobeny malým prostorům, tj. užší. Píšťaly jsou pak intonovány bez vpichů na jádrech a s plným přítokem vzduchu. Ladění nástroje je 440 Hz pro a1.¹²⁰

Sestava hlasu Mixtur 4x 1 1/3':

C 1 1/3' + 1' + 2/3' + 1/2'

c 2' + 1 1/3' + 1' + 2/3'

c1 2 2/3' + 2' + 1 1/3' + 1'

c2 4' + 2 2/3' + 2' + 1 1/3'

RK 110/b

Varhany II/10, prototyp

I. Manual C – g3:

Holzgedackt 8' (36 píšťal dřevo + 20 cín – 35%)

Prinzipal 4' (56 píšťal cín – 70%)

¹²⁰ Tamtéž, s. 3-4.

Sesquialter 1-3x 2 2/3' (147 píšťal cín 35%)

Blockflöte 2' (56 píšťal cín – 35%)

Mixtur 3-4x 1 1/3' (212 píšťal cín – 70%)

II. Manual C – g3 (Schwellwerk):

Rohrgedackt 8' (18 píšťal dřevo + 38 cín – 35%)

Koppelflöte 4' (56 píšťal cín – 35%)

Oktave 2' (56 píšťal cín – 70%)

Scharf 4x 1' (224 píšťal cín – 70%)

Pedal C – fl:

Doppelpommer 16' + 8' (42 píšťal dřevo)

Spielhilfen:

Manualkoppel II/I, Pedalkoppel I/P, Pedalkoppel II/P, Tremulant I. + II. man., Schweller II.

Konstrukce varhan je totožná jako u předchozího nástroje, užitá je mechanická tónová i rejstříková traktura a zásuvková vzdušnice s membránovým regulátorem (pertinaxové zásuvky těsněny teleskopy), vestavěný hrací stůl s odporem kláves 135 gramů a radiální pedálovou klaviaturou. Píšťalový fond je koncipován na bázi volně variabilních menzur a intonován bez vpichů na jádrech s plným přítokem vzduchu. Ladění nástroje je 440 Hz pro a1.¹²¹

Sestava hlasu Mixtur 3-4x 1 1/3':

C 1 1/3' + 1' + 2/3'

c 2' + 1 1/3' + 1' + 2/3'

c1 2 2/3' + 2' + 1 1/3' + 1'

c2 4' + 2 2/3' + 2' + 1 1/3'

Sestava hlasu Sesquialter 1-3x 2 2/3':

C 2 2/3'

c 2 2/3' + 1 3/5'

¹²¹ Tamtéž, s. 7.

$$a \quad 2 \frac{2}{3}' + 1 \frac{3}{5}' + 1 \frac{1}{7}'$$

Sestava hlasu Scharf 4x 1':

$$C \quad 1' + 1/2' + 1/3' + 1/4'$$

$$A \quad 1' + 2/3' + 1/2' + 1/3'$$

$$\text{fis} \quad 2' + 1' + 2/3' + 1/2'$$

$$\text{dis1} \quad 2' + 1 \frac{1}{3}' + 1' + 2/3'$$

$$\text{fis2} \quad 4' + 2 \frac{2}{3}' + 2' + 1 \frac{1}{3}'$$

5 OD PRIVATIZACE K UKONČENÍ ČINNOSTI (1990–2015)

5.1 Rieger-Kloss Varhany s. r. o. – změny v charakteru firmy a její produkci v novodobém vývoji

Změna politického systému po listopadu 1989 se přirozeně výrazně promítla do existence závodu Rieger-Kloss, a to prakticky ve všech rovinách jeho činnosti.

Továrna předně prošla procesem privatizace a změny právní subjektivity. O složitosti tohoto procesu (a to nejen bezprostředně počátkem devadesátých let) svědčí mj. i mnoho desítek záznamů ve veřejně dostupném obchodním rejstříku zahrnující změny majitelů, resp. podílníků, předmětu podnikání, personální posuny ve statutárních orgánech apod. Firma byla dne 8. října 1991 transformována na společnost s ručením omezeným, zaregistrovanou pod názvem Varhany, s.r.o., podílníci se až do roku 2011 rekrutovali především z řad zaměstnanců, v čele podniku stanul (po krátkém období vedení Přemysla Moryse) Svatopluk Ručka, který podnik vedl až do roku 2011. V roce 1994 (tj. bezprostředně po dokončení privatizačního procesu) se od hlavní části oddělila firma Varhany Rieger-Kloss s.r.o., se sídlem v Opavě, jež však fungovala jen jako administrativně evidovaná jednotka a byla roku 2004 z obchodního rejstříku vymazána. V roce 1997 pak byla krnovská továrna přeregistrována pod názvem Rieger-Kloss Varhany s.r.o.

Roku 2011 se stal novým majitelem firmy Karel Nedbálek, avšak ke konci roku provoz opět změnil vlastníka, a sice Petra Škrbela (jeho syn Jakub Škrbel zastával post výkonného ředitele). V roce 2014 byl změněn název firmy na Rieger-Kloss Orgelbau s. r. o. O rok později však byl již provoz postupně utlumován a následně došlo k ukončení výroby. Firma svou existenci – v té době již přibližně tři roky pouze v podobě administrativní evidence, definitivně ukončila v roce 2018.

Firma ve své porevoluční historii musela také čelit problému s odchodem velkého počtu zaměstnanců, z nichž mnozí si vybudovali vlastní varhanářskou živnost a začali tak továrně konkurovat. Krnovsko se však díky této skutečnosti stalo i v novodobé éře významným varhanářským regionem. Jako značná nevýhoda se také ukázala skutečnost rozlehlosti výrobního provozu (tj. fakt., který byl v historii spíše konkurenční výhodou) a sním spjaté ekonomické náročnosti.

Relativně dobře se v novém konkurenčním prostředí firma vyrovnala s rozpadem starých trhů zejména ve východní Evropě a současně i značnou obtížností pro českého výrobce proniknout na trhy v Evropě západní. Jako perspektivní odběratelé se, zejména v devadesátých letech 20. století, stali odběratelé v Číně a Jižní Koreji, či USA. Celospolečenská změna přinesla na našem území také nový pohled na umělecký ideál varhan, tovární produkce, jejímž symbolem značka Rieger-Kloss od druhé poloviny 20. století byla (ať již záměrně či nechtěně), začala být vnímána jako aspekt negativní a upřednostňována začala být individualizovanější produkce malých, často určitým směrem specializovaných varhanářských dílen. Navíc domácí trh neposkytoval příliš možností pro stavbu nových varhan, ve většině případů se jednalo (a doposud jedná) o rekonstrukce starších nástrojů, případně jejich restaurování (což ze strany dodavatele vyžaduje specifickou odbornou, provozní, ale i legislativní profilaci).

Výše uvedené skutečnosti tak profilovaly i charakter samotné varhanářské produkce firmy. Od roku 1990 do ukončení výroby opustilo bránu továrny cca 115 nových varhan, přičemž takřka sto nástrojů z tohoto počtu bylo vyrobeno v poslední dekádě 20. století.

Do konstrukce varhan se od devadesátých let začaly ve větší míře promítat experimenty s elektronikou. Běžnou součástí větších varhan se stala počítačová paměť umožňující uložit stovky volných kombinací rejstříkových sestav, ale také MIDI systém, schopný zaznamenat hru varhaníka a následně jí i sám na nástroji reprodukovat. V oblasti traktury, resp. hracích stolů došlo k užívání elektronických modulárních segmentů a optoelektronických součástek. Rejstříková dispozice některých nástrojů byla také v menší míře rozšířena o elektronicky samplované hlasy, tj. docházelo k pokusům o hybridní fúzi akustického a elektronického zdroje zvuku.

Podstatná však je zejména u elektronických komponentů (ale nejen u nich) skutečnost, že řadu součástek i celých dílů již nebylo nutno vyrábět v krnovské firmě, ale bylo je možno zakoupit jako subdodávku u specializovaných (zpravidla zahraničních) dodavatelů.

Vedle velkých koncertních či chrámových varhan pro zahraniční trhy věnovala firma pozornost i vývoji malých truhlových pozitivů, ať již bez pedálu, nebo s pedálovou klaviaturou ovládající rejstříky manuálové (tzv. zavěšený pedál). V neposlední řadě se specifickým produktem polistopadové éry staly i malé cvičné varhany typu Unit na bázi jedné, či dvou píšťalových, ze kterých byly extrahovány rejstříky pro dva, event. i tři manuály a pedál.

Na poli umělecké koncepce a zvukového ideálu s počátkem devadesátých let 20. století byla přeci jen oslabena hegemonie myšlenek reformního hnutí a alespoň v části produkce byla více zohledňována snaha o stylově profilovanější nástroje. V globále však uvedený koncept přetrval v dispozičních schématech firmy víceméně až do jejího zániku.

5.2 Varhanářská škola

Se změnami po roce 1989, které výrazně transformovaly i podobu varhanářského trhu směrem k silně konkurenčnímu prostředí a již zmíněnému odchodu řady dosavadních pracovníků do soukromého sektoru, vyvstala pro krnovskou továrnu i aktuální otázka systémového zajištění kvalitních varhanářů. Vedení firmy se proto rozhodlo založit v prostoru továrny svou vlastní varhanářskou školu.

Dne 27. února proběhlo ve firmě zasedání poradního sboru, který měl daný požadavek realizovat. Jeho členy byli: Karel Rohr, Jan Gabrlík, Bohumil Plánský, Zdeněk Fridrich, Jiří Friesl, Pavel Korger, Antonín Schindler, Jindřich Závodný a Dagmar Jatzková.¹²²

Na programu jednání byly následující body:

- 1) o současné práci školy (tj. stávajícího školicího střediska, vedeného Janem Gabrlíkem, které doplňovalo výuku realizovanou pod podnikem v Hradci Králové – pozn. aut.)
- 2) koncepce – platnost od 1. 9. 1992
- 3) vydávání podnikových učebnic
- 4) různé
 - a) praxe studentů v zahraničí
 - b) návrhy na doplnění poradního sboru
 - c) volné návrhy a náměty
- 5) závěry z jednání

Poradní sbor k prvnímu bodu konstatoval mj. nutnost udržení patřičného kvalitativního standardu studujících a výběrovost studia. V koncepčních otázkách školy vyjádřil sbor nutnost sepětí teoretické výuky s praxí, nutnost věnovat více prostoru výuce nauky o dřevě a materiálech, ale i restaurátorství, či vybraným oblastem fyziky (mechanika, statika), v neposlední řadě i komunikaci se zákazníkem a problematice celého výrobního procesu varhan. V kontextu třetího bodu jednání je zajímavé usnesení o pokračování vydávání

¹²² Pozvánka na zasedání poradního sboru podnikové školy ze 13. února 1992. Soukromý archiv autora.

podnikových skript – fakticky k tomuto kroku již nedošlo. Stejně tak i otázka zahraničních praxí byla ve svém důsledku odsunuta, resp. zodpovězena konstatováním o individuálním řešení v případě nejlepších studentů.¹²³

Střední umělecká škola varhanářská byla založena v Krnově dne 1. září 1992.¹²⁴ Oficiální název realizovaného studijního oboru zněl Umělecko-řemeslná stavba varhan, byl koncipován jako čtyřleté maturitní studium. Prvním ředitelem školy byl jmenován Jiří Albrecht, na podobě učebních osnov se výrazněji podílel mj. dlouholetý umělecký poradce firmy Rieger-Kloss Bohumil Plánský a varhaník, organolog a ředitel Mezinárodního varhanního festivalu v Olomouci Antonín Schindler. Učební plány zahrnovaly teoretické odborné předměty i praktickou výuku, která probíhala na samostatné dílně v areálu závodu. Maturitu tak studenti skládali ze stavby varhan, dějin umění a varhanářství, jazyka českého, jazyka německého a její součástí bylo i vypracování praktického úkolu na dílně, jehož výsledky byly následně prezentovány před maturitní komisí. Odborná profilace byla dále zajišťována např. předměty jako akustika, technologie, technické kreslení cvičení z elektrotechniky aj. Prvním předsedou maturitní komise se stal varhaník Aleš Rybka, v dalších letech tento post zastával mj. organolog a docent Katedry Hudební výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci Zdeněk Fridrich, či profesor pražské Hudební a taneční fakulty Akademie múzických umění, akustik Václav Syrový.¹²⁵ Klíčovým pedagogem pro výuku maturitních předmětů stavba varhan a dějiny umění a varhanářství byl po celá devadesátá léta Bohumil Plánský; a stejně i ostatní odborné předměty byly vyučovány převážně (bývalými) pracovníky krnovského závodu.

Je zřejmé, že škola vzhledem ke své vysoce specializované profilaci patřila, a i v současnosti patří k jedněm z nejmenších školských zařízení v republice. První maturitní zkoušku tak v jejich dějinách skládali v roce 1994 pouze dva studenti. V následujících letech se počet žáků pohyboval mezi 10-15 v ročníku, přičemž však byly na škole zpravidla realizovány pouze dva ročníky (tj. první ročník byl otevírán jednou za 2-3 roky).

Další vývoj však přinesl jisté komplikace ve vztahu k původnímu zřizovateli, neboť se ukázalo, že velká část absolventů hledá uplatnění u jiných varhanářů v regionu, případně odchází pracovat zcela mimo obor. Začalo tak docházet k poněkud paradoxní situaci, že budoucí konkurenti firmy Rieger-Kloss, získali své prvotní vzdělání v oboru právě pod její

¹²³ Zápis z jednání poradního sboru podnikové školy ze dne 27. února 1992. Soukromý archiv autora.

¹²⁴ Viz Zřizovací listina školy, uložená v sídle instituce, Revoluční 56, Krnov.

¹²⁵ KOL. aut. Almanach Střední umělecké školy varhanářské, o.p.s. 1992-2007. Krnov: SUŠV, 2007.

patronací. V roce 1997 škola změnila právní subjektivitu (v té době byl již rok jejím ředitelem Oldřich Hradílek) na obecně prospěšnou společnost, pozměnil se taktéž její název na Střední odborná umělecká škola varhanářská.

Zásadnější mezník ve vývoji instituce přišel v roce 2008, tedy mj. v době kdy se již ve firmě Rieger-Kloss začaly projevovat hospodářské a provozní problémy a kdy začalo být zřejmé, že i škola bude muset rozšířit svou nabídku. Vedle uměleckořemeslné stavby varhan začaly být nově realizovány obory Uměleckořemeslná stavba hudebních nástrojů – strunné nástroje a Design interiérů – zaměřené na zařizování a vybavování interiérů. V současnosti škola pod vedením ředitelky Jany Kypúsové a původním názvem Střední umělecká škola varhanářská úspěšně rozvíjí svou činnost, na výuce se podílí celkem 14 učitelů.

5.3 Projekt muzea varhanářství

V letech 2005 a 2006 byla vedením firmy Rieger-Kloss intenzivně zvažována myšlenka vybudování muzea varhanářství v Krnově, které by dokumentovalo jak historii samotné firmy, tak i vývoj oboru v krnovském regionu. Tento záměr nebyl nikterak nový, jeho kořeny sahají do sedmdesátých let 20. století, kdy byl prvně formulován mj. v souvislosti s oslavou stého výročí založení firmy.

Koncepci muzea tehdy připravil Karel Boženek (v té době vedoucí muzikologického pracoviště Slezského muzea v Opavě), přípravu záměru koordinoval tehdejší ředitel závodu Jindřich Závodný. V materiálu *Ideový záměr na zřízení muzea píšťalových varhan při uměleckém závodě Varhany Krnov*,¹²⁶ jsou vymezeny následující klíčové funkce a tím i charakter zamýšlené instituce:

1) Vytváření sbírek

– celých hudebních nástrojů i jejich částí spolu s jejich výkresovou dokumentací, spojenou s výzkumem a získání dokladů s příslušnými údaji.

2) Zpracování sbírek

– tj. ochrana pomocí konzervačních metod, jejich evidence a organizace v expozici.

3) Vědecké využití sbírek

¹²⁶ ZÁVODNÝ, Jindřich. Ideový záměr na zřízení muzea píšťalových varhan při uměleckém závodě Varhany Krnov. Krnov: 1978, strojopis, s. 3-4. Soukromý archiv autora.

– excerpce informací pro vlastní výzkumnou základnu závodu, vytváření vědecké platformy základního organologického výzkumu v ČSSR jak z hlediska praxe, tak i teorie a historiografie.

4) Výchovné využití sbírek

– seznamování široké veřejnosti s historií a uměleckými aspekty varhanářského řemesla, jeho významem pro dnešního člověka, využití sbírek pro pořádání ukázkových koncertů sloužících k rozšíření hudebních znalostí mezi mládeží, případné využití některých nástrojů pro plánovanou soutěž mladých varhaníků ze zemí socialistického tábora.

5) Vytvoření síně tradic

– zdokumentování převzetí zkušeností slezských varhanářů českými usedlíky po roce 1945 a vytvoření nové české varhanářské tradice po osvobození ČSR Rudou armádou.

Citovaný dokument dále zachycuje předběžný návrh činnosti muzea varhanářství:¹²⁷

1) Výzkum – terén, literatura – znalost sběrné oblasti, tj. území ČSSR.

2) Shromáždování nástrojů a jejich částí – nákupy, dary, převody atd., - vytvoření reprezentativní kolekce československého varhanářství.

3) Ochrana nástrojů – konzervace, restaurování nástrojů – v muzeu i v terénu s cílem zabezpečit existenci nástrojů i v budoucnosti.

4) Evidence fondů spojená s jejich determinací a majetko-právním zabezpečením.

5) Organizace sbírkových fondů spočívající v systematickém uložení a ochranou a pohotovostí využívání (viz dosavadní sbírka „latí“¹²⁸ s technickými údaji o nástrojích).

6) Studium fondů s cílem získání nových vědeckých poznatků.

7) Publikování výsledků – fixace organologických poznatků a jejich prezentace odborné veřejnosti.

8) Služba badatelům – využití v širokém vědeckém měřítku.

9) Vytvoření vlastní expozice výrobků závodu s cílem působení na odbornou i laickou veřejnost.

10) Kulturní činnost sloužící kulturnímu životu i ČSSR i v zahraničí (např. mezinárodní varhaní soutěže mladých varhaníků zemí socialistického tábora).

¹²⁷ Tamtéž, s. 4-5.

¹²⁸ Jedná se o dřevěné rozměrové latě, zachycující v měřítku 1:1 dělení tónů na vzdušnici, příp. další údaje (varhanáři též označované dle původního německé terminologie jako „Teilung“). Rozměrové latě byly továrnou archivovány, drtivá většina z nich však byla zničena při povodni města Krnova v roce 1997.

Uskutečnění projektu na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 20. století bylo velmi reálné, potvrzuje to např. i zápis z jednání¹²⁹ na Městském národním výboru v Krnově, kterého se zúčastnili zástupci města, okresního i městského výboru KSČ, okresního národního výboru Bruntál, Oděvy Olomouc (muzeum mělo být umístěno v krnovském skladu n. p. Oděvy Olomouc na tehdejší Třídě Sovětské armády 12, historický objekt je dnes znám pod původním názvem „Silesia“), a samozřejmě i zástupců závodu Varhany Krnov. Vedle podrobných informací týkajících se konkrétní realizace je zde všemi stranami explicitně vyjádřena podpora uvedeného projektu.

V roce 1981 vzniknul podrobný investiční záměr, který – ve výše naznačených intencích počítal se zřízením rozsáhlého komplexu, zahrnujícího posluchačský sál s varhanami pro 200-250 návštěvníků, sál s hrajícími historickými exponáty, expozici varhanářství Severomoravského kraje (včetně souvisejícího zázemí pro správu, administrativu, ale i informační službu či prodejnu propagačních předmětů a gramofonových desek), samostatné pracoviště organologického oddělení Slezského muzea v Opavě, divadlo hudby s kapacitou okolo 100 posluchačů, konferenčních prostor (zejména s ohledem na zamýšlenou organizaci soutěže mladých varhaníků, která byla pořádána v Opavě), zázemím pro návštěvníky (šatny, toalety, bufet, snack bar aj.). Koncepce navíc počítala i se zřízením restaurátorských dílen a samozřejmě i depozitáře a skladiště pro uložení nástrojů mimo expozici.

Projekt pak měl být realizován k „Roku české hudby 1984“. Již jeho uvedená rozsáhlost však představovala mimořádně náročný úkol pro vlastní realizaci. Muzeum tak v osmdesátých letech nevzniklo, otázka jeho zřízení byla ale opětovně diskutována i v nových poměrech po roce 1989.

Nový návrh vzniknul roku 1991 v souvislosti s projektem na renovaci významné historické památky města, židovské synagogy, postavené v roce 1871 architektem Ernestem Latzelem na nároží Soukenické a Barvířské ulice. Muzeum varhan zde mělo být součástí Muzea historie Krnova a národností regionu – Němců, Židů, Čechů. Firma Rieger-Kloss zde měla dle Projektu využití krnovské synagogy¹³⁰ zajistit následující kroky:

- 1) Vytvoření koncepce Muzea varhan
- 2) Zpřístupnění archivních dokumentů firmy (dokumentace nástrojů, historie firmy) pro potřebu muzea

¹²⁹ Zápis z jednání na MěstNV Krnov ze dne 23. 3. 1979 o problematice zřízení Muzea píšťalových varhan v Krnově, strojopis. Soukromý archiv autora.

¹³⁰ Projekt využití krnovské synagogy, vypracovaný firmou Rieger-Kloss Varhany, s.r.o. a Občanským sdružením Krnovská synagoga dne 7. 12. 1999, s. 2. Soukromý archiv autora.

- 3) Zabezpečení odborných prací (montáž nástrojů, restaurování a konzervování exponátů Muzea varhan)
- 4) Zapůjčení exponátů dokumentujících technologické postupy výroby varhan
- 5) Pořádání tradiční soutěže mladých varhaníků a odborných organologických sympózií a konferencí
- 6) Rekonstrukce dřevěných částí interiéru synagogy (galerie, loubí na galeriích, obložení stěn a ornamentální výzdoba, kazetový strop)
- 7) Zabezpečení dodávky obnovovaných částí interiérů (vyvýšené pódium průčelí se čtecím pultem, schrána pro uložení Tóry, lavice sálu)

Uvedený koncept varhanářského muzea vycházel z předchozích návrhů, byl ale pojat výrazně úsporněji. Muzeum mělo sestávat ze sálu s hrajícími a nehrajícími historickými nástroji, a dále z expozice slezského varhanářství. Expozice měla soustředit nástroje z krnovského regionu, které by zároveň prošly renovací realizovanou ve spolupráci s orgány státní památkové péče. Část věnovaná slezskému varhanářství pak měla poskytnout průřez historií výroby varhan a samozřejmě pak vývojem krnovské továrny. Realizace předpokládala využití obrazového či zvukového materiálu, ale i trojrozměrné předměty dokumentující výrobu varhan a specifické technologické postupy. I v uvedeném návrhu byla zmíněna možnost využití objektu pro soutěž mladých varhaníků, která však byla nadále pořádána v Opavě (a k jejímuž přesunutí do Krnova nikdy nedošlo).

Funkce muzea je v citovaném dokumentu vymezena obdobně jako v materiálu z roku 1978 (přirozeně s aktualizací historických kontextů v doprovodném podtextu), tj. vytváření sbírek, zpracování sbírek, vědecké využití sbírek, výchovné užití sbírek. Časový harmonogram počítal s přípravou samotné expozice až v letech 2000–2002, přibližně v roce 2003 mělo být muzeum otevřeno veřejnosti.

Ani tento návrh však realizován nebyl (synagoga samotná byla renovována a dodnes slouží jako významné kulturní centrum města). V roce 2006 zvažoval ředitel firmy Svatopluk Ručka možnost zbudování expozice na zámku v nedaleké obci Linhartovy – opět však zůstalo jen u plánovaného záměru.

Patrně nejbližší ke skutečné realizaci měla rozsáhlá aktivita iniciovaná roku 2006 tehdejšími místostarostou Krnova Jaroslavem Vrzalem, v rámci níž mělo být ve městě vytvořeno Technicko-historické muzeum, fungující jako pobočka Technického muzea Moravskoslezského kraje. Instituce měla zahrnovat tři obory: průřez historického muzea

Krnov, vývoj a textilnictví Slezska, vývoj a rozvoj slezského varhanářství. Muzeum mělo být zřízeno v historické části textilní továrny Karnola a.s. (tou dobou v konkurzním řízení) na Říčním okruhu, zahrnující mj. objekt dezinatůry, prohlášený Ministerstvem kultury ČR technickou památkou (tento kulturní unikát, sloužící jako depozitář historických vzorků tkanin a výrobních technologií byl zničen při požáru v roce 2018).

Přípravou koncepce varhanářského muzea byl pověřen autor této práce, její písemná podoba ze dne 11. srpna je uvedena v příloze č. 2.

Naznačená aktivita vyústila v rozsáhlé pracovní setkání na radnici města Krnova dne 11. října 2006, kterého se zúčastnilo třicet delegátů z oblasti kultury, školství, samosprávy, státní správy apod., samozřejmě včetně zástupců firmy Rieger-Kloss. Vedle projednání architektonického konceptu muzea a organizačních záležitostí týkajících se zejména harmonogramu a organizace projektu, byli zvoleni vedoucí týmů pro realizaci jednotlivých částí muzea, vedením oboru varhanářství byl pověřen Petr Lyko.¹³¹

Hlavní iniciátor projektu místostarosta Krnova Jaroslav Vrzal však ze zdravotních důvodů vedení projektu počátkem roku 2007 odstoupil a původně intenzivní příprava muzea postupně ochabovala. Tato skutečnost pak spolu se složitou situací v samotné firmě Rieger-Kloss učinila definitivní tečku za více než třicet let připravovaným, avšak nikdy neuskutečněným projektem muzea varhanářství v Krnově.

5.4 Modelová analýza nástrojové produkce

1997, Ostrava, Velký sál Janáčkovy konzervatoře v Ostravě

Varhany III/46, opus 3700

K jednomu z nejzajímavějších varhan firmy Rieger-Kloss po roce 1989, které se výrazněji odlišily od většinové produkce, patří nástroj pro ostravskou konzervatoř. Autorem jeho uměleckého konceptu byl tehdejší umělecký poradce továrny Boris Míček. Varhany jsou stylově výrazněji ovlivněny francouzským varhanářstvím, byť – již vzhledem k potřebám konzervatoře – byla i zde přirozeně zohledněna potřeba interpretace hudby všech stylových období.

¹³¹ Záznam z jednání konaného ve středu dne 11. 10. 2006 v zasedací síni krnovské radnice ve věci přípravy projektu „Zřízení technicko-historického muzea v Krnově“. Soukromý archiv autora.

I Manuál C – a3 (hlavní stroj):

Montre 8'
Flúte a cheminée 8'
Erzähler 8'
Prestant 4'
Flúte creuse 4'
Doublette 2'
Fourniture 5-6x 2'
Cymbale 3x 2/3'
Trompette 8'
Trompette en chamade 8'
Cornet 5x 8'

III. Manuál C – a3 (žaluziový stroj):

Bourdonflauta 16'
Flúte traversiere 8'
Viola da gamba 8'
Vox celestis 1-2x 8' + 8'
Prestant 4'
Flúte octaviante 4'
Nazard 2 2/3'
Quarte de nazard 2'
Tierce 1 3/5'
Oktavin 1'
Plein jeu 4-5x 1 1/3'
Basson-Hautbois 8'
Voix humaine 8'
Clarion en chamade 4'
Cornet composée 5x 8'

Pomocná zařízení:

II. Manuál C – a3 (pozitiv):

Holzgedackt 8'
Principal 4'
Koppelflöte 4'
Oktave 4'
Quinte 1 1/3'
Sesquialter 1-2x 2 2/3'
Septime 1 1/7'
Akuta 4x 2/3'
Holzdulcian 16'
Cromorne 8'
Geigenregal 8'

Pedál C – fl:

Bourdonbass 16'
Principalbass 16'
Subbass 16'
Bourdonbass 16'
Oktávabass 8'
Portunal 8'
Bourdonbass 8'
Schwiegel 4'
Pommer 4'
Mixtura 6x 2 2/3'
Bombarde 16'
Trompette 8'

Spojky: II/I, III/I, III/I – 16', III/II, I/P, II/P, III/P, nástroj je vybaven počítačovým systémem firmy Peterson, s volnými kombinacemi typu Setzer, Tremulant II. man., Tremulant III. man., Rejstříkové crescendo, Žaluzie III. man.

Varhany mají dva hrací stoly, stůl vestavěný do čelní skříně je s nástrojem propojen mechanickou tónovou trakturou a elektrickou trakturou rejstříkovou, volně stojící – pojízdný hrací stůl je na čistě elektrický. Tónová traktura je tedy zdvojená mechanická a elektrická. Rejstříky jsou z mechanického hracího stolu ovládány manubrii, které pomocí elektromagnetů reagují i na zvolenou rejstříkovou sestavu v rámci volných kombinací; stůl elektrický využívá místo manubrií rejstříkových sklopek. Nástroj má zásuvkové vzdušnice. Varhany jsou umístěny na boční stěně sálu, varhanní prospekt odráží rozložení jednotlivých strojů. Nad vestavěným mechanickým hracím stolem je umístěn pozitiv, nad ním pak hlavní stroj s horizontálním hlasem Trompeta en chamade 8', žaluziový stroj je umístěn za prospektem v levé části varhan, pedál při zadní stěně.¹³²

Přestože akustické parametry prostoru jsou ve vztahu k velikosti nástroje poměrně problematické, a v průběhu užívání varhan se projeví určité problémy s intonací i konstrukčně nevyhovujícími jazykovými hlasy s tepanými jazyky (tyto nedostatky musely být roku 2010 odstraněny v rámci rekonstrukce prováděné firmou Varhany Ponča Krnov), ostravské varhan představují nadstandardní nástroj v celorepublikovém kontextu.

1998, truhlový pozitiv¹³³

Manual C – c3:

Gedeckt 8'

Rohrflöte 4'

Prinzipal 2'

Quinte 1 1/3'

Oktave 1'

¹³² Dokumentace nástroje provedená autorem dne 8. dubna 2010.

¹³³ Uvedený typ univerzálního truhlového pozitivu (tj. jako nezakázkový nástroj) byl v menších obměnách (týkajících se zejména počtu rejstříků – čtyř až šesti) vyráběn od roku 1996. Těmto nástrojům byla průběžně přidělena opusová čísla 3693, 3694, 3698, 3701, 3702, 3712.

Pozitiv má zásuvkovou vzdušnici a mechanickou tónovou i rejstříkovou trakturu. Manuálová klaviatura je vysouvateľná, nástroj disponuje ventilátorem s príkonem 220 V. Pozitiv je demontovateľný na hornú časť skrine se vzdušnicí a spodnú časť skrine, zahrnujúci najdlhší drevěné píšťaly a ventilátor. Rozměry nástroje jsou: výška 1050 mm, šířka 1280 mm, Hloubka 630 mm, hmotnost cca 167-200 kg. Skříň nástroje je vyrobená z masivního dubu, po stranách jsou umístěny bohatě vyřezávané průzvučné mřížky.¹³⁴

2004, Pardubice, Sukova síň Domu hudby

Varhany III/45, opus 3723

I. Manuál C – a3 (hlavní stroj):

Burdon 16'
 Principál 16'
 Flétna trubicová 8'
 Oktáva 4'
 Flétna zobcová 4'
 Kvinta 2 2/3'
 Superoktáva 2'
 Kornet 8' 5x
 Mixtura 1 1/3' 5x
 Trompeta 8'

II. Manuál C – a3 (pozitiv):

Kryt 8'
 Kvintadena 8'
 Salicionál 8'
 Principál 4'
 Flétna krytá 4'
 Roh kamzičí 2'
 Kvinta 1 1/3'
 Sesquialtera 2 2/3' 2-3x
 Akuta 1 1/3' 3x
 Dulcián 16'
 Cromorne 8'

III. Manuál C – a3 (žaluziový stroj):

Flétna otevřená 8'
 Gamba 8'
 Viola jemná 8'
 Vox coelestis 8'
 Principál 4'
 Flétna harmonická 4'

Pedál C – g1:

Subbas 32'
 Principálbas 16'
 Subbas 16' ext.
 Burdonbass 16' ext.
 Oktávbas 8'
 Flétna basová 8'

¹³⁴ Propagační materiál firmy: Rieger-Kloss, stavba varhan, 1873-1998. Krnov: 1999.

Nazard 2 2/3'	Chorálbas 4'
Flétna octavující 2'	Roh noční 2'
Tercie 1 3/5'	Mixtura 2 2/3' 5x
Flétna syčivá 1'	Pozoun 16'
Mixtura 2' 4x	Trompeta 8'
Hautbois 8'	Šalmaj 4'
Vox Humana 8'	
Clairon harmonický 4'	

Pomocná zařízení:

Spojky: II/I, III/I, III/II, I/P, II/P, III/P, počítač s MIDI rozhraním, zahrnující 99 paměťových úrovní, v každé úrovni možno uložit 12 generálních kombinací, dělené manuálové kombinace, resp. osm volně stavitelných kombinací, čtyři programovatelná crescenda (zahrnující 60 rejstříkových stupňů).

Varhany mají zdvojenou mechanickou a elektrickou tónovou trakturu pro ovládání manuálových strojů, pedálová tónová traktura je elektrická. Rejstříková traktura je elektrická. Varhany mají dva hrací stoly, z hracího stolu vestavěného do prospektové části varhan je ovládaná mechanická traktura (a elektrická tónová traktura pro pedál, resp. traktura rejstříková), z volně stojícího hracího stolu na pojízdném pódiu je ovládán nástroj pomocí elektrické traktury. Vzdušnice v nástroji jsou zásuvkové, pouze prospektové píšťaly a hlasy Subbas 32' (+16' ext.) a Burdon 16' jsou usazeny na vzdušnicích kuželkových.

Zvuková koncepce, resp. schéma rejstříková dispozice varhan nese nadále typický rukopis krnovské firmy. Koncept univerzálních varhan, schopných využití pro interpretaci hudby všech slohových období je dokonce výrobce explicitně zmiňován: „*S navrženou rejstříkovou dispozicí varhan bude možné hrát skladby různých stylů, od barokní hudby přes českou, německou a francouzskou literaturu až po současné skladatele.*“¹³⁵

Zcela zjevný je také (i přestože se jedná o počátek 21. století) přetrvávající vliv myšlenek reformního varhanního hnutí. Konkrétně se jedná především o jednoznačnou preferenci principálového a flétnového sboru, doplněného jazykovými rejstříky, ale s minimálním zastoupením smykavých hlasů, a to de facto jen ve stroji III. manuálu (Gamba, Viola jemná, Vox coelestis, v menší míře pak Salicionál v hlavním stroji). Dále je zde výrazně budována

¹³⁵ Noviny Rieger-Kloss, roč. II, č. 1, září 2003, s. 7 (propagační materiál).

zvuková pyramida až po nejvyšší alikvoty ve všech stojích, avšak se slabším zastoupením počtu základních rejstříků (tj. vzhledem k počtu vyšších alikvotů). Výběr hlasů navíc vychází z takřka obligátních schémat, bez jakékoliv individualizace pro daný nástroj. Charakter ostře koncipované zvukové koruny lze zřetelně doložit i schématem počtu zastoupení stopových poloh v jednotlivých stojích, resp. celém nástroji; zvuková pyramida má slabší základnu, její výška je naopak zjevná:

I. Manuál:

1 1/3'
2'
2 2/3'
4' - 4'
8' - 8' - 8' - 8'
16'

II. Manuál:

1 1/3' - 1 1/3'
2'
2 2/3'
4' - 4'
8' - 8' - 8' - 8'
16'

III. Manuál:

1'
1 3/5'
2' - 2'
2 2/3'
4' - 4' - 4'
8' - 8' - 8' - 8' - 8' - 8'

Pedál:

2'
2 2/3'
4' - 4'
8' - 8' - 8'
16' - 16' - 16' - 16' (včetně ext. a trsm.)
32'

Celý nástroj:

1'
1 1/3' - 1 1/3' - 1 1/3'
1 3/5'
2' - 2' - 2' - 2' - 2'
2 2/3' - 2 2/3' - 2 2/3' - 2 2/3'
4' - 4' - 4' - 4' - 4' - 4' - 4' - 4' - 4'
8' - 8' - 8' - 8' - 8' - 8' - 8' - 8' - 8' - 8' - 8' - 8' - 8' - 8' - 8' - 8' - 8' - 8'
16' - 16' - 16' - 16' - 16' - 16' (včetně ext. a trsm.)
32'

Výsledkem je tak poměrně ostrý zvuk v plénu, avšak bez hlubšího základu dodávajícímu celkové mohutnosti a plnosti. Dispozice zjevně počítá se sólovou interpretací cantu firmu na kterémkoliv stroji (viz zvukové imitátory a některé jemnější jazykové rejstříky), avšak vzhledem k velikosti nástroje zde chybí větší množství barevně diferencovaných, jemných sólových hlasů. Koncept jednotlivých strojů taktéž vykazuje snahu o stylovou univerzalitu, resp. v jejím důsledku stylovou nevyhraněnost. To je patrné zejména na třetím manuálu, kde se nachází tři smykavé hlasy a je zde zastoupen relativně větší počet osmistopových rejstříků, včetně hlasů typických pro tzv. romantické varhany (Viola jemná, Vox coelestis), avšak zároveň je zde mimořádně ostrá zvuková koruna vystavěná až po jednostopovou polohu. Stroj tak zvukovým charakterem neodpovídá ani požadavkům ideálu tzv. romantického varhanářství, ani konceptu varhan období baroka (nehledě už na potřebnou sub-specifikaci v rámci těchto rozsáhlých varhanářských paradigmat – časovou, i teritoriální). Zahrnutí tří jazykových hlasů relativně typických pro francouzské varhanářství, skutečnost stylové nevyhraněnosti jen umocňuje.

Uvedený nástroj tak do určité míry demonstruje problematičnost umělecké koncepce pozdních nástrojů firmy Rieger-Kloss. Byla-li tendence univerzálních varhan, na které má být interpretovatelná hudba všech stylů (navíc s prokazatelným ustrnutím ve vývojově uzavřeném a esteticky rozporuplném reformním varhanním hnutí) akceptovatelná ve vývoji před rokem 1989, pak v následující etapě již odkrývala značné opožďení za aktuálním evropským vývojem, jenž doceneňuje jedinečnost každého stylového a vývojového typu varhan; a v tomto duchu také přistupuje ke koncepci nových nástrojů.

ZÁVĚR

Definování specifík varhanářské firmy Rieger a její nástrojové produkce musí v první řadě zohlednit fakt jejího více než stotřicetiletého vývoje. Jedná se o etapu, ve které se odehrál vývoj dvou varhanářských paradigmat, stejně jako o historické období, v rámci něhož se vystříдалo několik politických systémů, státních zřízení, či došlo ke dvěma světovým válkám a zásadním společenským změnám. Je proto zřejmé, že konkrétnější konstatování sledovaných specifík je adekvátní spíše v kontextu dané vývojové sub-fáze krnovské továrny. Otázka, zda i přes naznačený důvod, lze najít v celé existenci firmy Rieger společné – specifické aspekty, které existovaly napříč jednotlivých vývojových údobí, však samozřejmě také zaslouží pozornosti.

Základním charakteristickým rysem od dob založení až po ukončení výroby firmy Rieger byla její tovární koncepce. Tedy provoz, členěný na jednotlivé výrobní úseky s poměrně typizovanými výrobními postupy, technologiemi a rozsáhlým strojovým vybavením (přirozeně s ohledem na danou dobu). Tato skutečnost pomohla firmě Gebrüder Rieger záhy po jejím založení expandovat mezi přední evropské a světové výrobce, dosáhnout ekonomické efektivity i možnosti stavby největších koncertních nástrojů s řadou technických inovací. Po roce 1945, resp. 1948 pak umožnila vyrovnat se s omezenými možnostmi trhu v oblasti subdodávek, tj. dosáhnout schopnosti plné výrobní samostatnosti všech varhanářských dílů a komponentů. Kladem tovární výroby byla prakticky po celou dobu trvání firmy i vysoká technická kvalita nástrojů – z hlediska zpracování materiálů, konstrukce jednotlivých částí varhan, jejich kompatibility apod. Zejména po druhé světové válce se však výrobní postupy, ale i koncepční návrhy krnovských varhan natolik schematizovaly, že uměleckého hlediska nástroje začaly ztrácet jedinečnost, zvukovou individualitu a specifický umělecko-řemeslný rukopis. Po roce 1989 pak fakt velikosti firmy – včetně fyzické rozlohy výrobního areálu s řadou budov a starším strojovým zázemím, spolu se všeobecnou změnou v pohledu na uměleckou koncepci varhan, žádající stylově jedinečné, řemeslně individualizované nástroje, začal působit jako jeden z vysoce negativních činitelů.

Dalším specifíkem byla výrazná preference myšlenek reformního varhanního hnutí, a to postupně od meziválečného období, po celou druhou polovinu 20. století, s mnohými dozvuky v poslední etapě existence firmy. Před druhou světovou válkou, či velmi přibližně v následující jedné až dvou dekadách byla uvedená tendence v souladu s evropským vývojem

varhanářství, v dekadách následujících však již způsobila určité zaostávání za evropskými trendy, které již vyhraněný koncept varhanního hnutí opouštěly.

Mnohdy až dogmatické setrvání na reformní koncepci rejstříkových dispozic a zvukového ideálu, spolu se snahou vytvářet typ univerzálního nástroje, vhodného pro interpretaci hudby většiny, ideálně všech slohových období, tak v novodobé historii krnovské továrny přispělo jako druhý činitel k již zmíněné tendenci více či méně unifikovat nástrojovou produkci.

V průběhu celé historie firmy je také patrná výrazná snaha promítat do stavby varhan četné technické inovace. To se týkalo v první etapě zejména okamžitému zavedení kuželkové vzdušnice a od cca poloviny 19. století pneumatické a následně u velkých nástrojů i elektropneumatické traktury, ale i řady drobných prvků v konstrukci hracích stolů, vzduchového hospodářství, vzdušnic atd. Ve druhé polovině 20. století pak stojí za připomenutí zejména experimenty s novodobou konstrukcí zásuvkových vzdušnic; a v rámci nich pak s řešením těsnění zásuvek (teleskopy, později těsníci kroužky), dvoustupňovou regulací tlaku vzduchu pomocí membránového regulátoru, balanciéry umožňujícími snadnější odtrhnutí tónového ventilu od vzdušnice v tlakové komoře, nebo inovace spočívající v napojení vzdušnic na zdvojenou mechanickou a elektrickou trakturu. Období od devadesátých let 20. století pak přineslo další experimenty s elektronikou (zejména v oblasti počítačových pamětí pro rejstříkové sestavy, propojení s MIDI rozhraním), varhanami typu Unit, ojedinělými pokusy o hybridní skloubení akustického píšťalového fondu se samplovanými rejstříky apod.

Z hlediska umělecké a zvukové koncepce krnovských varhan je období do první světové války charakteristické jasným příklonem k ideálu tzv. romantických varhan, resp. ceciliánské reformy – nástroje z této etapy byly specifické řadou kvalitně intonovaných smykavých hlasů s mohutným zvukem pléna, byť zejména u malých kostelních varhan dodržujících (v souladu s dobovými funkčními požadavky) ceciliánské zásady byly rejstříkové dispozice silně schematizované. Další fáze již v této oblasti odrážely popsanou reakci na reformní hnutí.

Firma Rieger musela jakožto světový výrobce ve své historii reagovat na měnící se trhy; mezi klíčová odbytíště patřila nejprve oblast Rakouska-Uherska, později země střední Evropy, od konce padesátých let 20. století země Sovětského svazu, a po roce 1989 Čína, Korea, případně USA. Samozřejmě, že velká část produkce byla určena i pro trh domácí.

Firma Gebrüder Rieger vznikla v době prudkého rozvoje varhanářských továren. V rámci českých zemí představovaly potenciální konkurenci zejména provozy Karla Neussera v Novém Jičíně a bratrů Braunerů v Uničově. Jednalo se však o podstatně menší firmy, které přeci jen nemohly Riegery nijak výrazněji ohrozit. Krnovští varhanáři dlouhá desetiletí zaznamenávali menší zájem o své výrobky na území Čech, avšak ani tato skutečnost pro ně neznamovala výraznější marketingový problém. Z hlediska mezinárodní konkurence se firma Rieger mohla rovnocenně zapojit do obchodní soutěže s největšími výrobci ve střední a západní Evropě, jako např. firmami Walcker, Ladegast, Sauer aj.

V období druhé poloviny 20. století vznikl pro továrnu Rieger-Kloss, Varhany Krnov na území Československa specifický monopol (ostatní varhanářské závody, resp. družstva měly jen lokální dopad), jenž zanikl až s vývojem po listopadu 1989.

Otázka příčin zániku firmy Rieger, ve své historii jednoho z předních světových výrobců varhan, je poměrně složitá a zahrnuje celou řadu činitelů – ekonomických, marketingových, kvalitativních, celospolečenských atd. Její adekvátní vyhodnocení a uspokojivé zodpovězení však bude úkolem pro další reflexi, která již bude mít k dispozici větší časový odstup umožňující vidět daný problém z patřičného nadhledu a ve všech relevantních kontextech.

RESUMÉ

Předkládaná práce reflektuje jednu z největších evropských varhanářských firem, působících od konce 19. století do druhé dekády století 21. Firma byla pod názvem Gebrüder Rieger založena roku 1873 ve slezském městě Krnově (tehdejší německý název Jägerndorf). V roce 1904 změnila název na Rieger, jenž používala až do konce druhé světové války. Po jejím ukončení byli němečtí majitelé odsunuti, továrna byla poté převzata pod národní správu a následně znárodněna. Zároveň do ní byla také včleněna menší varhanářská dílna Josefa Klosse. Továrna od té doby používala na svých nástrojích obchodní značku Rieger-Kloss. Po roce 1989 byl závod privatizován, roku 2015 však svou činnost fakticky a roku 2018 i právně ukončil.

Práce sleduje nejen historii firmy, ale zejména problematiku uměleckých a konstrukčních specifik krnovských nástrojů. V umělecké rovině byly tyto varhany silně ovlivněny nejprve paradigmatem tzv. romantického varhanářství (příp. též podněty ceciliánské reformy), které ve střední Evropě zažívalo největší rozvoj právě v době založení firmy, a vrcholilo přibližně na přelomu 19. a 20. století, a poté myšlenkami reformního varhanního hnutí, jež ovlivnily produkci továrny od cca druhé čtvrtiny 20. století, víceméně až do její poslední etapy. Firma Rieger využívala maximálním způsobem technické inovace, které varhanářský vývoj přinášel, resp. je mnohdy sama vytvářela. Její produkce byla charakteristická továrním zpracováním. To mělo někdy za následek zjevnou šablonovitost řady nástrojů, firma však zároveň dokázala stavět i varhany vysoce nadstandardní, dosahujících mezinárodních standardů. Během svého trvání vyrobila továrna přes 3730 nástrojů, jež vyvážela prakticky do celého světa.

Teoretický výklad, věnovaný historii firmy, její obchodní strategii i širším společenským kontextům, stejně jako všem relevantním specifikům krnovských varhan a způsobu jejich výroby, je v práci doplněn modelovým rozbohem vybraného vzorku nástrojů z jednotlivých vývojových fází továrny. Spis přináší také kompletní opusový seznam vyprodukovaných varhan.

SUMMARY

This paper reflects one of the largest European organ companies, operating from the late 19th century to the second decade of the 21st century. The company was founded under the name Gebrüder Rieger in 1873 in the Silesian town of Krnov (then the German name Jägerndorf). In 1904 it changed its name to Rieger, which was used until the end of the Second World War. After its termination, the German owners were expelled, the factory was then taken over under national administration and subsequently nationalized. At the same time, a smaller organ workshop by Josef Kloss was also included. The factory has since used the Rieger-Kloss brand on its instruments. After 1989, the plant was privatized, but ended its activity in 2015.

The work follows not only the history of the company, but also the issues of artistic and structural specifics of the Krnov instruments. On the artistic level, these organs were, in the beginning, heavily influenced by the paradigm of the so-called romantic organ (or even the stimulus of the Cecilian reform), which in Central Europe experienced the greatest development at the time of the founding of the company, and culminated at the turn of the 19th and 20th centuries, and then by the ideas of the reformist organ movement that has affected the production of the factory since about the second quarter of the 20th century, more or less until its last stage. Rieger has made use of the most of the technical innovation that organ development has brought, or more precisely often created the innovation itself. Its production was characterized by factory processing, which sometimes resulted in the apparent stereotype of the instruments produced, but at the same time it was able to build instruments of a high quality, meeting international organ-making standards. Over the course of its duration, the factory manufactured over 3730 instruments, which were exported practically all over the world.

The theoretical explanation, devoted to the history of the company, to its business strategy and broader social contexts, as well as to all the relevant specifics of the Krnov organs and their method of production, is supplemented by a model analysis of a selected sample of instruments from the individual development phases of the factory. The record also brings a complete opus list of organs produced.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- 1) **BOŽENEK**, Karel. Historie varhanářství na Krnovsku. Rukopis, soukromý archiv autora. Zpracováno pro potřeby závodu Varhany Krnov v roce 1984.
- 2) **CEPKO**, Marek. Komplexné hodnotenie organov firmy Rieger Krnov, postavených na Slovensku od založenia firmy Rieger v roku 1873 po koniec 1. svetovej vojny. Disertace VŠMU, Bratislava: 2008.
- 3) **CULKA**, Zdeněk. Krnovský závod jubiluje. In: Hudební nástroje, č. 2, 1973, s. 39-40, č. 3, s. 68-71, č. 4, s. 107-110, č. 5, s. 138-142, č. 6, s. 170-174.
- 4) **FISCHER**, Johannes. Das Orgelbauergeschlecht Walcker in Ludwigsburg. Kassel: 1966.
- 5) **HANÁKOVÁ-MACHÁČKOVÁ**, Jiřina. Výroba varhan v Krnově. Diplomová práce UP, Olomouc: 1967.
- 6) **INDRA**, Bohumír. Houslařství a varhanářství v oblasti Jeseníků v 17. -19. století. In: Časopis Slezského muzea, řada B – historie 17, č. 1, 1986, s. 22-44.
- 7) **KOL. aut.** Almanach Střední umělecké školy varhanářské, o.p.s. 1992-2007. Krnov: SUŠV, 2007.
- 8) **KOL. aut.** Varhany Krnov (1873-1973). Havířov: Československé hudební nástroje – závod Varhany Krnov a muzikologické oddělení Slezského muzea v Opavě, 1973.
- 9) **METZLER**, Wolfgang. Romantischer Orgelbau in Deutschland. Ludwigsburg: 1965.
- 10) **MICHÁLEK**, Václav. Riegerovy varhany v Olomouci. Diplomová práce JAMU, Brno: 1996.
- 11) **MYŠKA**, Rudolf. Varhany v Praze. Havlíčkův Brod: 2005. ISBN 80-239-5944-1.
- 12) **NĚMEC**, Vladimír. Pražské varhany. Praha: František Novák, 1944.
- 13) **PAVELEK**, Hubert. Varhany v kostelích Slezské církve evangelické a. v. Český Těšín: Slezská církev evangelická a. v., 2011. ISBN 978-80-87340-02-8.
- 14) **PLÁNSKÝ**, Bohumil. České a moravské varhanářství v druhé polovině 20. století. In: Vičar, Jan (ed.) Varhany a jejich funkce v Čechách a na Moravě 1600-2000. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, s. 97-106. ISBN 80-244-0610-1.

- 15) **PLÁNSKÝ**, Bohumil a kol. Krnov, město královského nástroje. Krnov: Město Krnov, 2007. ISBN 978-80-254-0429-4.
- 16) **PLÁNSKÝ**, Bohumil. Píšťaly a intonace. Ediční řada Základy stavby varhan, Krnov: 1982.
- 17) **QUOIKA**, Rudolf. Der Orgelbau in Böhmen und Mähren. Mainz: Rheingold-Verlag, 1966.
- 18) **QUOIKA**, Rudolf. Die Jägerndorfer Orgelbauer Rieger und ihr Haus. Freising: 1965.
- 19) **QUOIKA**, Rudolf. Rieger, Gebrüder. Musik in Geschichte und Gegenwart, sv. XI. Kassel – London – New York: 1963, s. 474-475.
- 20) **SEHNAL**, Jiří. Barokní varhanářství na Moravě, díl I. Varhanáři. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Univerzita Palackého, 2003. ISBN: 80-7275-042-9.
- 21) **SEHNAL**, Jiří. Barokní varhanářství na Moravě, díl II. Varhany. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-7275-052-06.
- 22) **SCHÜTZEICHEL**, Heinrich. „Die besten Orgel wurden zwischen 1850 und 1880 gebaut“ – Albert Schweitzers Orgelästhetik. In: Die Orgel als sakrales Kunstwerk III, ed. Riedel, Friedrich, Mainz: 1995, s. 243-266.
- 23) **SYROVÝ**, Václav. Hudební akustika. Praha: Akademie múzických umění, 2003.
- 24) **SYROVÝ**, Václav. Kapitoly o varhanách. Praha: Akademie múzických umění, 2004.
- 25) **TÖPFER**, Johann – **SMETS**, Paul. Lehrbuch der Orgelbaukunst I-IV. Mainz: 1960.
- 26) **UHLÍŘ**, Václav. Varhany královéhradecké diecéze. Hradec Králové: Garamon s. r. o., 2007. ISBN 978-8086472-27-0.
- 27) **WALTER**, Rudolf: Orgelbau Gebrüder Rieger, Jägerndorf. In: Fuchs, Torsten (ed.) Die böhmischen Länder als Orgellandschaft. Praha: Editio Bärenreiter, 2005, s. 128-138.

Základní pramenný materiál (výběr)

- 28) Propagační katalog K. u. K. Hof-Orgel-Fabrik Gebrüder Rieger. Jägerndorf: 1905 (včetně opusového seznamu 1873-1905).
- 29) Opusový seznam: Orgelbau-Anstalt Gebrüder Rieger Jägerndorf: Vollständiges Verzeichnis der seit Gründung des Etablissements (1873) neuerbauten Orgelwerke (opus 1-2159). Jägerndorf: 1924.

- 30) Opusový seznam: Orgelbauanstalten Gebrüder Rieger: Fortsetzung des vollständigen Verzeichnisses (opus 1979-2763), Jägerndorf: 1936.
- 31) Opusový seznam z let 1946-1973, publikovaný ve sborníku KOL. AUT. Varhany Krnov (1873-1973). Havířov: Československé hudební nástroje – závod Varhany Krnov a muzikologické oddělení Slezského muzea v Opavě, 1973, s. 98-109.
- 32) BOŽENEK, Karel – PLÁNSKÝ, Bohumil – HARASIM, Adolf. Opusový seznam varhan 1973-1997. Krnov: Rieger-Kloss, 1997.
- 33) Opusová kniha firmy Rieger-Kloss Varhany Krnov (nevydáno), kopie ze soukromého archivu Antonína Schindlera. Uložena v soukromém archivu autora.
- 34) Dokumentace firmy Rieger k uvedeným nástrojům (konkretizováno v poznámkách pod čarou u příslušných varhan), soukromý archiv autora.
- 35) Propagační materiály závodu Varhany Krnov a firmy Rieger-Kloss (konkretizováno v poznámkách pod čarou), soukromý archiv autora.
- 36) Dokumentace varhan firmy Rieger, prováděná cca od roku 1995 (konkretizováno v poznámkách pod čarou u příslušných varhan), soukromý archiv autora
- 37) Materiály ze soukromého fondu, darovaného v roce 2009 externím poradcem závodu Rieger-Kloss, Antonín Schindlerem autorovi.

Publikace autora věnované danému tématu:

- 38) LYKO, Petr. Die Orgel im Gebiet von Jeseník, Olomouc, Prostějov, Přerov und Šumperk in den Jahren 1860-1960. Olomouc: Univerzita Palackého, 2011. ISBN 978-80-244-2609-9.
- 39) LYKO, Petr. Systém odborného vzdělávání u varhanářské firmy Rieger-Kloss. In: Muzikologické fórum č. 2, 2017, s. 173-177. ISBN 1805-3866.
- 40) LYKO, Petr. Varhany a varhanářství v Československu v konfrontaci s komunistickou ideologií – ke specifickým monopolu závodu Rieger-Kloss. In: Muzikologické fórum č. 1, 2017, s. 100-106. ISSN 1805-3866.
- 41) LYKO, Petr. Působení varhanářské firmy Rieger na Jesenicku. In: XVI. Svatováclavské setkání v Jeseníku. Jeseník: Vlastivědné muzeum Jesenicka, Zemský archiv v Opavě, 2016, s. 53-64. ISBN 978-80-87496-12-1.
- 42) LYKO, Petr. Varhanářství na území českých zemí v meziválečném období - střet Cecilianismu a Orgelbewegung? In: Muzikologické fórum č. 1, 2016, s. 163-170. ISSN 1805-3866.
- 43) LYKO, Petr. Poslední z rodu Wiedermannů – osobnost varhaníka, varhanáře a pedagoga Bohumila Plánského. In: Malé osobnosti velkých dejín – velké osobnosti malých dejín II.

Príspevky k hudobnej regionalistike. Zborník príspevkov z muzikologickej konferencie Bratislava 19.-20. Novembra 2015, Slovenské národné múzeum: Bratislava 2016, s. 88-92. ISBN 978-80-8060-391-5.

44) **LYKO**, Petr. Konstrukční a dispoziční specifika reprezentativních varhan firmy Rieger ve vídeňském Konzerthausu. In: Hudba v Olomouci a na střední Moravě II. Morava a svět – Umění v otevřeném multikulturním prostoru, ed.: Vičarová, Eva, Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 275-282. ISBN 978-80-244-2078-3.

SEZNAM ANALYZOVANÝCH VARHAN

Pol. 19. stol. kostel sv. Bedřicha v Bedřichově u Oskavy

Varhany I/12

1884, Prostějov, kostel sv. Petra a Pavla

Varhany I/6, opus 116

1894, Opava, kostel Nejsvětější Trojice

Varhany I/7, opus 461

1895, Brušperk, farní kostel

Varhany, II/16, opus 462

1899, Krnov – Kostelec, kostel Sv. Benedikta

Varhany II/12, opus 739

1906, Újezd u Uničova, kostel sv. Jana Křtitele

Varhany II/16, opus 1308

1907, Ostrava, kostel Českobratrské církve evangelické

Varhany II/26, opus 1403

1914-1924, Smilov, farní kostel

Varhany I/9, opus 2176

1931, Ludgěřovice, kostel sv. Mikuláše

Varhany II/45, opus 2495

1934, Praha – Vinohrady, Husův sbor

Varhany III/151, opus 2636

1934, Ludslavice, farní kostel

Varhany I/6, opus 2649

1946, Hustopeče nad Bečvou, kostel Povýšení sv. Kříže

Varhany II/23, opus 3030

1948, Uherské Hradiště, kostel sv. Františka Xaverského

Varhany III/40, opus 3060

1951, Prostějov, výstava ve Veletržním paláci

Varhany II/8, opus 3125

1951, Břeclav, Janáčkův hudební ústav

Varhany III/24, opus 3126

1951, Olomouc – Chválkovice, kostel sv. Barbory

Varhany I/9, opus 3138

1951, Přerov – Předmostí, kostel sv. Máří Magdaleny

Varhany II/21, opus 3129

1960, Bukurešť – Rumunsko, rozhlasové a koncertní studio Rumunského rozhlasu

Varhany IV/80, opus 3270

1961, Tallin – Estonsko, Koncertní sál Estonia

Varhany IV/67, opus 3281

1961, Leningrad – SSSR, Státní konzervatoř

Varhany IV/57, opus 3282

1962, Minsk – SSSR, Koncertní sál Státní filharmonie v Minsku

Varhany IV/73, opus 3295

1963, Káhira – Egypt, Koncertní sál státní Konzervatoře v Káhiře

Varhany IV/60, opus 3300

1963, Velehrad, Bazilika Nanebevzetí Panny Marie a sv. Cyrila a Metoděje

Varhany III/60, opus 3305

1963, Jerevan – SSSR, Dům skladatelů

Varhany III/31, opus 3307

1967, Toronto – Kanada, koncertní síň

Varhany III/35, opus 3352

1976, Brno, kostel sv. Augustina

Varhany III/29, opus 3447

1977, Olomouc, katedrála sv. Václava (chorální varhany)

Varhany II/23, opus 3464

1979, Kroměříž, konzervatoř

Varhany III/30, opus 3493

1980, Praha, Sjezdový sál Paláce kultury

Varhany V/89, opus 3510

1985, RK 108/a

Varhany II/8, prototyp

1985, RK 110/b

Varhany II/10, prototyp

1997, Ostrava, Velký sál Janáčkovy konzervatoře v Ostravě

Varhany III/46, opus 3700

1998, truhlový pozitiv

2004, Pardubice, Sukova síň Domu hudby

Varhany III/45, opus 3723

SEZNAM PŘÍLOH

- 1) Příloha č. 1: Opusový seznam nástrojů firmy Rieger
- 2) Příloha č. 2: LYKO, Petr: Návrh koncepce varhanářského muzea v Krnově z roku 2006

Příloha č. 1

Opusový seznam nástrojů firmy Rieger

Ediční poznámka:

Uvedený seznam vychází z kritické kompletace níže uvedených opusových soupisů.¹³⁶ Edičně problematickým se ukázalo uvádění měst, resp. lokací do konce první světové války, a to z důvodů značně odlišného státního uspořádání tehdejší Evropy. V originálních seznamech jsou navíc často uváděny jednotlivé regiony (např. „Siebenberg, Dalmatien, Schlesien, Galizien, Bukowina“ atd.), nikoliv vyšší státní celky. S ohledem na tuto skutečnost se předkládaný seznam přidružuje překladů a lokalizace měst a států, tak jak jí evidovaly pozdější databáze závodu Varhany Krnov, přičemž je – i s vědomím historicko-jazykové nepřesnosti, primárně sledována výpovědní hodnota údaje pro dnešního čtenáře. Řazení opusových čísel nemusí vždy dokládat přesnou posloupnost jednotlivých varhan, neboť nezřídka probíhaly v jednom časovém úseku práce na několika nástrojích, zvykem bylo také ponechávat významným zakázkám čísla s celými násobky. V období první světové války a v prvních šesti letech poválečných, a stejně tak i během druhé světové války, nebyly seznamy vedeny důsledně, proto dnes již nelze tehdy vyrobené nástroje vztáhnout ke konkrétnímu roku, ale k celému období (tj. 1914-1924 resp. 1939-1945).

Legenda:

Opus: Rok výroby Město, Země (u tuzemských měst není země uváděna).

¹³⁶ Propagační katalog K. u. K. Hof-Organ-Fabrik Gebrüder Rieger. Jägerndorf: 1905 (včetně opusového seznamu 1873-1905). Opusový seznam: Orgelbau-Anstalt Gebrüder Rieger Jägerndorf: Vollständiges Verzeichnis der seit Gründung des Etablissements (1873) neuerbauten Orgelwerke (opus 1-2159). Jägerndorf: 1924. Opusový seznam: Orgelbauanstalten Gebrüder Rieger: Fortsetzung des vollständigen Verzeichnisses (opus 1979-2763), Jägerndorf: 1936. Opusový seznam z let 1946-1973, publikovaný ve sborníku KOL. AUT. Varhany Krnov (1873-1973). Havířov: Československé hudební nástroje – závod Varhany Krnov a muzikologické oddělení Slezského muzea v Opavě, 1973, s. 98-109. BOŽENEK, Karel – PLÁNSKÝ, Bohumil – HARASIM, Adolf. Opusový seznam varhan 1973-1997. Krnov: Rieger-Kloss, 1997. Opusová kniha firmy Rieger-Kloss Varhany Krnov (nevydáno), kopie ze soukromého archivu Antonína Schindlera. Uložena v soukromém archivu autora.

- 1: 1873 Jaktář
- 2: 1873 Staré Lublice
- 3: 1873 Nová ves

- 4: 1874 Rapotín
- 5: 1874 Vídeň, Rakousko
- 6: 1874 Slavonín
- 7: 1874 Ludvíkov
- 8: 1874 Novosady

- 9: 1875 Nová Baňa, Slovensko
- 10: 1875 Teplica pri Poprade, Slovensko
- 11: 1875 Neplachovice
- 12: 1875 Velký Ujezd
- 13: 1875 Raduň
- 14: 1875 Baastadt, Norsko
- 15: 1875 Modrá, Slovensko

- 16: 1876 Široká Niva
- 17: 1876 Krasov
- 18: 1876 Boglár, Maďarsko
- 19: 1876 Vaage, Norsko
- 20: 1876 Staré Purkartice
- 21: 1876 Jeseník
- 22: 1876 Onsó, Norsko
- 23: 1876 Christiania, Norsko

- 24: 1877 Christiania, Norsko
- 25: 1877 Bučávka
- 26: 1877 Christiansund, Norsko
- 27: 1877 Opava
- 28: 1877 Moravská Třebová
- 29: 1877 Eidsvold, Norsko
- 30: 1877 Eidsvold, Norsko
- 31: 1877 Egersund Norsko
- 32: 1877 Koňská

- 33: 1878 Ostrava
- 34: 1878 Környe, Maďarsko
- 35: 1878 Oestre Thoten, Norsko
- 36: 1878 Lubojaky
- 37: 1878 Innsbruck, Rakousko
- 38: 1878 Bartošovice, Nový Jičín
- 39: 1878 Vaaler-Salor, Norsko
- 40: 1878 Paříž, světová výstava, Francie
1878 Londýn, Rakouskonomie
- 41: 1878 Paříž, světová výstava, Francie
1878 Francieredrikstad, Norsko
- 42: 1878 Brno
- 43: 1878 Prostějov
- 44: 1879 Kunesch-Hay, Maďarsko
- 45: 1879 Prešov, Slovensko
- 46: 1879 Christiansund, Norsko
- 47: 1879 Nowy Sądź, Polsko
- 48: 1879 Rodna, Rumunsko
- 49: 1879 Lipová
- 50: 1879 Babice
- 51: 1879 Borová
- 52: 1879 Ostrava
- 53: 1879 Olomouc

- 54: 1879 Olomouc
- 55: 1879 Olomouc

- 56: 1880 Jeseník (u Nového Jičína)
- 57: 1880 Písečná
- 58: 1880 Bělá
- 59: 1880 Hrabyně
- 60: 1880 Slemien, Polsko
- 61: 1880 Supíkovice
- 62: 1880 Travná
- 63: 1880 Banská Bystrica, Slovensko
- 64: 1880 Košice, Slovensko
- 65: 1880 Mnichov (u Bruntálu)
- 66: 1880 Terňa, Slovensko

- 67: 1881 Ilija, Slovensko
- 68: 1881 Sádek
- 69: 1881 Jistebník
- 70: 1881 Hlavnice
- 71: 1881 Drnovice
- 72: 1881 Fryštát
- 73: 1881 Ružomberok, Slovensko
- 74: 1881 Družstevná pri Hornade, Slovensko
- 75: 1881 Bilsko, Polsko
- 76: 1881 Chełm, Polsko
- 77: 1881 Bilsko, Polsko
- 78: 1881 Prusy
- 79: 1881 Eisenbad, Maďarsko

- 80: 1882 Dubany
- 81: 1882 Zalužany, Slovensko
- 82: 1882 Nitra, Slovensko
- 83: 1882 Hohenberg, Rakousko
- 84: 1882 Trenčianská Teplá, Slovensko
- 85: 1882 Malé Kunčice
- 86: 1882 Hustopeče
- 87: 1882 Zlaté Moravce, Slovensko
- 88: 1882 Moravský Ján, Slovensko
- 89: 1882 Valdars, Norsko
- 90: 1882 Rovereto, Itálie
- 91: 1882 Mezina
- 92: 1882 Moldava nad Bodvou, Slovensko
- 93: 1882 Zálesí u Javorníka
- 94: 1882 Detvianská Huta, Slovensko

- 95: 1883 Stará Belá, Slovensko
- 96: 1883 Bicske, Maďarsko
- 97: 1883 Moravská Třebová
- 98: 1883 Ružomberk, Slovensko
- 99: 1883 Brno,
- 100: 1883 Jeseník
- 101: 1883 Vráble, Slovensko
- 102: 1883 Jilešovice
- 103: 1883 Lúčka, Slovensko
- 104: 1883 Podhorie, Slovensko
- 105: 1883 Zigartice
- 106: 1883 Polská Ostrava
- 107: 1883 Moravská Třebová
- 108: 1883 Topoľany, Slovensko
- 109: 1883 Innsbruck, Rakousko

- 110: 1883 Kamenice
111: 1884 Krnov
112: 1884 Zlaté Moravce, Slovensko
113: 1884 Zašová
114: 1884 Rejvíz
115: 1884 Stary Wisni, Polsko
116: 1884 Prostějov
117: 1884 Dudince, Slovensko
118: 1884 Hrubčice, Prostějov
119: 1884 Neidling, Rakousko
120: 1884 Braciszów, Polsko
121: 1884 Trinec
122: 1884 Praha-Smíchov
123: 1884 Domašov
124: 1884 Ludrová, Slovensko
125: 1884 Stará Turá, Slovensko
126: 1884 Valarsa, Itálie
127: 1884 Zborovice
128: 1884 Nowy Sądź, Polsko

129: 1885 Boršov
130: 1885 Zvolenská Slatina, Slovensko
131: 1885 Humpolec
132: 1885 Zemlerovice, Slovensko
133: 1885 Beroun
134: 1885 Banská Bystrica, Slovensko
135: 1885 Moravská Třebová
136: 1885 Brieštie, Slovensko
137: 1885 Hustopeče
138: 1885 Opava
139: 1885 Innsbruck, Rakousko
140: 1885 Kremnica, Slovensko
141: 1885 Myšlenice, Polsko
142: 1885 Horní Benešov
143: 1885 Teplice v Čechách
144: 1885 Zvolen, Slovensko
145: 1885 Olomouc
146: 1885 Jakartovice
147: 1885 Kraslice
148: 1885 Tábor
149: 1885 Dolní Dubňany

150: 1886 Brieštie, Slovensko
151: 1886 Rakouskoltlichtenwarth, Rakousko
152: 1886 Horná Žďaňa, Slovensko
153: 1886 Nové Město
154: 1886 Lisovice
155: 1886 Komárov
156: 1886 Nový Sad, Maďarsko
157: 1886 Opava
158: 1886 Želešice
159: 1886 Eppan, Rakousko
160: 1886 Jablunkov
161: 1886 Příbor
162: 1886 Cinobaňa, Slovensko
163: 1886 Sačurov, Slovensko
164: 1886 Pohořelice
165: 1886 Mokroluh, Slovensko
166: 1886 Kremnica, Slovensko

167: 1886 Kremnica, Slovensko
168: 1886 Nomi, Rakousko
169: 1886 Kolomyja, Polsko
170: 1886 Vídeň, Rakousko
171: 1886 Rowne, Polsko
172: 1886 Hubová, Slovensko
173: 1886 Cembra, Itálie

174: 1887 Komorní Lhotka
175: 1887 Vysoká
176: 1887 Brno,
177: 1887 Krancsalja, Maďarsko
178: 1887 Leskovec
179: 1887 Křušov, Slovensko
180: 1887 Třemešná
181: 1887 Horní Údolí
182: 1887 Slezská Ostrava
183: 1887 Holíč, Slovensko
184: 1887 Jelení
185: 1887 Praha
186: 1887 Rochlice
187: 1887 Bohušov
188: 1887 Praha
189: 1887 Trient, Itálie
190: 1887 Necpaly, Slovensko
191: 1887 Malá Ida, Slovensko
192: 1887 Vrbnica, Slovensko
193: 1887 Sečovce, Slovensko
194: 1887 Biała, Polsko
195: 1887 Hôrka, Slovensko
196: 1887 Langenzendorf, Rakousko
197: 1887 Ropice
198: 1887 Perušič, Chorvatsko
199: 1887 Nowy Sądź, Polsko
200: 1887 Šoproň, Maďarsko
201: 1887 Pezinok, Slovensko

202: 1888 Nowa Cerekew, Polsko
203: 1888 Javorníky
204: 1888 Karlovec
205: 1888 Olomouc-Holice
206: 1888 Sol', Slovensko
207: 1888 Bedřichovice
208: 1888 Vídeň, Rakousko
209: 1888 Mikulovice,
210: 1888 Perstetz, Polsko
211: 1888 Polubný
212: 1888 Spišská Nová Ves, Slovensko
213: 1888 Budapešť, Maďarsko
214: 1888 Ober-Holsbrunn, Rakousko
215: 1888 Jablonec
216: 1888 Žakarovce, Slovensko
217: 1888 Kobyly, Slovensko
218: 1888 Dobratice
219: 1888 Vídeň, Rakousko
220: 1888 Tarnów, Polsko
221: 1888 Vyšná Vóľa, Slovensko
222: 1888 Markersdorf, Rakousko
223: 1888 Sušany, Slovensko
224: 1888 Naciná Ves, Slovensko

225: 1888 Belovár, Chorvatsko
226: 1888 Rychwald, Polsko
227: 1888 Likavka, Slovensko
228: 1888 Ptičie, Slovensko
229: 1888 Vídeň, Rakousko
230: 1888 Těšín
231: 1888 Zdětín

232: 1889 Vrchlabí
233: 1889 Jawiszowice, Polsko
234: 1889 Čierné Slovensko
235: 1889 Haniska, Slovensko
236: 1889 Jindřichovice pod Smrkem
237: 1889 Lehnice, Slovensko
238: 1889 Moravská Ostrava
239: 1889 Gibraltar, Španělsko
240: 1889 Spiš, Slovensko
241: 1889 Liberec
242: 1889 Bartošovce, Slovensko
243: 1889 Zborov, Slovensko
244: 1889 Rzyki, Polsko
245: 1889 Krupina, Slovensko
246: 1889 Dolní Udolí
247: 1889 Ružomberok, Slovensko
248: 1889 Ondřejovice
249: 1889 Křenovice
250: 1889 Turňa nad Bodvou, Slovensko
251: 1889 Jeutendorf, Rakousko
252: 1889 Brekov, Slovensko
253: 1889 Strážske, Slovensko
254: 1889 Pukanec, Slovensko
255: 1889 Drysice,
256: 1889 Snina, Slovensko
257: 1889 Stara Wieś, Polsko
258: 1889 Čáslav
259: 1889 Zemplín, Slovensko
260: 1889 Dolní Helvín

261: 1890 Ivanovice
262: 1890 Mutné, Slovensko
263: 1890 Stary Sąd, Polsko
264: 1890 Osikov, Slovensko
265: 1890 Starý Harzov
266: 1890 Klea, Polsko
267: 1890 Žalobín, Slovensko
268: 1890 Rožňava, Slovensko
269: 1890 Dolní Bojanovice
270: 1890 Tanvald
271: 1890 Rakouskondělská Hora
272: 1890 Lodygowice, Polsko
273: 1890 Przemysl, Polsko
274: 1890 Šurice, Slovensko
275: 1890 Ves u Frýdlantu
276: 1890 Spiš, Slovensko
277: 1890 Sátoraljaújhely, Maďarsko
278: 1890 Valča, Slovensko
279: 1890 Mojmírovce, Slovensko
280: 1890 Radautz, Rumunsko
281: 1890 Milówka, Polsko
282: 1890 Francieelsömarosújvár, Rumunsko

283: 1890 Rumes, Rumunsko
284: 1890 Tarnów, Polsko
285: 1890 Vrchlabí
286: 1890 Kostel
287: 1890 Kopčany, Slovensko
288: 1890 Tarnów, Polsko
289: 1890 Spiš, Slovensko
290: 1890 Brno
291: 1890 Čekovice, Slovensko
292: 1890 Beňova Lehota, Slovensko
293: 1890 Bukurešť, Rumunsko

294: 1891 Domašov
295: 1891 Děčín
296: 1891 Vordenberg, Rakousko
297: 1891 Petrovice
298: 1891 Gnesau, Rakousko
299: 1891 Judenau, Rakousko
300: 1891 Innsbruck, Rakousko
301: 1891 Ebenfurt, Rakousko
302: 1891 Mucharz, Polsko
303: 1891 Kęty, Polsko
304: 1891 Hadres, Rakousko
305: 1891 Rovinj, Chorvatsko
306: 1891 Bielsko, Polsko
307: 1891 Travnik, Bosna a Hercegovina
308: 1891 Kostelec
309: 1891 Štítý
310: 1891 Žaškov, Slovensko
311: 1891 Vyšný Hrušov, Slovensko
312: 1891 Liptovský Mikuláš, Slovensko
313: 1891 Graz, Rakousko
314: 1891 Vídeň, Rakousko
315: 1891 Wieliczka, Polsko
316: 1891 Klagenfurt, Rakousko
317: 1891 Kozelník, Slovensko
318: 1891 Bukurešť, Rumunsko
319: 1891 Návsi
320: 1891 Staré Hamry
321: 1891 Tarnawa, Polsko
322: 1891 Studenec
323: 1891 Pusté Žibřidovice
324: 1891 Chmeľovec, Slovensko
325: 1891 Kraslice
326: 1891 Żyrardów, Polsko
327: 1891 Bardejov, Slovensko

328: 1892 Trávnica, Slovensko
329: 1892 Radava, Slovensko
330: 1892 Lorenz, Rakousko
331: 1892 Kisielówka, Polsko
332: 1892 Radošina, Slovensko
333: 1892 Szöny, Maďarsko
334: 1892 Loděnice
335: 1892 Zielonki, Polsko
336: 1892 Žužemperk, Slovinsko
337: 1892 Pelhřimovy
338: 1892 Vídeň, Rakousko
339: 1892 Sagan, Rakousko
340: 1892 Frýdek

- 341: 1892 Trnava, Slovensko
342: 1892 Maisbierbaum, Rakousko
343: 1892 Unter-Warmberg, Rakousko
344: 1892 Norberčany
345: 1892 Bíla Voda
346: 1892 Trenčín, Slovensko
347: 1892 Roveredo, Itálie
348: 1892 Besenello Itálie
349: 1892 Libochovice
350: 1892 Czernowitz, Rumunsko
351: 1892 Jasenovo, Slovensko
352: 1892 Vážec, Slovensko
353: 1892 Budapešť, Maďarsko
354: 1892 Horný Ohaj, Slovensko
355: 1892 Craiova, Rumunsko
356: 1892 Kočovce, Slovensko
357: 1892 Prakovce, Slovensko
358: 1892 Smolnícka, Slovensko
359: 1892 Skoów, Polsko
360: 1892 Čáčov, Slovensko
361: 1892 Kavečany, Slovensko
362: 1892 Horní Suchá
363: 1892 Hráň, Slovensko
364: 1892 Bánov, Slovensko
365: 1892 Hostie, Slovensko
366: 1892 Biel, Slovensko
367: 1892 Liberec
368: 1892 Veľké Teriakovce, Slovensko
369: 1892 Sučany, Slovensko
370: 1892 Praha
371: 1892 Píla, Slovensko
372: 1892 Brno
373: 1892 Vídeň, Rakousko
374: 1892 Dunarakeszi, Maďarsko
- 375: 1893 Budapešť, Maďarsko
376: 1893 Budapešť, Maďarsko
377: 1893 Mühlbach, Rakousko
378: 1893 Schumburk
379: 1893 Kuřim
380: 1893 Neckenmarkt, Maďarsko
381: 1893 Veľké Pole, Slovensko
382: 1893 Banská Bystrica, Slovensko
383: 1893 Opava
384: 1893 Gaboltov, Slovensko
385: 1893 Graz, Rakousko
386: 1893 Hyžne, Polsko
387: 1893 Voitsberg, Rakousko
388: 1893 Polánka
389: 1893 Velké Kunčice
390: 1893 Gáň, Slovensko
391: 1893 Velká Kraš
392: 1893 Zliechov, Slovensko
393: 1893 Jaroslaw, Polsko
394: 1893 Istanbul, Turecko
395: 1893 Boldog, Slovensko
396: 1893 Bytča, Slovensko
397: 1893 Hořice na Šumavě
398: 1893 Bulowice, Polsko
399: 1893 Czerwonków, Polsko
- 400: 1893 Rzeszów, Polsko
401: 1893 Żywiec, Polsko
402: 1893 Trient, Itálie
403: 1893 Vídeň, Rakousko
404: 1893 Pohronská Polhora, Slovensko
405: 1893 Brno
406: 1893 Lobendava
407: 1893 Guntramsdorf, Rakousko
408: 1893 Gračac, Chorvatsko
409: 1893 Opava
410: 1893 Český Dub
411: 1893 Rakouskolbrechtice
412: 1893 Selce, Slovensko
413: 1893 Čáčov, Slovensko
414: 1893 Przeclaw, Polsko
415: 1893 Frýdlant
416: 1893 Bílovec
417: 1893 Podkonice, Slovensko
418: 1893 Opava
419: 1893 Krnov-Cvilín
- 420: 1894 Cavalese, Itálie
421: 1894 Čermná
422: 1894 Rokytnice
423: 1894 Malá Čalomija, Slovensko
424: 1894 Bistritz, Rumunsko
425: 1894 Urgevár, Maďarsko
426: 1894 Kysek, Maďarsko
427: 1894 Jiríkov u Rymářova
428: 1894 Nagyigmánd, Maďarsko
429: 1894 Štrba, Slovensko
430: 1894 Dolný Kubín, Slovensko
431: 1894 Frýdek
432: 1894 Kochawina, Ukrajina
433: 1894 Stryj, Ukrajina
434: 1894 Fojnica, Bosna
435: 1894 Sidzina, Polsko
436: 1894 Karlovice
437: 1894 Kežmarok, Slovensko
438: 1894 Moravská Ostrava
439: 1894 Niegowa, Polsko
440: 1894 Stará Rudná
441: 1894 Bruntál
442: 1894 Ludbreg, Chorvatsko
443: 1894 Czernovice, Polsko
444: 1894 Budapešť, Maďarsko
445: 1894 Budapešť, Maďarsko
446: 1894 Petrovice u Blanska
447: 1894 Mühlendorf, Rakousko
448: 1894 Kátov, Slovensko
449: 1894 Terst, Itálie
450: 1894 Brno
451: 1894 Uj Péter, Maďarsko
452: 1894 Jihlava
453: 1894 Frýdek
454: 1894 Folgaria, Itálie
455: 1894 Steinfeld, Německo
456: 1894 Augustów, Polsko
457: 1894 Kraków, Polsko
458: 1894 Kolpana, Rusko

- 459: 1894 Egyházasdénegeleg, Maďarsko
460: 1894 Petersdorf, Nemecko
461: 1894 Opava
462: 1894 Místek
463: 1894 Vsetín
464: 1894 Exenbach, Rakousko
465: 1894 Lenartov, Slovensko
466: 1894 Laibach, Rakousko
467: 1894 Kursk, Rusko
468: 1894 Košice, Slovensko
- 469: 1895 Horné Opatovce, Slovensko
470: 1895 Paz, Itálie
471: 1895 Budapešť, Maďarsko
472: 1895 Kamenica, Slovensko
473: 1895 Nové Sady, Slovensko
474: 1895 Vídeň, Rakousko
475: 1895 Krásnohorská Dlhá Lúka, Slovensko
476: 1895 Somacampagna, Itálie
477: 1895 Szatmacseke, Maďarsko
478: 1895 Nový Sad, Rumunsko
479: 1895 Slavkov
480: 1895 Trzebonia, Polsko
481: 1895 Bohumín
482: 1895 Sucháň, Slovensko
483: 1895 Budapešť, Maďarsko
484: 1895 Stěbořice
485: 1895 Petroseni, Rumunsko
486: 1895 Levoča, Slovensko
487: 1895 Jasov, Slovensko
488: 1895 Oswięcim, Polsko
489: 1895 Dolenji Logatec, Slovinsko
490: 1895 Salzburg, Rakousko
491: 1895 Hynčice u Bílska
492: 1895 Modrá, Slovensko
493: 1895 Heřpa, Slovensko
494: 1895 Križevci, Chorvatsko
495: 1895 Satu Mare, Rumunsko
496: 1895 Rákoš, Slovensko
497: 1895 Štós, Slovensko
498: 1895 Bzince pod Javorinou, Slovensko
499: 1895 Ivano-Frankivsk, Ukrajina
500: 1895 Petrohrad, Rusko
501: 1895 Legnago, Itálie
502: 1895 Torysa, Slovensko
503: 1895 Debrad, Slovensko
504: 1895 Býkov
505: 1895 Zlaté Hory
506: 1895 Pakostov, Slovensko
507: 1895 Giustino, Itálie
508: 1895 Siegersdorf, Rakousko
509: 1895 Matúškovo, Slovensko
510: 1895 Peuma, Rakousko
511: 1895 Valentová, Slovensko
512: 1895 Heřmánky
513: 1895 Kraków, Polsko
514: 1895 Zlaté Hory
515: 1895 Siegendorf, Rakousko
- 516: 1896 Pavlovice
- 517: 1896 Velikij Novgorod, Rusko
518: 1896 Istanbul, Turecko
519: 1896 Jaroslaw, Polsko
520: 1896 Opava
521: 1896 Jihlava
522: 1896 Znojmo
523: 1896 Praha-Vinohrady
524: 1896 Olomouc
525: 1896 Vyšné Nemecké, Slovensko
526: 1896 Nové město pod Smrkem
527: 1896 Rymanów, Polsko
528: 1896 Næs, Norsko
529: 1896 Nantü, Maďarsko
530: 1896 Zengövarkony, Maďarsko
531: 1896 St. Michele, Rakousko
532: 1896 Križe, Slovinsko
533: 1896 Žibritov, Slovensko
534: 1896 Nažidla
535: 1896 Sidzina, Polsko
536: 1896 Kravaře
537: 1896 Česká Ves
538: 1896 Bílsko
539: 1896 Trzešn, Polsko
540: 1896 Eger, Maďarsko
541: 1896 Rohovce, Slovensko
542: 1896 Udavské, Slovensko
543: 1896 Kromy, Polsko
544: 1896 Slemieň, Polsko
545: 1896 Dobšiná, Slovensko
546: 1896 Kerecsend, Maďarsko
547: 1896 Locsmánd, Maďarsko
548: 1896 Preseľany, Slovensko
549: 1896 Čeladná
550: 1896 Tiszaujfalú, Maďarsko
551: 1896 Ochaby, Polsko
552: 1896 Gbelce, Slovensko
553: 1896 Albrechtice
554: 1896 Opava
555: 1896 Andělská Hora
556: 1896 Jeruzalem, Izrael
557: 1896 Czerna, Polsko
558: 1896 Sliač, Slovensko
559: 1896 Bajč, Slovensko
560: 1896 Turčiansky Michal, Slovensko
561: 1896 Boletov
562: 1896 Rožňava, Slovensko
563: 1896 Kvačany, Slovensko
564: 1896 Hrušov
565: 1896 Zawada, Polsko
566: 1896 Trnovec nad Váhom, Slovensko
567: 1896 Czerma, Polsko
568: 1896 Lipowa, Polsko
569: 1896 Hať
570: 1896 Żyrdów, Polsko
571: 1896 Zvolenská Slatina, Slovensko
572: 1896 Kose, Estonsko
573: 1896 Galgutta, Maďarsko
574: 1896 Eugenfeld, Ukrajina
575: 1896 Koprivnica, Chorvatsko

576: 1897 Široký Brod
577: 1897 Kšinná, Slovensko
578: 1897 Těchanov
579: 1897 Budyně u Roudnice
580: 1897 Krasnodar, Rusko
581: 1897 Dvory nad Žitavou, Slovensko
582: 1897 Vyšná Olšava, Slovensko
583: 1897 Brenna, Polsko
584: 1897 St. Oswald, Rakousko
585: 1897 Michalková, Slovensko
586: 1897 Őri, Maďarsko
587: 1897 Stary Sąd, Polsko
588: 1897 Nižné Ladičkovce, Slovensko
589: 1897 Jaroslaw, Polsko
590: 1897 Bystřice u Těšina
591: 1897 Boricevec, Chorvatsko
592: 1897 Stare Miasto, Polsko
593: 1897 Čechy, Slovensko
594: 1897 Velké Popovice
595: 1897 Varšava, Polsko
596: 1897 Istanbul, Turecko
597: 1897 Gyöng, Maďarsko
598: 1897 Mrowla, Polsko
599: 1897 Miroslav
600: 1897 Cattinari, Itálie
601: 1897 Opava
602: 1897 Budyň
603: 1897 Żolkiew, Polsko
604: 1897 Sądowa, Polsko
605: 1897 Vítovice
606: 1897 Ptaková
607: 1897 Nová Lipnica, Slovensko
608: 1897 Župčany, Slovensko
609: 1897 Slano, Chorvatsko
610: 1897 Hafnerbach, Rakousko
611: 1897 Jahlovce, Slovensko
612: 1897 Spišské Hanušovce, Slovensko
613: 1897 Rím, Itálie
614: 1897 Resinja, Chorvatsko
615: 1897 Bregi, Chorvatsko
616: 1897 Pojana-Míkuli, Rumunsko
617: 1897 Mathon, Rakousko
618: 1897 Ragusa, Itálie

619: 1898 Karviná
620: 1898 Velké Borové, Slovensko
621: 1898 Velké Teriakovice, Slovensko
622: 1898 Terezín
623: 1898 Rawa, Polsko
624: 1898 Kosmos und Damian, Rakousko
625: 1898 Irdning, Rakousko
626: 1898 Poštorná
627: 1898 Džingilgy, Slovensko
628: 1898 Neustuttgart, Polsko
629: 1898 Dobrinj, Rumunsko
630: 1898 Horná Štubňa, Slovensko
631: 1898 Dlebove, Polsko
632: 1898 Dolná Ždaňa, Slovensko
633: 1898 Přívoz
634: 1898 Vidnava

635: 1898 Haj, Slovensko
636: 1898 Varšava, Polsko
637: 1898 Kamionka, Polsko
638: 1898 Kelc
639: 1898 Šumice
640: 1898 Galatsi, Rumunsko
641: 1898 Ždiar, Slovensko
642: 1898 Pilis, Maďarsko
643: 1898 Boheimkirchen, Rakousko
644: 1898 Brodské, Slovensko
645: 1898 Bojničky, Slovensko
646: 1898 Brantice
647: 1898 Prochladnyj, Rusko
648: 1898 Košice, Slovensko
649: 1898 Komárno, Slovensko
650: 1898 Jarmatice
651: 1898 Červený Kameň, Slovensko
652: 1898 Nižná Mašla, Slovensko
653: 1898 Blažice, Slovensko
654: 1898 Budapešť, Maďarsko
655: 1898 Borisfalva, Maďarsko
656: 1898 Alstahang Norsko
657: 1898 Sabaoni, Rumunsko
658: 1898 Hytov, Slovensko
659: 1898 Semenovo, Slovensko
660: 1898 Kuna, Chorvatsko
661: 1898 Krnov
662: 1898 Blahodatne, Ukrajina
663: 1898 Řím, Itálie
664: 1898 Budapešť, Maďarsko
665: 1898 Hengersdorf, Rakousko
666: 1898 Vrchlabí
667: 1898 Heřmankovice, Slovensko
668: 1898 Jánk, Maďarsko
669: 1898 Podolí u Brna
670: 1898 Kaszyce, Polsko
671: 1898 Dolní Jiřetín
672: 1898 Ostrava
673: 1898 Seniakovice, Slovensko
674: 1898 Výčapy, Slovensko
675: 1898 Krivá, Slovensko
676: 1898 Krakow, Polsko
677: 1898 Gross-Sölk, Rakousko
678: 1898 Kateřinky
679: 1898 Láncut, Polsko
680: 1898 Kamenička
681: 1898 Břeclav
682: 1898 Olomouc
683: 1898 St. Helena, Chorvatsko
684: 1898 Vratimov
685: 1898 Hatovka, Slovensko
686: 1898 Trinec
687: 1898 Jasionka, Polsko
688: 1898 Slovenská Ľupča, Slovensko
689: 1898 Lesencze, Maďarsko
690: 1898 Priteľce, Slovensko
691: 1898 Klagenfurt, Rakousko
692: 1898 Braga, Portugalsko
693: 1898 Opava
694: 1898 Maršov

695: 1898 Hrabové, Slovensko
696: 1898 Ogrodzin, Polsko
697: 1898 Mokré Lazce

698: 1899 Sv. Peter, Slovensko
699: 1899 Tovačov
700: 1899 Budapešť, Maďarsko
701: 1899 Nienadowka, Polsko
702: 1899 Lupča, Slovensko
703: 1899 Vídeň, Rakousko
704: 1899 Giurgie, Chorvatsko
705: 1899 Kostolný Sek, Slovensko
706: 1899 Veľká Lema, Slovensko
707: 1899 Beska, Slovinsko
708: 1899 Praha
709: 1899 Krahule, Slovensko
710: 1899 Pintak, Rumunsko
711: 1899 Zátin, Slovensko
712: 1899 Baden bei Wien, Rakousko
713: 1899 Holice, Slovensko
714: 1899 Tabajd, Maďarsko
715: 1899 Úblo
716: 1899 Sárkany, Maďarsko
717: 1899 Fehér-gyarmat, Maďarsko
718: 1899 Baregovo, Rusko
719: 1899 Wadowice, Polsko
720: 1899 Budapešť, Maďarsko
721: 1899 Lubieň, Polsko
722: 1899 Plock, Polsko
723: 1899 Bohumín
724: 1899 Smolnice, Slovensko
725: 1899 Jaromice, Slovensko
726: 1899 Svíraz
727: 1899 Gerlachov, Slovensko
728: 1899 Východná, Slovensko
729: 1899 Maustrank, Rakousko
730: 1899 Granov, Polsko
731: 1899 Hutošovce, Slovensko
732: 1899 Trenčín, Slovensko
733: 1899 Čečekov, Slovensko
734: 1899 Behamberg, Rakousko
735: 1899 Dolní Životice
736: 1899 Fryšava
737: 1899 Kašina, Chorvatsko
738: 1899 Smolkov
739: 1899 Krnova-Kostelec
740: 1899 Budapešť, Maďarsko
741: 1899 Lubietova, Slovensko
742: 1899 Chmelóv, Slovensko
743: 1899 Libceves
744: 1899 Ihlany, Slovensko
745: 1899 Liptovské Revúce, Slovensko
746: 1899 Kamenica nad Hronom, Slovensko
747: 1899 Karolyvaros, Maďarsko
748: 1899 Trakany, Slovensko
749: 1899 Zolynia, Polsko
750: 1899 Tinnye, Maďarsko
751: 1899 Hrkov, Slovensko
752: 1899 Banky, Slovensko
753: 1899 Veľká Lesná, Slovensko

754: 1899 Kučín, Slovensko
755: 1899 Olešno, Polsko
756: 1899 Krakow, Polsko
757: 1899 Kremnické Baně, Slovensko
758: 1899 Lubina, Slovensko
759: 1899 Kucsin, Maďarsko
760: 1899 Dětrichov
761: 1899 Litultovice
762: 1899 Karavukova, Chorvatsko
763: 1899 Etyők, Maďarsko
764: 1899 Pečenice, Slovensko
765: 1899 Kvasice
766: 1899 Perbenyik, Maďarsko

767: 1900 Bohdanovice nad Trnavou, Slovensko
768: 1900 Budějovice
769: 1900 Krivany, Slovensko
770: 1900 Rożewo, Polsko
771: 1900 Csenger, Maďarsko
772: 1900 Budějovice
773: 1900 Holčovice
774: 1900 Gurahumora, Polsko
775: 1900 Castello, Itálie
776: 1900 Liměřice, Polsko
777: 1900 Podbrezová, Slovensko
778: 1900 Trutnov
779: 1900 Czernica, Polsko
780: 1900 Klimkovice
781: 1900 Wyszyny, Polsko
782: 1900 Łaky Kucharskie, Polsko
783: 1900 Boletice
784: 1900 Holsted, Dánsko
785: 1900 Lobodice
786: 1900 Virovitica, Slovinsko
787: 1900 Vestby, Norsko
788: 1900 Novigrad, Chorvatsko
789: 1900 Satulmare, Rumunsko
790: 1900 Mierow, Polsko
791: 1900 Lisková, Slovensko
792: 1900 Cvrčovice
793: 1900 Tarnopol, Polsko
794: 1900 Albrechtice
795: 1900 Bolecków, Polsko
796: 1900 Moór, Maďarsko
797: 1900 Rohon, Maďarsko
798: 1900 Hodonín
799: 1900 Reischsheim, Polsko
800: 1900 Zakopane, Polsko
801: 1900 Nové Sady
802: 1900 Voznica, Slovensko
803: 1900 Paňovice, Slovensko
804: 1900 Bluthroth, Rakousko
805: 1900 Murzzuschlag, Rakousko
806: 1900 Podhorany, Slovensko
807: 1900 Lipany, Slovensko
808: 1900 Surčín, Slovinsko
809: 1900 Slavkov
810: 1900 Vápenná
811: 1900 Čičarovice, Slovensko
812: 1900 Polomka, Slovensko

- 813: 1900 Parchovany, Slovensko
814: 1900 Jablůnkov
815: 1900 Sv. Peter, Slovensko
816: 1900 Banská Štiavnica, Slovensko
817: 1900 Liptovský Trnovec, Slovensko
818: 1900 Zábřeh
819: 1900 Verněřovice
820: 1900 Kolomyja, Polsko
821: 1900 Spišič Bukowica, Slovinsko
822: 1900 Varšava, Polsko
823: 1900 Služewo, Polsko
824: 1900 Mikulašovice
825: 1900 Čaňa, Slovensko
826: 1900 Baborow, Polsko
827: 1900 Vídeň, Rakousko
828: 1900 Tarnow, Polsko
829: 1900 Tarnow, Polsko
830: 1900 Pysznica, Polsko
831: 1900 Banská Štiavnica, Slovensko
832: 1900 Hošťálkovy
833: 1900 Casoria, Itálie
834: 1900 Babica, Polsko
835: 1900 Bátorovce, Slovensko
- 836: 1901 Kamienka, Slovensko
837: 1901 Bording, Dánsko
838: 1901 Ostravice
839: 1901 Zubrzyca, Polsko
840: 1901 Hnojník
841: 1901 Stránske
842: 1901 Klodzin, Polsko
843: 1901 Předklášteří u Tišnova
844: 1901 Granč, Slovensko
845: 1901 Vídeň, Rakousko
846: 1901 Košice, Slovensko
847: 1901 Matějovice
848: 1901 Gelnica, Slovensko
849: 1901 Vendryně
850: 1901 Vráble, Slovensko
851: 1901 Nesvady, Slovensko
852: 1901 Jassi, Rumunsko
853: 1901 Lipowa, Polsko
854: 1901 Gzergzo, Maďarsko
855: 1901 Ragusa, Rumunsko
856: 1901 Glubyce, Polsko
857: 1901 Čaka, Slovensko
858: 1901 Žíp, Slovensko
859: 1901 Plaveč, Slovensko
860: 1901 Penango, Itálie
861: 1901 Arnoštov
862: 1901 Poruba pod Vinohradom, Slovensko
863: 1901 Belovar, Chorvatsko
864: 1901 Dobermannsdorf, Rakousko
865: 1901 Zir, Maďarsko
866: 1901 Myšla, Slovensko
867: 1901 Nisko, Polsko
868: 1901 Sosovce, Slovensko
869: 1901 Krásna Lída
870: 1901 Retschytshany, Ukrajina
871: 1901 Golubovka, Polsko
- 872: 1901 Rejchartice
873: 1901 Frydrychowice, Polsko
874: 1901 Eördarma, Maďarsko
875: 1901 Tula, Rusko
876: 1901 Tjäreborg, Dánsko
877: 1901 Straconka, Polsko
878: 1901 Opatová, Slovensko
879: 1901 Pribeta, Slovensko
880: 1901 Ústí nad Labem
881: 1901 Martin, Slovensko
882: 1901 Ungvár, Maďarsko
883: 1901 Rubáň, Slovensko
884: 1901 Trstená pri Hornáde, Slovensko
885: 1901 Zácleř
886: 1901 Gosprzydowa, Polsko
887: 1901 Rím, Itálie
888: 1901 Rovišče, Chorvatsko
889: 1901 Budapešť, Maďarsko
890: 1901 Varšava, Polsko
891: 1901 St. Joseph bei Cilli, Rakousko
892: 1901 Varšava, Polsko
893: 1901 Budapešť, Maďarsko
894: 1901 Gelene, Rumunsko
895: 1901 Lvov, Ukrajina
896: 1901 Liptovský Hrádok, Slovensko
897: 1901 Kazan, Polsko
898: 1901 Mikulince, Polsko
899: 1901 Illishestie, Rumunsko
900: 1901 Ústí nad Labem
901: 1901 Bukovice u Loučné
902: 1901 Velký Dvůr, Slovensko
903: 1901 Nagybjom, Maďarsko
904: 1901 Vechel, Slovensko
905: 1901 Ostrava
- 906: 1902 Ratiboř, Polsko
907: 1902 Basyrjamka, Polsko
908: 1902 Záhorská Bystrica, Slovensko
909: 1902 Rádlo
910: 1902 Vidnava
911: 1902 Kedzierzyn, Polsko
912: 1902 Lekárovice, Slovensko
913: 1902 Stankovany, Slovensko
914: 1902 Kuznia, Polsko
915: 1902 Hamštejn
916: 1902 Olomouc
917: 1902 Sucha, Polsko
918: 1902 Koros, Maďarsko
919: 1902 Rím, Itálie
920: 1902 Plavnica, Slovensko
921: 1902 Košice, Slovensko
922: 1902 Schellenberg, Rakousko
923: 1902 Husi, Rumunsko
924: 1902 Vyšná Kamenica, Slovensko
925: 1902 Adjud, Rumunsko
926: 1902 Budapešť, Maďarsko
927: 1902 Letownica, Polsko
928: 1902 Szatmár Maďarsko
929: 1902 Ober-Kehlsteten, Rakousko
930: 1902 Szyrk, Polsko

931: 1902 Rím, Itálie
932: 1902 Zaernie, Polsko
933: 1902 Miekovo, Slovensko
934: 1902 Ada, Maďarsko
935: 1902 Střítež
936: 1902 Brasov, Rumunsko
937: 1902 Rajecká Lesná, Slovensko
938: 1902 Čierna Lehota, Slovensko
939: 1902 Wested, Dánsko
940: 1902 Brezovička, Slovensko
941: 1902 Broos, Rakousko
942: 1902 Udrija, Ukrajina
943: 1902 Prostřední Lipka
944: 1902 Harklowa, Polsko
945: 1902 Skrzynsk, Polsko
946: 1902 Podolíneč, Slovensko
947: 1902 Muranská Huta, Slovensko
948: 1902 Randers, Dánsko
949: 1902 Brno
950: 1902 Tyyn, Polsko
951: 1902 Zbudza, Slovensko
952: 1902 Lubiša, Slovensko
953: 1902 Ebene Reichenau, Rakousko
954: 1902 Krnov
955: 1902 Věštonice
956: 1902 Nové Vilemovice
957: 1902 Hobstall, Rakousko
958: 1902 Velké Hoštice
959: 1902 Oravský Biely Potok, Slovensko
960: 1902 Pomaz, Maďarsko
961: 1902 Námestovo, Slovensko
962: 1902 Tsendorf, Rakousko
963: 1902 Ringjobing, Dánsko
964: 1902 Traun, Rakousko
965: 1902 Příbovce, Slovensko
966: 1902 Dór, Maďarsko
967: 1902 Pucov, Slovensko
968: 1902 Modena, Itálie
969: 1902 Ždiar- Javorina, Slovensko
970: 1902 Hlučín
971: 1902 Obyce, Slovensko
972: 1902 Lichtenthal, Rakousko
973: 1902 x, Dánsko
974: 1902 St. Polten, Rakousko
975: 1902 Stará Voda
976: 1902 Dänemark, Dánsko
977: 1902 Zyrardow, Polsko
978: 1902 Kér, Maďarsko

979: 1903 Košice, Slovensko
980: 1903 Mosty
981: 1903 Alsó-Illmitz, Maďarsko
982: 1903 Bobrek, Polsko
983: 1903 Staré Město
984: 1903 Hrabovec, Slovensko
985: 1903 Čebín
986: 1903 Biala, Polsko
987: 1903 Trebišov, Slovensko
988: 1903 Pohorelá, Slovensko
989: 1903 Lučivná, Slovensko

990: 1903 Eger, Maďarsko
991: 1903 Uhelná
992: 1903 Vimperk
993: 1903 Ecsed, Maďarsko
994: 1903 Miklušovice, Slovensko
995: 1903 Krzeszow, Polsko
996: 1903 Široká
997: 1903 Eubica, Slovensko
998: 1903 x, Dánsko
999: 1903 Inancs, Maďarsko
1000: 1903 Sinsia, Rumunsko
1001: 1903 Polomka, Slovensko
1002: 1903 Černovce, Ukrajina
1003: 1903 Hliboka, Chorvatsko
1004: 1903 Gross-Schenk, Rakousko
1005: 1903 Vajda, Maďarsko
1006: 1903 Lorinčík, Slovensko
1007: 1903 Vyšné Ružbachy, Slovensko
1008: 1903 Krakow, Polsko
1009: 1903 Sie, Polsko
1010: 1903 x Dánsko
1011: 1903 Sedlinice
1012: 1903 x, Dánsko
1013: 1903 Christiania, Norsko
1014: 1903 Lvov, Ukrajina
1015: 1903 Budapešť, Maďarsko
1016: 1903 Třebovice
1017: 1903 Michalovce, Slovensko
1018: 1903 Tekovské Nemce, Slovensko
1019: 1903 Keresztete, Maďarsko
1020: 1903 Dankowice, Polsko
1021: 1903 Ciano, Itálie
1022: 1903 Krakow, Polsko
1023: 1903 Jablonec nad Nisou
1024: 1903 Trnovitica, Chorvatsko
1025: 1903 Budapešť, Maďarsko
1026: 1903 Rovné, Slovensko
1027: 1903 Vyšná Slaná, Slovensko
1028: 1903 Krzywa, Polsko
1029: 1903 Malé Leváre, Slovensko
1030: 1903 Schreibersdorf, Německo
1031: 1903 Horná Súča, Slovensko
1032: 1903 Čalovo, Slovensko
1033: 1903 Lúčka, Slovensko
1034: 1903 Varšava, Polsko
1035: 1903 Velké Blahovo, Slovensko
1036: 1903 Przydonica, Polsko
1037: 1903 Kunovec, Chorvatsko
1038: 1903 Karviná
1039: 1903 x Dánsko
1040: 1903 Haniska, Slovensko
1041: 1903 x, Dánsko
1042: 1903 Kopernica, Slovensko
1043: 1903 Smilno, Slovensko
1044: 1903 Kvačany, Slovensko
1045: 1903 Szakowa, Polsko
1046: 1903 Gieshubel, Rakousko
1047: 1903 Valla, Maďarsko
1048: 1903 Stará Bělá
1049: 1903 x, Dánsko

1050: 1903 Rzesna, Polsko
1051: 1903 Debolowka, Polsko
1052: 1903 Prudeni, Rumunsko
1053: 1903 Samotar, Slovensko
1054: 1903 Malá Domaša, Slovensko
1055: 1903 Pitomača, Chorvatsko
1056: 1903 Bedonia, Itálie
1057: 1903 Medgyes, Maďarsko
1058: 1903 Jeseník
1059: 1903 Jasi, Rumunsko
1060: 1903 Mannersdorf, Rakousko
1061: 1903 Trizs, Maďarsko
1062: 1903 Hontianske Nemce, Slovensko
1063: 1903 x Dánsko
1064: 1903 Vacs, Maďarsko
1065: 1903 Szeks, Maďarsko
1066: 1903 Pniow, Polsko
1067: 1903 Turčianske Podhradie, Slovensko
1068: 1903 Rieka, Chorvatsko
1069: 1903 Červený Potok
1070: 1903 Žarnovica, Slovensko
1071: 1903 Lovča, Slovensko
1072: 1903 Slavnica, Slovensko

1073: 1904 Rím, Itálie
1074: 1904 Vladiča, Slovensko
1075: 1904 Nadabula, Maďarsko
1076: 1904 Lovča, Slovensko
1077: 1904 Báčovce, Slovensko
1078: 1904 Dlhé, Slovensko
1079: 1904 Čierny Balog, Slovensko
1080: 1904 Veľká Ves, Slovensko
1081: 1904 Hrabové, Slovensko
1082: 1904 Svinia, Slovensko
1083: 1904 Novoselovo, Ukrajina
1084: 1904 Sarajevo, Bosna
1085: 1904 Londýn, Anglie
1086: 1904 Poruba
1087: 1904 Olomouc
1088: 1904 Odry
1089: 1904 Zvolen, Slovensko
1090: 1904 Valenii, Rumunsko
1091: 1904 Gemirská Ves, Slovensko
1092: 1904 Trstice, Slovensko
1093: 1904 Poliakovce, Slovensko
1094: 1904 Amelia, Itálie
1095: 1904 St. Michele, Rakousko
1096: 1904 Šarišské Dvorce, Slovensko
1097: 1904 Ruzsky, Polsko
1098: 1904 Lupeni, Rumunsko
1099: 1904 Novogrodovka, Rusko
1100: 1904 Ludberg, Chorvatsko
1101: 1904 Dunaharaszti, Maďarsko
1102: 1904 Topolovac, Chorvatsko
1103: 1904 Krasnodar, Rusko
1104: 1904 Zlatá na Ostrove, Slovensko
1105: 1904 Závadka nad Hronom, Slovensko
1106: 1904 Nemétbanya, Maďarsko
1107: 1904 Lokca, Slovensko
1108: 1904 Košice, Slovensko

1109: 1904 x, Dánsko
1110: 1904 Vyšný Hrušov, Slovensko
1111: 1904 Levkuška, Slovensko
1112: 1904 Pečeňany u Martina, Slovensko
1113: 1904 Pécs, Maďarsko
1114: 1904 Chust, Rusko
1115: 1904 Veľké Zlievce, Slovensko
1116: 1904 Rím, Itálie
1117: 1904 Jakubov, Slovensko
1118: 1904 Dolní Oháj, Slovensko
1119: 1904 Vas, Maďarsko
1120: 1904 Koňakov
1121: 1904 Biały Kamien, Polsko
1122: 1904 Zsérc, Maďarsko
1123: 1904 Franková, Slovensko
1124: 1904 Zassow, Polsko
1125: 1904 Horpa, Maďarsko
1126: 1904 Nesvady, Slovensko
1127: 1904 Kolšov
1128: 1904 Chruszow, Polsko
1129: 1904 Jasov, Slovensko
1130: 1904 Krnov
1131: 1904 Vricko, Slovensko
1132: 1904 Zarzice, Polsko
1133: 1904 Micske, Maďarsko
1134: 1904 Černá Voda
1135: 1904 Vricko, Slovensko
1136: 1904 Márokpapi, Maďarsko
1137: 1904 Rakoš, Slovensko
1138: 1904 Nižné Nemecké, Slovensko
1139: 1904 Dedinka, Slovensko
1140: 1904 Starovice
1141: 1904 Horní Liština
1142: 1904 x, Dánsko
1143: 1904 Dolní Suchá
1144: 1904 Solt, Maďarsko
1145: 1904 Kamienska, Slovensko
1146: 1904 Rudoltice
1147: 1904 Krakow, Polsko
1148: 1904 Adony, Maďarsko
1149: 1904 Šoproň, Maďarsko
1150: 1904 Horní Těšnovce
1151: 1904 Urpina, Maďarsko
1152: 1904 Hertník, Slovensko
1153: 1904 Ujsóve, Maďarsko
1154: 1904 Šenov
1155: 1904 Melč
1156: 1904 Budapešť, Maďarsko
1157: 1904 Chmel'nica, Slovensko
1158: 1904 Modena, Itálie
1159: 1904 Krakow, Polsko
1160: 1904 Lúčky, Slovensko
1161: 1904 Senec, Slovensko
1162: 1904 Zmigrod, Polsko
1163: 1904 Zura, Polsko
1164: 1904 Postthal, Rakousko
1165: 1904 Vídeň, Rakousko
1166: 1904 Šumvald
1167: 1904 Worona, Polsko
1168: 1904 Rudňany, Slovensko

- 1169: 1904 Poproč, Slovensko
- 1170: 1905 Raab, Maďarsko
- 1171: 1905 Dubové, Slovensko
- 1172: 1905 Mende, Maďarsko
- 1173: 1905 Trnava, Slovensko
- 1174: 1905 Šoproň, Maďarsko
- 1175: 1905 Slezské Pavlovice
- 1176: 1905 Zagreb, Chorvatsko
- 1177: 1905 Trnava, Slovensko
- 1178: 1905 Vas, Maďarsko
- 1179: 1905 Šišov, Slovensko
- 1180: 1905 Seakvár, Maďarsko
- 1181: 1905 Špindlerův Mlýn
- 1182: 1905 Stebnická Huta, Slovensko
- 1183: 1905 Ketrz, Polsko
- 1184: 1905 Fričkovice, Slovensko
- 1185: 1905 Mošovce, Slovensko
- 1186: 1905 Polna, Polsko
- 1187: 1905 Strupčice
- 1188: 1905 Bardejovská Nová Ves, Slovensko
- 1189: 1905 Žarnovica, Slovensko
- 1190: 1905 Rzymkowice, Polsko
- 1191: 1905 Brusnik, Rumunsko
- 1192: 1905 Osoblaha
- 1193: 1905 Veľký Klíž, Slovensko
- 1194: 1905 Gelnica, Slovensko
- 1195: 1905 Blatné Remety, Slovensko
- 1196: 1905 Klokočov
- 1197: 1905 Dolní dvůr
- 1198: 1905 Veľké Chyntice, Slovensko
- 1199: 1905 Hlboké, Slovensko
- 1200: 1905 Vídeň, Rakousko
- 1201: 1905 Kuzmice, Slovensko
- 1202: 1905 Kimpolung, Rumunsko
- 1203: 1905 Schässburg, Maďarsko
- 1204: 1905 Samara, Polsko
- 1205: 1905 Triest, Francie
- 1206: 1905 Czéke, Maďarsko
- 1207: 1905 Lukac, Slovinsko
- 1208: 1905 Szolnok, Maďarsko
- 1209: 1905 Hankovoce, Slovensko
- 1210: 1905 Piszowice, Polsko
- 1211: 1905 Moravský Beroun
- 1212: 1905 Boguchwala, Polsko
- 1213: 1905 Sulkov, Polsko
- 1214: 1905 Kazimír, Slovensko
- 1215: 1905 Nagysomnut, Maďarsko
- 1216: 1905 Velaty, Slovensko
- 1217: 1905 Lubotín, Slovensko
- 1218: 1905 Horná Lehota, Slovensko
- 1219: 1905 Malý Šariš, Slovensko
- 1220: 1905 Mengusovce, Slovensko
- 1221: 1905 Vidnava
- 1222: 1905 Trnava pri Laborci, Slovensko
- 1223: 1905 Tarna, Maďarsko
- 1224: 1905 Vídeň, Rakousko
- 1225: 1905 Kezdipoljan, Maďarsko
- 1226: 1905 Varena, Rakousko
- 1227: 1905 Adrovo, Slovensko
- 1228: 1905 Osuské, Slovensko
- 1229: 1905 Budapešť, Maďarsko
- 1230: 1905 Žabokreky, Slovensko
- 1231: 1905 Gruna u Mor. Třebové
- 1232: 1905 Lipnik, Polsko
- 1233: 1905 Lipovka, Polsko
- 1234: 1905 Štiavnik, Slovensko
- 1235: 1905 Sokol, Slovensko
- 1236: 1905 Čičana, Slovensko
- 1237: 1905 Rakoš, Slovensko
- 1238: 1905 Haszlach, Polsko
- 1239: 1905 Diosgyór, Maďarsko
- 1240: 1905 Stary Sad, Polsko
- 1241: 1905 Bartošovice
- 1242: 1905 Ragusa, Itálie
- 1243: 1905 Friesach, Rakousko
- 1244: 1905 Budapešť, Maďarsko
- 1245: 1905 Neufreudenthal, Rusko
- 1246: 1905 Pincina, Slovensko
- 1247: 1905 Putince, Slovinsko
- 1248: 1905 Jistebník
- 1249: 1905 Pitárne, Slovensko
- 1250: 1905 x, Dánsko
- 1251: 1905 Torbág, Maďarsko
- 1252: 1905 Turany, Slovensko
- 1253: 1905 Spišské Tomášovce, Slovensko
- 1254: 1905 Ploské, Slovensko
- 1255: 1905 Oszlop, Maďarsko
- 1256: 1905 Szabmárnemeti, Maďarsko
- 1257: 1906 Horné Otrokovce, Slovensko
- 1258: 1906 Kopčany, Slovensko
- 1259: 1906 Ruskov, Slovensko
- 1260: 1906 Sijn, Bosna
- 1261: 1906 Častkov, Slovensko
- 1262: 1906 Hont, Maďarsko
- 1263: 1906 Londýn, Anglie
- 1264: 1906 Nové Sedlo u Žatce
- 1265: 1906 Lichtenworth, Rakousko
- 1266: 1906 Rychnov
- 1267: 1906 Raków, Polsko
- 1268: 1906 Rlsopúlya, Maďarsko
- 1269: 1906 Veľké Zálužie, Slovensko
- 1270: 1906 Vídeň, Rakousko
- 1271: 1906 Kaplná, Slovensko
- 1272: 1906 Pátroha, Maďarsko
- 1273: 1906 Bravinné
- 1274: 1906 Žbice, Slovensko
- 1275: 1906 Hadikfalva, Maďarsko
- 1276: 1906 Gozrzkowice, Polsko
- 1277: 1906 Lvov, Ukrajina
- 1278: 1906 Barót, Maďarsko
- 1279: 1906 Gloszán, Maďarsko
- 1280: 1906 Usove, Maďarsko
- 1281: 1906 Hroboňovo, Slovensko
- 1282: 1906 Budapešť, Maďarsko
- 1283: 1906 Kicman, Rusko
- 1284: 1906 Prosečné
- 1285: 1906 Vyšné Ladičkovce, Slovensko
- 1286: 1906 Cherson, Rusko

1287: 1906 Kolomea-Mariahilf, Polsko
1288: 1906 Kézdiikovar, Maďarsko
1289: 1906 Nitrianske Pravno, Slovensko
1290: 1906 Penza, Rusko
1291: 1906 Linz, Rakousko
1292: 1906 Jelšava, Slovensko
1293: 1906 Těšín
1294: 1906 Saszlo, Maďarsko
1295: 1906 Smolnik, Slovensko
1296: 1906 Buzica, Slovensko
1297: 1906 Stulňany, Slovensko
1298: 1906 Bratislava-Lamač, Slovensko
1299: 1906 Spišská Belá, Slovensko
1300: 1906 Olomouc
1301: 1906 Sudice
1302: 1906 Tesáre, Slovensko
1303: 1906 Slovenská Ves, Slovensko
1304: 1906 Bukovec, Chorvatsko
1305: 1906 Duna, Maďarsko
1306: 1906 Hutníky, Slovensko
1307: 1906 Baška, Slovensko
1308: 1906 Újezd u Uničova
1309: 1906 Kukus
1310: 1906 Opava
1311: 1906 Ostrava
1312: 1906 Ostrava
1313: 1906 Szelkow, Polsko
1314: 1906 Krásne Loučky
1315: 1906 Markotabodoge, Maďarsko
1316: 1906 Mezokaszony, Maďarsko
1317: 1906 Marcali, Maďarsko
1318: 1906 Markušovce, Slovensko
1319: 1906 Chechlo, Polsko
1320: 1906 Štefanová, Slovensko
1321: 1906 Roštár, Slovensko
1322: 1906 Németkér, Maďarsko
1323: 1906 Plavecký Peter, Slovensko
1324: 1906 Lovinobaňa, Slovensko
1325: 1906 Helena, Chorvatsko
1326: 1906 Bekolce, Maďarsko
1327: 1906 Veresegyház, Maďarsko
1328: 1906 Vinné, Slovensko
1329: 1906 Weitra, Rakousko
1330: 1906 Těšín
1331: 1906 Német-Egres, Maďarsko
1332: 1906 Rešev
1333: 1906 Chtelnica, Slovensko
1334: 1906 Guadalajara, Mexiko
1335: 1906 Bukurešť, Rumunsko
1336: 1906 Soběsuky
1337: 1906 Split, Chorvatsko
1338: 1906 Spišské Hanušovce, Slovensko
1339: 1906 Tmotsky, Chorvatsko
1340: 1906 Soskartyan, Maďarsko
1341: 1906 Chomýž
1342: 1906 Budapešť, Maďarsko
1343: 1906 Erdő-Horvati, Maďarsko
1344: 1906 Boňany, Slovensko
1345: 1906 Tata, Maďarsko
1346: 1906 Uhrovec, Slovensko

1347: 1906 Tarnow, Polsko
1348: 1906 Český Puncov
1349: 1906 Szatmárcseke, Maďarsko

1350: 1907 Francieľakovo, Slovensko
1351: 1907 Libešice
1352: 1907 Ottenthal, Rakousko
1353: 1907 Kereseliget, Maďarsko
1354: 1907 Haraby Maďarsko
1355: 1907 Dolný Bar, Slovensko
1356: 1907 Čeladice, Slovensko
1357: 1907 Semerovo, Slovensko
1358: 1907 Epöl, Maďarsko
1359: 1907 Klasov, Slovensko
1360: 1907 Petroseni, Rumunsko
1361: 1907 Manzurovka, Polsko
1362: 1907 Nustach, Rakousko
1363: 1907 Rolisowka, Polsko
1364: 1907 Uj-Pazua, Chorvatsko
1365: 1907 Studzienna, Polsko
1366: 1907 Janovce, Slovensko
1367: 1907 Ostrowce, Polsko
1368: 1907 Wišlica, Polsko
1369: 1907 Taganrog, Polsko
1370: 1907 Luck, Polsko
1371: 1907 Boleslaw, Polsko
1372: 1907 Lela, Slovensko
1373: 1907 Nováky, Slovensko
1374: 1907 Budafög, Maďarsko
1375: 1907 Hermanovce, Slovensko
1376: 1907 Friedensfeld, Polsko
1377: 1907 Valteřice
1378: 1907 Dolina, Polsko
1379: 1907 Wgyházafalu, Maďarsko
1380: 1907 Tordás, Maďarsko
1381: 1907 Divina, Slovensko
1382: 1907 Světlá pod Pradědem
1383: 1907 Villach, Rakousko
1384: 1907 Poreba, Radla Polsko
1385: 1907 Mór, Maďarsko
1386: 1907 Bozen, Rakousko
1387: 1907 Liptowka, Polsko
1388: 1907 Ihlany, Slovensko
1389: 1907 Rabčice, Slovensko
1390: 1907 Humenne, Slovensko
1391: 1907 Sabinov, Slovensko
1392: 1907 Štúrovo, Slovensko
1393: 1907 Radafalva, Maďarsko
1394: 1907 Horné Hámre, Slovensko
1395: 1907 Dlhé Pole, Slovensko
1396: 1907 Zajta, Maďarsko
1397: 1907 Všeruby u Domažlic
1398: 1907 Nowe Miasto, Polsko
1399: 1907 Glücksthal, Polsko
1400: 1907 Vídeň, Rakousko
1401: 1907 Teofilpol, Polsko
1402: 1907 Makow, Polsko
1403: 1907 Moravská Ostrava
1404: 1907 Kláčov, Slovensko
1405: 1907 Bokod, Maďarsko

1406: 1907 Nižný Žipov, Slovensko
1407: 1907 Vyšný Slavkov, Slovensko
1408: 1907 Moravský Krumlov
1409: 1907 Bobrujsk, Polsko
1410: 1907 Mokrance, Slovensko
1411: 1907 Nemecká, Slovensko
1412: 1907 Horní Litvínov
1413: 1907 Eppan Rakousko
1414: 1907 Pohorelá, Slovensko
1415: 1907 Znojmo
1416: 1907 Solt-Vadker, Maďarsko
1417: 1907 Omnestad, Švédsko
1418: 1907 Benkovice
1419: 1907 Papín, Slovensko
1420: 1907 Lombarda, Itálie
1421: 1907 Mandok, Maďarsko
1422: 1907 Glubyce, Polsko
1423: 1907 Betotovce, Slovensko
1424: 1907 Šemša, Slovensko
1425: 1907 Čaňa, Slovensko
1426: 1907 Dad, Maďarsko
1427: 1907 Zavar, Maďarsko
1428: 1907 Klasov, Slovensko
1429: 1907 Sazdice, Slovensko
1430: 1907 Derecske, Maďarsko
1431: 1907 Kendice, Slovensko
1432: 1907 Kolačkov, Slovensko
1433: 1907 Lisabon, Portugalsko
1434: 1907 Těšín
1435: 1907 Katzelsdorf, Rakousko
1436: 1907 Smolník, Slovensko
1437: 1907 Vídeň, Rakousko

1438: 1908 Dolní Životice
1439: 1908 Kis-Kun-Majsa, Maďarsko
1440: 1908 Olomouc
1441: 1908 Lublin, Polsko
1442: 1908 Futták, Maďarsko
1443: 1908 Handlová, Slovensko
1444: 1908 Sabaoni, Rumunsko
1445: 1908 Vídeň, Rakousko
1446: 1908 Rovigo, Itálie
1447: 1908 Miletinul, Rumunsko
1448: 1908 Michalsdorf, Rakousko
1449: 1908 Obiličeva, Chorvatsko
1450: 1908 Okoč, Slovensko
1451: 1908 Košické Olšany, Slovensko
1452: 1908 Kocelovce, Slovensko
1453: 1908 Kruszyna, Polsko
1454: 1908 Zytno, Polsko
1455: 1908 Kozelník, Slovensko
1456: 1908 Ohradzany, Slovensko
1457: 1908 Ujvidék, Maďarsko
1458: 1908 Spišský Štiavnik, Slovensko
1459: 1908 Budapešť, Maďarsko
1460: 1908 Betlanovce, Slovensko
1461: 1908 Velký Valštejn
1462: 1908 Hosszuszeg, Maďarsko
1463: 1908 Sady nad Torysou, Slovensko
1464: 1908 Cittavechia, Slovinsko

1465: 1908 Piatnica, Polsko
1466: 1908 Rozhanovce, Slovensko
1467: 1908 Rabka, Polsko
1468: 1908 Budapešť, Maďarsko
1469: 1908 Radim
1470: 1908 Bogács, Maďarsko
1471: 1908 O-Rucsin, Maďarsko
1472: 1908 Brestov, Slovensko
1473: 1908 Gorki Wielkie, Polsko
1474: 1908 Sinaia, Rumunsko
1475: 1908 Brassó, Rumunsko
1476: 1908 Choustníkovo Hradiště
1477: 1908 Nové Sady, Slovensko
1478: 1908 Suchá nad Parnou, Slovensko
1479: 1908 Ruská, Slovensko
1480: 1908 Záborske, Slovensko
1481: 1908 Štoky
1482: 1908 Kroměříž
1483: 1908 Tata, Maďarsko
1484: 1908 Lackov, Slovensko
1485: 1908 Janjina, Chorvatsko
1486: 1908 Tesáre, Slovensko
1487: 1908 Modra, Slovensko
1488: 1908 Olomouc-Nová ulice
1489: 1908 Matiašovce, Slovensko
1490: 1908 Kroczyce, Polsko
1491: 1908 Budapešť, Maďarsko
1492: 1908 Heréd, Maďarsko
1493: 1908 Karlów, Polsko
1494: 1908 Vnorovy
1495: 1908 Zawiercie, Polsko
1496: 1908 Duplin, Slovensko
1497: 1908 Stročín, Slovensko
1498: 1908 Bardejov, Slovensko
1499: 1908 Vídeň, Rakousko
1500: 1908 Budapešť, Maďarsko
1501: 1908 Tisicinec, Slovensko
1502: 1908 Louky
1503: 1908 Zámoly, Slovensko

1504: 1909 Sokolniki, Polsko
1505: 1909 Sapožok, Polsko
1506: 1909 Krakow, Polsko
1507: 1909 Kloštar, Chorvatsko
1508: 1909 Breza, Slovensko
1509: 1909 Mastov, Polsko
1510: 1909 Brzeznicza, Polsko
1511: 1909 Kružná, Slovensko
1512: 1909 Hošťálkovo
1513: 1909 Wilkowice, Polsko
1514: 1909 Časta, Slovensko
1515: 1909 Záhorce, Slovensko
1516: 1909 Poproč, Slovensko
1517: 1909 Bijacovce, Slovensko
1518: 1909 Seržov, Slovensko
1519: 1909 Dobož, Maďarsko
1520: 1909 Prosiek, Slovensko
1521: 1909 Raba, Polsko
1522: 1909 Řím, Itálie
1523: 1909 Řím, Itálie

1524: 1909 Niwiska, Polsko
1525: 1909 Kňažia, Slovensko
1526: 1909 Küllö, Maďarsko
1527: 1909 Granč, Slovensko
1528: 1909 Dány, Maďarsko
1529: 1909 Sušany, Slovensko
1530: 1909 Kazmierz, Polsko
1531: 1909 Nová Ves nad Žitavou, Slovensko
1532: 1909 Rbaujszánto, Maďarsko
1533: 1909 Czestochowa, Polsko
1534: 1909 Nižná Šuňava, Slovensko
1535: 1909 Montese, Itálie
1536: 1909 Vaniškovce, Slovensko
1537: 1909 Strašnice
1538: 1909 Židlochovice
1539: 1909 Leskovec
1540: 1909 Oberhollabrunn, Rakousko
1541: 1909 Reussmarkt, Rakousko
1542: 1909 Podbiel, Slovensko
1543: 1909 Molfancone, Itálie
1544: 1909 Čimková, Slovensko
1545: 1909 Vyšná Šuňava, Slovensko
1546: 1909 Balaton-Magyarod, Maďarsko
1547: 1909 Pinka, Rakousko
1548: 1909 Dvory nad Žitavou, Slovensko
1549: 1909 Rejchartice
1550: 1909 Krosno, Polsko
1551: 1909 Týnec
1552: 1909 Czaple, Polsko
1553: 1909 Papos, Maďarsko
1554: 1909 Veľké Rovné, Slovensko
1555: 1909 Bobrek, Polsko
1556: 1909 Brezovica, Slovensko
1557: 1909 Bajerov, Slovensko
1558: 1909 Horné Ozorovce, Slovensko
1559: 1909 Jalná, Slovensko
1560: 1909 Alsó-Sáp, Maďarsko
1561: 1909 Trhavice
1562: 1909 Kis-Peleske, Maďarsko
1563: 1909 Szantodfurdozelen, Maďarsko
1564: 1909 Budakeszi, Maďarsko
1565: 1909 Palánka, Maďarsko
1566: 1909 Becse, Maďarsko
1567: 1909 Lakfalva, Maďarsko
1568: 1909 Slatina nad Bebravou, Slovensko
1569: 1909 Rankovce, Slovensko
1570: 1909 Gégény, Maďarsko
1571: 1909 Nagy-Varád, Maďarsko
1572: 1909 Kántorjánosi, Maďarsko
1573: 1909 Kysak, Slovensko
1574: 1909 Rožňavské Bystré, Slovensko
1575: 1909 Jedlinsk, Polsko
1576: 1909 Roncegno, Itálie
1577: 1909 Sebespatak, Maďarsko
1578: 1909 Lászlo, Maďarsko
1579: 1909 Bojnice, Slovensko
1580: 1909 Oberhollbraunn, Rakousko
1581: 1909 Mezöméhes, Maďarsko
1582: 1909 Gradačac, Chorvatsko
1583: 1909 Kojatice, Slovensko
1584: 1909 Pákozd, Maďarsko
1585: 1909 Brusel, Belgie
1586: 1909 Sklené Teplice, Slovensko
1587: 1909 Nyiregyháza, Maďarsko
1588: 1909 Veszprem, Maďarsko
1589: 1909 Budapešť, Maďarsko
1590: 1909 Czerwionka, Polsko
1591: 1909 Alt Schwedendorf, Polsko
1592: 1909 Szeged, Maďarsko
1593: 1910 Pilenkow, Polsko
1594: 1910 Trzin, Polsko
1595: 1910 Orebic, Bosna
1596: 1910 Opole, Polsko
1597: 1910 Budapešť, Maďarsko
1598: 1910 Rokitno, Polsko
1599: 1910 Bošaca, Slovensko
1600: 1910 Vídeň, Rakousko
1601: 1910 Zagorzany, Polsko
1602: 1910 Mexiko, Mexiko
1603: 1910 Szeged, Maďarsko
1604: 1910 Szeleg, Polsko
1605: 1910 Šurianky, Slovensko
1606: 1910 Komárno, Slovensko
1607: 1910 Csongrad, Maďarsko
1608: 1910 Gyulavári, Maďarsko
1609: 1910 Kuna, Chorvatsko
1610: 1910 Šahy, Slovensko
1611: 1910 Sirk, Slovensko
1612: 1910 Hrnčiarska Ves, Slovensko
1613: 1910 Vinjerak, Chorvatsko
1614: 1910 Bia, Maďarsko
1615: 1910 Reinthal, Rakousko
1616: 1910 Bonjakovo, Polsko
1617: 1910 Alsórámoc, Maďarsko
1618: 1910 Mikoháza, Maďarsko
1619: 1910 Počúvadlo, Slovensko
1620: 1910 Terst, Slovinsko
1621: 1910 Bodajik, Maďarsko
1622: 1910 Nowa Cerekwia, Polsko
1623: 1910 Toporec, Slovensko
1624: 1910 Rábakeresztúr, Maďarsko
1625: 1910 Spišská Nová Ves, Slovensko
1626: 1910 Kroměříž
1627: 1910 Kuprechtice
1628: 1910 Ražňany, Slovensko
1629: 1910 Csepreg, Maďarsko
1630: 1910 Domanovce, Slovensko
1631: 1910 Rychnov nad Malší
1632: 1910 Vértesacsá, Maďarsko
1633: 1910 Kapnikbanya, Maďarsko
1634: 1910 Albrechtice u Rýmařova
1635: 1910 Háj, Slovensko
1636: 1910 Nižné Raslavice, Slovensko
1637: 1910 Pencz, Maďarsko
1638: 1910 Nad, Maďarsko
1639: 1910 Oravice, Slovensko
1640: 1910 Hradec
1641: 1910 Őr, Maďarsko
1642: 1910 Žehňa, Slovensko

1643: 1910 Medzibrod, Slovensko
1644: 1910 Nasielsk, Polsko
1645: 1910 Volkesmarkt, Rakousko
1646: 1910 Hynčie
1647: 1910 Javorník
1648: 1910 Zwettl, Rakousko
1649: 1910 Závada, Slovensko
1650: 1910 Vídeň, Rakousko
1651: 1910 Gergelyhegy, Maďarsko
1652: 1910 Stonava
1653: 1910 Dechtice, Slovensko
1654: 1910 Prašice, Slovensko
1655: 1910 Gaaden, Rakousko
1656: 1910 Ticza, Rakousko
1657: 1910 Nová stráž, Slovensko
1658: 1910 Ujpest, Maďarsko
1659: 1910 Mszana Dolna, Polsko
1660: 1910 Krakow, Polsko
1661: 1910 Buenos Aires, Argentina
1662: 1910 Fiumicino, Itálie
1663: 1910 Komárno, Slovensko
1664: 1910 Visegrád, Maďarsko
1665: 1910 Németkéc, Maďarsko
1666: 1910 Veľké Ludince, Slovensko
1667: 1910 Dítrau, Rakousko
1668: 1910 Novačany, Slovensko
1669: 1910 Budapešť, Maďarsko
1670: 1910 Stare Miasto, Polsko
1671: 1910 Hradec nad Moravicí
1672: 1910 Biela, Polsko
1673: 1910 Blendów, Polsko
1674: 1910 Vídeň, Rakousko
1675: 1910 Rím, Itálie
1676: 1910 Krčedin, Slovensko
1677: 1910 Hutníky, Slovensko
1678: 1910 Pukanec, Slovensko
1679: 1910 Čalovo, Slovensko
1680: 1910 Nižná, Slovensko
1681: 1910 Klosterneuburg, Rakousko
1682: 1910 Dolní Marklovice

1683: 1911 Urzeclow, Polsko
1684: 1911 Akna-Szlatina, Maďarsko
1685: 1911 Vratislavice nad Nisou
1686: 1911 Gyimes-Felső-Lok, Maďarsko
1687: 1911 Fintice, Slovensko
1688: 1911 Zielonice, Polsko
1689: 1911 Ragusa, Chorvatsko
1690: 1911 Mura-Szombat, Maďarsko
1691: 1911 Sol', Slovensko
1692: 1911 Fehergyarmat, Maďarsko
1693: 1911 Négyes, Maďarsko
1694: 1911 Madějov na Mor.
1695: 1911 Schlangendorf, Polsko
1696: 1911 Gyepes, Maďarsko
1697: 1911 Szerencs, Maďarsko
1698: 1911 Gergely, Maďarsko
1699: 1911 Sarköz, Maďarsko
1700: 1911 Klagenfurt, Rakousko
1701: 1911 Slanec, Slovensko

1702: 1911 Vrbice u Bohumína
1703: 1911 Ellőszállás, Maďarsko
1704: 1911 Jeschona, Polsko
1705: 1911 Zakopčie, Slovensko
1706: 1911 Jeruzalém, Izrael
1707: 1911 Himód, Maďarsko
1708: 1911 Krasnostav, Rusko
1709: 1911 Kielce, Polsko
1710: 1911 Wohyň, Polsko
1711: 1911 Szenteendre, Maďarsko
1712: 1911 Város-Hodás, Maďarsko
1713: 1911 Vojnovice
1714: 1911 Bukowice, Polsko
1715: 1911 Szivatlyukelep, Maďarsko
1716: 1911 Warzyce, Polsko
1717: 1911 Vídeň, Rakousko
1718: 1911 Spišské Vlachy, Slovensko
1719: 1911 Ochotnica, Slovensko
1720: 1911 Vasdobra, Maďarsko
1721: 1911 Zemplínske Hradišťa, Slovensko
1722: 1911 Ádacs, Maďarsko
1723: 1911 Ujhegy, Maďarsko
1724: 1911 Kis-Harta, Maďarsko
1725: 1911 Mezö-Keresztes, Maďarsko
1726: 1911 Smrečany, Slovensko
1727: 1911 Boldog-Kö Varalja, Maďarsko
1728: 1911 Polgárdi, Maďarsko
1729: 1911 Budapešť, Maďarsko
1730: 1911 Čierny Brod, Slovensko
1731: 1911 Vídeň, Rakousko
1732: 1911 Tatabánya, Maďarsko
1733: 1911 Kuzmice, Slovensko
1734: 1911 Stará Turá, Slovensko
1735: 1911 Oravské Veselé, Slovensko
1736: 1911 Kračúnovce, Slovensko
1737: 1911 Lád, Maďarsko
1738: 1911 Titel, Maďarsko
1739: 1911 Eszterbáza, Maďarsko
1740: 1911 Trávník, Slovensko
1741: 1911 Halász, Maďarsko
1742: 1911 Dolinka, Slovensko
1743: 1911 Šumperk
1744: 1911 Kraszewice, Polsko
1745: 1911 Köröspatak, Maďarsko
1746: 1911 Nagyatád, Maďarsko
1747: 1911 Keresztes, Maďarsko
1748: 1911 Szelevény, Maďarsko
1749: 1911 Kráľovce, Slovensko
1750: 1911 Konieczno, Polsko
1751: 1911 Czarna, Polsko
1752: 1911 Milanovce, Slovensko
1753: 1911 Terňa, Slovensko
1754: 1911 Andělský dvůr
1755: 1911 Iža, Slovensko
1756: 1911 Felső-Petény, Maďarsko
1757: 1911 Csókakö, Maďarsko
1758: 1911 Ľubotice, Slovensko
1759: 1911 Leles, Slovensko
1760: 1911 Podhajky, Polsko
1761: 1911 Hotersdorf, Rakousko

1762: 1911 Arad, Maďarsko
1763: 1911 Veľké Uherce, Slovensko
1764: 1911 Plavecké Podhradie, Slovensko
1765: 1911 Szucin, Polsko
1766: 1911 Jarok, Slovensko
1767: 1911 Felső-Rámóc, Maďarsko
1768: 1911 Nandraž, Slovensko
1769: 1911 Üröm, Maďarsko
1770: 1911 Spišské Vlachy, Slovensko
1771: 1911 Mora, Švédsko
1772: 1911 Kicléd, Maďarsko
1773: 1911 Lajtafalu, Maďarsko
1774: 1911 Moravice
1775: 1911 Ponětluky
1776: 1911 Téteny, Maďarsko
1777: 1911 Mojtin, Slovensko
1778: 1911 Hegyes, Maďarsko
1779: 1911 Trebišov, Slovensko

1780: 1912 Rowne, Polsko
1781: 1912 Janovce, Slovensko
1782: 1912 Vydrník, Slovensko
1783: 1912 Csákberény, Maďarsko
1784: 1912 Györvár, Maďarsko
1785: 1912 Veľké Némčice
1786: 1912 Klobuticy, Polsko
1787: 1912 Kiliti, Maďarsko
1788: 1912 Giwartówo, Polsko
1789: 1912 Einsingen, Polsko
1790: 1912 Polgárdi, Maďarsko
1791: 1912 Vidiná, Slovensko
1792: 1912 Veľké Kapušany, Slovensko
1793: 1912 Przylek, Polsko
1794: 1912 Pápa, Maďarsko
1795: 1912 Budapešť, Maďarsko
1796: 1912 Szigenujfalu, Maďarsko
1797: 1912 Hliník nad Hronom, Slovensko
1798: 1912 Těšín
1799: 1912 Tarnaméra, Maďarsko
1800: 1912 Maros Vásárhely, Maďarsko
1801: 1912 Mušov
1802: 1912 Kijev, Ukrajina
1803: 1912 Poběžovice
1804: 1912 Hořejší Kunčice
1805: 1912 Jemelín, Polsko
1806: 1912 Leka, Polsko
1807: 1912 Ant, Maďarsko
1808: 1912 Šoproň, Maďarsko
1809: 1912 Liptovská Kokava, Slovensko
1810: 1912 Kráľovský Chlumeč, Slovensko
1811: 1912 Orechová, Slovensko
1812: 1912 Sliac, Slovensko
1813: 1912 Bystřice pod Hostýnem
1814: 1912 Spišské Podhradie, Slovensko
1815: 1912 Wiechowice, Polsko
1816: 1912 Maluszyn, Polsko
1817: 1912 Brodno, Slovensko
1818: 1912 Nové Zámky, Slovensko
1819: 1912 Bohdanovice
1820: 1912 Kerepes, Maďarsko

1821: 1912 Čabalovce, Slovensko
1822: 1912 Csanádpalota, Maďarsko
1823: 1912 Spišská Nová Ves, Slovensko
1824: 1912 Murga, Maďarsko
1825: 1912 Banská Štiavnica, Slovensko
1826: 1912 Sarkad, Maďarsko
1827: 1912 Czestochowa, Polsko
1828: 1912 Batizovce, Slovensko
1829: 1912 Bia, Maďarsko
1830: 1912 Lesniow, Polsko
1831: 1912 Bleiberg, Rakousko
1832: 1912 Máramaros, Maďarsko
1833: 1912 Czerwenka, Polsko
1834: 1912 Zugló, Maďarsko
1835: 1912 Ďurkov, Slovensko
1836: 1912 Prešov, Slovensko
1837: 1912 Kurima, Slovensko
1838: 1912 Michal nad Žitavou, Slovensko
1839: 1912 Csösmör, Maďarsko
1840: 1912 Bracovce, Slovensko
1841: 1912 Skýcov, Slovensko
1842: 1912 Tajná, Slovensko
1843: 1912 Sarisap, Maďarsko
1844: 1912 Sečianky, Slovensko
1845: 1912 Vídeň, Rakousko
1846: 1912 Zborowka, Polsko
1847: 1912 Monfalcone, Itálie
1848: 1912 Tapogliano, Itálie
1849: 1912 Rejdová, Slovensko
1850: 1912 Orkény, Maďarsko
1851: 1912 Bytom, Polsko
1852: 1912 Kamiensk, Polsko
1853: 1912 Zagorze, Polsko
1854: 1912 Arnoštov
1855: 1912 Pakostov, Slovensko
1856: 1912 Slatina, Slovensko
1857: 1912 Šurianky, Slovensko
1858: 1912 Patakfalva, Maďarsko
1859: 1912 Plievnik-Drienové, Slovensko
1860: 1912 Uzurský Šalgov, Slovensko
1861: 1912 Most na Orave, Slovensko
1862: 1912 Vyšná Šebastová, Slovensko
1863: 1912 Orechová, Slovensko
1864: 1912 Harichovce, Slovensko
1865: 1912 Javorina, Slovensko
1866: 1912 Munkács, Maďarsko
1867: 1912 Chminianská Nová Ves, Slovensko
1868: 1912 Vranov nad Topľou, Slovensko
1869: 1912 Kružná, Slovensko
1870: 1912 Hankovce, Slovensko
1871: 1912 Iwienice, Polsko
1872: 1912 Krzepice, Polsko
1873: 1912 Esztergom, Maďarsko
1874: 1912 Nový Salaš, Slovensko
1875: 1912 Uniejov, Polsko
1876: 1912 Czemierniki, Polsko
1877: 1912 Szydłow, Polsko
1878: 1912 Žilina, Slovensko
1879: 1912 Říčky
1880: 1912 Opava

1881: 1912 Rudlov, Slovensko
1882: 1912 Lieskovec, Slovensko
1883: 1912 Pátfalu, Maďarsko
1884: 1912 Nagysab, Maďarsko

1885: 1913 Spišské Bystré, Slovensko
1886: 1913 Jasenov, Slovensko
1887: 1913 Vrakúň, Slovensko
1888: 1913 Debrecen, Maďarsko
1889: 1913 Bielza, Polsko
1890: 1913 Limoyšl
1891: 1913 Krásný les
1892: 1913 Sümeg, Maďarsko
1893: 1913 Rakovnica, Slovensko
1894: 1913 Trnava, Slovensko
1895: 1913 Koškovice, Slovensko
1896: 1913 Třanovice
1897: 1913 Břeclav
1898: 1913 Čečejevce, Slovensko
1899: 1913 Báb, Slovensko
1900: 1913 Vídeň, Rakousko
1901: 1913 Vídeň, Rakousko
1902: 1913 Drienčany, Slovensko
1903: 1913 Gorki, Polsko
1904: 1913 Zirc, Maďarsko
1905: 1913 Ďurková, Slovensko
1906: 1913 Zámotov, Slovensko
1907: 1913 Žabokreky nad Nitrou, Slovensko
1908: 1913 Rychvald
1909: 1913 Alsö-Falva, Maďarsko
1910: 1913 Héviz, Maďarsko
1911: 1913 Nehasice
1912: 1913 Albigowa, Polsko
1913: 1913 Hrboltová, Slovensko
1914: 1913 Lučivná, Slovensko
1915: 1913 Külsö, Maďarsko
1916: 1913 Batizovce, Slovensko
1917: 1913 Nové Hony, Slovensko
1918: 1913 Rykynčice, Slovensko
1919: 1913 Dubovec, Slovensko
1920: 1913 Kováčová, Slovensko
1921: 1913 Prša, Slovensko
1922: 1913 Jihlava
1923: 1913 Selyeb, Maďarsko
1924: 1913 Turek, Polsko
1925: 1913 Niegowice, Polsko
1926: 1913 Tuczepy, Polsko
1927: 1913 Papradno, Slovensko
1928: 1913 Zabnica, Polsko
1929: 1913 Belá nad Cirochou, Slovensko
1930: 1913 Vídeň, Rakousko
1931: 1913 Terst, Slovensko
1932: 1913 Vídeň, Rakousko
1933: 1913 Estergom, Maďarsko
1934: 1913 Vídeň, Rakousko
1935: 1913 Budkovce, Slovensko
1936: 1913 Munkacs, Maďarsko
1937: 1913 Predajná, Slovensko
1938: 1913 Ocieka, Polsko
1939: 1913 Budulov, Slovensko

1940: 1913 Zemplínsky Branč, Slovensko
1941: 1913 Ploesti, Rumunsko
1942: 1913 Egerbocs, Maďarsko
1943: 1913 Květná
1944: 1913 Hanková, Slovensko
1945: 1913 Staniatki, Polsko
1946: 1913 Krosno, Polsko
1947: 1913 Janov
1948: 1913 Svätý kríž, Slovensko
1949: 1913 Vrbov, Slovensko
1950: 1913 Salzburg, Rakousko
1951: 1913 Potvorice, Slovensko
1952: 1913 Čabiny, Slovensko
1953: 1913 Malčice, Slovensko
1954: 1913 Kolosvár, Maďarsko
1955: 1913 Josefháza, Maďarsko
1956: 1913 Gotzendorf, Rakousko
1957: 1913 Krakow, Polsko
1958: 1913 Prešov, Slovensko
1959: 1913 Sierndorf, Rakousko
1960: 1913 Ivanovce, Slovensko
1961: 1913 Velké Leváre, Slovensko
1962: 1913 Chroscina, Polsko
1963: 1913 Krzepice, Polsko
1964: 1913 Velký Kamenec, Slovensko
1965: 1913 Tajná, Slovensko
1966: 1913 Prestavky, Slovensko
1967: 1913 Šarovce, Slovensko
1968: 1913 Polten, Rakousko
1969: 1913 Szökefalva, Maďarsko
1970: 1913 Ostrovinne, Polsko
1971: 1913 Sziget-Monestor, Maďarsko
1972: 1913 Pervány, Maďarsko
1973: 1913 Vídeň, Rakousko
1974: 1913 Vídeň, Rakousko
1975: 1913 Vídeň, Rakousko
1976: 1913 Csanálos, Maďarsko
1977: 1913 Levoča, Slovensko
1978: 1913 Vacz, Maďarsko

1979: 1914-1924 Kacyka, Rumunsko
1980: 1914-1924 Gais, Rakousko
1981: 1914-1924 Miechów, Polsko
1982: 1914-1924 Krzyz, Polsko
1983: 1914-1924 Silická Jablonica, Slovensko
1984: 1914-1924 Putnov, Slovensko
1985: 1914-1924 Jelešnia, Polsko
1986: 1914-1924 Medzany, Slovensko
1987: 1914-1924 Hrabovce, Slovensko
1988: 1914-1924 Krušetnica, Slovensko
1989: 1914-1924 Fraherdorf, Rakousko
1990: 1914-1924 Mödling, Rakousko
1991: 1914-1924 Nagy-Bajom, Maďarsko
1992: 1914-1924 Horn, Rakousko
1993: 1914-1924 Vítkov
1994: 1914-1924 Örös, Maďarsko
1995: 1914-1924 Topoľčianky, Slovensko
1996: 1914-1924 Szonyér, Maďarsko
1997: 1914-1924 Čadca, Slovensko
1998: 1914-1924 Hybe, Slovensko

1999: 1914-1924 Polichno, Slovensko
2000: 1914-1924 Salzburg, Rakousko
2001: 1914-1924 Budapešť, Maďarsko
2002: 1914-1924 Pannonhalma, Maďarsko
2003: 1914-1924 Nowe Burezyce, Polsko
2004: 1914-1924 Chrašťany, Slovensko
2005: 1914-1924 Szómód, Maďarsko
2006: 1914-1924 Predmier, Slovensko
2007: 1914-1924 Szepentek, Maďarsko
2008: 1914-1924 Bjelovár, Jugoslávie
2009: 1914-1924 Dabrony, Maďarsko
2010: 1914-1924 Budapešť, Maďarsko
2011: 1914-1924 Szószcsanád, Maďarsko
2012: 1914-1924 Krompachy, Slovensko
2013: 1914-1924 Vídeň, Rakousko
2014: 1914-1924 Tuchów, Polsko
2015: 1914-1924 Czarny Potok, Polsko
2016: 1914-1924 Cvičné varhany
2017: 1914-1924 Radkov
2018: 1914-1924 Cmolas, Polsko
2019: 1914-1924 Šoproň, Maďarsko
2020: 1914-1924 Madéfalva, Rumunsko
2021: 1914-1924 Bolatice
2022: 1914-1924 Bugyi, Maďarsko
2023: 1914-1924 Pruchna, Polsko
2024: 1914-1924 Malý Horeš, Slovensko
2025: 1914-1924 Malčice, Slovensko
2026: 1914-1924 Rím, Itálie
2027: 1914-1924 Lomnice
2028: 1914-1924 Opatovský Sokolec, Slovensko
2029: 1914-1924 Ľupča, Slovensko
2030: 1914-1924 Vídeň, Rakousko
2031: 1914-1924 Berndorf, Rakousko
2032: 1914-1924 Tarcza, Maďarsko
2033: 1914-1924 Nižné Ružbachy, Slovensko
2034: 1914-1924 Bielsko-Biala, Polsko
2035: 1914-1924 Odense, Dánsko
2036: 1914-1924 Malá Morávka
2037: 1914-1924 Dlhá nad Oravou, Slovensko
2038: 1914-1924 Lipenec, Slovensko
2039: 1914-1924 Gottweig, Rakousko
2040: 1914-1924 Goes, Holandsko
2041: 1914-1924 Dobrafalva, Maďarsko
2042: 1914-1924 Zebegeny, Maďarsko
2043: 1914-1924 Vinica, Slovensko
2044: 1914-1924 Branice, Polsko
2045: 1914-1924 Tošovice
2046: 1914-1924 Vídeň, Rakousko
2047: 1914-1924 Těrlicko
2048: 1914-1924 Krakow, Polsko
2049: 1914-1924 Ropa, Polsko
2050: 1914-1924 Grodek, Polsko
2051: 1914-1924 Nižný Hrušov, Slovensko
2052: 1914-1924 Mýto pod Ďumbierom, Slovensko
2053: 1914-1924 Weglowka, Polsko
2054: 1914-1924 Oravský Podzámok, Slovensko
2055: 1914-1924 Remetské Hámre, Slovensko
2056: 1914-1924 Moldava
2057: 1914-1924 Jacovce, Slovensko
2058: 1914-1924 Nitrany, Slovensko
2059: 1914-1924 Vídeň, Rakousko
2060: 1914-1924 Vídeň, Rakousko
2061: 1914-1924 Vídeň, Rakousko
2062: 1914-1924 Štítnik, Slovensko
2063: 1914-1924 Vídeň, Rakousko
2064: 1914-1924 Česká Ves
2065: 1914-1924 Bobrovec, Slovensko
2066: 1914-1924 Líběchov
2067: 1914-1924 Biechov, Polsko
2068: 1914-1924 Prešov, Slovensko
2069: 1914-1924 Široká, Slovensko
2070: 1914-1924 Luboměř pod Strážnou
2071: 1914-1924 Ůreglak, Maďarsko
2072: 1914-1924 Šarišské Michaľany, Slovensko
2073: 1914-1924 Kolonia, Polsko
2074: 1914-1924 Dolná Klesza, Polsko
2075: 1914-1924 Vídeň, Rakousko
2076: 1914-1924 Brno
2077: 1914-1924 Czestochowa, Polsko
2078: 1914-1924 Gumnica, Polsko
2079: 1914-1924 Klimkovice
2080: 1914-1924 Zywiec, Polsko
2081: 1914-1924 Liberec
2082: 1914-1924 Secemin, Polsko
2083: 1914-1924 Radějov
2084: 1914-1924 Wrocimovice, Polsko
2085: 1914-1924 Przyrów, Polsko
2086: 1914-1924 Spišská Nová Ves, Slovensko
2087: 1914-1924 Sarajevo, Jugoslávie
2088: 1914-1924 Dubravy, Slovensko
2089: 1914-1924 Čajkovice
2090: 1914-1924 Rákoša, Slovensko
2091: 1914-1924 Paríž, Francie
2092: 1914-1924 Stará Ľubovňa, Slovensko
2093: 1914-1924 Resteröd, Švédsko
2094: 1914-1924 Högas, Švédsko
2095: 1914-1924 Göteborg, Švédsko
2096: 1914-1924 Lamotte, Francie
2097: 1914-1924 Dětrichov
2098: 1914-1924 Bruntál
2099: 1914-1924 Leksand, Švédsko
2100: 1914-1924 Sečovská Polanka, Slovensko
2101: 1914-1924 Topoľčianky, Slovensko
2102: 1914-1924 Goes II, Holandsko
2103: 1914-1924 Rychtářov
2104: 1914-1924 Valteřice
2105: 1914-1924 Etzen, Rakousko
2106: 1914-1924 Göncz, Maďarsko
2107: 1914-1924 Domaželice
2108: 1914-1924 Tištín
2109: 1914-1924 Dt. Valentin, Rakousko
2110: 1914-1924 Zawoja, Polsko
2111: 1914-1924 Brusel, Belgie
2112: 1914-1924 Nagyfüged, Maďarsko
2113: 1914-1924 Tisza, Maďarsko
2114: 1914-1924 Hurbanovo, Slovensko
2115: 1914-1924 Řím, Itálie
2116: 1914-1924 Levice, Slovensko
2117: 1914-1924 Turčok, Slovensko
2118: 1914-1924 Liesek, Slovensko

- 2119: 1914-1924 Smižany, Slovensko
2120: 1914-1924 Jabloňovce, Slovensko
2121: 1914-1924 Rochovce, Slovensko
2122: 1914-1924 Brehy, Slovensko
2123: 1914-1924 Dunajská Streda, Slovensko
2124: 1914-1924 Nittedal, Norsko
2125: 1914-1924 Hažlín, Slovensko
2126: 1914-1924 Rapovce, Slovensko
2127: 1914-1924 Lebanovce, Slovensko
2128: 1914-1924 Lozorno, Slovensko
2129: 1914-1924 Plechotice, Slovensko
2130: 1914-1924 Zvolen, Slovensko
2131: 1914-1924 Bruntál
2132: 1914-1924 Bratislava, Slovensko
2133: 1914-1924 Turčianský sv. Martin, Slovensko
2134: 1914-1924 Ostrá Lúka, Slovensko
2135: 1914-1924 Krnov
2136: 1914-1924 Vysoká, Slovensko
2137: 1914-1924 Bystřice
2138: 1914-1924 Forsa, Švédsko
2139: 1914-1924 Orlová
2140: 1914-1924 Paris, Francie
2141: 1914-1924 Hrušové, Slovensko
2142: 1914-1924 Stará Lesná, Slovensko
2143: 1914-1924 Hernadkercs, Maďarsko
2144: 1914-1924 Visznek, Maďarsko
2145: 1914-1924 Rabakeczöl, Maďarsko
2146: 1914-1924 Šebestovce, Slovensko
2147: 1914-1924 Žilina, Slovensko
2148: 1914-1924 Ilsbo, Švédsko
2149: 1914-1924 Aszalo, Maďarsko
2150: 1914-1924 Bratislava, Slovensko
2151: 1914-1924 Podlužany, Slovensko
2152: 1914-1924 Spišský Hrhov, Slovensko
2153: 1914-1924 Prostřední Suchá
2154: 1914-1924 Nižný Žipov, Slovensko
2155: 1914-1924 Ústí nad Labem
2156: 1914-1924 Veľký Slavkov, Slovensko
2157: 1914-1924 Zombor, Slovensko
2158: 1914-1924 Litoměřice
2159: 1914-1924 Osličí, Jugoslávie
2160: 1914-1924 Skorotice
2161: 1914-1924 Budapešť, Maďarsko
2162: 1914-1924 Szatmár, Maďarsko
2163: 1914-1924 Poznaň, Polsko
2164: 1914-1924 Oždény, Slovensko
2165: 1914-1924 Strakovice
2166: 1914-1924 Opava
2167: 1914-1924 Gustafs, Švédsko
2168: 1914-1924 Gnarp, Švédsko
2169: 1914-1924 Lit, Švédsko
2170: 1914-1924 Smolinské, Slovensko
2171: 1914-1924 Karlovice
2172: 1914-1924 Borlänge, Švédsko
2173: 1914-1924 Bravantice
2174: 1914-1924 Skattungsbryn, Švédsko
2175: 1914-1924 Hvittaryd, Švédsko
2176: 1914-1924 Smilov
2177: 1914-1924 Rudňany, Slovensko
2178: 1914-1924 Isztimér, Maďarsko
2179: 1914-1924 Rákos Keresztur Maďarsko
2180: 1925 Lipowiec, Polsko
2181: 1925 Niedzwiedz, Polsko
2182: 1925 Zlaté Moravce, Slovensko
2183: 1925 Örlahom, Maďarsko
2184: 1925 Veczés, Maďarsko
2185: 1925 Vídeň, Rakousko
2186: 1925 Barnov
2187: 1925 Wojcieszyn, Polsko
2188: 1925 Vídeň, Rakousko
2189: 1925 Debrecen, Maďarsko
2190: 1925 Karlovy Vary
2191: 1925 Mailand, Itálie
2192: 1925 Mailand, Itálie
2193: 1925 Mailand, Itálie
2194: 1925 Evestberg, Švédsko
2195: 1925 Roszyszcze, Polsko
2196: 1925 Tarnov, Slovensko
2197: 1925 Gora Zbylitowska, Polsko
2198: 1925 Ostrava
2199: 1925 Hassela, Švédsko
2200: 1925 Przemysl, Polsko
2201: 1925 Mailand, Itálie
2202: 1925 Kungsör, Švédsko
2203: 1925 Huntířov
2204: 1925 Hlinka
2205: 1925 Jurków, Polsko
2206: 1925 Poprad, Slovensko
2207: 1925 Przemysl, Polsko
2208: 1925 Przemysl, Polsko
2209: 1925 Krakow, Polsko
2210: 1925 Sokolów, Polsko
2211: 1926 Borzecin, Polsko
2212: 1926 Stubenberg, Rakousko
2213: 1926 Kežmarok, Slovensko
2214: 1926 Bytom, Polsko
2215: 1926 Glene, Jižní Afrika
2216: 1926 Csorvas, Maďarsko
2217: 1926 Krakow, Polsko
2218: 1926 Slivník, Slovensko
2219: 1926 Horná Slatina, Slovensko
2220: 1926 Olawa, Polsko
2221: 1926 Benešov
2222: 1926 Mokrá Lúka, Slovensko
2223: 1926 Tab, Maďarsko
2224: 1926 Budapešť, Maďarsko
2225: 1926 Němčice na Hané
2226: 1926 Vejprty
2227: 1926 Betliar, Slovensko
2228: 1926 Rybnik, Polsko
2229: 1926 Adamov
2230: 1926 Tannö, Švédsko
2231: 1926 Rýmařov
2232: 1926 Hammarö, Švédsko
2233: 1926 Praha
2234: 1926 Lupča, Slovensko
2235: 1926 Hranovnica, Slovensko
2236: 1926 Wierzchoslawice, Polsko

2237: 1926 Bruntál
2238: 1926 Greboszów, Polsko
2239: 1926 Karlsruhe, Německo
2240: 1926 Bytom, Polsko
2241: 1926 Bratislava, Slovensko
2242: 1926 Staškov, Slovensko
2243: 1926 Hybe, Slovensko
2244: 1926 Balog nad Ipľou, Slovensko
2245: 1926 Dlhé Pole, Slovensko
2246: 1926 Hatvan Maďarsko
2247: 1926 Jaszberény, Maďarsko
2248: 1926 Trenčín, Slovensko
2249: 1926 Opina, Slovensko
2250: 1926 Kráľovce na Hané
2251: 1926 Ellgutt, Německo
2252: 1926 Martinček, Slovensko
2253: 1926 Bratislava, Slovensko

2254: 1927 Červený kláštor, Slovensko
2255: 1927 Älga, Švédsko
2256: 1927 Budapešť, Maďarsko
2257: 1927 Budapešť, Maďarsko
2258: 1927 Budapešť, Maďarsko
2259: 1927 Szolnok, Maďarsko
2260: 1927 Janów, Polsko
2261: 1927 Spišské Bystré, Slovensko
2262: 1927 Kolomyja, Polsko
2263: 1927 Vikartovice, Slovensko
2264: 1927 Turzovka, Slovensko
2265: 1927 Budapešť, Maďarsko
2266: 1927 Svinica, Slovensko
2267: 1927 Lanškroun
2268: 1927 Rödön, Švédsko
2269: 1927 Pliešovce, Slovensko
2270: 1927 Kudowa, Polsko
2271: 1927 Bratislava, Slovensko
2272: 1927 Biskupice, Polsko
2273: 1927 Bratislava, Slovensko
2274: 1927 Lučenec, Slovensko
2275: 1927 Ostroppa, Polsko
2276: 1927 Wiekowo, Polsko
2277: 1927 Gräsmark, Švédsko
2278: 1927 Püspökladány, Maďarsko
2279: 1927 Bogyoszló, Maďarsko
2280: 1927 Dannäs, Švédsko
2281: 1927 Budapešť, Maďarsko
2282: 1927 Gliwice, Polsko
2283: 1927 Teplička, Slovensko
2284: 1927 Spišské Matiašovce, Slovensko
2285: 1927 Stawno, Polsko
2286: 1927 Kremnica, Slovensko
2287: 1927 Hrušce, Slovensko
2288: 1927 Holič, Slovensko
2289: 1927 Liberec
2290: 1927 Dlhá nad Váhom, Slovensko
2291: 1927 Lichnov u Krnova
2292: 1927 Lima, Peru
2293: 1927 Osagard, Maďarsko
2294: 1927 Rákosfalva, Maďarsko
2295: 1927 Terény, Maďarsko

2296: 1927 Kónská pri Rajci, Slovensko
2297: 1927 Litovel
2298: 1927 Kapské Město, Jižní Afrika
2299: 1927 Dekker, Holandsko

2300: 1928 Zakopané, Polsko
2301: 1928 Nový Tekov, Slovensko
2302: 1928 Velká Vzalnica, Slovensko
2303: 1928 Hnúšť'a, Slovensko
2304: 1928 Kameničná, Slovensko
2305: 1928 Balassagyarmat, Maďarsko
2306: 1928 Kleinpest, Maďarsko
2307: 1928 Radosow, Polsko
2308: 1928 Važec, Slovensko
2309: 1928 Ottosdal, Jižní Afrika
2310: 1928 Čoma, Slovensko
2311: 1928 Predmica, Slovensko
2312: 1928 Beregovo, Slovensko
2313: 1928 Heraltice
2314: 1928 Karlova Studánka
2315: 1928 Pelhřimovy
2316: 1928 Miškovce
2317: 1928 Krakow, Polsko
2318: 1928 Krakow, Polsko
2319: 1928 Linhartovy
2320: 1928 Konopiska, Polsko
2321: 1928 Diosgyör-Vasgyár, Maďarsko
2322: 1928 Debrecen, Maďarsko
2323: 1928 Dolní Vražné
2324: 1928 Narol, Polsko
2325: 1928 Velká kalnica, Slovensko
2326: 1928 Petönháza, Maďarsko
2327: 1928 Örkény, Maďarsko
2328: 1928 Lehota, Slovensko
2329: 1928 Chomýž
2330: 1928 Buchnik, Polsko
2331: 1928 Krasno, Slovensko
2332: 1928 Zvolen, Slovensko
2333: 1928 Derňa, Slovensko
2334: 1928 Karlstad, Švédsko
2335: 1928 Békésgyula, Maďarsko
2336: 1928 Eger, Maďarsko
2337: 1928 Šavoľ, Slovensko
2338: 1928 Polešovice
2339: 1928 Cieczkowice, Polsko
2340: 1928 Zabrze, Polsko
2341: 1928 Olawa, Polsko
2342: 1928 Kokova, Slovensko
2343: 1928 Batizovce, Slovensko
2344: 1928 Dvorníky, Slovensko
2345: 1928 Bulawayo, Jižní Afrika
2346: 1928 Pereces, Maďarsko
2347: 1928 Dovalov, Slovensko
2348: 1928 Laskowie, Polsko
2349: 1928 Arnutovce, Slovensko
2350: 1928 Praha
2351: 1928 Alexandria, Jižní Afrika
2352: 1928 Velké Dravce, Slovensko
2353: 1928 Veenendal, Holandsko
2354: 1928 Hejce, Maďarsko

2355: 1928 Budapešť, Maďarsko
2356: 1928 Praha
2357: 1928 Vaszprém, Maďarsko
2358: 1928 Bér, Maďarsko
2359: 1928 Hrabětice
2360: 1928 Lodž, Polsko
2361: 1928 Spišská Belá, Slovensko

2362: 1929 Šala nad Váhom, Slovensko
2363: 1929 Turička, Slovensko
2364: 1929 Chrzastowice, Polsko
2365: 1929 Mimoň
2366: 1929 Szentos, Maďarsko
2367: 1929 Szarvasgede, Maďarsko
2368: 1929 Mikulovice
2369: 1929 Nasile, Polsko
2370: 1929 Głagowek, Polsko
2371: 1929 Lublin, Polsko
2372: 1929 Šternberk
2373: 1929 Linkartovce, Slovensko
2374: 1929 Velký Kovalov, Slovensko
2375: 1929 Wratislaw, Polsko
2376: 1929 Budapešť, Maďarsko
2377: 1929 Szecsény, Maďarsko
2378: 1929 Lisabon, Portugalsko
2379: 1929 Hejnice
2380: 1929 Gliwice, Polsko
2381: 1929 Varnsdorf
2382: 1929 Kraľovany, Slovensko
2383: 1929 Mokre, Polsko
2384: 1929 Tachov
2385: 1929 Úpice
2386: 1929 Slezská Ostrava
2387: 1929 Bludov
2388: 1929 Kozłow, Polsko
2389: 1929 Hrádok, Slovensko
2390: 1929 Włodzimierz, Polsko
2391: 1929 Wolmaransstad, Jižní Afrika
2392: 1929 Paulpietersburg, Jižní Afrika
2393: 1929 Staré Heřminovy
2394: 1929 Vilémov
2395: 1929 Praha
2396: 1929 Oščadnica, Slovensko
2397: 1929 Dworzowice, Polsko
2398: 1929 Nitra, Slovensko
2399: 1929 Dietmarów, Polsko
2400: 1929 Viipuri, Finsko
2401: 1929 Budapešť, Maďarsko
2402: 1929 Szirma, Maďarsko
2403: 1929 Äbony, Maďarsko
2404: 1929 Budapešť, Maďarsko
2405: 1929 Lagownik, Polsko
2406: 1929 Kosle, Polsko
2407: 1929 Istebna, Polsko
2408: 1929 Wlochy, Polsko
2409: 1929 Vídeň, Rakousko
2410: 1929 Chyzne, Slovensko
2411: 1929 Germiston, Jižní Afrika
2412: 1929 Uniondale, Jižní Afrika
2413: 1929 Ostrov

2414: 1929 Olomouc
2415: 1929 Brumov
2416: 1929 Hynčice
2417: 1929 Nová Dala, Slovensko

2418: 1930 Gyula, Maďarsko
2419: 1930 Tatabánya, Maďarsko
2420: 1930 Podlužany, Slovensko
2421: 1930 Masondárno, Maďarsko
2422: 1930 Hajdúbogas, Maďarsko
2423: 1930 Bludovice
2424: 1930 Znojmo
2425: 1930 Dubodiel, Slovensko
2426: 1930 Bechov, Slovensko
2427: 1930 Dolná Krupá, Slovensko
2428: 1930 Władienin, Polsko
2429: 1930 Niwnica, Polsko
2430: 1930 Ptení
2431: 1930 Velké Šenkovice, Slovensko
2432: 1930 Brno
2433: 1930 Lodž, Polsko
2434: 1930 Brno
2435: 1930 Kromčíž
2436: 1930 Jurkov, Polsko
2437: 1930 Ostrava-Poruba
2438: 1930 Praha
2439: 1930 Hrkovce, Slovensko
2440: 1930 Liberec
2441: 1930 Žegoty, Polsko
2442: 1930 Ochotnica Górna, Polsko
2443: 1930 Tarnovskie Góry, Polsko
2444: 1930 Miedzno, Polsko
2445: 1930 Mokre, Polsko
2446: 1930 Vlčnov
2447: 1930 Hronské Kosihy, Slovensko
2448: 1930 Sklené
2449: 1930 Brno
2450: 1930 Opava
2451: 1930 Mooi Rivier, Jižní Afrika
2452: 1930 Levice, Slovensko
2453: 1930 Rohatec
2454: 1930 Kadaň
2455: 1930 Esztergom, Maďarsko
2456: 1930 Malé Šarovce, Slovensko
2457: 1930 Branice, Polsko
2458: 1930 Monor, Maďarsko
2459: 1930 Eger, Maďarsko
2460: 1930 Brno
2461: 1930 Vredefort, Jižní Afrika
2462: 1930 Brno
2463: 1930 Rzesow, Polsko
2464: 1930 Ziemience, Polsko
2465: 1930 Hanušovice
2466: 1930 Rýmařov
2467: 1930 Žory, Polsko
2468: 1930 Horní Vidim
2469: 1930 Vagnhäräd, Švédsko
2470: 1930 Borov, Slovensko
2471: 1930 La Rochalle, Jižní Afrika
2472: 1930 Podhradní Lhota

2473: 1930 Opava
2474: 1930 Viipuri, Finsko
2475: 1930 Breznička, Slovensko
2476: 1930 Nagykata, Maďarsko
2477: 1930 Mykanów Polsko
2478: 1930 Slocina, Polsko
2479: 1930 Třinec
2480: 1930 Oborná
2481: 1930 Podlesie, Polsko
2482: 1930 Sochocin, Polsko
2483: 1930 Budišov
2484: 1930 Bobrůvka
2485: 1930 Budapešť, Maďarsko
2486: 1930 Lenzyca, Polsko
2487: 1930 Mokre, Polsko
2488: 1930 Dechtice, Slovensko
2489: 1930 Trenčín, Slovensko
2490: 1930 Krupka
2491: 1930 Svitavy
2492: 1930 Třebíč
2493: 1930 Vamlingbo, Švédsko
2494: 1930 Skalice, Slovensko

2495: 1931 Ludgěřovice
2496: 1931 Olomouc
2497: 1931 Piasky, Polsko
2498: 1931 Branice, Polsko
2499: 1931 Opole, Polsko
2500: 1931 Innsbruck, Rakousko
2501: 1931 Olomouc
2502: 1931 Velká Lodina, Slovensko
2503: 1931 Opole, Polsko
2504: 1931 Frélichov
2505: 1931 Lodž, Polsko
2506: 1931 Jamnik, Slovensko
2507: 1931 Vřesina
2508: 1931 Pjópásztorok, Maďarsko
2509: 1931 Šumvald
2510: 1931 Hangö, Finsko
2511: 1931 Liptovská Osada, Slovensko
2512: 1931 Přerov
2513: 1931 Slezská Ostrava
2514: 1931 Ostrava
2515: 1931 Kraków, Polsko
2516: 1931 Kiel, Německo
2517: 1931 Nitra, Slovensko
2518: 1931 Gasbornahyttan, Švédsko
2519: 1931 Sevljuš, Slovensko
2520: 1931 Krajné, Slovensko
2521: 1931 Wrocław, Polsko
2522: 1931 Wrocław, Polsko
2523: 1931 Coligny, Jižní Afrika
2524: 1931 Mörsil, Švédsko
2525: 1931 Solivar, Slovensko
2526: 1931 Brno
2527: 1931 Holešov
2528: 1931 Olomouc
2529: 1931 Zlín
2530: 1931 Olešnice

2531: 1932 Přímětice
2532: 1932 Holčovice
2533: 1932 Doksy
2534: 1932 Bystřice
2535: 1932 Jablonec nad Nisou
2536: 1932 Frýdberg
2537: 1932 Hladovka, Slovensko
2538: 1932 Levoča, Slovensko
2539: 1932 Český Těšín
2540: 1932 Levoča, Slovensko
2541: 1932 Šumbark
2542: 1932 Jablůnkov
2543: 1932 Kunžvald
2544: 1932 Javorník
2545: 1932 Tsingtao, Čína
2546: 1932 Zams, Rakousko
2547: 1932 Jablůnkov
2548: 1932 Limbach, Slovensko
2549: 1932 Hódmezövásárhely, Maďarsko
2550: 1932 Äpe, Maďarsko
2551: 1932 Valašské Klobouky
2552: 1932 Přerov
2553: 1932 Paňa, Slovensko
2554: 1932 Chynorany, Slovensko
2555: 1932 Trmice
2556: 1932 Pattzeczyna, Polsko
2557: 1932 Heřmanské Sejfy
2558: 1932 Karchonice, Polsko
2559: 1932 Třebařov
2560: 1932 Krnov
2561: 1932 Kysak, Slovensko
2562: 1932 Hodonín
2563: 1932 Jablonec
2564: 1932 Halle, Německo
2565: 1932 Lwowek, Polsko
2566: 1932 Szolnok, Maďarsko
2567: 1932 Szentgotthárd, Maďarsko
2568: 1932 Niedwiedz, Polsko
2569: 1932 Dercen, Slovensko
2570: 1932 Katowice, Polsko
2571: 1932 Heidelberg, Jižní Afrika

2572: 1933 Żywiec, Polsko
2573: 1933 Skřípov
2574: 1933 Olšany
2575: 1933 Rychnov
2576: 1933 Horní Slatina
2577: 1933 Libava
2578: 1933 Domašov
2579: 1933 Vysočany, Slovensko
2580: 1933 Bratislava, Slovensko
2581: 1933 Nové Těchanovice
2582: 1933 Nowy Sacz, Polsko
2583: 1933 Swietochlowice, Polsko
2584: 1933 Pörtom, Finsko
2585: 1933 Luhačovice
2586: 1933 Hlohovec, Slovensko
2587: 1933 Štávník, Slovensko
2588: 1933 Berlín, Německo
2589: 1933 Budaörs, Maďarsko

2590: 1933 Bukovice, Polsko
2591: 1933 Trenčianská Teplá, Slovensko
2592: 1933 Úmla, Slovensko
2593: 1933 Babiná, Slovensko
2594: 1933 Dorog, Maďarsko
2595: 1933 Esztergom, Maďarsko
2596: 1933 Monki, Polsko
2597: 1933 Grochwitz, Německo
2598: 1933 Biala, Polsko
2599: 1933 Goniadz, Polsko
2600: 1933 České Budějovice
2601: 1933 Olšany
2602: 1933 Woodstock, Grochwitz
2603: 1933 Kroměříž
2604: 1933 Slavonín
2605: 1933 Futoma, Polsko
2606: 1933 Velký Šenov
2607: 1933 Glogow, Polsko
2608: 1933 Kotorza, Polsko
2609: 1933 Bratislava, Slovensko
2610: 1933 Osek
2611: 1933 Goslawice, Polsko
2612: 1933 Mojmírovce, Slovensko
2613: 1933 Horní Bečva
2614: 1933 Rimavská Sobota, Slovensko
2615: 1933 Berlín, Německo
2616: 1933 Staré Město
2617: 1933 Cheb
2618: 1933 Píšť
2619: 1933 Širkovce, Slovensko
2620: 1933 Trnávka
2621: 1933 Mohelnice
2622: 1933 Mohelnice
2623: 1933 Dvůr Králové
2624: 1933 Buchenau, Německo
2625: 1933 Kiel, Německo
2626: 1933 Budapešť, Maďarsko

2627: 1934 Ludmierzyce, Polsko
2628: 1934 Bojanow, Polsko
2629: 1934 Lindava
2630: 1934 Uherský Brod
2631: 1934 Křestice u Litoměřic
2632: 1934 Luleč
2633: 1934 Stará Ves
2634: 1934 Třebov
2635: 1934 Praha
2636: 1934 Praha
2637: 1934 Olomouc
2638: 1934 Domanil
2639: 1934 Ziemnice Wielke, Polsko
2640: 1934 Bytom, Polsko
2641: 1934 Berlín, Německo
2642: 1934 Undersaker, Švédsko
2643: 1934 Hronovce, Slovensko
2644: 1934 Gyöngyös, Maďarsko
2645: 1934 Borsodnádásd, Maďarsko
2646: 1934 Legénd, Maďarsko
2647: 1934 Prostějov
2648: 1934 Saltvik, Finsko

2649: 1934 Ludoslavice
2650: 1934 Helsinky, Finsko
2651: 1934 Tekovské Lužany, Slovensko
2652: 1934 Budapešť, Maďarsko
2653: 1934 Abasár, Maďarsko
2654: 1934 Laptrásk, Finsko
2655: 1934 Horný Turčok, Slovensko
2656: 1934 Polanka, Polsko
2657: 1934 Bratislava, Slovensko
2658: 1934 Kunov
2659: 1934 Wysoka, Polsko

2660: 1935 Jeruzalém, Palestina
2661: 1935 Troskotovice
2662: 1935 Sambor, Polsko
2663: 1935 Muckov, Slovensko
2664: 1935 Bönyrétalap, Maďarsko
2665: 1935 Tárnow, Polsko
2666: 1935 Pluder, Německo
2667: 1935 Pátka, Maďarsko
2668: 1935 Zagyvapálfalva, Maďarsko
2669: 1935 Vratislav, Polsko
2670: 1935 Praha
2671: 1935 Mokre, Polsko
2672: 1935 Libouchec
2673: 1935 Čankov, Slovensko
2674: 1935 Kronoby, Finsko
2675: 1935 Süttör, Maďarsko
2676: 1935 Sajószentpéter, Maďarsko
2677: 1935 Cosel, Německo
2678: 1935 Louny
2679: 1935 Rostock, Německo
2680: 1935 Porto Alegre, Brazílie
2681: 1935 Johannesburg, Jižní Afrika
2682: 1935 Krugersdorp, Jižní Afrika
2683: 1935 Krugersdorp, Jižní Afrika
2684: 1935 Český Těšín
2685: 1935 Biňov, Slovensko
2686: 1935 Zábřeh
2687: 1935 Trenčín, Slovensko
2688: 1935 Jennersdorf, Rakousko
2689: 1935 Paulineau, Německo
2690: 1935 Berlín, Německo
2691: 1935 Valašská Polanka
2692: 1935 Karviná
2693: 1935 Hajduki Nyskie, Polsko
2694: 1935 Modrá, Slovensko
2695: 1935 Berlín, Německo
2696: 1935 Námestkovo, Slovensko
2697: 1935 Preselany, Slovensko
2698: 1935 Zabrze, Polsko
2699: 1935 Hainenburg, Německo
2700: 1935 Praha
2701: 1935 Leisnitz, Německo
2702: 1935 Plzeň

2703: 1936 Staré Město
2704: 1936 Gönyü, Maďarsko
2705: 1936 Hranice
2706: 1936 Jachymov

2707: 1936 Helsinky, Finsko
2708: 1936 Berettyóujfalu, Maďarsko
2709: 1936 Rábacsanak, Maďarsko
2710: 1936 Ingá, Finsko
2711: 1936 Náměšť
2712: 1936 Karlova Studánka
2713: 1936 Bosdorf, Německo
2714: 1936 Radkov
2715: 1936 Supíkovec
2716: 1936 Fagerstad, Finsko
2717: 1936 Replot, Finsko
2718: 1936 Trebišovce, Slovensko
2719: 1936 Gaboltovo, Slovensko
2720: 1936 Žilina, Slovensko
2721: 1936 Porto Alegre, Brazílie
2722: 1936 Klodnica, Polsko
2723: 1936 Radslavice
2724: 1936 Galgagyörk, Maďarsko
2725: 1936 Tápióbitske, Maďarsko
2726: 1936 Baglyasálja, Maďarsko
2727: 1936 Joubertina, Jižní Afrika
2728: 1936 Clocolan, Jižní Afrika
2729: 1936 Kroostand, Jižní Afrika
2730: 1936 Kroostand, Jižní Afrika
2731: 1936 Lubica, Slovensko
2732: 1936 Skěčoň
2733: 1936 Porto Alegre, Brazílie
2734: 1936 Domaželice
2735: 1936 Kyjov
2736: 1936 Roštění
2737: 1936 Inchowfu, Čína
2738: 1936 Německý Brod
2739: 1936 Spišské Podhradie, Slovensko
2740: 1936 Banská Bystrica, Slovensko
2741: 1936 Švedlár, Slovensko
2742: 1936 Zvolenská Slatin, Slovensko
2743: 1936 Kašava, Slovensko
2744: 1936 Szend, Maďarsko
2745: 1936 Debrecen, Maďarsko
2746: 1936 Vasad, Maďarsko
2747: 1936 Budapešť, Maďarsko
2748: 1936 Kerta, Maďarsko
2749: 1936 Budapešť, Maďarsko
2750: 1936 Gyón, Maďarsko
2751: 1936 Jamestown, Jižní Afrika
2752: 1936 Turawa, Polsko
2753: 1936 Svitavy
2754: 1936 Sološnica, Slovensko
2755: 1936 Litoměřice
2756: 1936 Buenos Aires, Argentina
2757: 1936 Buenos Aires, Argentina
2758: 1936 Ammern, Německo
2759: 1936 Kuklov, Slovensko
2760: 1936 Gliwice, Polsko
2761: 1936 Bratislava, Slovensko
2762: 1936 Nagytárca, Maďarsko
2763: 1936 Hatvan, Maďarsko
2764: 1937 Konstantinowo, Polsko
2765: 1937 Rožnov
2766: 1937 Spišská Kapitula, Slovensko
2767: 1937 Lísková, Slovensko
2768: 1937 Vatershausen, Německo
2769: 1937 Schonrode, Německo
2770: 1937 Chropeczow, Polsko
2771: 1937 Meitland, Jižní Afrika
2772: 1937 Svitavy
2773: 1937 Opatov v Čechách
2774: 1937 Sernatice
2775: 1937 Brumov
2776: 1937 Sajoszentpetér, Maďarsko
2777: 1937 Černilov
2778: 1937 Halbendorf, Německo
2779: 1937 Ruppertsdorf, Německo
2780: 1937 Nakkila, Finsko
2781: 1937 Moravské Budějovice
2782: 1937 Makö-Ujvara, Maďarsko
2783: 1937 Stötöveljenjhély, Maďarsko
2784: 1937 Velká Št'hále
2785: 1937 Kujan, Německo
2786: 1937 Boršov
2787: 1937 Starý Jičín
2788: 1937 Diakovce, Slovensko
2789: 1937 Moravská Třebová
2790: 1937 Dobrá Niva, Slovensko
2791: 1937 Olešná u N. Města
2792: 1937 Mönastörpalág Maďarsko
2793: 1937 Kiszmaves, Maďarsko
2794: 1937 Budapešť, Maďarsko
2795: 1937 Jazernica, Slovensko
2796: 1937 Místek
2797: 1937 Hostia, Slovensko
2798: 1937 Velký Újezd
2799: 1937 Trnie, Slovensko
2800: 1937 Ahtari, Finsko
2801: 1937 Goldenbau, Německo
2802: 1937 Nerealizováno
2803: 1937 Cheb
2804: 1937 Preding, Rakousko
2805: 1937 Rosenthal, Rakousko
2806: 1937 Niewiedzin, Polsko
2807: 1937 Štrba, Slovensko
2808: 1937 Láb, Slovensko
2809: 1937 Oderheim, Německo
2810: 1937 Krnov
2811: 1937 Kroměříž
2812: 1937 Alexishaven, Nová Guinea
2813: 1937 Nerealizováno
2814: 1937 Bytom, Polsko
2815: 1937 Puerto Belgveno, Argentina
2816: 1937 Buenos Aieres, Argentina
2817: 1937 Podlužany, Slovensko
2818: 1937 Buenos Aieres, Argentina
2819: 1937 Litava, Slovensko
2820: 1937 Služovice
2821: 1937 Figa, Slovensko
2822: 1937 Lubovidz, Polsko
2823: 1937 Schleswig, Německo
2824: 1937 Landvehr, Švédsko

2825: 1938 Trnava, Slovensko
 2826: 1938 Aleppo, Sýrie
 2827: 1938 Sarrögd, Maďarsko
 2828: 1938 Láceš, Maďarsko
 2829: 1938 Eger, Maďarsko
 2830: 1938 Magyarker, Maďarsko
 2831: 1938 Czepel, Maďarsko
 2832: 1938 Humansdorf, Jižní Afrika
 2833: 1938 Ratiboř, Polsko
 2834: 1938 Berlín, Německo
 2835: 1938 Iliharma, Finsko
 2836: 1938 Samborowice, Polsko
 2837: 1938 Baňov
 2838: 1938 Větrní u Krumlova
 2839: 1938 Domaniow, Polsko
 2840: 1938 Karlovy Vary
 2841: 1938 Dolná Poruba, Slovensko
 2842: 1938 Jur, Slovensko
 2843: 1938 Vídeň, Rakousko
 2844: 1938 Vídeň, Rakousko
 2845: 1938 Vídeň, Rakousko
 2846: 1938 Nagyörösi, Maďarsko
 2847: 1938 Ukna Stosgö, Švédsko
 2848: 1938 Ramzová
 2849: 1938 Ptičie, Slovensko
 2850: 1938 Služovice
 2851: 1938 Odrovice
 2852: 1938 Velká Franková
 2853: 1938 Germiston, Jižní Afrika
 2854: 1938 Garies, Jižní Afrika
 2855: 1938 Cape Town, Jižní Afrika
 2856: 1938 Moravské Lieskové, Slovensko
 2857: 1938 Velden, Rakousko
 2858: 1938 Mošlístě
 2859: 1938 Žebětín
 2860: 1938 Budapešť, Maďarsko
 2861: 1938 Popice
 2862: 1938 Strzelce Opolskie, Polsko
 2863: 1938 Tabáková, Slovensko
 2864: 1938 Przystan, Polsko
 2865: 1938 Montevideo, Uruguay
 2866: 1938 Baška
 2867: 1938 Piaski, Polsko
 2868: 1938 Michálkovice
 2869: 1938 Česká Třebová
 2870: 1938 Praha
 2871: 1938 Lawin, Polsko
 2872: 1938 Sidabrava, Rusko
 2873: 1938 Ratiboř, Polsko
 2874: 1938 Místek
 2875: 1938 Szömbathléy, Maďarsko
 2876: 1938 Vértessömbö, Maďarsko
 2877: 1938 Czöbakkáza, Maďarsko
 2878: 1938 Nyvegháze, Maďarsko
 2879: 1938 Budapešť, Maďarsko
 2880: 1938 Helsinky, Finsko
 2881: 1939-1945 Jirkov
 2882: 1939-1945 Pálkovice, Slovensko
 2883: 1939-1945 Dolní Bludovice
 2884: 1939-1945 Spišské podhradie, Slovensko
 2885: 1939-1945 Weza, Polsko
 2886: 1939-1945 Przewoz, Polsko
 2887: 1939-1945 Sao Paulo, Brazílie
 2888: 1939-1945 Gardziec, Polsko
 2889: 1939-1945 Piecewo, Polsko
 2890: 1939-1945 Witkow, Polsko
 2891: 1939-1945 Lubiechow, Polsko
 2892: 1939-1945 Makö, Maďarsko
 2893: 1939-1945 Hércegfalva, Maďarsko
 2894: 1939-1945 Belgravia, Jižní Afrika
 2895: 1939-1945 Annaberg, Rakousko
 2896: 1939-1945 Wesselsoron, Jižní Afrika
 2897: 1939-1945 Maďarovce, Slovensko
 2898: 1939-1945 Helsinky, Finsko
 2899: 1939-1945 Sao Paulo, Brazílie
 2900: 1939-1945 Vratislav, Polsko
 2901: 1939-1945 Sao Paulo, Brazílie
 2902: 1939-1945 Saari, Finsko
 2903: 1939-1945 Kety Opolskie, Polsko
 2904: 1939-1945 Tlustomosty, Polsko
 2905: 1939-1945 Wegierze, Polsko
 2906: 1939-1945 Pozarow, Polsko
 2907: 1939-1945 Budměřice
 2908: 1939-1945 Kalinow, Polsko
 2909: 1939-1945 Nová Bystřice
 2910: 1939-1945 Ozimek, Polsko
 2911: 1939-1945 Kerpen, Německo
 2912: 1939-1945 Ratiboř, Polsko
 2913: 1939-1945 Rýmařov
 2914: 1939-1945 Indve, Jižní Afrika
 2915: 1939-1945 Bajt-al-Lahm, Jordánsko
 2916: 1939-1945 Budapešť, Maďarsko
 2917: 1939-1945 Tölcsva, Maďarsko
 2918: 1939-1945 Alingsáz, Maďarsko
 2919: 1939-1945 Mezötárkany, Maďarsko
 2920: 1939-1945 Eszterhom, Maďarsko
 2921: 1939-1945 Budapešť, Maďarsko
 2922: 1939-1945 Bicske, Maďarsko
 2923: 1939-1945 Papä, Maďarsko
 2924: 1939-1945 Sajoszöged, Maďarsko
 2925: 1939-1945 Pargas, Finsko
 2926: 1939-1945 Berlín, Německo
 2927: 1939-1945 Hindenburg, Německo
 2928: 1939-1945 Nilsia, Finsko
 2929: 1939-1945 Kaplná, Slovensko
 2930: 1939-1945 Vetlandä, Švédsko
 2931: 1939-1945 Wildendurbach, Rakousko
 2932: 1939-1945 Vizovice
 2933: 1939-1945 Prostějov
 2934: 1939-1945 Svinov u Svitav
 2935: 1939-1945 Sitzendorf, Rakousko
 2936: 1939-1945 Prakšice
 2937: 1939-1945 Spišské Hanušovce, Slovensko
 2938: 1939-1945 Breznica, Slovensko
 2939: 1939-1945 Eisenerz, Rakousko
 2940: 1939-1945 Vídeň, Rakousko
 2941: 1939-1945 Raase, Německo
 2942: 1939-1945 Jindřichův Hradec
 2943: 1939-1945 Púchov, Slovensko

2944: 1939-1945 Březany, Slovensko
2945: 1939-1945 Lustenau, Rakousko
2946: 1939-1945 Forchtenau, Německo
2947: 1939-1945 Šoltyska, Slovensko
2948: 1939-1945 Hondorf, Německo
2949: 1939-1945 Hindenburg, Německo
2950: 1939-1945 Sekau, Rakousko
2951: 1939-1945 Německý Hrob, Slovensko
2952: 1939-1945 Rákosszentmihály, Maďarsko
2953: 1939-1945 Esztergom, Maďarsko
2954: 1939-1945 Cégled, Maďarsko
2955: 1939-1945 Pilisvörösvár, Maďarsko
2956: 1939-1945 Budapešť, Maďarsko
2957: 1939-1945 Esztergom, Maďarsko
2958: 1939-1945 Esztergom, Maďarsko
2959: 1939-1945 Bálassagyármár, Maďarsko
2960: 1939-1945 Opole, Polsko
2961: 1939-1945 Budapešť, Maďarsko
2962: 1939-1945 Budapešť, Maďarsko
2963: 1939-1945 Przyworg, Polsko
2964: 1939-1945 Zázrivá, Slovensko
2965: 1939-1945 Gliwive, Polsko
2966: 1939-1945 Klein Hoflein, Rakousko
2967: 1939-1945 Lányšov
2968: 1939-1945 Jurgov, Slovensko
2969: 1939-1945 Košická Belá, Slovensko
2970: 1939-1945 Banská Bystrica, Slovensko
2971: 1939-1945 Tlumačov
2972: 1939-1945 Hajníky, Slovensko
2973: 1941-1945 Marianka, Slovensko
2974: 1939-1945 Veľká Lehota, Slovensko
2975: 1939-1945 Bratislava, Slovensko
2976: 1939-1945 Knurów, Polsko
2977: 1939-1945 Markensdorf, Německo
2978: 1939-1945 Opava
2979: 1939-1945 Žilina, Slovensko
2980: 1939-1945 Praha
2981: 1939-1945 Pukavec
2982: 1939-1945 Opava
2983: 1939-1945 Rohrau, Rakousko
2984: 1939-1945 Solf, Finsko
2985: 1939-1945 Slawiecice, Polsko
2986: 1939-1945 Nágykanizsa, Maďarsko
2987: 1939-1945 Mätaszállás, Maďarsko
2988: 1939-1945 Nagyrécse, Maďarsko
2989: 1939-1945 Kiszegjocs, Maďarsko
2990: 1939-1945 Brno
2991: 1939-1945 Älag, Maďarsko
2992: 1939-1945 Aszentmihaly, Maďarsko
2993: 1939-1945 Gyulaháza, Maďarsko
2994: 1939-1945 Harta, Maďarsko
2995: 1939-1945 Sopron, Maďarsko
2996: 1939-1945 Šaštín, Slovensko
2997: 1939-1945 Praha
2998: 1939-1945 Nagyrée, Maďarsko
2999: 1939-1945 Kiszegjoc, Maďarsko
3000: 1939-1945 Helsinky, Finsko
3001: 1939-1945 Uhrovec, Slovensko
3002: 1939-1945 Rybáky, Slovensko
3003: 1939-1945 Vyšná Lipnica, Slovensko
3004: 1939-1945 Rybnik, Polsko
3005: 1939-1945 Metylovice
3006: 1939-1945 Piešťany, Slovensko
3007: 1939-1945 Rouchovany, Slovensko
3008: 1939-1945 Budapešť, Maďarsko
3009: 1939-1945 Budapešť, Maďarsko
3010: 1939-1945 Budapešť, Maďarsko
3011: 1939-1945 Gyöngyöspuspköky, Maďarsko
3012: 1939-1945 Andocs, Maďarsko
3013: 1939-1945 Nygykászón, Maďarsko
3014: 1939-1945 Simontörya, Maďarsko
3015: 1939-1945 Budapešť, Maďarsko
3016: 1939-1945 Csolnok, Maďarsko
3017: 1946 Cyägybátor, Maďarsko
3018: 1946 Zakamenné, Slovensko
3019: 1946 Svrčinovec-Čierne, Slovensko
3020: 1946 Pastuchov, Slovensko
3021: 1945 Biskupice
3022: 1946 Časta, Slovensko
3023: 1947 Bílovec
3024: 1947 Březová
3025: 1946 Uherský Brod
3026: 1946 Hať
3027: 1945 Slavičín-Mladotice
3028: 1945 Sereď, Slovensko
3029: 1946 Helsinky, Finsko
3030: 1946 Hustopeče
3031: 1947 Blatnice
3032: 1947 Tlumačov
3033: 1947 Velvary
3034: 1947 Ostrava-Zábřeh
3035: 1947 Bystřice pod Hostýnem
3036: 1945 Hořičky
3037: 1945 Brno
3038: 1947 Bánov, Slovensko
3039: 1947 Velký Orechov, Slovensko
3040: 1947 Žarošice
3041: 1947 Podolinec, Slovensko
3042: 1947 Ostrava
3043: 1947 Třanovice
3044: 1948 Dojč, Slovensko
3045: 1948 Nemce, Slovensko
3046: 1948 Rozstání
3047: 1948 Sedliacká Dubová, Slovensko
3048: 1948 Bukovec, Slovensko
3049: 1948 Nezdenice
3050: 1948 Praha
3051: 1948 Brno
3052: 1948 Příbram, Sv. Hora
3053: 1948 Udavské, Slovensko
3054: 1948 Ostrava-Hrabová
3055: 1948 Olomouc
3056: 1948 Zuberec, Slovensko
3057: 1948 Frýdlant
3058: 1948 Hodonín
3059: 1948 Velká Polom, Slovensko
3060: 1948 Uherské Hradiště

3061: 1948 Kostolany, Slovensko
3062: 1948 Kroměříž
3063: 1948 Abrahamovice, Slovensko
3064: 1948 Žakarovce, Slovensko
3065: 1948 Bratislava, Slovensko
3066: 1948 Mořkov, Slovensko
3067: 1948 Ostrava
3068: 1948 Sv. Ján, Slovensko

3069: 1949 Ostrava-Hrabůvka
3070: 1949 Rabča, Slovensko
3071: 1949 Terezín u Cejče
3072: 1946 Ostrava
3073: 1946 Uherský Brod
3074: 1949 Opava
3075: 1949 Brno
3076: 1949 Krásno n. Kysucou, Slovensko
3077: 1949 Drieňovo, Slovensko
3078: 1949 Morašice
3079: 1949 Žilina, Slovensko
3080: 1949 Baťovany
3081: 1949 Krivá, Slovensko
3082: 1949 Dřevohostice
3083: 1949 Strážnice.
3084: 1949 Malá Udíča, Slovensko
3085: 1949 Trnava, Slovensko
3086: 1949 Vašardice
3087: 1949 Dolní Krupá
3088: 1949 Banka, Slovensko
3089: 1949 Kyjov
3090: 1949 Vranov
3091: 1949 Teplička, Slovensko
3092: 1949 Hronské Klačany, Slovensko
3093: 1949 Mníšany, Slovensko
3094: 1949 Kunžák
3095: 1949 Velké Kostolany, Slovensko
3096: 1949 Velké Kozmálovce, Slovensko
3097: 1949 Ostrava
3098: 1949 Petřvald

3099: 1950 Albrechtice
3100: 1949 Praha
3100: Gottwaldov [sic]
3101: 1950 Křížová Ves, Slovensko
3102: 1950 Solná baňa, Slovensko
3103: 1950 Solivar, Slovensko
3104: 1950 Bystričany, Slovensko
3105: 1950 Mor. Krumlov
3106: 1950 Brno
3107: 1950 Gemerské Sušany, Slovensko
3108: 1950 Klenovec, Slovensko
3109: 1950 Rimavská Píla, Slovensko
3110: 1950 Čierny Balog, Slovensko
3111: 1950 Jasenica, Slovensko
3112: 1950 Svinov
3113: 1950 Šaštínské Stráže, Slovensko
3114: 1950 Pliešovce, Slovensko
3115: 1950 Nové Mesto n. Váhom, Slovensko
3116: 1950 Hrnčiarске Zalužany, Slovensko
3117: 1950 Sv. Kříž n. Hronom, Slovensko

3118: 1950 Střítež nad Ludinou

3119: 1951 Sudoměřice
3120: 1951 Bziny, Slovensko
3121: 1951 Horné Otrokovice, Slovensko
3122: 1951 Šilheřovice
3123: 1951 Na Morávci
3124: 1951 Židlochovice
3125: 1951 Prostějov
3126: 1951 Břeclav
3127: 1951 Vratimov
3128: 1951 Břeclav
3129: 1951 Předmostí u Přerova
3130: 1951 Sv. Jur, Slovensko
3131: 1951 Brno
3132: 1951 Loštice
3133: 1951 Albrechtice u Č.Těšína
3134: 1951 Boskovice
3135: 1951 Praha-Nusle
3136: 1951 Stará Turá, Slovensko
3137: 1951 Čerčany
3138: 1951 Olomouc-Chválkovice

3139: 1952 Považská Bystrica, Slovensko
3140: 1952 Bohuslavice
3141: 1952 Jemnice
3142: 1952 Letovice
3143: 1952 Soběchleby
3144: 1952 Pezinok, Slovensko
3145: 1952 Písečná
3146: 1952 Těrchová, Slovensko
3147: 1953 Nesvady, Slovensko
3148: 1953 Chrenovec, Slovensko
3149: 1953 Senec, Slovensko
3150: 1952 Ligna, Švédsko
3151: 1952 Ligna, Švédsko
3152: 1952 Lanškroun
3153: 1952 Bohdalice
3154: 1952 Velké Bílovice
3155: 1952 Hanušovce n. Topľou, Slovensko

3156: 1953 Brno
3157: 1953 Ostrava-Kunčičky
3158: 1953 Belá pri Varíne, Slovensko
3159: 1953 České Budějovice
3159: 1955 Hrabušice, Slovensko [sic]
3160: 1953 Prostějov
3161: 1953 Velké Hoštice
3162: 1953 Štěpánkovice
3163: 1953 Podlesí
3164: 1953 Ligna, Švédsko

3165: 1954 Topolná, Slovensko
3166: 1955 Hronov
3167: 1954 Šumice
3168: 1955 Nová Paka
3168: 1956 Ostrava-Vítkovice [sic]
3169: 1952 Kojetín
3170: 1952 Ořechov
3171: 1952 Kurovice

- 3172: 1952 Málinec, Slovensko
3173: 1952 Pardubice
3174: 1954 Reykjavík, Island
3175: 1952 Brno
3175: 1954 Olomouc [sic]
3176: 1953 Vsetín
3177: 1953 Čataj, Slovensko
3177: 1954 Strakonice [sic]
3178: 1953 Dubová, Slovensko [sic]
3179: 1953 Praha-Vršovice
3180: 1953 Slatiňany
3180: 1955 Zábřeh n. Moravě [sic]
3181: 1955 Hřiňová, Slovensko
3182: 1953 Jakubovany, Slovensko
3182: 1955 Hodonín [sic]
3183: 1953 Jedovnice
3184 Turany - nevyrobeny
3185: 1953 Očová, Slovensko
3186: 1953 Bílovice
3187: 1955 Svratka

3188: 1955 Třeboň
3189: 1955 Antolla, Finsko
3190: 1955 Kysucké Nové Mesto, Slovensko
3191: 1954 Horní suchá
3192: 1954 Sv. Hostýn
3193: 1954 Veselá
3194: Nejsou varhany
3195: 1954 Dubicko
3196: 1954 Malý Horeš, Slovensko
3197: 1954 Praha-Střešovice
3198: 1954 Hradec u Opavy
3199: 1954 Rimavské Brezovo, Slovensko
3200: 1954 Sokolníky, Slovensko
3201: 1955 Fulnek
3202: 1955 Dolný Hričov, Slovensko
3203: 1955 Brandýs n. Labem.
3204: 1955 Strahovice

3205: 1956 Banská Štiavnica, Slovensko
3206: 1956 Babín, Slovensko
3207: 1956 Výstava v Bruselu, Belgie
1956 Krnov
3207: 1956 Košice, Slovensko
3208: 1956 Bratislava
3209: Nejsou varhany
3210: 1956 Bratislava, Slovensko
3211: 1956 Kobeřice,
3212: 1956 Písek
3213: 1956 Joensuu, Finsko
3214: 1956 Olomouc-Hodolany
3215: 1956 Dobrá u Fýdku
3216: 1956 Pardubice
3217: 1956 Radvaň, Slovensko

3218: 1957 Čáslav
3219: 1957 Zlámanka
3220: 1957 Svinná, Slovensko
3221: 1957 Veletrh – Bukurešť, Rumunsko
3222: 1957 Starý Tekov, Slovensko

3223: 1957 Veletrh - Poznań, Polsko
3224: 1957 Olomouc
3225: 1957 Kovalev, Slovensko
3226: 1957 Ruda na Moravě
3227: 1957 Veletrh – Záhřeb, Jugoslávie
3228: 1957 Praha
3229: 1957 Dolná Strehová, Slovensko
3230: 1957 Doubrava
3231: 1957 Opava
3232: 1957 Ostrava-Vítkovice
3233: 1957 Anín, Polsko
3234: 1957 Dobrá Niva, Slovensko
3235: 1957 Branky na Moravě

3236: 1958 Horný Smokovec, Slovensko
3237: 1958 Brno
3238: 1958 Varín, Slovensko
3239: 1958 Beluša, Slovensko
3240: 1958 Lágafellskirkju, Island
3241: 1958 Přerov
3242: 1958 Přerov
3243: 1958 Karviná
3244: 1958 Moskva, SSSR
3245: 1958 Výčapy-Opatovice, Slovensko
3246: 1958 Ostrava
3247: 1958 Valašské Meziříčí
3248: 1958 Běhařovice
3249: 1958 Borský Mikuláš, Slovensko
3250: 1958 Praha

3251: 1959 Važec, Slovensko
3252: 1959 Staré Město u Uherského Hradiště
3253: 1959 Trnava, Slovensko
3254: 1959 Praha
3255: 1959 Moskva, SSSR
3256: 1959 Doněck, SSSR
3257: 1959 Polanka u Ostravy
3258: 1959 Suchá nad Parnou, Slovensko
3259: 1959 Nivnice
3260: 1959 Vrútky, Slovensko
3261: 1959 Štarnov
3262: 1959 Třebíč-Jejkov
3263: 1959 Blažovice-Tvarožná
3264: 1959 Moravice
3265: 1959 Velké Chlívany, Slovensko

3266: 1960 Export – Ligna, Itálie
3267: 1960 Taškent, SSSR
3268: 1960 Handlová, Slovensko
3269: 1960 Dubňany
3270: 1960 Bukurešť, Rumunsko
3271: 1960 Liptovská Teplá, Slovensko
3272: 1960 Mošovce, Slovensko
3273: 1960 Štáblovice
3274: 1960 Rymice
3275: 1960 Lichnov
3276: 1960 Frýdlant
3277: 1960 Příbor

3278: 1961 Opava

3279: 1961 Cestice, Slovensko
3280: 1961 Ostroh
3281: 1961 Tallin, SSSR
3282: 1961 Leningrad, SSSR
3283: 1961 Rybí
3284: 1961 Přerov
3285: 1961 Červený Kameň, Slovensko
3286: 1961 Tekovská Nová Ves, Slovensko
3287: 1961 Olomouc
3288: 1961 Brno

3289: 1962 Moravská Třebová
3290: 1962 Poděbrady
3291: 1962 České Budějovice
3292: 1962 Lúčky, Slovensko
3293: 1962 Ostravice
3294: 1962 Valašská Bystřice
3295: 1962 Minsk, SSSR
3296: 1962 Teplice
3297: 1962 Nemšová, Slovensko

3298: 1963 Bzince, Slovensko
3299: 1963 Trnava
3300: 1963 Káhira, Egypt
3301: 1963 Šumperk
3302: 1963 Miroslav u Brna
3303: 1963 Bruntál
3304: 1963 Lúčky-kúpele, Slovensko
3305: 1963 Velehrad
3306: 1963 Praha-Vinohrady.
3307: 1963 Jerevan, SSSR
3308: 1963 Sudice
3309: 1963 Místřín
3310: 1963 Kochanovce, Slovensko

3311: 1964 Hošťalková
3312: 1964 Lipovec
3313: 1964 Strání
3314: 1964 Blatnice
3315: 1964 Krnov
3316: 1964 Hole, Norsko
3317: 1964 Gyland, Norsko
3318: 1964 Litlalsoy Norsko
3319: 1964 Undheim, Norsko
3320: 1964 Sira, Norsko
3321: 1964 Východná, Slovensko

3322: 1965 Jindřichov
3323: 1965 Hovězí
3324: 1965 Dambořice
3324: 1965 Praha [sic]
3325: 1965 Olomouc
3326: 1965 Aske, Norsko
3327: 1965 Boku, Norsko
3328: 1965 Finäs, Norsko
3329: 1965 Roros, Norsko
3330: 1965 Lom, Norsko
3331: 1965 Řím, Itálie
3332: 1965 Čaňa u Košíc, Slovensko
3333: 1965 Brno-Husovice

3334: 1965 Vítkov

3335: 1966 Hradčovice
3336: 1966 Boskovice
3337: 1966 Brno
3338: 1966 Rájec
3339: 1966 Ostrožná Lhota
3340: 1966 Praha
3341: 1966 Orkland, Norsko
3342: 1966 Åkra, Norsko
3343: 1966 Čelákovice
3344: 1966 Vavrišovo, Slovensko

3345: 1967 Brno-Královo pole
3346: 1967 Kelčov, Slovensko
3347: 1967 Pavlovice, Přerov
3348: 1967 Veldre, Norsko
3349: 1967 Lustr-Dále, Norsko
3350: 1967 Hroznová Lhota
3351: 1967 Smokirke-Hilleväg, Norsko
3352: 1967 Toronto, Kanada
3353: 1967 Sjerneroy, Norsko
3354: 1967 Hauskeu, Norsko
3355: 1967 Kvetná-Bruky, Slovensko

3356: 1968 Opava
3357: 1968 Těrlicko
3358: 1968 Boverdalen, Norsko
3359: 1968 Senica, Slovensko
3360: 1968 Frýdek-Místek
3361: 1968 Žemberovce, Slovensko
3362: 1968 Stará Ves n.Ondřejníkem
3363: 1968 Bratislava-Lamač, Slovensko
3364: 1968 Drienov, Slovensko
3365: 1968 Háj u Opavy
3366: 1968 Bratislava
3367: 1968 Kuková, Slovensko

3368: 1969 Dombäs, Norsko
3369: 1969 Stod, Norsko
3370: 1969 Rubbestad, Norsko
3371: 1969 Ečmiadzin, SSSR
3372: 1969 Ečmiadzin, SSSR
3373: 1969 Jerevan, SSSR
3374: 1969 Košice, Slovensko
3375: 1969 Lvov, SSSR
3376: 1969 Kamenica n.Cirochou, Slovensko
3377: 1969 Želechovice
3378: 1969 Muránska Dlhá Lúka, Slovensko
3379: 1969 Praha
3380: 1969 Vyškovce, Slovensko

3381: 1970 Blovice, Plzeň
3382: 1970 Pořanovce, Slovensko
3383: 1970 Sedlčany
3384: 1970 Zlín
3385: 1970 Choryně
3386: 1970 Brno
3387: 1971 Brno
3388: 1970 Veselí n. Moravou

3389: 1971 Oděsa, SSSR
3390: 1970 Konice
3391: 1972 Kazaň, SSSR
3392: 1970 Hlučín
3393: 1972 Ustí n. Labem

3394: 1971 Bakke, Norsko
3395: 1971 Singäs, Norsko
3396: 1971 Høyland, Norsko
3397: 1971 Frýdek-Místek
3398: 1971 Fister, Norsko
3399: 1971 Beyrout-Chiah, Libanon
3400: 1971 Petrohrad, SSSR
3401: 1971 Smolenice, Slovensko

3402: 1972 Bartošovce, Slovensko
3403: 1972 Bojná, Slovensko
3404: 1972 Nová Ves n. Váhom, Slovensko
3405: 1972 Hábovka, Slovensko
3406: 1972 Nižná Šebastová, Slovensko
3407: 1972 Klimkovice
3408: 1972 Příbor

3409: 1973 Šlapanice
3410: 1973 Domaniža, Slovensko
3411: 1973 Vsetín
3412: 1973 Bratislava, Slovensko
3413: 1973 Horná Lehota, Slovensko
3414: 1972 Zubák, Slovensko
3415: 1973 Nevolná, Slovensko
3416: 1973 Modré, Slovensko
3417: 1973 Hodonín
3418: 1973 Šumperk
3419: 1973 Kazimír, Slovensko
3420: 1973 Trstená, Slovensko

3421: 1974 Zlaté, Slovensko
3422: 1974 Priečhod, Slovensko
3423: 1974 Pitelová, Slovensko
3424: 1974 Cheb
3425: 1974 Cheb
3426: 1974 Mělník
3427: 1974 Odry
3428: 1974 Užhorod, SSSR
3429: 1974 Tallin, SSSR
3430: 1974 Vilnius, SSSR
3431: 1974 Dúbrava, Slovensko

3432: 1975 Újezd u Valašských Klobouk
3433: 1975 Moravské Lieskové, Slovensko
3434: 1975 Olomouc
3435: 1975 Olomouc
3436: 1975 Bratislava, Slovensko
3437: 1975 Praha
3438: 1975 Astracháň, SSSR
3439: 1975 Stěbořice
3440: 1975 Klaipeda, SSSR
3441: 1975 Toruň, Polsko
3442: 1975 Sandnes, Norsko
3443: 1975 Makov

3444: 1976 Kafan, SSSR
3445: 1976 Bydgosz, Polsko
3446: 1976 Jihlava
3447: 1976 Brno
3448: 1976 Bratislava, Slovensko
3449: 1976 Kišiněv, SSSR
3450: 1976 Olomouc
3451: 1976 Bzovík, Slovensko
3452: 1976 Hnifsdalur, Island
3453: 1976 Šumperk
3454: 1976 Košice, Slovensko
3455: 1976 Trenčianske, Slovensko
3456: 1976 Holešov
3457: 1976 Olomouc
3458: 1976 Dolný Kubín, Slovensko
3459: 1976 Bratislava-Ružinov, Slovensko
3460: 1976 Oravská Lesná, Slovensko
3461: 1976 Laškov
3462: 1976 Košice, Slovensko

3463: 1977 Bydgosz, Polsko
3464: 1977 Olomouc
3465: 1977 Olomouc
3466: 1977 Brno
3467: 1977 Praha
3468: 1977 Praha
3469: 1977 Brno
3470: 1977 Tartu, SSSR
3471: 1977 Nová Lubovňa, Slovensko
3472: 1977 Banská Bystrica, Slovensko
3473: 1977 Třebíč
3474: 1977 Bílovec
3475: 1977 Vlkoš

3476: 1978 Vracov
3477: 1978 Uherské Hradiště
3478: 1978 Kozárovce, Slovensko
3479: 1978 Doľany, Slovensko
3480: 1978 Široké, Slovensko
3481: 1978 Dušambe, SSSR
3482: 1978 Tišnov
3483: 1978 Zemiansky Vrbovok, Slovensko
3484: 1978 Jalubí
3485: 1978 Opava
3486: 1978 Wroclav, Polsko
3487: 1978 Třebovice

3488: 1979 České Budějovice
3489: 1979 Zborov, Slovensko
3490: 1979 Beluša, Slovensko
3491: 1979 Nová Lhota
3492: 1979 Prešov, Slovensko
3493: 1979 Kroměříž
3494: 1979 Komárov
3495: 1979 Horné Ozorovce, Slovensko
3496: 1979 Spálov, Slovensko
3497: 1979 Tomášov
3498: 1979 Likavka, Slovensko
3499: 1979 Leningrad, SSSR

3500: 1979 Bratislava, Slovensko
3501: 1980 Lučenec, Slovensko
3502: 1980 Olbramice
3503: 1980 Kyjev, SSSR
3504: 1980 Kyjev, SSSR
3505: 1980 Kravaře-Kouty
3506: 1980 Kremnica, Slovensko
3507: 1980 Praha
3508: 1980 Martin, Slovensko
3510: 1980 Praha

3509: 1981 Tichá
3511: 1981 Hankovce, Slovensko
3512: 1981 Ustí nad Orlicí
3513: 1981 Tallin, SSSR
3514: 1981 Lubina, Slovensko
3515: 1981 Piešťany, Slovensko
3516: 1981 Pružina, Slovensko
3517: 1981 Oravská Polhora, Slovensko
3518: 1981 Žilina, Slovensko
3519: 1981 Ostrava-Poruba
3520: 1981 Skalité, Slovensko
3521: 1981 Brno
3522: 1981 Praha

3523: 1982 Rožnov
3524: 1982 Čadca, Slovensko
3525: 1982 Kaliningrad, SSSR
3526: 1982 Frunze, SSSR
3527: 1982 Jerevan, SSSR
3528: 1982 Koškovce, Slovensko
3529: 1982 Praha
3530: 1982 Uherský Brod
3531: 1982 Dobroč, Slovensko
3532: 1982 Praha
3533: 1982 Šenov
3534: 1982 Hradec Králové

3535: 1983 Moskva, SSSR
3536: 1983 Praha
3537: 1983 Třeboň
3538: 1983 Omsk, SSSR
3539: 1983 Gottwaldov
3540: 1983 Krasnojarsk, SSSR
3541: 1983 Budapešť, Maďarsko
3542: 1983 Barnaul, SSSR
3543: 1983 Minsk, SSSR
3544: 1983 Bílovice
3545: 1983 Bánovce, Slovensko

3546: 1984 Nitrianské Rudno, Slovensko
3547: 1984 Hodonín
3548: 1984 Vítkov
3549: 1984 Příbram
3550: 1984 Polock, SSSR
3551: 1984 Tbilisi, SSSR
3552: 1984 Vilnius, SSSR
3553: 1984 Poznaň, Polsko
3554: 1984 Charkov, SSSR

3555: 1984 Šarišská Trstená, Slovensko
3556: 1984 Ostrava
3557: 1984 Havířov

3558: 1985 Tokio, Japonsko
3559: 1985 Tokio, Japonsko
3560: 1985 Broumov
3561: 1985 Volgograd, SSSR
3562: 1985 Leningrad, SSSR
3563: 1985 Cchinvalli, SSSR
3564: 1985 Praha
3565: 1985 Tokio, Japonsko
3566: 1985 Litoměřice
3567: 1985 Plzeň
3568: 1985 Sumy, SSSR
3569: 1985 Hněvošice
3570: 1985 Praha
3571: 1985 Praha
3572: 1985 České Budějovice

3573: 1986 Bojnice, Slovensko
3574: 1986 Turčiansky Peter, Slovensko
3575: 1986 Velké Bíelice, Slovensko
3576: 1986 Čigasaki, Japonsko
3577: 1986 Teplice
3578: 1986 Soči, SSSR
3579: 1986 Leningrad, SSSR
3580: 1986 Čarencavan, SSSR
3581: 1986 Horná Streda, Slovensko
3582: 1986 Kraslice
3583: 1986 Poznaň, Polsko
3584: 1986 Kniažia, Slovensko
3585: 1986 Dunajská Lužna, Slovensko
3586: 1986 Krnov

3587: 1987 Kostolná Ves, Slovensko
3588: 1987 Havířov
3589: 1987 Uničov
3590: 1987 Ipeľské Úľany, Slovensko
3591: 1987 Štramberk
3592: 1987 Kijev, SSSR
3593: 1987 Wroclaw, Polsko
3594: 1987 Hanušovce nad Topľou, Slovensko
3595: 1987 Alma, SSSR
3596: 1987 Praha

3588: 1988 Visolaje, Slovensko
3598: 1988 Ščapovo, SSSR
3599: 1988 Hirošima, Japonsko
3600: 1988 Krnov
3601: 1988 Boskovice
3602: 1988 České Budějovice
3603: 1988 Blagoevgrad, Bulharsko
3604: 1988 Koszalin, Polsko
3605: 1988 Žilina, Slovensko
3606: 1988 Lodž, Polsko
3607: 1988 Karlovy Vary
3608: 1988 Bratislava, Slovensko

3609: 1989 Rovno, SSSR

3610: 1989 Bratislava, Slovensko
3611: 1989 Jalta, SSSR
3612: 1989 České Budějovice
3613: 1989 Belaja Cerkov, SSSR
3614: 1989 Peking, Čína

3615: 1990 Řím, Itálie
3616: 1990 Černovce, SSSR
3617: 1990 Kobyly na Moravě
3618: 1990 Santiago de Cuba, Kuba
3619: 1990 Baku, SSSR
3620: 1990 Valča, Slovensko
3621: 1990 Jamník, Slovensko
3622: 1990 Warendorf, Německo
3623: 1990 Český Těšín
3624: 1990 Liberec
3625: 1990 Budča, Slovensko
3626: 1990 Hutisko-Solanec, Slovensko
3627: 1990 Tver, SSSR

3628: 1991 Chmelnickij, Ukrajina
3629: 1991 Pardubice
3630: 1991 Ljubljana, Slovinsko
3631: 1991 Plzeň
3632: 1991 Kuželov
3633: 1991 Dol. Němčí
3634: 1991 Most
3635: 1991 Opava
3636: 1991 Klagenfurt, Rakousko
3637: 1991 Zubří
3638: 1991 Řím, Itálie
3639: 1991 Seoul, Korea
3640: 1991 Kremnica, Slovensko
3641: 1991 Bratislava, Slovensko

3642: 1992 Illinois, USA
3643: 1992 Korcháň, Slovensko
3644: 1992 Zašová
3645: 1992 Mokster, Norsko
3646: 1992 Klagenfurt, Rakousko
3647: 1992 Detvianská Huta, Slovensko
3648: 1992 Illinois USA
3649: 1992 Illinois USA
3650: 1992 Ustí nad Labem
3651: 1992 Warendorf, Německo
3652: 1992 Braga, portugalsko
3653: 1992 Krnov
3654: 1992 Garnischparkenkirchen, Německo
3655: 1992 Freudenberg, Německo

3656: 1993 Praha
3657: 1993 Velké Meziříčí
3658: 1993 Calliano, Itálie
3659: 1993 Steinbichl, Rakousko
3660: 1993 Jossund, Norsko
3661: 1993 Klimkovice
3662: 1993 Banská Bystrica-Badín, Slovensko
3663: 1993 Seoul, Korea

3664: 1994 Füchtorf, Německo

3665: 1994 Warendorf, Německo
3666: 1994 Sainte Maxime, Francie
3667: 1994 Vyšný Medzev, Slovensko
3668: 1994 Tauberbischofshelm, Německo
3669: 1994 Brombach, Německo
3670: 1994 Dunajevci, Ukrajina
3671: 1994 Dorfen, Německo
3672: 1994 Seoul, Korea
3673: 1994 Wheaton, USA
3674: 1994 Seoul-Sung Rak, Korea

3675: 1995 Warendorf, Německo
3676: 1995 Neugersdorf, Německo
3677: 1995 Hirschhorn, Německo
3678: 1995 Seoul-Inch on Nae Ri, Korea
3679: 1995 Burghausen, Německo
3680: 1995 Guangzhou, Čína
3681: 1995 Hirschhorn, Německo
3682: 1995 Guangzhou, Čína
3683: 1995 Weise, Německo
3684: 1995 Ronnende, Dánsko

3685: 1996 Charleston, USA
3686: 1996 Seoul, Korea
3687: 1996 Seoul, Korea
3688: 1996 Seoul, Korea
3689: 1996 Fürstenzel, Německo
3690: 1996 Aschbach, Rakousko
3691: 1996 Seoul, Korea
3692: 1996 Warendorf, Německo
3693: 1996 pozitiv I/4
3694: 1996 pozitiv I/4
3695: 1996 Kun Po, korea
3696: 1996 Diviaky nad Nitricou, Slovensko
3697: 1996 Roselle - Illinois, USA
3698: 1996 pozitiv I/4
3699: 1996 Jirkov
3700: 1997 Ostrava
3701: 1997 pozitiv I/4
3702: 1997 pozitiv I/4
3703: 1997 Yoch on, korea
3704: 1997 civčný nástroj III/20/Unit
3705: 1997 cvičný nástroj II/6/Unit
3706: 1997 Portativ
3707: 1997 Phoenix, USA

3708: 1998 Radošťka, Slovensko
3709: 1998 Frankfurt nad Mohanem, Německo
3710: 1998 cvičný nástroj II/5,/Unit „Millenium“

3711: 1999 Dover, USA
3712: 1999 pozitiv I/4

3713: 2000 Krosno, Polsko
3714: 2000 Portativ
3715: 2000 Beloit, Wisconsin, USA

3716: 2001 Seoul, Korea
3717: 2001 Clarksville, Tennessee, USA
3718: 2001 Tokio, Japonsko

3719: 2001 Mobile, Alabama, USA

3720: 2002 Fort Payne, Alabama, USA

3721: 2002 Rochester, Minnesota, USA

3722: 2003 Košice-Šaca, Slovensko

3723: 2004 Pardubice

3724: 2004 Savannah, Georgia, USA

3725: 2005 Bochnia, Polsko

3726: 2005 Petrovice

3727: 2005 Taipei, Taiwan

3728: 2005 Nitra, Slovensko

3729: 2006 Jeseník

3730: 2007 Vranov nad Topľou, Slovensko

3731: 2009 Sarpsborg, Norsko

3732: 2011 Xikai, Tianjin, Čína

Příloha č. 2

LYKO, Petr: Návrh koncepce varhanářského muzea v Krnově z roku 2006

Obecná koncepce Oboru III. „Vývoj a rozvoj slezského varhanářství“ Pobočky technického muzea Moravskoslezského kraje v Krnově

Tradice slezského varhanářství, stejně jako varhanářství v oblasti samotného Krnovska, představuje silně specifický fenomén, který reprezentuje jedinečnou kulturní hodnotu, jak z hlediska umělecko historického, technického, tak i obecně společenského. Varhanářství se v této lokalitě úspěšně rozvíjelo již od 17. století, kdy zde působil např. významný varhanář J. Rischak, v první polovině 19. století se zde prosazuje varhanář Franz Rieger, otec bratrů Gustava a Otty Riegera, kteří založili roku 1873 novou továrnu na varhany Gebrüder Rieger. Díky tomuto kroku se z Krnova stalo v mnoha směrech jedno z evropských center varhanářství, které dokázalo ovlivňovat charakter vývoje oboru. Krnov je však významným varhanářským centrem i v současnosti. Po roce 1989 zde postupně založila a úspěšně rozvíjí své firmy celá řada varhanářů (samozřejmě vedle již zavedené firmy Rieger – Kloss), někteří se dokázali specificky odborně profilovat na vybrané úseky stavby varhan, jiní komplexní nabídkou zahrnující stavbu nových nástrojů i rekonstrukci starších varhan neméně úspěšně pronikají na trh jak v rámci celé republiky, tak i v zahraničí.

Již z tohoto stručného nastínění varhanářské tradice na Krnovsku je zřejmé, že se zde setkáváme s mimořádně cenným odkazem našich předků a stejně tak i neméně hodnotnou kulturní, obecně společenskou i ekonomickou regionální devizou současnosti.

V kontextu širší společenské podpory rozvoje této oblasti a jejího dalšího kvalitativního rozvoje v dlouhodobém horizontu je proto nezbytné vytvořit pro ni co nejpříznivější podmínky. Veškeré aktivity vztahující se k fenoménu slezského varhanářství a varhanářství na Krnovsku, tj. odborný výzkum, organologická dokumentace, popularizace, prezentace v rámci republiky i zahraničí (včetně otázky případného čerpání finančních prostředků z fondů Evropské unie) apod., se však – mají-li být uskutečňovány na profesionální úrovni, neobejdou bez trvalého a odborně fundovaného institucionálního zastřešení. Možností pro řešení problematiky naznačeného charakteru by bylo zřízení oboru „Vývoj a rozvoj slezského varhanářství“ v rámci Pobočky technického muzea Moravskoslezského kraje v Krnově.

Tento obor je nezbytné koncipovat nejen jako statickou expozici, zaměřenou na zachycení historických tradic, ale zároveň i jako progresivní, dynamickou a ve vztahu k širší odborné i laické veřejnosti interaktivní jednotku. Cílem by v obecnější rovině v a souvislosti s celkovým rozvojem města Krnova mělo být vytvoření takové instituce, která bude fungovat jako moderní centrum odborné reflexe varhanářství, a to jak v republikovém kontextu, tak i v rámci (střední) Evropy. K této skutečnosti ostatně přispívá i fakt značné historické provázanosti naše regionu resp. zde působících varhanářů s oblastmi v Polsku či v Rakousku (viz např. činnost světově proslulého pozdně barokního varhanáře M. Englera, bratří Riegerů apod.).

Expozice oboru

Smyslem expozice by mělo být vysoce odborné historicko analytické podchycení vývoje varhanářství v regionu i současného stavu, avšak zároveň i popularizace těchto výsledků. Určitá část by tak byla prezentována v grafické formě (nástěnné panely, fotokopie vybraných archivních dokumentů, fotografie apod.), tato složka představuje pomyslný „publikační výstup“ odborné reflexe. V otázce vlastního grafického zpracování by byl zohledněn i paralelní popularizační rozměr (tj. atraktivita obsahové i vizuální stránky). Součástí expozice by bylo i zahrnutí „trojrozměrných“ předmětů, jako např. některých součástí varhan (píšťaly, vzdušnice, hrací stůl apod.), vhodná by byla instalace menšího, plně funkčního nástroje – varhanního pozitivu, či menších varhan. Zde by bylo cílem umožnit širší veřejnosti podrobněji se seznámit s aspekty stavby varhan, konstrukčními specifiky nástrojů či technologickými postupy výroby.

„Dynamická“ stránka oboru

Odborná organologická reflexe i popularizace by dále byla uskutečňována v rámci pravidelných společenských akcí. Jedná se zejména o organizaci odborných konferencí za účasti odborníků z oboru (organologů, výkonných interpretů, teoretiků atp.). Cílem těchto sympózií by bylo vytvoření platformy pro setkávání odborné veřejnosti, což zpětně opět znamená budování pozice města Krnova jako centra organologického výzkumu. Požadavek na vybudování stálé institucionální základny reflexe varhan totiž v současné době poměrně intenzivně zaznívá z řad zainteresovaných odborníků, či vlastníků varhan. V rámci české republiky neexistuje žádné pracoviště, které by komplexním a trvalým způsobem zastřešovalo tyto aktivity. Vytvoření zázemí na bázi oboru muzea by tak ze

strany města znamenalo velké pozitivum, jež by bylo bezesporu oceněno zájmem odborné veřejnosti.

V rovině popularizační by Obor pořádal interaktivní semináře a přednášky koncipované pro širší veřejnost, školy apod. Velmi vhodná by zde pro obě strany byla také vzájemná spolupráce s Krnovskou Střední odbornou školou varhanářskou.

Mezinárodní vazby

Výše uvedené odborně společenské aktivity je potřeba budovat také v zapojení odborníků resp. spolupráci odborných institucí v zahraničí. V současné době se reálně nabízí v této souvislosti např. možnost spolupráce s Vídeňským muzeem hudebních nástrojů. V rámci vnitrostátních institucí lze takto navázat spolupráci např. s Oddělením sbírky hudebních nástrojů NM. v Praze (kontakty zajistí Mgr. P. Lyko).

Soudobým trendem pojetí výzkumu jakékoliv problematiky spjaté s lokalitou určitého regionu je jeho koncipování s ohledem na mezinárodní kulturně historické vazby, tedy prezentace regionu např. jako modelu určitých tendencí střeoevropského varhanářství. Zkušenost ukazuje, že takto koncipované projekty (granty, výzkumné záměry) jsou všeobecně respektovány a dostává se jim i větší pozornosti ve sféře dotací. Vývoj slezského varhanářství pak odpovídá obecně naznačenému modelu prakticky bezzbytku.

Pro zajištění chodu oboru navrhuji v případě příznivých finančních možností zřídit cca 2–4 pracovní místa, možno i na částečný úvazek (vedoucí Oboru, kurátor sbírky, administrativní pracovník, případně další odborný spolupracovník).

V Krnově dne 11. 8. 2006

Mgr. Petr Lyko